

A. E. BACONSKY —
portretul poetului la
maturitate.

**Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK**

Prin ceea ce a fost și a reprezentat, țăranul român avea să constituie baza și să devină învățătorul culturii naționale mai cu seamă în ce privește literatura și artele...

Abia cind scriitorii s-au apropiat mai atent de literatura țăranului au descoperit izvorul limbii și al poeziei românești. Alecsandri a făcut un act revoluționar, adunând și dînd la iveală o comoară de poezie populară. S-au găsit, firește mai tirziu, unii care să-l acuze că, prin ajustările și completările lui, ar fi stricat frumusețea originală. Au uitat acuzatorii că arta e totdeauna operă individuală, chiar cea anonimă populară. Un cîntec popular a fost făcut întîi și întîi de cineva și numai pe urmă au venit alții, pe rînd, în timp și în spațiu, să-l corecteze, să-l amplifice ori să-l simplifice, în sfîrșit, să-l perfecționeze. Este întocmai ceea ce se, întîmplă și cu poezia cultă unde, însă, toate operațiile le desăvîrșește un singur ins, mai înzestrat și cu darul versificației și cu al criticii...

Pînă la Eminescu, totuși, limba literară românească a avut mereu șovăiri. Numai geniul eminescian a știut să integreze organic comoara limbii țăranului în limba uzuală a tuturor. Prin Eminescu țăranul român a dăruit îndreptarul cel mai sigur și cel mai de preț literaturii noastre: limba vie, bogată, mlădioasă, mereu nouă, cu posibilitate de eternă innoire, cu un dinamism etern, căci [e] dinamismul eternului duh neaș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul cel mai mare a creat linia generală a originalității literare românești.

Victor Mașek

859.0.09

M30

MANUSCRIPTUM

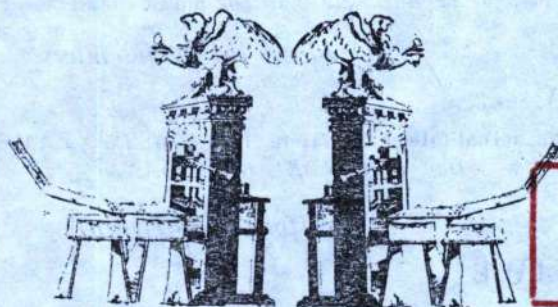
3/1987 (68) ANUL XVIII

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

278951

24

Biblioteca-Județeană
Hunedoara-Deva

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96, cod 71116

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12—201, telex 10376
psfir București, Calea Griviței, nr. 64—66, Sectorul Export—Import

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”

SUMAR

- 5—6 Asumarea istoriei — temă fundamentală a literaturii române — editorial („MANUSCRIPTUM“)

« *Independența — suma vieții noastre istorice* »

M. EMINESCU

- 8—11 Problema Independenței în gazetăria poetului (Studiu introductiv de D. VATAMANIUC)
12—15 « „Presă” reproduce... »; « „Românul” concede... »; « Dt. Candiano Popescu... » — fragmente publicistice

Liviu REBREANU

- 16—29 *Lauda țaranului român* — a II-a variantă a Discursului de recepție la Academie (Preambul de Stancu ILIN)

Ion AGÂRBICEANU

- 30—38 *Vremuri și oameni* — fragment de roman (transcris și adnotat de Victor IOVA)

Onisifor GHIBU

- 39—48 O adevărată lecție de istorie (Comentarii de Viorica MOISUC)
49 *Pacea de la București* — articol politic

Grădina lui Akademos

N. IORGA

- 50—64 în actualitate — dezbateri. Participă: Dan ZAMFIRESCU, D. MICU, Dan BERINDEI, George GANĂ.

Polifonia spiritului

Mircea ELIADE

- 65—66 Deschiderea unei creații exemplare și originale (Eseu de Constantin NOICA)
67—75 « *Visăm să scriu cel puțin o sută de volume...* » (Prefață de Mircea HANDOCA)

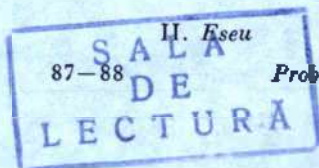
I. *Prima verba*

- 76—86 *Evoluția romanului românesc* — eseu de licean; *Taina*; *Mărturisire* — proze scurte

II. *Eseu*

87—88

Problema morții naturale și semnificația ei ontologică — lucrarea de examen la Enciclopedia filosofiei

SUMAR

III. Proză

- 89—94 *Romanul adolescentului miop — capitolele: Drumul către mine însumi; Incipit vita nova*

IV. Fragmentarium

- 95—102 *[Notații fugare din India] — pagini de jurnal*

Poeta utilis urbi

Marin PREDA

- 103—108 Două interviuri și o mărturisire la apariția romanului *Delirul* (consemnate de Victor CRĂCIUN)

Destăinuiri

A. E. BACONSKY

- 109—133 evocat la „Rotonda 13”. Participă Nicolae CIOBANU, Aurel RĂU, Aurel GURGHIANU, Petre STOICA, Victor FELEA, Mircea BRAGA, Ion ȚUGUI, Mircea TOMUȘ și Anghel DUMBRĂVEANU

Recurs

Mihail SADOVEANU

Constanța MARINO-MOSCU

- 134—137 În jurul «cazului» Mariana Vidrașcu, II
138—143 *Sine ira et studio* — (Adnotări de Fănuș BĂILEȘTEANU)
Prin viață — fragmente din jurnalul prozatorarei (Traducere din limba franceză de Paula POPA)

File de album

A. E. BACONSKY

- 144—145 *Anch' io son' pittore!* — tablouri și acuarele semnate de poet (Eseu plastic
hors texte de Modest MORARIU; foto color: Radu BRAUN și Morel VOL-BURĂ — laboratorul foto al C.P.C.S.)

Dosar

Lucian BLAGA

- 146—153 *Autobiografie; Memoriu de activitate* — pagini din arhiva M.L.R. (Prefață și transcriere de Simona CIOCULESCU)

SUMAR

Din tainele arhivelor

I. L. CARAGIALE

- 154—160 Noi documente în legătură cu «procesul Momuloaiei» (Acte juridice descoperite și comunicate de Marin BUCUR)

M.L.R. — 30 — M.L.R.

- 161—162 Muzeul Literaturii Române și vocea tradiției (Nicolae CIOBANU)
163—164 La aniversară (Șerban CIOCULESCU)

PERPESSICIUS

- 165—168 [La început de drum] — dare de seamă asupra activității Muzeului Literaturii Române din primii săi trei ani. (Transcriere și preambul de Ileana ENE)
169—173 «...flacăra vie a verbului românesc» — (Evocare de Mihai BENIUC)
Correspondență de la autorul *Mențiunilor*

Scriitori români în arhive străine

D. V. BARNOSCHI

- 174—176 În dialog cu savantul francez Charles-Robert RICHET — o scrisoare (tradusă și prezentată de Nicolae SCURTU)

Scriitori străini în arhive românești

Joseph KESSEL

- 177—178 În corespondență cu Barbu BREZIANU (Prezentare de S. NICOLAE)

Consemnări

- 179—182 *Ediții critice*: Constantin NEGRUZZI — Opere, vol. III (George GANĂ)
183—184 *Repere*: Un dicționar controversat (Paul CORNEA)

- 185—187 *Fișier bibliografic*

187

Iconografie

- 188—191 *Sumar* (în limbile engleză, franceză, germană, rusă)

- 192 *Agenda* Muzeului Literaturii Române (1 aprilie — 30 iunie 1987)

«Din tot ce este mai bun din trecutul patriei, din cultura universală să luăm tot ceea ce asigură ridicarea continuă a nivelului de cunoaștere și cultură, realizînd o cultură nouă, corespunzătoare epocii socialiste, care să înobileze spiritual întreaga națiune, să lumineze calea spre cele mai înalte culmi de progres și civilizație, spre societatea comunistă!»

NICOLAE CEAUȘESCU

Din *Cuvîntarea* la Congresul al III-lea al
Educației Politice și Culturii Socialiste

ASUMAREA ISTORIEI— temă fundamentală a literaturii române

Istoria — spunea Kogălniceanu în cuvîntul său introductiv la cursul de « istorie națională » inițiat, la 24 noiembrie 1843, « în Academia Mihăileană » — « trebuie să fie », și « a fost totdeauna, *cartea de căpetenie a popoarelor și a fieștecărui om îndeosebi* (s.n.); pentru că fieștecare stare, fieștecare profesie află în ea regulile de purtare, sfat la îndoirile sale, învățătură la neștiința sa, îndemn la slavă și la faptă bună ».

Cuvintele marelui bărbat al neamului românesc — deopotrivă om politic, dar și istoric, literat și gazetar temerar, diplomat de eternă aducere aminte (cel puțin pentru că el, ca ministru de externe, a proclamat, la 9 mai 1877, independența absolută a României) —, așadar, cuvintele lui Kogălniceanu s-au dovedit a fi fost profetice.

Într-adevăr, sintetizînd o experiență milenară a culturii poporului, o întreagă bibliotecă de literatură națională, bazîndu-se pe mai toată literatura universală, ce-i era cunoscută, în epocă (n-ar fi inutil să amintim, în acest context, că, de pildă, un poem precum *Zlatna* de Martin Opitz a fost receptat de autorul *Tainelor inimii* la modul superlativ), Mihail Kogălniceanu a intuit o dimensiune fundamentală a literaturii naționale (pentru care militase atît de convingător în *Introducție* [la „*Dacia literară*“] 1840): aceea a asumării, a permanenței istoriei în cugetul tuturor marilor cărturări români.

Desigur, la acea oră, el cunoștea operele cronicarilor (însuși acel *Cuvînt introductiv* se dorea « a servi de introducțiune la *Cronicele României* »), pe ale lui Cantemir, pe ale lui Petru Maior (căruia zicea Kogălniceanu la 1843 — « îi suntem datori cu o mare parte a impulsului patriotic ce de atunci s-a pornit în tustrele provincii a[le]

vechii Dacii »), chiar și efectul *benefic* al revoluției lui Tudor Vladimirescu (căci «întimplările» de atunci «ne-au deșteptat duhul național»).

Dar perenitatea *Cuvîntului* său a fost asigurată de trăirea patriotică, de implicarea în istorie a tuturor marilor conștiințe literare ale neamului românesc, cel puțin de la 1848 încoace. Alecsandri și Coșbuc au fost, bunăoară, alături de ostașii de la Plevna care, cu singele lor, au înscris momentul independenței în redutele turcești de pe pământul Bulgariei. Octavian Goga, N. Iorga, Mihail Sadoveanu, Ion Agârbiceanu, Ion Minulescu, Onisifor Ghibu și alții «literați» au luptat în tranșeele războiului de întregire a neamului din 1916—1918.

Proaspăt academician în 1940, Liviu Rebreanu a protestat viguros, în felul său specific, firește, împotriva Diktatului de la Viena, împotriva fascismului. În sfîrșit, după 23 August 1944, scriitori precum Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, G. Călinescu, Zaharia Stancu, Marin Preda, Nichita Stănescu, Al. Ivasiuc, Horia Lovinescu, Romulus Guga ș.a. au trăit «la cea mai înaltă tensiune» orele istoriei ori politiciii contemporane lor. Și au dat seamă, artistic, adesea în pagini de nepieritoare frumusețe, acelor adevăruri.

Dar implicarea patetică în istoria neamului are rădăcini mai adînci și forme de expresie — infinite. *Scrisoarea a III-a* — completată cu un recent poem reconstituit, *Mohamed biruitorul* — de Eminescu, de pildă, alături de gazetăria-i (nu el a spus că «Independența e suma vieții noastre istorice»?), atestă militantismul nepereche al poetului nostru național. Prezența lui Caragiale la zborul lui Aurel Vlaicu sau în focul unor lupte politice de la începutul secolului este, de asemenea, o mărturie grăitoare de vibrație patriotică. În fine, *Spațiul mioritic* al lui Lucian Blaga, cu întregul său cortegiu aferent de reprezentări lirice, dramatice (*Zamolxe*, *Avram Iancu*, *Meșterul Manole*) sau chiar teoretice (*Elogiul satului românesc* și alte eseuri din, de pildă, vol. *Ființa istorică*, 1977), de primă importanță axiologică, fără a mai lua în discuție, să zicem, corespondența diplomatică sau însemnările de jurnal ale poetului, indică o conștiință artistică adînc încercată de «cumpăna» istoriei naționale. Fără excepție, aproape, scriitorul român autentic s-a simțit legat prin toate firele de neamul său, de limba și cultura lui, nepieritoare — primul argument al unei existențe statornice neîntrerupte a poporului nostru pe meleagurile natale.

«*Cultura și limba poporului nostru* — afirma recent de la tribuna celui de-al III-lea Congres al Educației Politice și Culturii Socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu — *s-au dezvoltat în strînsă legătură cu luptele pentru independență și progres economico-social, sînt o creație a întregului nostru popor, în rîndurile cărui au acționat oamenii înaintați.*»

Asemenea oameni înaintați au fost, la timpul lor, și Cantemir și Brâncoveanu, și Heliade, Hasdeu sau Eminescu, și corifeii *Școlii ardelenne*, și Iorga, Sadoveanu ori Arghezi, alții «tribuni» ai poporului.

Revista noastră și-a făcut și își face un titlu de glorie din a da la iveală noi și noi mărturii inedite, din laboratoarele de creație ale acestor mari conștiințe artistice naționale, despre vibrația și participarea lor implicată și implicită la evenimentele istoriei, — aducîndu-și astfel contribuția sa specifică la educarea patriotică a omului de azi.

Acesta este, dealtfel, legămîntul nostru de suflet în fața tradițiilor glorioase ale limbii și literaturii române, angajamentul nostru de a întîmpina Conferința Națională a Partidului, aniversarea a 40 de ani de la Proclamarea Republicii, cu tot mai mari succese de ordin cultural-educativ.

„MANUSCRIPTUM“

«INDEPENDENȚA... suma vieții noastre istorice»

M. EMINESCU

Problema Independenței în gazetăria poetului

EMINESCU PRIVEA PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI ca pe unul din cele mai importante evenimente din istoria noastră națională. Poetul salută într-un articol [*«Întimplările petrecute în Parlamentul român...»*], publicat în „Curierul de Iași” în 11 mai 1877, declarația Corpurilor legiuitoare din 9 mai 1877 privind ruperea relațiilor cu Imperiul otoman și «consacrarea oficială» a «independenței absolute a României» (*Opere, IX, Publicistica, București, 1980, p. 374*). Evenimentele acestea se impuneau în contextul vieții politice, ține să precizeze Eminescu, prin «grava lor însemnătate». Problema declarării independenței este adusă în discuție de Eminescu într-un nou articol, [*«Votul Camerei și al Senatului...»*], publicat în „Curierul de Iași” în 13 mai 1877, când arată că acest act politic nu avea nevoie de nici un comentariu spre a demonstra importanța lui în istoria noastră națională. Să mai notăm că poetul considera legăturile României cu Imperiul otoman formale și că țara noastră «n-a fost niciodată vasală Turciei» (*Opere, IX, Publicistica, p. 375*). De aici înainte Eminescu informează cititorii foii ieșene asupra evenimentelor de pe fronturile de luptă din Balcani și elogiază faptele de arme ale ostașilor români după trecerea Dunării. Comentînd în octombrie 1877 luptele pentru ocuparea Plevnei, Eminescu insistă asupra sacrificiilor ostașilor români și asupra spiritului care domnea în oștirea noastră. «Spiritul oștirii este excelent — scrie Eminescu în articolul [*«Atacul s-a început vineri...»*], publicat în „Curierul de Iași” în 12 octombrie 1877 —; ea suferea de ordinul de retragere și cerea

să reînceapă lupta avînd deplină încredere că de astă dată, cunoscînd mai bine culcușul vrăjmașului, îl va ingenunchea. Nu credem de prisos a aminti că această divizie a patra este aceea care au luat cu asalt reduta Griviței» (*Opere, IX, Publicistica, p. 435*).

Capitularea Plevnei (28 noiembrie/10 decembrie 1877) demonstrează că războiul din Balcani se apropia de sfîrșit. Independența proclamată de Adunarea Deputaților și de Senat în 9 mai 1877 primea confirmarea și prin faptele de viteză ale armatei române. Diplomatiei europene nu-i rămînea decît să recunoască acest act istoric ireversibil.

Partidele politice din țara noastră, liberal la guvern și conservator în opoziție, se angajează într-o dezbateră publică privind prioritatea ideii de independență. „Presa”, ziarul central al dizidenței din Partidul Conservator, reproduce, cu titlul *Revista retrospectivă asupra independenței*, cu începere din 29 decembrie 1877, o serie de articole în care caută să demonstreze că prioritatea în punerea în discuție publică a declarării independenței îi revenea Partidului Conservator. Pentru a ilustra această teză, „Presa” reproduce o suită de editoriale pe care le publică în coloanele sale în această chestiune în 1870—1871. «Toate ziarele române ce primirăm pînă acum — scrie „Presa” în 6 noiembrie 1870 — au vorbit de chestiunea cea mare a independenței române, pe care noi am spus-o în numărul de marți în mod franc și la mare lumină a zilei. Senzațiunea ce s-a produs în Capitală a fost mare și s-a văzut îndată cum aceea ce am exprimat noi a fost reproducțiunea fidelă a simțimintelor oricărui bun

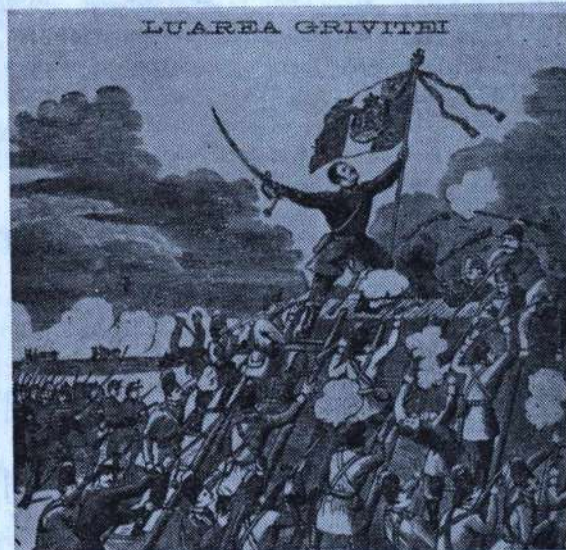

Carol Popp de SZÁTMARI — colaborator statornic al gazetei „Războiul” — primul fotoreporter de război din lume! Imagini surprinse sau desenate de el — în parte, inedite — comunicate de Emanuel BĂDESCU (Biblioteca Academiei R. S. România).

român» (nr. 244, 6 noiembrie 1870, p. 973). Editorialul la care trimite „Presa” se publică în 3 noiembrie 1870 și aici se arată că «Independența României» era «singura soluțiune posibilă» prin care se satisfăceau «toate interesele poporului român» (nr. 241, 3 noiembrie 1870, p. 961).

Cind „Presa” scria că independența răspundea «simțimentelor oricărui bun român», recunoștea implicit că aceasta nu reprezenta numai o chestiune a celor două partide politice. Ziarul „Țara” scria, încă în 3 octombrie 1868, că între conservatori și liberalii radicali existau în privința independenței și unității naționale numai deosebiri «asupra mijloacelor prin care trebuie să ajungem într-o zi la această țintă finală a întregii națiuni» (nr. 177, 3 octombrie 1868, p. 739). Conservatorii considerau că în situația

internațională era prudent ca România să evite «faptele necugetate» care atunci «cînd e vorba de naționalitate sînt niște crime» (nr. 6, 12 ianuarie 1868, p. 22). Liberalii radicali își puneau speranța în izbucnirea unor mișcări revoluționare în Imperiul otoman și această orientare politică explică și legăturile lui C. A. Rosetti cu revoluționarii bulgari. După 1870 situația politică internațională se schimbă și dobîndirea independenței pe cale revoluționară nu mai era posibilă. Mijloacele diplomatice se recomandau ca fiind cele mai indicate în noua situație internațională.

Eminescu intervine în această dezbatere publică cu editorialul de față [«„Presa” reproduce...»], pe care îl publică în „*Timpu*” în 3 ianuarie 1878 (nr. 2, pp. 1—2). Poetul nu este interesat să facă istoricul priorității în discuția publică a ideii independenței și se mărginește să consemneze teza ziarului „Presa” cu care dealtfel va polemiza mai tirziu în această chestiune. Considera mai important să pună în lumină acele acte diplomatice ale guvernelor conservatoare din anii 1870—1876 prin care se anticipează declararea independenței de Adunarea deputaților și de Senat în 9 mai 1877. Actele diplomatice mai importante din acest sens le considera a fi încheierea Convenției comerciale româno-austro-ungare în 22 iunie 1875 și a Convenției comerciale de navigație româno-ruse pe Dunăre, din 15 martie 1876, amîndouă pe 10 ani. Convenția comercială, pentru care se

duc tratative încă din 1873, era păgubitoare pentru România din punct de vedere economic și liberalii, pe care Eminescu îi numește „roșii“, o atacă violent în „*Românul*“, organul lor central de presă. Amândouă convențiile reprezentau însă, cum arată poetul, acte diplomatice importante, care anticipează declararea independenței. Sînt de amintit, alături de încheierea celor două convenții, dreptul de-a bate monedă proprie, recunoașterea titulaturii România, dreptul domnitorului de-a conferi decorații, desființarea jurisdicției consulare (*Independența României. IV. Documente diplomatice*, București, 1978, pp. 1—59; II, Partea I, *Correspondență diplomatică străină 1855—1877*, București, 1977 pp. 63—102). Jurisdicția consulară stă și în atenția lui Eminescu, care o critică sever în mai multe articole din „*Curierul de Iași*“ pentru faptul că își asuma prerogative ce încăleau legislația țării.

Guvernul liberal este invinuit pe nedrept de Eminescu pentru politica sa din 1876—1877. Un guvern conservator nu putea schimba cursul evenimentelor istorice. Dealtfel și conservatorii recunosc acest lucru în declarația lor din 26 aprilie 1877, în care arată că «ar fi nepatriotic și inoportun de-a crea guvernului, căruia evenimentele i-au încredințat soarta țării, dificultăți în chestiunile exterioare» (T. Maiorescu, *Istoria contemporană a României 1866—1900*, București, 1925, p. 121). Eminescu se pronunță categoric împotriva încrederii ce și-o punea guvernul liberal în generozitatea țarului și a diplomației țariste. Desfășurarea evenimentelor istorice va arăta că guvernul țarist va da și Convenției din 4/16 aprilie «o interpretare în slujba propriilor sale interese» (Mircea Mușat [și] Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 408).

Organizatorul armatei române, la care se referă Eminescu, este generalul Ioan Emanoil Florescu, personalitate marcantă a vieții noastre politice, iar pamfletarul, decorat cu Medalia *Bene Merenti*, N. T. Orășanu, devenit din antidinastic susținător al dinastiei.

În cel de-al doilea editorial, [«*Românul*“ *concede...*»], publicat în „*Timpul*“, în 4 ianuarie 1878, Eminescu își reafirmă opinia potrivit căreia în guvernarea conservatoare din 1870—1876 s-au întreprins acțiuni importante ce pregătesc proclamarea independenței. Poetul insistă asupra vitejiei ostașilor români pe fronturile de luptă și invinuieste guvernul liberal pentru slaba preocupare în pregătirea armatei pen-

tru campania de iarnă. Nicolae Ionescu este ministru de externe pentru scurt timp în guvernul liberal, iar Gh. Slăviceanu, ministru de război. Eminescu îi considera că se făceau vinovați de incompetență în conducerea a două din cele mai importante departamente ministeriale.

În cel de-al treilea articol, [«*D-l Candiano Popescu...*»], publicat în „*Timpul*“ în 6 ianuarie 1878, Eminescu căuta să illustreze, cu exemplul lui Alexandru Candiano-Popescu, oamenii care reprezentau guvernul liberal. Poetul îl trecea și pe Al. Candiano-Popescu, alături de N. T. Orășanu, printre persoanele care din antidinastici deveniseră susținători ai dinastiei. Al. Candiano-Popescu avea totuși unele merite și se remarcă în luptele de la Grivița. Eminescu nu-i putea însă ierta participarea la complotul răsturnării lui Al. I. Cuza, act care, în opinia poetului, echivala cu moartea politică.

Paternitatea eminesciană a articolelor este demonstrată prin tezele privind independența, expuse mai întâi în „*Curierul de Iași*“ în 1877 și reluate apoi în „*Timpul*“ după intrarea în redacția cotidianului bucureștean în octombrie 1877. Criticile la adresa liberalilor se înscriu și ele pe linia celor din foaia ieșeană. Al. Candiano-Popescu este criticat în termeni asemănători și în manuscrisul 2257, 421 pentru participarea la complotul răsturnării lui Al. I. Cuza. Se pot invoca, pe de altă parte, argumente de ordin stilistic. Să notăm câteva expresii întâlnite atît în manuscrise cit și în „*Curierul de Iași*“: «*ni se prodigă*», «*se demonstrează*», «*tactică mai basă [joasă] și ineptă*», «*modul cel mai pipăit*». Expresia «*cărarea hotărîtă de mai înainte*» din cel de-al doilea articol ne îndrumă spre *Scrisoarea II*, versiunile din 1880. Expresia cea mai caracteristică o constituie «*clica catilinară*». Eminescu intenționa să-și intituleze romanul *Geniu*

Foile volante despre bătălia de la Bălfești (1828), cînd 4200 de soldați ruși, împreună cu pandurii slugarului Solomon au învins o armată turcească de 26000 de oameni (Vezi A.D.Xenopol C. C. Giurescu, etc. Original din arhiva dr. Paul MIHAIL — Iași, 1987)

Во воевой Балахтин при си-
мении Балахити, Гигула-
матора Барона Гинсма, раз-
бил 14-го Сентября на го-
лову Сиракка Вадикского,
вытесненного съ 26-и тыся-
чами человек и 30-и пуш-
ками для овладения городом
Криомия. После сражения
Сиракка, продолжавшего
целый день, и въ ночь поз-
днейшего, Турки обратили
въ бегство, бросив по
дороге свои оружія. Уронъ
ихъ простирался до 3000
взятых и 514 пленных,
въ добычу. Победителямъ
доставили: 24 знамя, 7 пуш-
ки, многого скотина,
оборудованія и снарядовъ.

С.С. Есипов помощник
С.С. Тихонов Кирдот
В.С. Воробей 29 С.С. Воробей
С.С. Воробей 29 С.С. Воробей

[illegible]

КЪ ИСТОРИКА АДМ. ДИРЕКЦИОНА
НА ВЪЗДУШНИТЕ СЪРАБОТНИЦИ
ВЪРНА СЪС СЪСТАВЪ НА 29 СЕН.
1941

Россійских войскамъ. Очисти
иже бывшихъ тамъ воио
матъ дикозъ Бухаръ Паша,
бывшъ въ немъ въ лагеръ съ
большою частью своихъ солдатъ, и
пожигалъ оржіе. Капитанъ
Паша, оставшій въ городѣ,
былъ также взятъ нашені
солдатами, коіе вошли туда
чрезъ проломъ въ стѣну
противоположную. Ушло воен-
ныхъ, а равно и преслѣдую-
щихъ насъ Турокъ, еще
въ то время неизвѣстно, но
да съ тѣ поры уже найдено 19
заминъ и за 130 публікъ.

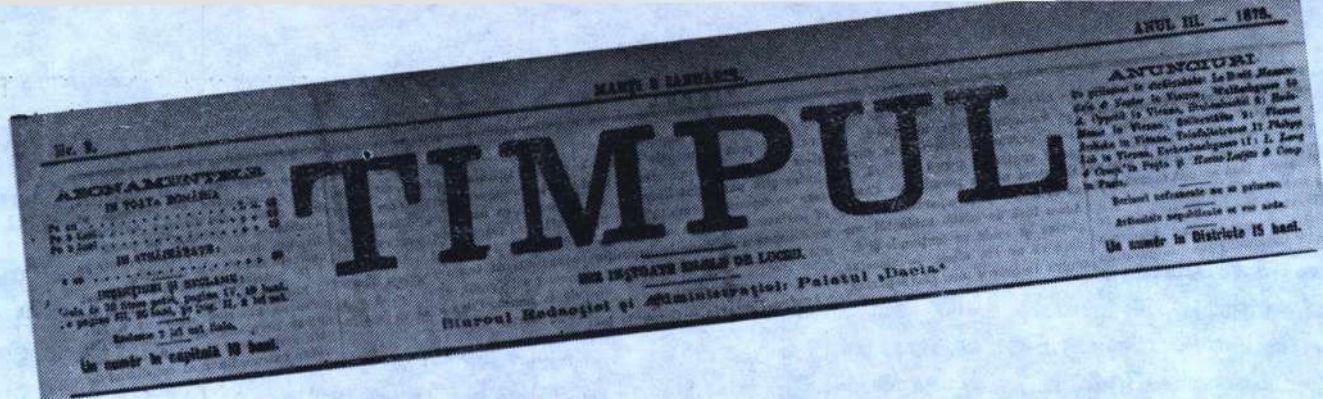
Принципъ на помощи
Вамъ съ многотысячными
вѣнцами Чаша Омра Броня,
охраня о вѣнцахъ сѣхъ крѣпо-
сти, отъбѣжалъ въ тѣхъ
жонъ, и прѣдѣхъ на-
вѣща отъбѣжалъ.

pusti, elaborat în epoca preuniversitară, *Natură catilinară*. Expresia este folosită prima dată în publicistică, în altă formulare, în articolul f. *Se vorbește că în consiliul...**, publicat în „*Curierul de Iași*” în 1876. Caracteriza acolo elementele venale și corupte: *«gunoi ai catilinarismului»* (Opere, IX, Publicistică, p. 235).

Există opinia că Eminescu nu a manifestat un interes deosebit pentru independență sau nu în măsura în care se aștepta de la el. Opinia aceasta se impune să fie serios amendată. Poetul salută hotărîrea Adunării deputaților și Senatului privind proclamarea independenței îndată ce ia cunoștință de ea și insistă asupra importanței acestui act politic. Demonstrează, pe de altă parte, că legăturile țării noastre cu Imperiul otoman erau formale și România nu a fost niciodată vasală în înțelesul adevărat al cuvî-

tului. Statutul de țară independentă îl ilustra, în opinia sa, încheierea de acte diplomatice și luarea unor măsuri interne, cu mult înainte ca Adunarea deputaților și Senatul să proclame independența. Acest aspect din publicistica lui Eminescu este adesea pierdut din vedere. Explicația stă în faptul că atenția comentatorilor este reținută numai de aspectele critice din articolele sale. Eminescu concepea publicistica de fiecare zi ca o acțiune de asanare a vieții politice. Criticile sale se îndreptau împotriva elementelor care se prevedea, cum se va și întâmpla în mare măsură, că își vor însuși roadele cuceririi independenței. Independența în sine o privea ca pe un act politic ireversibil, de cea mai mare însemnătate în istoria noastră națională.

D. VATAMANIUC

["PRESA" REPRODUCE...]

„Presa” reproduce* o serie de articole din 1870—1871 prin care se demonstrează în modul cel mai pipăit că inițiativa ideii Independenței aparține *Partidului Conservator* al căruia „Presa” era pe atunci unicul organ. — Această măreață și nobilă idee care a fost pusă înainte de *conservatori*, aplicată de dinșii prin încheierea tratatelor de comerț, și al cărui triumf definitiv se datorește ostirei organizată, instruită și armată tot de un ministru conservator, soarta oarbă și nedreaptă a voit ca să se realizeze, grație unor împrejurări extraordinare, sub guvernul acelor care nu numai n-au făcut nimica pentru dînsa dar au luptat din răsuputeri ca să-i împîiedice realizarea. Ei au combătut-o în ziarele lor, ei au ridiculizat-o în pamfletele lor¹, ei au atacat tratatele de comerț, și printr-o aberațiune, o îndrăzneală nemaipomenită, au cutedat să înfățișeze ca operă de trădare una din cele mai strălucite victorii diplomatice care s-a obținut vreodată; ei au combătut cheltuielile pentru armată, concentrările și tot ce a făcut din soldații de paradă de altădată armata de la Plevna și de la Grivița. Ei, în fine, proclamau necesitatea de a ne ține legați de Turcia, inventau o pretinsă politică occidentală care de la 1870—1871 nu mai esista, ei trimeteau la Constantinopol pe Mazar Pașa; ei felicitau sus și tare prin acte publice pe un ministru turc care se impotrivea din toate puterile, cum era datoria lui de turc, estensiunii drep- turilor și privilegiilor națiunii române guvernată de conservatori.

Ajunși la guvern, desființau armate prin budget, suprimau recrutățiunea într-un an ca 1876 și anunțau vinzarea prin mezat a efectelor de îmbrăcăminte, peste puțin poate și a armelor pe care le țineau mîini de români. În câteva luni, însă, ordine se vede venite din afară și dorința de a se menține cu orice preț la acea putere, izvor de beneficiuri bănești pentru clica catilinară pe care o reprezintă, îi făcea[u] să schimbe cu totul politica turcească în numele căreia ajunseseră la putere. Însă ca toate ființele servile conduse de interese iar nu de principii, ei fură tot așa de esagerați filoruși cît fuseseră de supuși și umili filoturci. Intrară în răzbel, fapt care se putea foarte bine aproba și sprijini, dară intrară cu o armată nepregătită cu nimic grație ineptei și culpabilei lor administrațiuni, și fără nici o convențiune stipulind și marginea sacrificiilor și întinderea beneficiilor pentru români, mulțumită închinăteii lor diplomații. Întrebați de presa conservatoare dacă au vreun tratat cu Împărăția ală- turea de care luptau, ei răspunseră cu cutedanță că acea Împărăție nu putea să trateze cu un stat care este încă vasal și adăogind la această umilă mărturisire lingu- șiri fățarnice pentru puternicul suveran ce ocupa România și Turcia cu cinci sute de mii de oameni; adăogau că ei nu fac insultă generosului țar a-i cere *zapis*, *amanet* etc.; cu aceste îndrăznețe cuvinte ei au voit să închiză gura conservatorilor puindu-i între necesitatea de a tăcea și pericolul de a vorbi displăcînd astfel Împăratului atotputernic care ține în mîinile sale destinurile Orientului. *Parada* (apărarea) era dibace, demnă de acea slugărească abilitate în care cei mai mulți dintr-inșii au

* Deși acest text, ca și următoarele două au văzut lumina ti- parului în „*Timpu*”, deci nu mai sînt *inedite*, le publicăm aici, din două mo- tive: pentru tema numărului de față al revistei — spul- berindu-se astfel o legendă nefavorabilă poetului națio- nal —, și pentru că s-a stabilit clar pa- ternitatea lor emi- nesciană; ele urmea- ză să apară în vo- lumul X al ediției academice. (n. red.).

¹ Oricine își aduce aminte *regatul cu apă rece* demn de cugetul patriotic și de spiritul distins care s-au răsplătit cu medalia *Bene merenti* (n.a.).

„Presă” reproduce o serie de articole din 1870—1871 prin care se demonstrează în modul cel mai pipăit că irițiativa ideii Independenței aparține *Partidului Conservator* al căruia „Presă” era pe atunci unicul organ. — Această măreție și nobilă idee care a fost pusă înainte de conservatori, aplicată de dăgii prin încheierea tratatelor de comerț, și al cărui triumf definitiv se datorește oștirii organizată, instruită și armată tot de un ministru conservator, soarta carbă și nedreaptă a voit ca să se realizeze, grație unor împrejurări extraordinare sub guvernul acelor, care nu numai n’au făcut nimica pentru dănea dar au luptat din răpputeri ca să’l împedice realizarea. Ei au combătut-o

foșt creșcuți. Niciodată însă nu s-a pus înainte o tactică mai basă și mai ineptă. Dacă eram un stat vasal cu care nu se putea trata, de ce Rusia a făcut cu noi tratatul de comerț subscris sub ministerul Lascăr Catargi de însuși Majestatea Sa Împăratul Alexandru alături cu M. Sa Domnitorul? Știm că s-a[u] făcut pentru aceasta mari dificultăți. Însă insistența respectuoasă dară fermă a conservatorilor a învins atuncia scrupurile Cancelariei rusești, și apelul făcut la mărinimia Împăratului a fost ascultat, și cînd? Cînd Rusia tratînd cu noi ne acorda o concesiune diplomatică pur și simplu fără să ne ceară în schimb nici aur nici sînge.

Dacă eram stat vasal, de ce înainte de intrarea noastră în acțiune guvernul rus a iscălit cu noi convențiunea pentru trecerea armatei în care se stipulează condițiuni curat politice cum este integritatea teritoriului? Iată ce s-a făcut cînd era vorba din partea noastră de o neutralitate binevoitoare.

Și astăzi cînd M. Sa Țarul împărțește cu oștirea română pericolele și privațiunile războiului, cînd primește decorațiunea și medalia virtuței a Statului Român, cînd acordă Suveranului nostru distincțiuni care nu se dau decît suveranului unui stat independent, cînd ni se prodigă onorurile și decorațiunile; *Trop de fleurs, trop de fleurs*, am putea striga, diplomația roșie ne declară că sîntem stat vasal și că nu

putem trata. Așadară cînd vine vorba de interese pozitive, la un tratat în formă, d-nii Kogălniceanu și Rosetti ne spun neted unul la tribună, altul în ziar, că nu putem trata, că sîntem un stat vasal, și că ce este mai prudent este să ne încredem generozității M. S. Țarului. Și noi avem cea mai deplină încredere în această generozitate și bunăvoință proverbială. Însă este oare sigur că bunăvoința personală a Majestății Sale va putea totdeauna fi triumfătoare de dispozițiunile guvernului său, de interesele Imperiului, de timiditățile diplomației, de opinia poporului rus? Nu ne-a declarat însuși „*Românul*” care de la un timp încoace are aerul d-a se face „*Monitorul oficial*” al simțimintelor celor mai intime și celor mai personale [ale] Majestății Sale, că Majestatea dorea acest răzbel și că a ced[...]² cărei generale a opiniei în [...].

Iată dară un punct de c[...]-ința personală a M. Sale a [...] unor înalte considerațiuni [...] aceasta organul ultra-constituțional al d-lui C. A. Rosetti, găsește comod de a adăposti responsabilitatea guvernului roșu la niște înălțimi unde crede că este greu de a veni cineva să o caute. Însă această tactică lașă nu trebuie să izbutască.

² Ziarul este deteriorat și nu se poate reconstitui textul.

Românii cunosc pe M. Sa ca un nobil și generos suveran. Asemenea cunosc guvernul rusesc ca guvernul unei puteri amice. Însă nimic mai mult. Ei n-au nimic a face nici cu o personalitate prea înaltă ca să fie pusă în joc, și a[1] cărei nume în aceste cestiuni ne-a silit să-l pronunțăm numai fățărnicia care nu respectă nimic a d-lui C. A. Rosetti. Asemenea, românii n-au nici o vorbă cu guvernul rusesc care este, credem, însărcinat cu interesele imperiului și ale poporului rusesc, iar nicidecum cu afacerile României. Românii au a face cu guvernul românesc, cu d. Brătianu, ministru de răzbel, cu d. Kogălniceanu, ministru al afacerilor străine, cu d. C. A. Rosetti, președinte al Camerei și inspirator al guvernului.

Aveam dară dreptul să-i întrebăm, și erau datori să ne răspundă. Ce măsuri ați luat? ce convențiuni ați încheiat? cum credeți la încheierea păcei să apărați interesele țării? D-lor ne-au răspuns curat și simplu că *nici una*, și ne-au trimis să ne adresăm la *generozitatea unui guvern străin*. Ni se pare că răspunsul a fost categoric. Ne pare și nouă bine *căci istoria îl va înregistra*. Dacă dar România nu va ieși din acest răzbel cu nici un avantaj sau cu avantagiuri disproporționate cu riscurile și cheltuielile sale, responsabilitatea va privi pe acești miniștri inepti și slugarnici care n-au știut a vorbi și a stipula în numele unui popor liber și stăpîn pe sine. Dar dacă din contră România va câștiga ceva sau în privința teritoriului sau a drepturilor sale, dacă va ieși pentru dînsa de aci integritatea sa ca teritoriu și ca națiune, *o independență asigurată și garantată*, atunci iarăși nu avem nici o recunoștință pentru miniștrii de astăzi, căci ei înșiși au declarat că n-au făcut nimic pentru aceasta și că toate sint datorite generozității unei puteri străine.

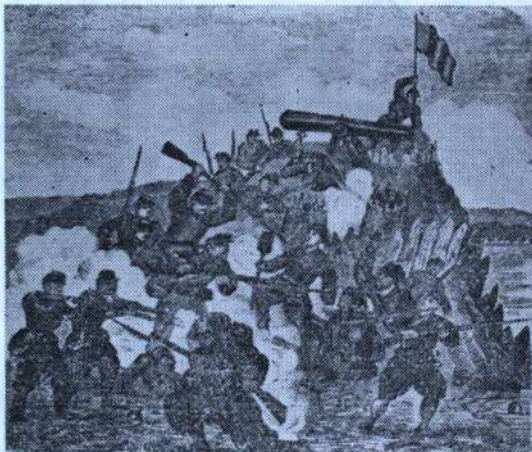
Pentru dînsa dară în acest caz va fi recunoștința țarei.

[3 ianuarie 1878]

[„ROMÂNUL“ CONCEDE...]

„Românul“ concede că soldații au petrecut pe cîmpul de război rupți și desculți, dar cu toate acestea ei s-au purtat vitejește; adică din nou confundă meritul doro-banțului cu meritele guvernului. Că soldatul a fost rupt, desculț, rău îngrijit, adesea rău condus e meritul guvernului; că el s-a purtat bine și vitejește este meritul soldatului. Distinguendum est.

— Alte imagini rămase de la pletorul C. Popp de Szátmar:
1. Luarea cu asalt a unei baterii de la Nicopol (28 august 1877).
2. Bateria uriașă din fața Plevnei (6 octombrie 1877).

Apoi se scuză liberalii că nu erau pregătiți, că voiau neutralizarea teritoriului ș.a.ș.a. Și noi ne aducem aminte de ineptia d-lui Nicolae Ionescu, ne aducem aminte de ministrul Slăniceanu, care stringea soldații, cînd era a pace și le dădea drumul, cînd era a război. Ne aducem bine aminte că liberalii, veniți la putere în urma flăminjiunii lor, n-aveau nici plan, nici idei, nici credit; c-au făcut tocmai contrariul de ceea ce promisese; că din prietenii turcilor s-au făcut dușmanii lor; că din contrari războiului s-au făcut războinici nevoie mare, în sfîrșit, că n-au urmat cărare hotărîtă de mai nainte.

Acuzarea, că conservatorii i-ar fi condus pe soldați la starea de sclavi ai străinilor, la disprețul general și altele de același calibru, le[-o] întorcem d-nilor liberali cu mulțumită înapoi. Dacă țara aceasta există pînă astăzi are s-o mulțamească elementelor conservatoare care, cu mijloacele lor minime, espuindu-și numai capetele lor proprii, nu viețile a mii de oameni, au ținut țara neatirnată prin mijlocul tuturor nevoilor, de stă pînă în ziua de astăzi. Slavă Domnului, cu [cei] din strada Doamnei ne putem măsura origicînd.

[4 ianuarie 1878]

[«DL. CANDIANO POPESCU...»]

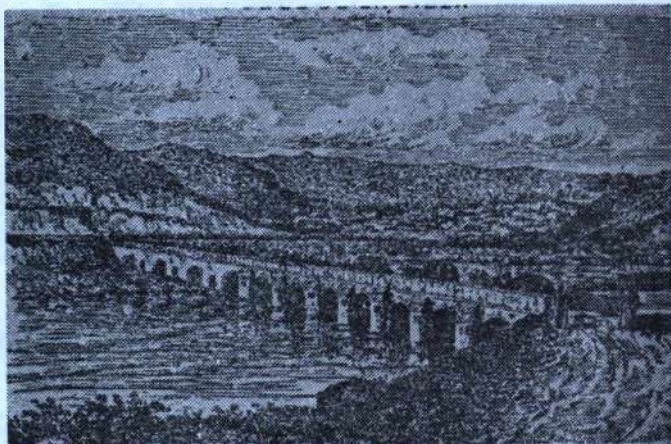
D-l Candiano Popescu, între atîția generali și ofițeri care onorează armata română, a fost ales pentru a purta Marelui Duce Mihail cordonul ordinului „Steaua României”.

Eroul din noaptea de 11 februarie, care a intrat cu revolverul în camera de culcare a Suveranului său, răsculătorul de la 11 august 1866, care a proclamat pentru două ore ridicula republică de la Ploiești, este dară ales pentru a înfățișa pe lîngă ilustrul comandant al armatelor ruse din Asia disciplina și virtuțile ostășești ale armatei române. Frumoasă și nemerită alegere! Dacă nu ne înșelăm, este a șasea răsplată pe care a obținut-o d-l Candiano de la începutul campaniei; să numărăm: 1. Gradul de maior, 2. „Virtutea militară”, 3. „Crucea S-tului George”, 4. „Steaua României”, 5. Gradul de locotenent-colonel, 6. Misiunea la Tiflis.

Fericită idee a avut d-l Candiano de a proclama, acum șapte ani, detronarea Suveranului său! — De altminteră, ce este drept, reprezintă foarte bine pe guvernul care-l trimite.

[6 ianuarie 1878]

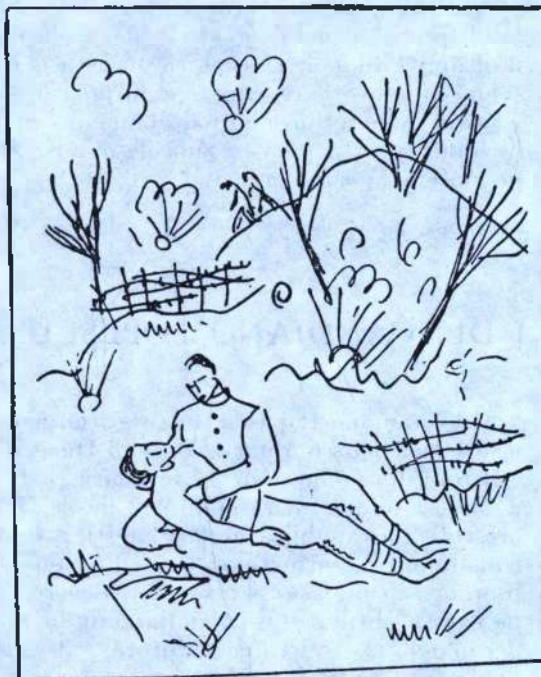
3. Lîngă « Podul de la Biela » (27 august 1877).
4. Bombardarea din-
tre Vidin și Calafat
(11 septembrie 1877)

Liviu REBREANU «România actuală cu Dacia de odinioară sunt congruente...»

ÎNTREBAT DE DIMITRIE CARACOSTEA în 30 iunie 1939, despre ce ar vrea să trateze, în discursul de recepție, Liviu Rebreanu îi răspundea: *Țăranul în literatura românească sau Eminescu, Creangă, Caragiale, care au lipsit din Academie*. Subiectul al doilea pare a fi în legătură cu ședința publică solemnă, de la 16 iunie 1939, pentru comemorarea a 50 de ani de la moartea lui Eminescu, la care Rebreanu a participat, lăsând largi însemnări în *Jurnal*. Peste câteva zile, în 19 iunie 1939, apărea, în ziarul „România”, un interviu al proaspătului academician (primit ca membru activ în 25 mai 1939), în care declara: «*Epoca noastră trăiește sub semnul lui Mihai Eminescu. El domină azi întreaga noastră viață culturală și națională*».¹

Nu știu cât a oscilat scriitorul între cele două subiecte, dar, în 6 februarie 1940, hotărîrea era luată și titlul era definitiv fixat: *Lauda țăranului român*. În 30 martie, Dan Petrașincu dezvăluia publicului, pentru prima oară, că autorul lui *Ion* «era ocupat cu înjghebarea discursului de recepție la Academie, recepție ce va avea loc în curînd. Va fi un mare eveniment cultural deoarece Liviu Rebreanu va vorbi despre țăranul român, subiect drag și în care se află la largul său. Va fi o apologie a rădăcinilor acestui neam, pe care nici un alt scriitor nu e mai nimerit s-o facă. Se va vorbi odată în istoria culturală a acestei țări despre rolul lui Liviu Rebreanu în promovarea valorilor românești. După „apologia satului românesc”, discursul de recepție al lui Lucian Blaga, discursul noului „nemuritor” va mărturisi pentru a doua oară, după atîta timp, vitalitatea unei Academii care nu se mai mărginește să fie muzeu, ci își formează un destin creator de valori nouă».² Avem motive să credem că referința lui Dan Petrașincu la discursul

Hai, face Boroșu scurt, plecându-se

de recepție al lui Lucian Blaga nu a constituit deloc o condiție favorizantă în stabilirea, de către Rebreanu, a subiectului pentru propria sărbătoare academică. După cum n-a putut să-l stimuleze, probabil, nici faptul că Octavian Goga publicase, în 1907, cunoscutul articol *Țăranul în literatura noastră poetică*.³

Alegerea nu era deloc ușoară. Ambele teme, în ciuda unor împrejurări exterioare, erau în legătură cu însăși structura operei sale. Eminescu, Creangă, Caragiale reprezentau spiritele tutelare, vizînd componenta culturală a formulei de creație rebreniene. Într-o recentă carte, analizăm cum în procesul de creație al romanului *Răscoala* se implementa moștenirea lui Eminescu și Caragiale. Concluzia era că «dacă pentru concepția ideologică a cărții, Rebreanu mer-

¹ Liviu Rebreanu, *Vrem un Eminescu ca un zeu tînăr*, în „România”, II, nr. 378, 19 iunie 1938, p. 2 (Capitala culturii).

² Dan Petrașincu, *Cu dl. Liviu Rebreanu despre romanul Amîndoi*, în „Jurnalul”, II, nr. 141, 30 martie 1940, p. 2.

³ O. Goga, *Țăranul în literatura noastră poetică*, în „Viața românească”, II, nr. 12, decembrie 1907, p. 339.

• Publicăm în numărul de față al revistei „Manuscriptum”, varianta a doua, mai apropiată de forma finală. În acest fel, cititorul va aprecia mai bine valoarea acestui document literar de excepție.

gea la Eminescu, pentru mișcarea în scenă și gestica personajelor se inspira din Caragiale». ⁴ Citind pe Creangă, descoperise valoarea ascunsă a cuvintelor, presiunea și inițiativa lor în procesul de creație. Cuvintele obișnuite din satul sau regiunea sa natală sînt capabile, în anume conjuncturi, să dezvolte o forță expresivă nebănuită. Graiul comun al celor mulți și umili din zona Humuleștilor era aidoma, ca bogăție și expresivitate, cu cel de dincolo de munți, din ținutul Bistriței. Ion Creangă și-a creat un limbaj artistic propriu, inimitabil, pe baza celui popular. Liviu Rebreanu a studiat cu atenție arta humuleșteanului încă din anii începuturilor sale, notîndu-și nenumărate cuvinte și sintagme. Dacă nășăudeanul nu ne-a lăsat decît cîteva încercări de *Amintiri din copilărie* sau *Amintiri din Maieru*, în schimb a rămas cu un cult pentru limba țaranului. S-au repercutat, în limbajul său artistic, trăsăturile graiului de-acasă, un «grai scurt, noduros, înfrînat, desigur aspru, dar pecetluind puternic luarea-aminte». ⁵

Dar oricît de tentante ar fi asociațiile de tehnică artistică, Liviu Rebreanu a preferat să se ocupe de însăși substanța operei sale, de țaranul român. Miercuri, 29 mai 1940, romancierul își pronunță discursul de recepție într-o sedință solemnă a Academiei Române, explicînd chiar din introducere că, fiind ales într-un loc nou creat și dorind totuși să se conformeze uzanțelor academice de-a elogia pe-un înaintaș, se vede silit să se prezinte «cu unul de-afară, cu strămoșul meu și al unora dintre dumneavoastră, într-un sens mai larg strămoșul tuturor: țaranul român... Mă simt destul de jenat că viu în fața d-voastră să laud tocmai pe cel mai umil român, și-mi dau seama că fapta aceasta nu e prea abilă. Cînd vorbești despre un om mare sau despre reprezentanții unei clase puternice, ai certitudinea că, orice vei spune, nu va părea nimănui prea mult și nici o laudă prea exagerată. Înaintașul, cu care îndrăznesc eu să mă înfățișez, e sărac și slab. Așa a fost totdeauna și așa va fi probabil totdeauna. Munca și suferințele lui hrănesc și îmbogățesc pe asupritorii lui. El e destinat să rămînă veșnic gol». ⁶

⁴ Stancu Ilin, *Liviu Rebreanu în atelierul de creație*, București, Editura „Minerva”, 1985, p. 188.

⁵ N. Iorga, *Un scriitor pentru popor: I. Pop Releanu*, în „Epoca”, XI, nr. 97, 9 aprilie 1905, p. 1.

⁶ Liviu Rebreanu, *Lauda țaranului român*, în *Jurnal II*. Text ales și stabilit de Puia-Florica Rebreanu. Addenda, note și comentarii de Nicolae Gheran, București, Editura „Minerva”, 1984, p. 308.

Ca și în cazul operelor sale artistice, începutul era dificil. În arhiva scriitorului au rămas trei variante ale discursului de recepție⁷. Primele pagini sînt cele mai «lucrate». Efortul lui Rebreanu era îndreptat spre desprinderea de amănuntele autobiografice. Autorul amintea, la începuturile închegării discursului, de o «trăire nemijlocită» cu țărani: «m-am născut la țară, am copilărit la țară și am în ascendența mea, în a doua generație, țărani». ⁸ În forma finală asemenea referiri concrete vor fi înlăturate. Chiar atunci cînd încearcă un istoric al cuvîntului țaran, echivalențele care îi angajau biografia vor fi abandonate: «În țara mea [cîtește: regiunea mea natală] țaran are chiar sens pejorativ — înseamnă adică omul care nu e grănicer, adică nu e din cele patruzeci și patru de sate, iar mai larg că nu e de la munte. Țăran înseamnă la noi negreșit om de la cîmpie...». ⁹ Apreciînd că laudînd «pe cel mai umil român» e o faptă «nu tocmai abilă», în varianta întii fraza continuă: «cum de altfel atîtea fapte ale mele n-au fost abile în trecut și nu vor fi nici în micul viitor ce mi-e rezervat de soartă». ¹⁰ Era o autocaracterizare inadecvată ținutei solemne a unui discurs academic. Ne surprinde însă, în fragmentul înlăturat, referința la «micul viitor», «rezervat de soartă». Avea Rebreanu conștiința apropiatei sale extincții sau era o aluzie la faptul că fusese atît de tîrziu primit în Academie? În acești ani, scriitorul notează tot mai des în jurnal «răcelile» prelungite, acuzînd dureri bronșice cu sufoări, tratate cu o răbdare îngerească. Cafeaua și tutunul, atît de necesare lucrului său de noapte, continuau să agraveze cancerul pulmonar incipient care, peste patru ani, avea să-l răpună. De aci, poate, nota pesimistă ce pătrunde în prima formă a discursului său de recepție. Dar, cu mult mai înainte îl încercau gîndurile funebre. Explicațiile s-ar putea multiplica, dar preferăm propriile meditații ale scriitorului la 50 de ani, dintr-un interviu: «Cum privesc în urmă cei 25 de ani de activitate? Ca un om pe șantier, în plin neastîmpăr și trepidație.

— Totuși, domnule Rebreanu, cunosc o veche neliște a domniei-tale: convingerea că ai să suferi greu bătrînețea, că nu mai ai poate mult de trăit. Cum se împacă acest sentiment cu senzația de „om pe șantier”?

⁷ Arhiva Bibliotecii Academiei R. S. România, ms. rom. 4063, f. 95.

⁸ *Ibidem*.

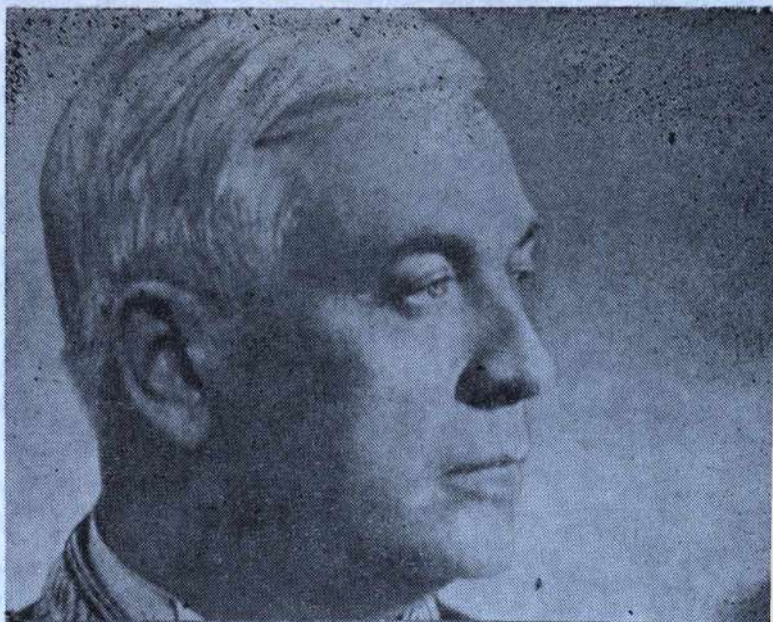
⁹ *Ibidem*, f. 96.

— Vezi, eu am trăit viața din plin, în toate felurile. Aștept dar moartea cu inima senină, ca un eveniment firesc. De la 50 de ani înainte îmi socot fiecare an în plus un dar. (Tatăl meu a murit la 51 de ani). Nu mă tem de moarte, fiindcă stau de 25 de ani de vorbă cu ea. Am ucis în opera mea mulți oameni și destul de veridic. Încît nu-mi fac iluzii. Mă gîndesc însă cu oroare a boală, la decrepitudine. În ziua cînd am să simt că gîfii, că mă sclerozez, că mă pîrîdesc mușchii și inima, decît să continui să scriu în această mediocritate fizică, voi prefera să mor.

— Dar bine, domnule Rebreanu, la masivitatea și robustețea dumitale fizică, e neverosimil totuși să gîndești la moarte (Mai ales că marele romancier se bucură de o sănătate înfloritoare). N-o fi cumva la d-ta o presimțire ancestrală, biologică?

— Nu știu. Cred însă foarte serios că vîrsta de 50 de ani înseamnă un termen. Ce mai se dă în plus e o ofrandă și un noroc special. Știi bine că eu de zece ani ți-i vorbesc cu același sentiment în fața morții. Aș vrea, firește, să-mi pot scrie cele câteva cărți care mă preocupă, dacă voi avea răgazul necesar.¹⁰

Desigur, din aceste frămîntări interioare nimic nu va pătrunde în forma finală a discursului de recepție, dar metamorfoza textului este revelatoare pentru o anume atitudine a romancierului. Liviu Rebreanu înlătură, la rescriere, tot ce era conjunctural și care n-avea nici o legătură cu aprecierile esențiale despre țărănul român, pe care voia să le comunice. Concludentă, în această privință, mi se pare soarta unei pagini din varianta a doua. După ce termină de scris prima formă a discursului, este avizat, sau află de la cineva, că e posibil ca la ședința solemnă din 25 mai 1940 să vină și regele Carol II, președinte de onoare al Academiei Române. Era o grijă în plus, care se materializează printr-o însemnare marginală cu creionul: « Pentru rege, dacă vine ». Deci va trebui să înjghebeze ceva pentru această eventualitate. Și, într-adevăr, varianta a doua debutează cu o pagină despre « augustul nostru președinte de onoare și protector ». Situația delicată în care se găsea Rebreanu reiese clar din tendința de a-și tempera tonul, notînd fapte concrete (înființarea Casei Scriitorilor și a Fundației regale pentru literatură și artă). Totuși, câteva fraze solemne tre-

buiau spuse. Nu reușește decît să însemneze cîteva aprecieri banale, de circumstanță, de genul « Casa Scriitorilor... o instituție aproape revoluționară » sau despre « literele de aur » cu care va fi gravat numele suveranului în istoria literaturii și a culturii noastre. Cu cît mai ditrambice cu atît mai suspecte de nesinceritate.

Regele, însă, n-a venit la Academie și Rebreanu va înlătura pagina cu pricina, iar discursul va fi pronunțat fără nici cea mai mică aluzie la suveranul țării.

Inițial, Liviu Rebreanu voia să imprime discursului său un ton ironic și polemic. Se temea că nu va fi luat în serios într-o societate înclinată spre șarjă satirică și zeflemea. Iată cum debuta, în varianta întâi, textul rebrenian: « Pomenirea cu lauda a înaintașului cu ocazia primei manifestări solemne în stînul ilustrei adunări e o îndatorire pentru noul ales nu numai protocolară ci, mi se pare mie, și de datorie elementară. Prin elogiarea predecesorului, se elogiază în fapt însăși instituția din care a făcut parte cel dispărut și din care vine să facă parte urmașul. E un act nu numai de pietate față de înaintaș, dar o curtenie și un omagiu față de Academie și prima expresie publică de mulțumire celor ce l-au adoptat în mijlocul lor.

S-au făcut și nu încetează a se face destule ironii asupra acestor apologii deseori ipocrite, rareori sincere — complimente ieftine menite să ascundă criticile și să justifice de cele mai multe ori alegerea nu a celor mai merituoși, ci a celor mai abili candidați. Utilitatea lor totuși s-a dovedit și nu încetează de-a se dovedi. Mai ales răspunsul la discursul de recepție este deseori nece-

¹⁰ Liviu Rebreanu își povestește viața cu prilejul împlinirii a 50 de ani. Interviu realizat de Camil Baltazar, în *Viamea*, VIII, nr. 416, 1 decembrie 1935, p. 11.

sar; se împlinse uneori ca noul nemuritor să fie foarte necunoscut nu doar marelui public dar și celor puțin cunoscători — în astfel de cazuri se face o faptă bună umflându-se meritele. Dar când nemuritorul e prea cunoscut există ironii fine, tăceri, aluzii, anecdote care să-l niveleze... ». Pe marginea filei e adăugată o propoziție menită să dezvolte ideea din paragraful de mai sus: « Interesant e că mai mult le ironizează tocmai cei ce sînt mai sensibili și dornici de orice fel de laude oricît de nesincere etc. ».¹¹

Desigur, toată această discuție ținea exclusiv de protocolul ședințelor solemne ale Academiei, decît de tema discursului propriu-zis și nu ne mirăm că Rebreanu a renunțat repede la paragrafele respective. Rămînea de parat doar eventuala observație că un scriitor nu e calificat în sociologie, istorie sau etnografie pentru a vorbi documentat despre țaran. El își declină într-adevăr competența, dar în prima variantă aruncă o săgeată împotriva « specialiștilor »: « Astfel oamenii cei serioși nu vor fi obligați să ia în serios apologia mea și vor putea s-o lichezeze cu gestul de todeauna: literatură. De altfel eu nici nu aș putea zugrăvi sistematic pe țaranul român fiindcă [...] nu am pregătirea necesară pentru a cunoaște rece țaranul. Îndreptății și chemați să vorbească despre țărani sînt numai cei ce nu-l cunosc și, ca să-l cunoască, îl studiază cu microscopul, cu fișe, cu statistici și tot aparatul științific modern. Aceștia sînt adevărații prieteni ai țaranului, căci ei, din studierea lui dobîndesc situații înalte și venituri grase care-i despăgubesc pentru neplăcerile de-a fi trebuit să sufere, studiindu-l, mirosul de opincă și de usturoi... ».¹² În varianta a doua, diatriba lui Rebreanu este restrînsă, dar nu mai puțin virulentă, la cei care « scriu cărți groase despre mizeria lui și devin pe urmă doctori ».¹³

Mai în glumă, mai în serios, Liviu Rebreanu declara că discursul său de recepție ține de literatură. Voia să fie o « mărturisire » a unei credințe și a solidarității sale cu inima celor mulți. Textul rebrenian ne interesează, în primul rînd, pentru că spune ceva esențial despre opera sa, chiar dacă « în forma abstract-didactică » a unei « expuneri istorico-ideologice », cum se exprima Ion Petrovici, în răspunsul la discursul de recepție. Nu putem face abstracție de faptul că marile romane rebreniene, *Ion*, *Pădurea Sîntin-*

zuraților, *Răscoala*, aveau deja o carieră strălucită în literatura română. Presiunea operei asupra autorului era un fapt evident. Ce înseamnă oare acea înlăturare din variante a oricărui element autobiografic? Scriitorul nu se putea prezenta în for decît într-o hlamidă pe care și-o țesuse — sau care se țesuse singură — în procesul de creație. Studiul lui Octavian Goga, *Țăranul în literatura noastră poetică*, era manifestul unui insurgent, la început de drum. În 1940, cînd pronunța *Lauda țaranului român*, Liviu Rebreanu se găsea în plină glorie literară, privea cu uimire înapoi la creația sa literară și încerca, pentru prima oară în mod sintetic, să decanteze esențele. Era pus într-o situație mai puțin obișnuită pentru el, aceea de receptor. Cu aproape un deceniu în urmă, în *Însemnările mele Mărturisiri* de la Institutul de literatură, încercase o privire din interior a operei, reflectînd procesul de creație. Acum sonda stratosferă și ideologică. Ambele demersuri au același obiect, opera literară, numai direcțiile din care e privită sînt complet opuse. În *Lauda țaranului român* vectorul investigației își are originea în istoria unui neam. Și pentru el țărănimea « e izvorul românismului pur și etern ».¹⁴ Țăranul, sinonim cu « omul român », a conservat comunitatea de sînge, pămîntul, limba și credința noastră. Din sinul țărănimii s-au recrutat soldații în timp de război și muncitorii în timp de pace. Concluzia se impunea de la sine: « De aceea azi și încă multă vreme, spre țaranul român trebuie să ne întoarcem necontenit, fiindcă precum Anteu cîștiga noi puteri și devenea invincibil cînd atîngea pămîntul, tot astfel creatorii români, păstrînd contactul spiritual cu țaranul român, vor produce opere universale prețioase și vor servi, în același timp, destinul neamului.

Dar, la rîndul ei, țara nouă, pentru care țaranul român a jertfit și a stîngerat cel mai mult, trebuie să-i înlesnească și lui soarta mai bună ce i se cuvine. Nu prin fraze și hîrtoage, nici prin pomeni și făgăduieli deșarte, ci printr-o educație nouă care să-i asigure muncă rodnică și trai omenesc. Și mai ales, și poate mai presus de toate, dăruindu-i ceea ce rîdnește de multe veacuri fără încetare și în zadar: lumină și dreptate.

Suntem și vom fi todeauna neam de țărani. Prin urmare destinul nostru ca neam, ca stat și ca putere culturală, atîrnă de cantitatea de aur curat ce se află în sufletul țaranului. Dar

¹¹ Ms. rom. 4063, f. 94.

¹² Ibidem, f. 95.

¹³ Ibidem, f. 116.

¹⁴ Liviu Rebreanu, *Lauda țaranului român*, în *Addenda la Jurnal II*, ed. cit., p. 308.

mai atrnă în aceeași măsură, și de felul cum va fi utilizat și transformat acest aur în valori eterne»¹⁶.

Academicianul Ion Petrovici, în paginile mai înainte citate, aprecia că «substanța concluziunii discursului», și anume «imperativul specificului etnic»,¹⁷ nu este o idee nouă, ba chiar e foarte răspîndită și atrăgea atenția asupra exagerărilor. Numai că Rebreanu sublinia încă din preambulul discursului său: «*Lauda aceasta totuși nu vrea nici să înalțe, nici să dărîme, nici măcar să dovedească nimic*»¹⁸. O frază aparent derutantă. Dar nu dorea oare Flaubert să scrie o carte despre nimic? Principial, scriitorul modern este orientat către textele sale. Și Rebreanu nu face excepție de la regulă. El purta o discuție *sui-generis* despre eroii lui cu lectorii virtuali și potențiali ai romanelor sale. Lucian Blaga în discursul său de recepție din 1937, intitulat *Elogiul satului românesc*, încerca să închidă un sistem, în acord cu textele filosofice anterioare. Liviu Rebreanu, dimpotrivă, se exprima, în variante, că va înfățișa «impresii și convingeri strict personale».¹⁹

Dar tocmai pe terenul «adevărului (științific ori filosofic)», Ion Petrovici polemiza abil cu scriitorul, deși recunoștea că în pagina discursului «a străbătut ceva din energia aspră, din apriga vigoare a accentului cu care ne-a obișnuit romancierul»²⁰. În jurnal, Rebreanu nu-și poate ascunde nemulțumirea, notînd că Petrovici a răspuns «foarte cald și elogios», dar «și lung, ici-colo polemizînd cu unele părți din discursul meu [...] Iorga înjură pe Petrovici».²¹

Emoția scriitorului în fața țărănului, ca prototip al românismului, emoție pe care a transmis-o și ascultătorilor, era de natură artistică. Cu toată efasarea unor elemente autobiografice exterioare, în discursul de recepție vorbește eul profund al romancierului. Unele propoziții ale discursului de recepție au devenit celebre, cum sînt cele privind originea și continuitatea popoului român pe aceste meleaguri. El spunea, de pildă, că «*România actuală cu Dacia de odinioară sunt congruente nu numai în privința configurației geografice, dar și a configurației etnografice românești*»²². În altă pagină, vorbind

de ocupația de bază a țărănului, agricultura, practică, la noi, «din vremuri imemorabile», conchidea: «*numai pentru că am fost neam pașnic de țărani am putut să ne păstrăm ființa și pămîntul*».²³ Asemenea aserțiuni au impresionat și continuă să impresioneze și astăzi pentru că au fost pronunțate de romancierul Liviu Rebreanu. Dealtfel, unele cuvinte sau expresii din paragraful despre etnogeneza popoului român sînt aiodoma celor folosite în articolele despre geneza operelor sale. Astfel, cuvintele *enigmă, miracol, taină* se întîlnesc în articolul *Cred* din 1926, pe cînd sintagma, «glasul pămîntului» este titlul primei părți a romanului *Ion*, apărut în 1920. Criticii au făcut și alte analogii, mai largi, cum ar fi, de exemplu, pornirile obsesive de posesiune generate de instinctul gliei și teza din *Lauda țărănului român*: «*Pentru țărănul nostru, pămîntul nu este un obiect de exploatare ci o ființă vie față de care nutrește un sentiment straniu de adorație și de teamă*»²⁴.

Desigur, unele idei rebreniene, vehiculate în discursul de recepție, pot să-și aibă originea în lecturile autorului. Putem să nu fim de acord cu modul de prezentare a mișcării semănătoriste, sau cu opoziția prea tranșantă dintre sat și oraș. Dar toate opiniile îl reprezintă pe scriitorul Liviu Rebreanu. Vrem să spunem existența sa totalizantă, universală, așa cum a fost modelată de operă, nu existența sa singulară. Cînd se pronunța că «*mișcarea semănătoristă, împreună cu cele similare și adiacente, a putut enunța axiomatic că o literatură românească adevărată trebuie să porceadă din realitatea românească, adică direct sau indirect din țărănimea care reprezintă ceea ce are mai original neamul nostru*»²⁵, primul gînd ne conduce spre explicația că autorul voia să dea o satisfacție lui Iorga, care se afla în aula Academiei și cu care tocmai se împăcase. Dar ceea ce urmează nuanțează ideea și ne obligă la alte concluzii: «*Nu e vorba, cum s-a încercat să se răstălmăcească, de a reduce literatura la țărănism, sau muzica la doine și hore, sau sculptura la creștături în lemn...* Ar fi o aberație să anihilăm și să limităm inspirația artistului. Confundînd culturalul sau etnicul cu esteticul, se anihilează creația de artă. Opera nu valorează prin materialul rural sau urban, ci numai prin realizarea estetică. Dar esteticul nu exclude

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Răspunsul d-lui Ion Petrovici, în op. cit., p. 317.

¹⁸ Liviu Rebreanu, op. cit., p. 308.

¹⁹ Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 4063, f. 95.

²⁰ Răspunsul d-lui Ion Petrovici, ibidem.

²¹ Liviu Rebreanu, Jurnal II, ed. cit., p. 243.

²² L. Rebreanu, *Laudă țărănului român*, în ed. cit., p. 310.

²³ Ibidem, p. 309.

²⁴ Ibidem, p. 310.

²⁵ Ibidem, p. 315.

predominanța unui spirit specific, care dă anume culoare și autenticitate operei». Sînt însumate aici, caleidoscopice, mai multe fețe ale lui Rebreanu. El nu uitase că debutase la revista săptămîntistă „*Luceafărul*”, din Sibiu, își amintea bine de facilele sale nuvele și schițe, «cînd era foarte fecund», dar nu reușea să se impună. Textul indică însă și încercenarea cu care a lucrat la capodopera sa, *Ion*, cînd Rebreanu contra lui Rebreanu își crea un stil al său propriu și croia un drum romanului românesc modern. Și nu conține, oare, discursul de recepție o comparație insidioasă a trudei sale cu a muncitorului pămîntului? Elogiind țărănul român și, implicit, principalul personaj al cărților sale, nu însemna o cufundare în anonim? Țărănul a creat limba, spiritualitatea, specificitatea etnică, totul. Autorului nu i-ar mai rămîne decît să muncească teribil, după program, pentru transcrierea operei, deci un rol de *scripteur*, de producător de opere. Indirect, în discursul de recepție, scriitorul parcă ar vrea să indice un alt autor, un personaj colectiv numit țărănul român. Ideea avansată de noi este în acord cu impersonalitatea programatică din marile romane.²⁵

Izgonit sau plecat de bunăvoie din operă, Liviu Rebreanu revenea, în 29 mai 1940, la o întîlnire cu opera sa în Aula Academiei Române. Condițiile prezente erau cu totul schimbate față de anii cînd apăruseră principalele sale romane. Nu numai în plan istoric, ci și în domeniul epistemologiei (al cunoașterii) colective. De aici, în discurs, o anume tensiune între reconstituirea istorică și referințele la viața contemporană. În acei ani grei pentru soarta poporului român, Liviu Rebreanu se ridica împotriva rasismului revanșard, declarînd în discursul său că rase pure nu există, «francezii, germanii, italienii, englezii și alții», în fond, «toate popoarele europene s-au format cam în

aceeași epocă și din amestecul mai multor neamuri». ²⁶ Noul academician se referea, numai cu cîteva luni înainte odiosului *Diktat* de la Viena, la cei care «nuscăpă o ocazie fără a pune gri începuturile și trecutul, ca să ne poată apoi contesta pămîntul». ²⁷ Lectura lui Rebreanu — multiplă și dinamică — includea nu numai literatura ci și alte serii textuale, precum politica, morala, filosofia, ideologia etc. Romanul *Ion* avea în substanța sa experiențele dramatice ale autorului în condițiile draconicelor legi ale lui Apponyi, de maghiarizare forțată. Opera se dovedea suplă și, peste 20 de ani, ca act de comunicare nu emitea doar mesajul unui trecut, ci era capabilă să și recepteze un alt mesaj grav, privind poftetele de cîștig ale horthyștilor. Viața profundă a scriitorului se împletea cu traiectoria operei, o viață care căpăta — cum zicea Camus — fața unui destin.

Solemnitatea discursului de recepție al lui Liviu Rebreanu s-a difuzat prin radio. Cineva din sală, profund impresionat, ar fi exclamat: «Rebreanu nu e un om, ci o țară, o țară de cuvinte». În 8 iunie, după solemnitate, veneau — ca și în cazul procesului de creație — îndoilele, scriitorul socotind că discursul a avut un răsunet peste valoarea lui: «Cred că a impresionat mai mult prin spiritul de frondă sau ici-colo chiar de răzvrătire, neobișnuit într-o adunare atît de liniștită». Totuși, felicitările îl copleșeau. «Dar vremurile sînt prea cumplite — mărturiseste autorul — ca să te poți bucura de astfel de succese. Evenimentele se precipită vertiginos și amenință să răstoarne fața pămîntului». ²⁸ Nicolae Iorga a propus ca discursul de recepție să fie tradus în patru limbi și răspîndit drept cea mai bună propagandă românească, dar Liviu Rebreanu vorbea mai mult ca un moralist, decît ca un istoric. El a transformat pe eroul capodoperelor sale într-un mit. În textul rostit la 29 mai 1940 ne întîmpină nu țărănul etnografic sau sociologic, ci o mitologie a țărănului român, unde timpul are dimensiunea eternității, și prin aceasta discursul de recepție se integrează organic operei sale.

Stancu ILIN

²⁵ În 1926, romancierul putea să scrie, după *Ion* și *Pădurea Spinzuraților*, în cunoștință de cauză: «M-am sfîșit întotdeauna să scriu pentru tipar la persoana întâi. Hiperbolizarea aceasta a euului, rămășiță anacronică de la romanticii care, ei și atunci, puteau să se creadă aievea buricului pămîntului, mi se pare puțin ridicolă. Scriitorul de azi, afară de poetul liric, trăiește într-o lume atît de relativă din toate punctele de vedere, că numai identificîndu-se cu multe relativități izbutesc să pătrundă și a înfrîngă absolutul care, cel puțin în artă, rămîne nădușina supremă». E ultimul cit de aproape era Rebreanu de conștiința critică a secolului al XX-lea, (Liviu Rebreanu, *Cred*, în *Amalgam*, București, Editura Socec, 1943, p. 9).

²⁶ Liviu Rebreanu, *Lăuda țărănului român*, în ed. cit. p. 311.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Liviu Rebreanu, *Jurnal II*, ed. cit., p. 244.

LAUDĂ ȚĂRANULUI ROMÂN [Varianta a II-a]

Domnii Colegi,

Doamnelor și Domnilor

Ales într-un loc nou creat și dorind totuși să mă conformez uzului academic de-a
elogia pe un înaintaș, sint silit să mă prezint cu unul de-afară, cu strămoșul meu și al
unor dintr-o-voastră, într-un sens mai larg strămoșul tuturor: țăranul român...

Domnilor colegi,

Doamnelor și Domnilor,

Ales într-un loc nou creat și dorind totuși să mă conformez uzului academic de-a
elogia pe un înaintaș, sint silit să mă prezint cu unul de-afară, cu strămoșul meu
și al unora dintre d-voastră, într-un sens mai larg strămoșul tuturor: țăranul român...

Mă simt destul de jenat că viu în fața d-voastră să laud tocmai pe cel mai umil
român și-mi dau seama că fapta aceasta nu e prea abilă. Când vorbești despre un
om mare sau despre reprezentantul unei clase puternice, ai certitudinea că orice vei
spune nu va părea nimănui prea mult și nici o laudă prea exagerată. Înaintașul
cu care îndrăznesc să mă înfățișez eu e sărac și slab. Așa a fost totdeauna și așa
va fi probabil totdeauna. Munca și suferințele lui hrănesc și îmbogățesc pe asupri-
torii lui. El e destinat să rămână veșnic gol.

Mai am o sfială: că nici măcar nu voi vorbi metodic și documentat fiindcă nu am
pregătirea științifică de-a studia și de-a cunoaște țăranul, cu toate că m-am născut
și am copilarit la țară, iar în ascendența mea, de la a doua generație, am numai
țărani. Autorizați și chemați să vorbească cu greutate despre țăran sint numai cei
care, necunoscându-l deloc, îl studiază cu microscopul, cu fișe, cu statistici și toată
aparatura de rigoare. Acești adevărați prieteni ai țăranului scriu cărți groase despre
mizeria lui și devin pe urmă doctori pentru că au suportat cu stoicism mirosul
combinat de opincă și usturoi.

Lauda mea nu vrea nici să dărime și nici să dovedească nimic, ci doar să mărtu-
risească o credință și să proclame o solidaritate continuă cu duhul celor mulți, obiș-
nuiți numai cu ocări și proboziri...

În viața altor națiuni, țărănimea a putut avea, și a avut, un rol secundar, șters.
Acolo soarta neamului a fost purtată de alte clase, pe rând, încât nici azi țărănimea
n-are o însemnătate primordială și existența poporului nu se bazează pe ea. Acolo
nici limba n-a încheiat-o țăranul, iar contactul cu el n-o poate îmbogăți, înnoi
sau îmbogăți.

Pentru noi însă țărănimea e izvorul românismului, cu toate calitățile și defectele lui.
La noi singura realitate permanentă, inalterabilă a fost și a rămas țăranul. Atât de
mult că, de fapt, țăranul român nici nu e țăran ca la alte popoare. Cuvântul însuși
e de origine urbană, cel puțin în semnificația actuală. Țăranul nu-și zice niciodată
țăran. Doar în vremile mai noi și sub influențe politice a pătruns și la țară cuvântul
spre a indica pe omul de la sat în contrast cu cel de la oraș. Țăranii numesc pe
țărani simpli oameni. În realitate țăranul n-are nume pentru că nu e nici clasă,
nici breaslă, nici funcție, ci poporul român însuși, omul român. Pentru toată lumea

țăran e sinonim cu român, pe cînd orășean nu, ba în general dimpotrivă, mai cu seamă în ochii țăranului. Țăranul a rămas român și sub barbarii cei vechi, și sub cotorpitorii ceilalți, în schimb, orășenii s-au cam arătat turci cu turcii, greci cu fanarioții, ruși cu muscalii, nemți cu austriecii, pînă să devină români zgomotoși, sub români...

Nu știu cînd a apărut în istorie țăranul așa cum îl definește știința, adică omul care cultivă pămîntul din moși-strămoși și care se simte legat de pămînt prin rădăcini adinci. Barbarii de odinioară, străbunii națiunilor mari și mici de azi, n-au avut pare-se țărani, cel puțin în secolele cînd marea strămutare, vîlmășindu-i, i-a aruncat mereu de colo pînă colo prin Europa sălbăticită. Neamuri războinice, pornite pe cuceriri și deci spre traiul din munca altora, ele disprețuiau legătura cu pămîntul. În viața lor rolul de căpetenie îl aveau creșterea vitelor, vînațoarea și războiul, care e tot un fel de vînațoare, dar de oameni.

De cînd se scrie istorie, și chiar mult înainte, pămîntul nostru a fost marele vad pe unde au trecut și s-au scurs multe neamuri migratoare, coborînd de la nord și de la răsărit spre strălucirile civilizației mediterane. Puține din acestea s-au oprit mai îndelung și nici unul cu gîndul de a se fixa. Nu aflau nici comori și nici strălucire care să le ademenească. Era doar un loc de popas între războaie sau de refugiu după înfrîngeri.

Istoricii, inclusiv cei români, nu se prea înțeleg între dinșii cînd e vorba de trecutul nostru. Într-o privință însă toți sînt de acord, anume că la noi agricultura se face din vremuri imemoriale. Dar existența agriculturii presupune existența țăranului. Năvălitorii nestatornici, umblători după pradă și setoși de singe, nu s-au apucat să scormonească ogorul. Au trebuit să muncească băștinașii peste care puhoaiile de barbari au alunecat și s-au scurs val cu val — apa trece, pietrele rămîn. Băștinașii s-au învățat, probabil după aspre experiențe, să nu se amestece deloc, sau cît mai puțin posibil, în luptele năvălitorilor ce se perindau. Războaiele erau totale și pe-atunci, mai ales ale barbarilor care purtau cu dinșii femeile, copiii și bătrînii, împreună cu toate animalele. Dar pe-atunci munții și codrii ofereau încă ascunzători destul de sigure pentru autohtoni. Cotorpitorii rareori se răsplineau departe de marile căi de trecere și de pășunile care le hrăneau vitele. Cînd s-a întîmplat totuși să se împrăstie și să se așeze pentru mai mult timp, deveneau prin chiar aceasta mai blînzi și mai acomodați, fiind bucuroși să găsească o populație pașnică muncitoare pe care s-o exploateze...

Mulți învățați consideră nașterea și începuturile neamului românesc drept o enigmă sau un miracol sau în sfîrșit ceva inexplicabil prin obișnuitele metode istorice. Este, fără îndoială, o minune cum a rezistat și a persistat poporul nostru pe aceste pămînturi primejdioase, în mijlocul tuturor uraganelor. Dar țăranul român, existența-i permanentă pe aceste plaiuri poate dezlega tainul acesta și altele care ne privesc. Țăranul e începutul și sfîrșitul. Pentru că am fost neam pașnic de țărani am putut să ne păstrăm ființa și pămîntul. De aceea am și rămas neam de țărani.

Cînd se abat marile urgii, oamenii bogați, stăpînitorii de toate felurile sînt imediat gata de plecare. Ei n-au rădăcini adevărate în pămîntul țării și se despart ușor de orașele sau de castelele în care locuiesc, siguri fiind că vor găsi, cu aurul lor, în alte țări, orașe și castele, încît vor putea uita patria cea veche... Țăranul nu pleacă nici de voie, nici de nevoie. El n-are unde să-și ducă sărăcia, pentru că smuls de pe ogorul lui ar fi ostîndit să piară ca un arbore smuls din rădăcini. De aceea țăranul e totdeauna păstrătorul adevărat al teritoriului național.

Și dacă e așa în general, de ce n-ar fi și pentru țăranul român a cărui dragoste de pămînt e mai mare și mai naturală decît a altora? Căci pentru țăranul nostru pămîntul nu e un obiect de exploatare, ci o ființă vie, față de care nutrește un sentiment straniu de adorație și de teamă. El se simte zămislit și născut din acest pămînt ca o plantă miraculoasă care nu se poate stîrpi în vecii vecilor. Poate de aceea pămîntul e însuși rostul lui de-a fi. Pămîntul nostru are un glas pe care țăranul

il aude și-l înțelege mai bine ca alții. E « sfântul pământ inspirator » care ne-a modelat trupul și sufletul, care prin soarele și apele și munții și șesurile lui ne-a dăruit toate calitățile și defectele cu care ne prezintăm azi în lume. Pământul acesta parcă nici nu poate produce decât numai români.

Destinul pământului care ne-a făcut devenea fatal și destinul neamului nostru. Acest destin ne-a impus multe veacuri o existență aproape vegetală, singura de altfel care ne-a putut salva și menține, o existență aspră de chinuri și umilinți pe care numai țaranul o poate îndura vreme îndelungată. Și țaranul român a îndurat cu îndrăjire pe măsură ce se înmulțeau suferințele și treceau vremurile. Dragostea de pământ s-a învîrtoșat. Țarina se amesteca neconținut cu cenușa și oasele înaintașilor, iar văzduhul se umplea cu umbrele și sufletele lor pînă în țării... Nimeni și nimic nu-l mai putea clinti, nici o putere și nici o schingiuire, atît de mult își înfipse rădăcinile în adîncurile pământului și ramurile în albăstrimile cerului.

România actuală cu Dacia de odinioară sînt congruente nu numai în privința configurației geografice, dar și a configurației etnografice românești.

Acest fapt singur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii prea interesați ai discontinuității românești pe aceste plaiuri. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decât existența aceluiași popor pe aceleași locuri după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă țară, se cunosc popoare care au dispărut cu totul, dar un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea peste cîteva sute de ani exact în locurile pe care le-a părăsit, e o minune ce nu se întîlnește decât în anume manuale istorice cu tilc.

Rolurile principale în istorie le joacă sau neamurile creatoare de mare cultură, sau cele distrugătoare de cultură. Viața popoarelor pașnice, în schimb, se petrece mai mult în subsolul istoriei. Neamul românesc a fost cel mai pașnic din lume. În tre-

cutul nostru n-avem nici un război de cucerire, ci numai de apărare. Multă vreme a trebuit să trăim în sate, la umbra evenimentelor făcătoare de istorie. Satele însă nu lasă documente pe care să le consulte și să le compulseze viitorii istorici. Satele apar și dispar, fără urme, după legi și îndemnuri necunoscute. În cuprinsul pământului românesc, tocmai în epoca de formație a neamului, poate că nici sate nu erau multe, ci mai ales cătune răsfirate. Așa că n-avem și nici nu putem avea documente. Dar oare realitatea unui popor nu e mai vorbitoare decît un zapis oarecare sau o stelă funerară?

Nașterea unui popor e o taină, negreșit, precum taină e orice naștere, chiar a ultimei gingănii. De aceea începuturile tuturor popoarelor sînt învăluite în negura legendelor. Chimia etnologică n-a ajuns și nici nu va reuși niciodată să pătrundă și să fixeze într-o formulă cu repetiție misterul formației unui popor nou din două sau mai multe vechi. Dacă s-ar fi descoperit rețeta în vremurile acestea de produse sintetice, s-ar fabrica poate și popoare în serie pentru trebuințele situației internaționale. Sînt numai anume epoci și împrejurări cînd se realizează, între popoare îndelung conviețuitoare, osmoza miraculoasă generatoare de națiune nouă. Toate popoarele europene s-au format cam în aceeași epocă și din amestecul mai multor neamuri — francezii, germanii, englezii, italienii etc. — dar mai ales despre noi se spune, cu o nuanță pejorativă din partea unora, că sîntem « ein echtes Mischvolk ».

Știu că mă înverșunnez să deschid uși care au fost forțate de mult, indeosebi în această venerabilă incintă unde problemele formației și trecutului românesc s-au dezbătut și s-au clarificat deplin. Dar cînd se înmulțesc cei ce nu scapă o ocazie fără a ne ponegi originea și trecutul, ca să ne poată apoi contesta pămîntul, sper că nici mie nu-mi veți lua în nume de rău stăruința. Țăranul român, păstrătorul rasci și pămîntului, e argumentul viu și cel mai puternic al autohtoniei noastre.

O caracteristică tot atît de importantă a unui neam, ca și comunitatea de singe, este limba. La noi și aceasta e opera țăranului. Limba românească e o limbă țărănească. Farmecul și expresivitatea specifică le-a căpătat de la făuritorul ei originar care a fost țăranul. Toată dezvoltarea ei, pînă în timpurile mai noi, se datorește țăranului, singur care a vorbit-o totdeauna. Limbile prea cultivate ajunse la completă maturitate devin rigide, abstractizante, mecanice. Pierzînd sau disprețuind contactul direct cu poporul, în cele din urmă îmbătrînesc, se artificializează, ajung a fi organisme moarte — limba latină, greacă, ebraică, altele. Limba noastră, cultivată numai de țărani, în legătură continuă cu pămîntul și cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică și mai vie a omului simplu, o prospețime pitorească și colorată, ritmul vieții mișcătoare... Limba aceasta, ca toate operele țărănești, e conservatoare și-și apără cu îndărătnicie spiritul ei, rămînînd refractară încercărilor de violentare. Neologismele, în afară de cele de specialitate cu circulație numai în anume sfere, se împămintenesc anevoie și abia după ce suferă transformările noționale și formele potrivite cu spiritul ei. Așa au fost condamnate să dea greș eforturile filologilor de odinioară cari au vrut s-o « relatinizeze », ca și ale altor reformatori mai noi care au încercat s-o « rumânizeze » prin reînnoirea unor slavonisme eliminate de evoluția ei firească. Același rezultat trebuie să-l aibă și tendința unor scriitori și mai ales gazetari de-a o « urbaniza », împrumutînd din limbi străine nu numai cuvinte, dar și construcții gramaticale și sintactice, socotînd probabil, ca și oarecare predecesori ai lor de-acum două trei secole, că româneasca poporului e « proastă și nu-i bună de nimic »... Țăranul s-a încăpățînat a vorbi numai românește și a refuzat să învețe o limbă străină chiar cînd împrejurările sau nevoile l-ar fi obligat. În Ardeal, în regiunile mixte, ungurii și sașii erau cei care vorbeau românește, nu românii ungurește sau nemțește. Eu n-am cunoscut nici un țăran român care să știe ungurește sau oricare altă limbă străină. În vechea monarhie austro-ungară existau regimente de români care staționau cu anii prin Viena sau în Bosnia. Soldații vorbeau românește oriunde se aflau, iar cînd cineva li se adresa într-o limbă străină răspundeau invariabil « nu știu », din care pricină unele corpuri erau poreclite « nu știu — reghiment »...

Nu însemnează aceasta că țăranul român e incapabil să învețe o limbă străină, ci numai că ține mai presus de orice la graiul strămoșesc. Cît talent și mai ales cîtă predilecție au românii pentru limbile străine o dovedesc orășenii și surtucarii noștri de toate categoriile care, și azi, ca totdeauna, se cred mai subțiri și mai cultivați dacă vorbesc, de cele mai multe ori prost, orice altă limbă, numai străină să fie...

Ca și limba, țăranul a păstrat și modelat, după chipul și asemănarea lui, credința în Dumnezeu. E o religie specific românească, alcătuită din bătrîne superstiții, din rămășițe de credințe străvechi transformate și adaptate, chiar dogme și precepte creștine, un amalgam profund de creștinism și păgânism. Religia aceasta, legea românească, e unică pentru întreg neamul nostru pe deasupra tuturor controverselor teologice. În ea se rezumă concepția de viață a țăranului român, resemnarea și încrederea lui în dreptatea divină. Legea românească e suportul moral al țăranului. Ea i-a dăruit puterea de-a rezista și de a birui toate încercările veacurilor. Creștinismul nostru, așa cum îl practică și-l trăiește țăranul, ascunde într-însul toate fazele și peripețiile istoriei poporului român, de altfel ca și limba românească.

Dacă țăranul a fost ursit să înfățișeze rasa, pămîntul, limba și credința noastră, înseamnă că el este intruchiparea tuturor virtualităților și energiilor românești, că dintr-însul trebuie să pornească și să se inspire tot ce e românesc, că nimic trainic nu se poate realiza și construi decît pe temelie țărănească.

Și, într-adevăr, în trecut ca și acum, țăranimea a fost temelia tuturor înfăptuirilor. Din ea s-au ridicat, prin selecție naturală, boierii și în sinul ei s-au întors cei care-și pierdeau slujbele și averile cînd nu-și pierdeau și capul. Din ea se recrutează mulțimea mare a luptătorilor în război și a muncitorilor în pace.

Cei ridicați din mijlocul ei se înstrăinează curînd de țăranime și devin deseori asupritori. Între nobilii diferitelor neamuri odinioară se închea mai mare comunitate decît între nobilii și țăranii de același neam. Pînă la începutul veacului trecut exista o solidaritate a nobilimii din toate țările, un fel de internațională fără program și manifeste, fără apostoli și propagandiști, ai cărei membri se simțeau legați peste hotarele țărilor, ca și proletarii de mai tîrziu. Urme ale acestei solidarități există și azi, mai cu seamă în marea aristocrație. Bună parte din detractorii României sînt marii aristocrați înrudiți cu aristocrații ce și-au pierdut la noi latifundiile și privilegiile.

Țăranul niciodată nu se întovărășește cu străinii. Privirea și dorul lui nu trec niciodată dincolo de hotarele neamului. El suferă orice cu resemnare. Nădejdea e Dumnezeu. E în stare să moară fără a se plînge și mai cu seamă fără a se revolta. Are o răbdare eroică, dar care se confundă cu toropeala, parcă lupta mută, nesfîrșită, pentru conservarea ființei etnice i-ar fi istovit dîrzenia.

Răbdarea și resemnarea, în loc să-i cîștige simpatii, i-au adus imputarea că e leneș și nesimțitor. Caracteristic este că imputarea o fac tocmai exploataorii cei mai năpraznici ai țăranului, de ieri și de azi.

Admițînd că țăranul român are mai puțină tragere de inimă la muncă, vina încă nu i s-ar putea atribui lui. De multe sute de ani românul a trebuit să muncească pentru alții, fără răsplată, fără speranță și fără bucurii. Din munca lui s-au îmbogățit stăpîinii, deseori străini, iar el a rămas mereu rob și flămînd. În asemenea condiții lenea și nepăsarea erau singura reacțiune posibilă. Cu corolarul că sărăcia și mizeria au devenit virtuți pe care și-a întemeiat toate rosturile vieții. Neputînd aspira la un trai omenesc, s-a organizat în mizerie ca într-un element natural ineluctabil.

Oricît ar părea de straniu și de trist, adaptarea la sărăcie, împreună cu toate consecințele ei, a fost necesitate vitală pentru poporul românesc. Altminteri n-ar fi putut îndura viața și s-ar fi sfărîmat și topit printre celelalte neamuri. Închizîndu-se în sărăcie ca într-o găoace indestructibilă, s-a singularizat și a putut să-și dezvolte însușirile specifice, să-și dobîndească o fizionomie națională deosebită. Viața săracă nu exclude bogăția sufletească. Săracul e mai aproape de sufletul său decît bogatul și are mai multă nevoie de frumosul care-i transfigurează realitatea devenind un izvor de spe-

ranță și mîngiere. Folclorul nostru, în toate manifestările, e creație de popor sărac, ceea ce nu-l împiedecă să fie mai valoros și mai bogat decît al multor neamuri crescute în belșug. Cînd munca e zadarnică și slujește numai bunăstarea asupritorilor, lenea și visarea răzbună nedreptatea și devin producătoare de artă, bucuria celor obijduiți.

Ce existență a avut țăranul român, plugar și păstor deopotrivă, se poate deduce după ceea ce se vede și azi: la numai cîteva zeci de kilometri de București, rivalizînd în lux și risipă cu capitalele cele mai ariviste, sînt satele și cătunele românești, amărîte așezări cu înfățișarea aproape neolitică. Contrastul exprimă mai mult decît volume întregi de istorie.

Între sat și oraș a fost și mai persistă pretutindeni un antagonism, la noi însă mai viu și mai accentuat. Pentru că orașele noastre nu sînt expresia specificului și a spiritului național. Un oraș german sau francez reprezintă chintesența națională respectivă ca și satul, ba chiar în mai mare măsură. Orașul nostru, înființat și dezvoltat, în multe cazuri, din alte necesități decît cele românești, nu s-a adaptat încă deplin spre a fi aievea, ca duh și civilizație, izvor de românism pur. Pe cînd țăranul român dă tot orașului, civilizația orășenească îi oferă numai sarcini noi și fraze goale. Țăranul e serios și naiv, orășeanul e ironic și sceptic. Țăranul n-are încredere în orășean, orășeanului i-e scribă de țăran, cînd nu-i e frică.

Și totuși, emanciparea țăranilor orășenii au propovăduit-o și au realizat-o. Revoluțiile noastre, mai mult gălăgioase decît singeroase, s-au făcut toate de sus în jos pînă la exproprierea latifundiilor și improprietărirea țăranilor. Țăranul însuși, incapabil de a se organiza și de-a iniția răsturnări sociale, ar fi purtat în eternitate jugul servituii. Ideile liberale și democratice au pătruns la noi din afară, evident, dar au găsit teren favorabil. Curentele generoase umanitare proclamînd sfînțenia libertății

individuale erau în aer, la începutul secolului trecut, în toată lumea, întocmai cum azi e în aer ideea strivirii individului în folosul colectivității. Ideilor generoase de atunci le datorăm nu numai libertatea țăranului, dar însăși libertatea neamului românesc în corolarul firesc al unirii tuturor românilor într-un stat independent. Ideile de-acum un veac și jumătate, prin triumful libertății omului, au impus libertatea popoarelor precum curente dominante actuale, prin încătușarea individului, sint sortite să ingenucheze țările slabe în folosul celor puternice.

Vîntul de generozitate universală a prilejuit, firește, și mari exagerări. Mila, compătimirea și dragostea pentru țărănime au creat o imagine falsă a țăranului, o idealizare ieftină și dulceagă, departe de realitate. Pe măsură ce interesul pentru țăran creștea, s-a ajuns să nu se mai poată vorbi despre țăran decît în termeni hiperbolici. Iar cînd sufragiul universal a oferit un buletin de vot țăranului analfabet și nemîncat, sclavul oropsit de ieri s-a pomenit brusc un tiran prin procură. Fiindcă toate mișcările în favoarea țărănimii au fost infectate de retorism, au rămas intenții bune fără rezultate practice. După o sută de ani de emancipare, devenit proprietar asupra aproape totalității pămîntului cultivabil, țăranul român se află la același nivel cultural, iar standardul de viață nu i s-a îmbunătățit. Ceea ce nu poate însemna decît o regretabilă carență a conducătorilor...

Prin ceea ce a fost și a reprezentat, țăranul român avea să constituie baza și să devină învățătorul culturii naționale, mai cu seamă în ce privește literatura și artele. Cînd libertatea și independența provinciilor românești s-au dobîndit, forțele creatoare s-au deșteptat și au pornit să se realizeze în toate domeniile cu nerăbdare, parcă ar fi voit să recîștige timpurile pierdute în amînire. Au început să apară poezii, artiștii, învățații. Toată bunăvoința și uneori talentul real se poticneau din lipsa instrumentului de expresie de o parte și de altă parte o temelie autentică pe care să construiască. Decenii de tatonări, de reforme abracadabrante, de imitații sterile, de înnoiri diverse n-au dat rezultate. Limba românească, îndreptată de scriitori și filologi pasionați, scrișia mai rău și nu izbutea să nască poezie. Abia cînd scriitorii s-au apropiat mai atent de literatura țăranului au descoperit izvorul limbii și al poeziei românești. Alecsandri a făcut un act revoluționar, adunînd și dînd la iveală o comoară de poezie populară. S-au găsit, firește mai tîrziu, unii care să-l acuze că, prin ajustările și completările lui, ar fi stricat frumusețea originală. Au uitat acuzatorii că arta e totdeauna operă individuală, chiar cea anonimă populară. Un cîntec popular a fost făcut întîi și întîi de cineva și numai pe urmă au venit alții, pe rînd, în timp și în spațiu, să-l corecteze, să-l amplifice ori să-l simplifice, în sfîrșit să-l perfecționeze. Este întocmai ceea ce se întîmplă și cu poezia cultă unde, însă, toate operațiunile le desăvîrșește un singur ins, mai înzestrat și cu darul versificației și cu al criticeii. Alecsandri a fost ultimul corector al baladelor populare culese de dînsul și desigur cel mai talentat.

Pînă la Eminescu, totuși, limba literară românească a avut mereu șovăiri. Numai geniul eminescian a știut să integreze organic comoara limbii țăranului în limba uzuală a tuturor. Prin Eminescu țăranul român a dăruit îndreptarul cel mai sigur și cel mai de preț literaturii noastre: limba vie, bogată, mlădioasă, mereu nouă, cu posibilitate de eternă înnoire, cu un dinamism etern, căci [e] dinamismul eternului duh neaș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul cel mai mare a creat linia generală a originalității literare românești.

Pe această linie spirituală scriitorii au putut înainta fără teamă de rătăcire, avînd dealtfel totdeauna la îndemînă pe țăranul român în caz de îndoieli. După Creangă și Coșbuc, mișcarea semănătoristă, împreună cu cele similare și adiacente, a constatat că o literatură românească adevărată trebuie să aibă rădăcini adînci în realitatea românească, adică, direct sau indirect, în țărănimea care reprezintă ceea ce are mai original neamul nostru. De fapt semănătorismul n-a făcut decît să formuleze și să strige cu glas tare ca să pătrundă în conștiința tuturor ceea ce au simțit totdeauna toți creatorii de valori veridice. Mișcarea aceasta entuziastă pînă la fanatism

era natural să biruiască și să impună un comandament a cărui rodnicie s-a dovedit în toate timpurile și la toate popoarele. *Iliada*, *Divina Comedie*, *Don Quijote*, *Faust* sint universale și eterne pentru că, dincolo de perfecția estetică, exprimă suferințe și realități naționale. Nu e vorba, cum s-a încercat să se răstălmăcească, de-a reduce literatura la țărănism, sau muzica la doine și hore, sau sculptura la creștături în lemn... Ar fi o pură aberație să ne anchilozăm și să limităm inspirația artistului. Confundând culturalul sau etnicul cu esteticul se anihilează creația de artă. Opera nu valorează prin materialul rural sau urban, ci numai prin realizarea estetică. Dar estetica nu exclude predominanța unui duh specific care dă anume culoare și autenticitate operei.

Cultura adevărată, prin care neamul românesc trebuie să-și justifice rostul în lume, orașul singur poate s-o creeze și s-o desăvârșască. Literatura țărănească nu e pentru țărani, căci țărani nu citesc și nici nu vor citi cărți literare. Țăranul își face singur literatura pe care o poartă în inima lui, cum își confecționează toate cele trebuincioase pentru trupul și sufletul său. Cărțile cu țărani le citesc numai orașenii ca și pe celelalte. Țăranul, prin firea lucrurilor, nu poate fi consumator, ci doar subiect de literatură.

Dar orașul trebuie să fie pătruns de duhul pământului și al sufletului românesc. Glasul pământului trebuie să fie auzit și înțeles și de orașeni pentru a deveni marea lege a neamului pe care nimeni să n-o mai încalce și nici s-o nesocotească. Între sat și oraș trebuie să se creeze simbioza care să potențeze toate puterile poporului. Numai simbioza aceasta va naște marea cultură românească de care în sfârșit va putea beneficia și țăranul român, conservatorul misterului trecutului și tinereții noastre...

Am avut destui scriitori, unii bine înzestrați, care vrind să cultive arta pură sau să fie moderni, au crezut că trebuie să se inspire după ultimele curente străine. S-a întimplat să realizeze, în cazurile cele mai fericite, imitații acceptabile sau chiar virtuozități tehnice interesante, opere veritabile, vii și trainice, însă nu. Căci modernismul nu cere înstrăinare de realități naționale, ci tocmai înțelegerea mai pătrunzătoare, adâncirea și valorificarea originalității acestor realități. Literatură fără țară nu există cum nu există plantă fără pământ. Poezia veritabilă respiră aroma pământului și a neamului, cu atât mai sublimată și mai substanțială cu cât e mai autentică inspirația poetului... Ar fi de observat, în subsidiar, că pseudomodernismul a fost reprezentat și practicat la noi exclusiv de scriitorii născuți la oraș, care se simțeau așa de puțin legați de pământ și uneori chiar de graiul românesc, încât se făceau cind izbuteau să încherbăleze ceva în vreo limbă străină. Ceea ce ar constitui o dovadă mai mult că orașului românesc îi lipsește însă spiritul autohton, care sigur îl va diferenția aievea și-l va încadra în românismul creator de valori originale.

De aceea azi și poate multă vreme spre țăranul român va trebui să ne întoarcem mereu-mereu. Fiindcă, precum Anteu câștiga noi puteri și devenea invincibil cind atingea pământul, tot astfel creatorii români, numai păstrînd contactul spiritual cu țăranul român vor produce opere autentice, specific românești, universal prețioase și vor servi, în același timp, destinul neamului.

Țara nouă, pentru care țăranul român a jertfit și a singurat cel mai mult în toate timpurile, trebuie să-i înlesnească și lui soarta mai bună ce i se cuvine. Nu prin fraze și hîrtoage, nici prin pomană și momeală, ci printr-o educație nouă, care să-i asigure muncă rodnică și hrană omenească. Și mai ales și poate mai presus de toate țara nouă să-i dăruiască ceea ce rivnește de multe veacuri fără încetare și în zadar: lumină și dreptate...

Sintem și probabil vom fi totdeauna neam de țărani. Destinul nostru ca neam, ca stat și putere creatoare culturală atîrnă, prin urmare, în primul rînd de cantitatea de aur curat ce se află în sufletul țăranului. Dar mai atîrnă, cel puțin în aceeași măsură, dacă nu mai mult, și de felul cum va fi utilizat și transformat acest aur în valori eterne.

Ion AGÂRBICEANU

O «Odisee» a românilor din Transilvania

VOLUMUL *OPERE*, 13, DE I. AGÂRBICEANU, ce urmează să apară la Editura „Minerva”, include textul inedit al romanului *Vremuri și oameni*, creat de scriitor în perioada refugiului de la Sibiu, impus de «Diktatul» de la Viena, în care scriitorul descrie odiseea românilor ardeleni în timpul primului război mondial.

«Roman memorialist», cum îl caracteriza scriitorul într-o *Fișă autobiografică* din 1937, cerută de Societatea Scriitorilor, *Vremuri și oameni* era proiectat în trei volume și urma să cuprindă următoarele capitole: *Ardealul în timpul războiului balcanic*; *Ardealul în timpul neutralității*; *Intrarea României în război (ardelenii refugiați)*; *Ardelenii la românii transnistrienii (evacuați din țară)*; *Ardealul și primul deceniu după Unire*.

Trimis spre publicare Editurii „Gh. Mecu” (1942), romanul a fost respins de către cenzura

antonesciană, care inerminează astfel atitudinea antigermană a scriitorului. Stau măturie, pe lângă corespondența purtată cu editorul și nenumăratele sublinieri și încercuiri cu roșu de pe manuscris, ori de câte ori Ion Agârbiceanu se referă la rolul jucat de mașina de război germană în agravarea primului conflict mondial.

Trebuie să amintim că ultima parte a trilogiei, *Ardealul și primul deceniu după Unire*, primind viză, s-a tipărit și a apărut la susnumita editură.

Romanul se deschide cu descrierea discuțiilor purtate de un grup de intelectuali dintr-o comună grănicerească, din jurul Sibiului, pe marginea evenimentelor internaționale, declanșate de crima de la Sarajevo. Dezbaterile, purtate cu o ardoare înflăcărată, mai ales de directorul școlii comunale, la care luau parte cei doi colegi ai săi, doctorul, notarul și preo-

tul, urmăreau să întrevadă cum se va răsturna înfringerea subredului Imperiu Austro-Ungar asupra viitorului statut de independență al Ardealului, desigur luau în calcul și intervenția României, pe care o așteptau cu o credință neștrămutată. Sosise momentul oportun pentru a trece munții și a salva frații de atâtea secole de suferință. Însă, apariția mult visatelor trupe românești a fost întâmpinată nu de trupele austro-ungare, ci de cele germane, intrate în război fără nici o justificare.

Retragerea armatelor noastre obligă și grupul de intelectuali să-și părăsească locuințele pentru a apuca drumul pribegiei. Intransigentul și neînfricatul director, care nu acceptă nici un compromis în lupta cu opresiunea organelor de stat austro-ungare, este închis și condamnat la zece ani închisoare, înainte de intrarea trupelor românești în Ardeal. Cei doi învățători sînt concentrați, notarul este închis într-un lagăr, iar preotul și doctorul reușesc să se refugieze la Rîmnîcu Vilcea, ca după puțin timp să se retragă la Roman.

Trebuie subliniat în acest context nu numai caracterul de cronică a evenimentelor istorice ale celui dintîi război mondial, care a dus în final la Marea Unire a teritoriului transilvan cu celelalte provincii românești, ci și valoarea lui de roman autobiografic. Tot în susnumita *Fișă*, Agârbiceanu informează asupra datelor autobiografice, date identice cu cele ale eroului principal, preotul Scurtu: «În 1910 am trecut ca paroh în comuna Orlat, județul Sibiu, unde am funcționat pînă în 1916, septembrie, cînd la retragerea armatei române care cucerise aceste regiuni, am trecut eu cu întreaga familie (soție și patru copii) în Vechiul Regat, stabilindu-mă temporar la Rîmnîcu Vilcea, apoi la Roman. În august 1917 am fost evacuați, împreună cu alți refugiați, în Rusia, unde am rămas pînă în noiembrie. Atunci m-am întors la o familie de ardeleni, proprietari și oieri acolo (Macrea), pînă la sf. Nicolae, apoi am trecut în Moldova. Atunci am intrat ca preot militar în corpul de voluntari ardeleni de la Hîrlău, rămînînd aici pînă după demobilizare. Prin april am venit din nou la Roman, unde am stat pînă la Crăciun, 1918, cînd am servit din nou în biserica din Orlat».

Întorși acasă, grupul de intelectuali a fost invitat la o masă sărbătorească de directorul Giurca, eliberat din închisoare. Starea în care s-a întors era jalnică, observă autorul: «Sur-

zise aproape de tot în cei doi ani și jumătate de temniță. Îi căzuseră dinții. Nu mai avea decît doi colți, așa că și vorba i se schimbase... Era acum un om bătrîn cu fața încrețită și uscată, adus de spate. Umbla cam crăcînat și nu mai avea pasul sigur. Semeția, independența lui de odată nu mai licărea decît din cînd în cînd în ochii lui...». La sfîrșitul mesei a luat cuvîntul și: «Vorbi despre calvarul și răstîgnirea românismului înainte de înviere. Ochii îi scînteiau, brațele începuseră să i se agite în gesturi nestăpînite, dar nu mai era stăpîn pe voce, nu o mai putea dirija. Cînd striga prea tare, cînd șoptea cuvintele... Vorbi de armata dezrobitoare, și aici i se înecă pentru mai multă vreme glasul, și capul îi căzu în piept, în mijlocul unei tăceri solemne. Aminti de Adunarea de la Alba Iulia, unde a fost de față... Salută cu entuziasm pe pribegi... Salută pe ginerele doctorului, pe eroul avocat Vestemear, de două ori rănit pentru dezrobirea noastră. Nu uită nici de copiii care au fost părtași la crucea părinților...»

Fu cea mai frumoasă cuvîntare a directorului din cîte spusese în viață la ocazii festive. Și frumusețea ei făcu pe fiecare să simtă și mai tare cît de distrus s-a întors Giurca din temniță».

Desigur, în acea atmosferă sărbătorească, după toate avatarurile îndurate nu putea bănuî scriitorul, ascultînd «frumoasa cuvîntare a directorului», că peste două decenii și jumătate va fi obligat de aceiași cotropitori, să-și părăsească din nou căminul, acum îl avea la Cluj, pentru a apuca din nou drumul pribegiei.

Dacă pînă acum romanul *Vremuri și oameni* era proiectat să fie scris pentru a completa schema „Cronicii transilvane“, refugiat la Sibiu, simte imperioasa nevoie să-l scrie pentru a dezvălui adevărata față a dușmanului, mai ales cînd vedea cu durere cum e sfîrșecat pămîntul Transilvaniei printr-un dictat arbitrar și cum aceiași autori dau foc din nou omenirii.

Scris acum aproape cinci decenii, ciclul este demn de tot interesul nu numai datorită valorii lui literare, ci și virtuților lui de cronică vie a dramaticelor evenimente.

Încredințăm cîteva pagini spre publicare revistei „*Manuscriptum*“, la comemorarea a 70 de ani de la marile bătălii și jertfe de sînge ale poporului nostru pentru neatințarea și întregirea țării.

Victor IOVA

VREMURI ȘI OAMENI

[fragment de roman]

XIII

Ziarul „*Românul*” din Arad luase de vreo trei ani și locul cotidianului „*Tribuna*” din aceeași localitate. După ce, prin mijlocirea lui C. Stere, cunoscutul om politic din România, se restabili înțelegerea între « tinerii » și « bătrînii » din Comitetul Național, punîndu-se capăt luptei așa porecliților « oțeliți » din coloanele „*Tribunei*”. Colaboratorii ei principali trecuseră la „*Românul*”, precum și o parte a corespondenței pe care „*Tribuna*” o avea din România. Așa că „*Românul*” ajunsese la începutul războiului principalul organ de publicitate din Transilvania, deși nu mai era scris cu verva și nervii din coloanele „*Tribunei*” și nici nu mai avea tirajul la care se ridicase ziarul jertfit pentru restabilirea « armoniei și solidarității », în Comitetul Național. El era și organul oficial al partidului.

La începutul războiului, vreo jumătate de an, avea dese corespondențe din București, reprelucrări din ziarele de acolo, și mai ales pentru ele era așteptat cu înfrigurare de numeroșii lui abonați, atît la orașe cît mai ales la sate. „*Românul*” mai publica scrisori de pe fronturile de luptă, trimise de români, unele de foștii săi colaboratori, în care se încrestau fapte de vitejie ale regimentelor românești. Redacția urmărea de aproape și ce scriau gazetele ungurești despre vitejia trupelor române. Mai avea o rubrică în care se publica tabloul mobilizațiilor din diferite comune românești, ca titlu de jertfele aduse de români în război.

Oficial se anunțase că Partidul Național își suspendează activitatea politică pentru durata războiului — era desigur și o măsură a guvernului unguresc. Cititorii ziarului se străduiau să afle mai ales dintre rînduri lucrurile care îi interesau în gradul cel mai înalt. Cu deosebire din corespondența și reproducerile din ziarele din București, pe cari le mai lăsa cenzura. Dar reproducerile, ca și corespondența aceasta, de la o vreme nu mai apăruseră în „*Românul*”.

Nu se știa dacă era o îndrumare oficială ori numai un act redacțional să se publice cît mai multe date și fapte din eroismul trupelor române. Fapt e că aceste dovezi erau primite de o parte a opiniei publice, de cea mai mare, cu stringere de inimă, și de puțini cu însuflețire. Poate nici redacția nu urmărea altceva decît să adune probe de vrednicia românească pentru timpul de după război, cînd se vor pune din nou revendicările românești pe primul plan al preocupărilor partidului.

Directorul Giurca nu mai citea de mult aceste fapte de vitejie. În conștiința lui ele erau tot atîtea acte de sinucidere. Dar ceilalți doi învățători le urmăreau de aproape, mai ales Stoica. Oamenii timizi, fricoși sunt cei mai gata să preamărească astfel de fapte.

Pe la sfîrșitul lui april, într-o zi, după terminarea orelor de școală, el rămase în cancelarie să-și citească „*Românul*”. Poșta sosi cu întîrziere în ziua aceea, după ce începuseră cursurile, și nu avusese timp. Era numai singur în cancelarie. Ca de obicei, începu să citească ziarul de la coadă, de la informațiuni. Mai ales că numărul anterior nici nu sosise.

În fruntea informațiunilor află această notiță a redacției: « Numărul nostru de azi, marți, (7/20) aprilie nu a apărut din cauză neatîrnatoare de noi ».

— A fost desigur suprimat ori confiscat de cenzură, își zise Stoica. Apăreau mereu coloane albe în gazetă, iar uneori în loc de prim articol se publica *Catalogul cărților de la librăria Concordia*. Știa toată lumea ce însemna asta. « Așadar au ajuns să suprima un număr întreg », își zise învățătorul căzut pe gînduri.

Imediat după notița aceasta, venea titlul *Locot. colonelul Dănilă Popp*. I se făcea elogiul acestui ofițer român, avansat pe cîmpul de luptă de la maior la gradul de locotenent colonel. « Acest viteaz ofițer român, se spunea în notiță, îmbolnăvinduse colonelul Fischer, a luat asupra-și comanda, și începînd de la 6 ianuarie a.c. a condus cu o rară energie și pricepere evacuarea Bucovinei de trupele rusești și urmărirea lor peste Prut. »

Se spunea apoi că ziarul „*Neue Freie Presse*“ din Viena, descria pe mai multe coloane activitatea lui Dănilă Popp, care « asemenea sublocotenentului Rusu, a devenit o figură legendară în ochii soldaților noștri din Bucovina ». „*Românul*“ cita apoi textual din ce scria ziarul vienez. Între altele scria: « Din octombrie începînd, maiorul Dănilă Popp a fost detașat armatei Pflanzler în calitate de șef de stat major al unei divizii, care a operat pe linia Cîmpul lung—Seletin. Cum îl judecă oamenii pe acest ofițer? Un militar înalt al armatei Pflanzler mi-a spus: „Într-o armată iregulară maiorul Popp ar fi deja de mult general. Îl întilnești în Bucovina, dacă te apropii de tranșeele extreme, în focul șrapnelor, sau într-o căruță țărănească, în care șade o figură uriașă cu profil ascuțit, cu o carabină pe spate. Glotașii salută pe uriaș cu strigăte puternice, și el le răspunde rizînd. Acesta e legendarul locot. colonel Dănilă Popp“ ».

Stoica, citind notița, căzu într-o astfel de însuflețire, încît uită cu desăvîrșire știrea premergătoare, suprimarea unui număr, care-l pusese pe gînduri. Sări de pe scaun cu ziarul în mînă și începu să dea din brațe fluturîndu-l și strigînd: « Bravo! Vivat! ».

Trebuia să afle numaidecît pe cineva cu care să-și împărtășească bucuria. Trecu printr-o sală de învățămînt, deschise ușa locuinței directorului, strigîndu-l fără a-i răspunde, și ieși în curte. Îl află în grădină plimbîndu-se, cu mîinile la spate.

Stoica se repezi cu gazeta în mînă.

— Ai văzut? Ai citit? și el ținea degetul pe informația aceea.

— Idiot! răspunse directorul fără să se uite la notiță, și neoprindu-se din plimbare.

— Ce spui? Cine-i idiot? Eu? se zăpăci Stoica.

— Idiot « eroul acela legendar » care te-a scos din sărite. Dar cred că nici tu nu ești mai bun.

— Colegul rămase prostit locului. Directorul înaintase cu cîțiva pași. Se luă după el.

— Te rog, explică-te!

— Citit-ai articolul prim?

— Încă nu. Numai informația aceasta.

— Citește-l, și vom vorbi pe urmă! zise Ion Giurca, continuîndu-și plimbarea gravă, cu mîinile la spate.

Stoica desfăcu ziarul la pagina primă — era redus de mai de mult la patru pagini, cînd mai înainte apărea în douăsprezece și mai multe. Citi titlul: *Vîitorul maghiarilor*, și sub titlul: *O conferință a publicistului Rákosi Jenő*: Redacția nu comenta nimic, decît reproducea din ea « pasajele mai interesante ».

Era aproape de filigoria din grădină, intră, șezu pe-o bancă și începu să citească. Citi cele două coloane cu o înfrigurare, cu o revoltă crescîndă, apoi mai reciti cîteva pasagii, ca și cînd ar voi să vadă dacă nu s-a înșelat.

« Aruncați o privire asupra hărții Ungariei » — spunea conferențiarul, unul dintre cei mai vestiți publiciști maghiari — se reproducea textul din nr. 76 al ziarului „*Buda-pesti Hirlap*“. « Un colosal bazin e această țară, adăpată de riuri puternice, și împrejmuită de munți minunați. Bazinul, centrul, inima acestui teritoriu sunt maghiarii. La periferii sunt elementele străine. Cine a văzut cîndva evoluția popoarelor pornind din șesuri spre munți? Dimpotrivă! Ea se scurge din munți întocmai ca și pîraiele. Masa de oameni de la periferii, fie aceștia slovaci, valahi, ruteni, sau orice se scurge jos în Alföld-ul maghiar (pusta ungurească), în șesurile maghiare, în populația maghiară și dispăre aici... »

Conferențiarul spunea apoi că-i vine în minte căldarea vrăjitoarelor lui Macbeth, în care se aruncă tot felul de materii disparate, și din fierțură iese o băutură vrăjită,

Imaginul de pe front.

miraculoasă. Stoica, sărind peste pasajul acesta, citi continuarea:

« Această mare căldare e bazinul maghiar... Providența, soarta, stă de pază lângă această căldare și de veacuri aruncă în ea tătari, turci, germani, sirbi, valahi, evrei... Iar ceea ce se aruncă în această căldare fierbe, clocotește, evaporează, și își smulge materia proprie: maghiarismul. Fiindcă toate acestea au devenit maghiare. » (Urmează un rind cenzurat, dar din context se vede ce era.) Trebuia să fie: Nu sunt toți aceștia, se-nțelege, sau așa ceva pentru că se continua: « Maghiari de rasă, curați, genuini.

Nu au emigrat cu Arpad, dar s-au amestecat cu singele lui Arpad, și din această mare mixtură, din aceea că, de veacuri, providența aici face să se scurgă singele tuturor raselor, și-l inoculează în rasa maghiară, iată de unde provine specialul talent al rasei maghiare. Această mixtură face ca femeile maghiare să fie cele mai frumoase din lume, pe mamele maghiare le face cele mai majestuoase, pe fete cele mai frumoase, pe bărbați cei mai robuști în corp, pe soldați cei mai viteji — deoarece prin fierbere s-au evaporat toate scăderile fiecărei rase, iar toate virtuțile acestora s-au unit într-un singur mănunchi maghiar... ».

Și, mai departe, reciti:

« Oricari ar fi urmările războiului... miraculoasa noastră căldare va fierbe, va clocoti și se va umfla, iar în răstimpuri ea va libera în drumul lor lent cuceritor surplusurile noastre, cari ca și avanposturi ale națiunii și ale regelui vor ocupa teren și sol. Iar dacă nu le-ar mai fi încăpătoare hotarele patriei noastre, se vor strecura și peste hotare... Pe această generație care poartă războiul european a ajuns-o norocul să aibă un rege maghiar de Habsburg, care a înțeles loialitatea și înțelepciunea maghiarilor, și printr-un nou aranjament a sistat vechile neînțelegeri și a făcut Monarhia capabilă de activitate. Și prin aceasta s-a deschis marea poartă aurită a viitorului pe seama națiunii maghiare ».

Vasile Stoica, după ce reciti pasajele, împături ziarul și-l puse în buzunar. Redacția spusese că reproduce părțile « mai interesante ». Nu trebuia să spună mai mult. Ori-care român va simți cât erau de « interesante ».

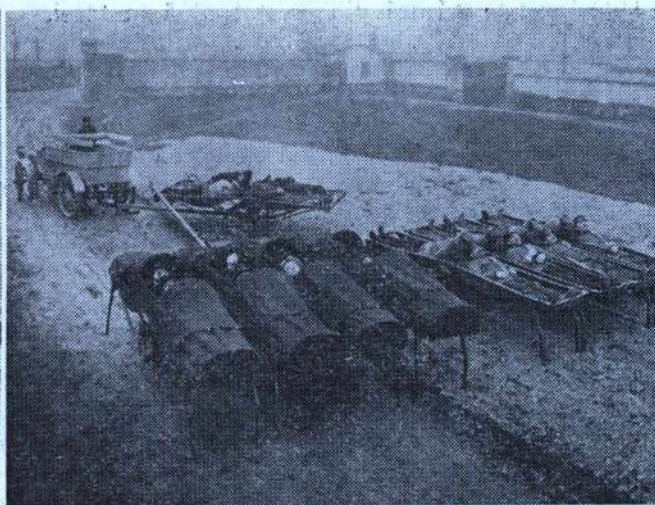
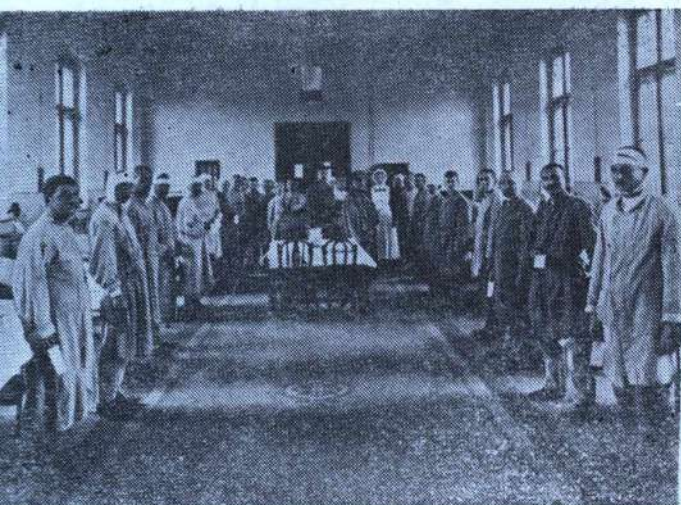
Directorul se opri în dreptul filigoriei.

— Ei, ai isprăvit?

— Da! E o rușine și o obraznicie nemaipomenită.

— Înțelegi acum pentru ce am numit idiot pe ofițerul acela « legendar » și pe tine, care ți-ai ieșit din fire pentru vitejia lui?

— E îngrozitor!

— Da, dragul meu! Luptă pentru a rămânea neatinsă «căldarea ungurească», și pentru a nu se stinge focul sub ea. Și tu te-ai insuflăit ca în fața unui erou al neamului tău! Citit-ai? Înțeles-ai? Oricare ar fi soarta războiului, «căldarea ungurească» va fierbe, va clocoti mai departe, topind naționalitățile în națiunea maghiară, și când pasta maghiară astfel formată nu va mai începe în căldare, se va revărsa peste granițe! Înțeles-ai în sfârșit pentru ce-și varsă românii singele pe cimpurile de luptă? Pentru ca după război să fie mai departe material de topit în căldarea ungurească! Să fabrice mai departe unguri din valahi, din slovaci, din ruteni, din sirbi. Căldarea fermecată! Dar sunt nebuni, nebuni, nebuni! Incepu să țipe deodată directorul cuprins de un ris isteric.

— Nebuni de legat! oftă și Stoica. La ce face aluzie când proslăvește pe regele maghiar de Habsburg, care a deschis o poartă de aur națiunii maghiare? La dualism?

— La dualism, desigur! răspunse Giurca după ce scăpă de valurile risului isteric. Prin dualism ne-au dat Habsburgii pe mina lor. Căldarea! Noi o păzim, noi o apărăm! Suntem niște imbecili, niște trădători de neam! Eroul legendar! Și tu care te-ai entuziasmat de eroismul lui!

— Oamenii ăștia, neamul ăsta nu se va schimba niciodată, începu să se agite Stoica. Nici nu le este baremi rușine! Spune pe față în conferință publică din ce se face poporul unguresc. Dintr-o căldare în care fierb alte neamuri! Pfui! Să le fie rușine! Și învățătorul scuipe în laturi.

— Cum să le fie rușine dacă sunt nebuni? Cum n-ar fi nebuni dacă-s numai o mină de oameni, meniți peirii între popoarele Europei? Nu se vor schimba niciodată, zici tu. Dar nu se pot schimba! Dacă s-ar schimba, dacă n-ar mai avea căldarea vrăjitoarelor lui Macbeth, ar dispărea.

— Conferința asta ar trebui publicată în presa din lumea întreagă. Să vadă omenirea cine sunt ungurii, așa cum se recunosc ei înșiși. .

— Să se publice? Ce folos? Căldarea trebuie spartă, iată ce este de făcut. Să-i stingem focul de sub ea. Austria trebuie spartă! Nu puterea ungurească ci Habsburgii ne-au aruncat, prin dualism, în căldare. Austro-Ungaria trebuie să piardă războiul

— iată singura scăpare a naționalităților. Și eroul acela legendar alungă pe ruși din Bucovina! În Carpații Păduroși, unde nu-i nici un erou legendar, rușii se mențin încă. Dar românii îi alungă departe de căldare! Ce idiotie!

— Păi, românii sunt un popor cinstit și viteaz. Ei, odată pe front, nu pot decît să lupte după firea lor, îndrăzni Stoica.

Directorul îl măsură din creștet pînă în tălpi.

— Ești un idiot! Un mare idiot! N-ai înțeles nici dintr-asta nimic! Iată de ce mi-e scîrbă să mai stau cu voi de vorbă, să mai discut cu voi politică...

Și directorul căzu iar în muțenia sa gravă, și începu să se plimbe pe cărare, cu minile la spate. Dar capul i se aplecă mai greu spre piept decît înainte.

Conferința aceea fu discutată cu scîrbă și cu pasiune și de către ceilalți intelectuali din sat, încă în după-amiaza acelei zile. Ea indignă adînc pe toată lumea, și lăsă în suflete o drojdie amară.

Trecuseră luni de cînd nu mai vorbisera politică decît în treacăt, cînd se producea vr-un eveniment mai însemnat pe fronturi. Cît privește România înțeleseseră că n-au ce face decît să aștepte. Se încredeau cu toții în conducerea cuminte a țării. Vor ști ei cînd e momentul, deși se zvonea că în București a început o mare acțiune pentru intrarea cit mai grabnică în război contra Ungariei.

Părintele Scurtu, cită vreme săpase în grădina casei parohiale, în primăvara aceea, ridica adeseori ochii spre munții vecini, era tot mai încredințat că, deși semne nu erau, s-ar putea să se trezească într-o bună zi cu trupe române coborînd de pe munte. După citirea pasajelor reproduse de „Românul” din conferința lui Rákosi Jenő, era și mai sigur — Dumnezeu știe de ce — de intervenția grabnică a României.

Erau convinși cu toții că „Românul” a dat cu un scop bine calculat în același număr în care explica neapariția lui dintr-o zi și informația despre locotenent-colonelul Dănilă Popp — pasagiile din conferință. Era cu neputință ca cititorul să nu tragă toate concluziile. Da, așa era! În vreme ce românii își vărsau singele vitejește pe fronturi, căldarea ungurească fierbea mai departe. Era proclamată ca singurul ideal unguresc și după război «oricare ar fi sfîrșitul lui».

După ce se mai liniștiră din revoltă și indignare doctorul Preda zise:

— Rákosi ăsta e socotit ca unul dintre cei mai mari publiciști ai lor.

— Publicist și scriitor, completă notarul Danciu.

— Așa este, deși eu n-am citit nimic din scrierile lui. Dacă citești însă cu atenție pasagiile din conferința aceasta, trebuie să constăți însă că trebuie să fie un timpit.

— Cum așa? întrebă Leon Marele.

— Eu cred că iar s-a dat o lovitură mai grea așa-zisului stat unitar național maghiar. Taie maghiarismul toate crengile de supt picior. Băgați numai de seamă! Declară și recunoaște că istoria nu cunoaște nici un caz în care un popor să «fi evoluat», să se fi extins de la șes la munte, ci totdeauna de la munte la șes. Dar acest adevăr e la temelul istoriei neamului românesc. E punctul nostru de vedere. Din cetatea Transilvaniei au roit românii în toate părțile, au întemeiat țările românești libere. Poporul de la munte cucerește șesurile, și nu invers. Dar Rákosi recunoaște că ungurii au stat mereu în fundul căldării, pe marele «șes unguresc». Recunoaște deci că ei n-au avut putere de expansiune către periferii, n-au cucerit nordul, sudul, răsăritul căldării niciodată. Ei așteaptă în căldarea lor pe slovaci cari coboară de la nord, pe sîrbii de la sud, pe românii de la nord, de la sud și de la răsărit să se scurgă în căldarea lor și să se topească acolo. Recunoaște că n-au ajuns prin expansiune firească nici în Transilvania, nici în Slovacia sau Rutenia, nici în Bacica sau Bănat. Ce testimoniu de paupertate mai categoric poate da cineva?

— Da, e adevărat, zise părintele Scurtu. Prin aceasta se recunoaște și faptul istoric că ungurii pripășiți printre noi, sau în celelalte ținuturi cu mari majorități neungurești, sunt infiltrații artificiale, sunt urmarea unor măsuri de stat — cum și sunt în realitate — și nicidecum rodul expansiunii firești. «Inima căldării» ungurești n-are putere de expansiune firească, ci numai de «topire», de asimilare a celor ce se apropiu de Aflîldul lor. Dar mulțumită lui Dumnezeu, românii n-au prea roit spre pusta ungurească, ci spre șesurile de la răsăritul Carpaților.

— Altă creangă puternică ce și-o taie de sub picior e cînd spune că providența i-a păstrat pe unguri în mijlocul Europei, numai cu ajutorul căldării aceleia. Adică

În mijlocul familiei.

rasa ungurească pură n-ar fi avut puteri de a-și păstra existența. Numai din căldarea ce a fiert în scurgerea veacurilor și-a scos ungurimea puterea de dăinuire. Am rămas incremenit în ingenuchiarea mindriei ungurești prin această mărturisire, care totuși cuprinde un adevăr istoric. Așadar numai prin această amestecătură din toate rasele — închipuiți-vă, plină și pe evrei îi pomeneste — s-a născut «națiunea alcătuitoare de stat național unitar maghiar». Dar în cazul acesta, neamul, rasa ungurească nici nu mai există.

— Da, așa este! E adevărat! E o singeroasă recunoaștere, se însufleți Leon Marele.

— Tot ce au bun ungurii, recunoaște conferențiarul, femei frumoase, soldați viteji — se-nțelege, toate la superlativ după temperamentul lor — se datorește amalgamului din căldare, însușirilor altor neamuri. Atunci, unde e justificarea supremației rasei ungurești în jumătatea Monarhiei?

— Și chiar expansiunea lor viitoare, peste granițe, o vede posibilă iarăși numai prin «umflarea căldării», a amalgamului din căldare, rise părintele Scurtu. Ai avut dreptate doctore! Conferențiarul e un mare idiot!

— Conferința asta ar trebui tradusă în toate limbile lumii și publicată, opină la sfârșit doctorul Preda.

Învățătorul Vasile Stoica, prezent și el la discuție, nu spusese nimic pînă acum. El nu povesti nimănui scena pe care o avusese cu directorul în grădină. Dar acum izbucni deodată cu cuvintele lui Giurca:

— Nu-i de nici un folos publicarea ei! Trebuie spartă căldarea, asta e.

Cu toții se uită surprinși la fața lui încruntată. Nu avea obiceiul ieșirilor vehemente, iar în chestiunea națională se pronunța destul de moderat.

— Ce vă mirați? În vreme ce căldarea fierbe, românii fac vitejii, apărind-o.

Nu-și dădea seama că vorbea cu cuvintele directorului.

— Cam așa este, zise Leon Marele. În același număr de ziar se anunță că un număr al lui a fost suprimat și vitejiile colonelului Popp, după „*Neue Freie Presse*“. Ce a putut scrie să se suprima un număr întreg? Pînă acum a avut numai coloane albe.

— Ceva potrivit fierturii din căldare, desigur, zise notarul. Feciorii noștri se bat pentru împăratul și gazetele noastre sunt suprimate. Da, conferința lui Rákosi e în nota ungurească, n-am ce zice!

— Domnilor, începu doctorul Preda, eu cred că un neam nu se poate purta fie în pace, fie în război, decît așa cumu-i este firea. Un popor nu se poate schimba

de la o zi la alta. Românii au fost în toate timpurile soldați buni și viteji. Nu pot fi altfel nici în războiul acesta. Dovezile lor de vitejie să nu ne indispună. Cred că nici ziarele nu le încrestează în zadar. Vor rămâne un titlu de mărturie pentru noi, oricari ar fi împrejurările. Și cine poate cunoaște viitorul — poate un titlu de-a sfârșita căldărea, cum zice prietenul Stoica.

— Eu?... se trezi învățătorul din elanul lui. Dar se opri la întrebare. Își aminti deodată că plagiase pe directorul și se înroși tot.

— Nu mai cred în nici o răsplată! Nu mai aștept nici o răsplată de la Viena, începuse să se enerveze acum părintele Scurtu. Nu mai putem rămânea în rolul de cerșetori ai Monarhiei. Și numai de la *Supplex libellum* am avut atâtea ocazii să rămânem în marginea drumului cu traista goală, sau chiar la porțile Burgului din Viena. Nu mai putem avea nevoie de răsplată, ci de drepturi. Iar drepturile unui popor — pare-mi-se s-a spus încă în procesul *Memorandului* — nu se cer ci se afirmă. Afirmarea românismului în actualul război e o piatră unghiulară în istoria lui viitoare. E cu neputință să nu se producă...

— De, se mai răriseră discuțiile pe tema asta de cind directorul vine mai rar între noi. Dar iată că începe să-i ia locul părintele, și chiar Stoica. Să fie semne bune? întrebă doctorul.

— Domnilor, se agită preotul, suntem ca și la patruzeci și opt: acum ori niciodată! De-o jumătate de veac se frământă principiul naționalităților, și nu numai în Monarhie. El trebuie să iasă biruitor sau zdrobit din războiul acesta. Dar cred că el e pus de istorie și dacă a ajuns la maturizare deplină va birui, dacă n-a ajuns, va cădea. Aduceți-vă aminte de luptele religioase, confesionale mai exact, cari au sfârșit atita vreme Europa. Era vorba de necesitatea libertății de cult, a libertății de conștiință. Principiul pus odată n-a încetat să frăminte popoarele pînă n-a ajuns la biruință. Cîtă vreme n-a ajuns la maturitate a ieșit înfrînt din războaiele stîrnite de el, cînd a crescut peste capetele oamenilor a biruit, și de-atunci nu-l mai discută nime.

Se încinse o polemică între doctor și preot. Ceilalți ascultau, mirîndu-se de ușurința cu care părintele Scurtu își aduna argumentele.

— De unde putem ști, zise doctorul, că principiul libertății naționale a ajuns la maturizare și va birui acum? ori e numai începutul însingurărilor Europei pentru biruința lui? Spun așa pentru a face o plăcere părintelui. Pentru că, după părerea mea, actualul război n-a început deloc pentru libertatea națională, ci pentru mari interese economice potrivnice între cele două tabere. Pentru hegemonia în Europa, pentru rivalitatea dintre Rusia și Austria, dintre Franța și Germania. Iar rivalitatea asta urmărește cuceriri și interese materiale.

— Am spus, zise părintele, că dacă principiul naționalităților nu a ajuns la pragul biruinței, va ieși înfrînt.

— Întocmai ca la patruzeci și opt la noi? De aceea ai spus că și azi e lozinca de atunci? Acum ori niciodată?

— De aceea!

— Și dacă va ieși înfrînt ca și atunci? Mai crezi necesară și firească intervenția românismului?

— Da, o cred, chiar cu prețul unei nouă înfringeri. Și în cazul unei înfringeri principiul național va face pași înainte, și încă pași mari. În vreme ce dacă românismul n-ar interveni în război, om da înapoi cu veăuri.

— Ciudată concepție!

Onisifor GHIBU O adevărată lecție de istorie

ÎN NUMĂRUL 45 DIN 6 Iunie 1917 AL ziarului „Cuvânt Moldovenesc” se publica, în alfabet latin, anunțul că la 1 iulie va apărea, la Chișinău, „Ardealul (Transilvania)”, „gazetă săptămânală pentru românii ardeleni aflați în Rusia. Redactor: Dr. Onisifor Ghibu, fost inspector al școalelor românești din Transilvania... »¹.

Lumina tiparului românesc a văzut-o „Ardealul (Transilvania)” nu la 1 iulie, ci la 1 octombrie 1917²; atunci, în primul său număr, gazeta a precizat, scurt și clar, *Datoria noastră și anume*: «Fiecare din noi avem, pe lângă datoriile față de noi înșine și mari datorii către neam. Cea mai mare dintre toate, în vremurile hotărâtoare de acum, este să luptăm pentru

¹ Începând cu nr. 7/12 noiembrie 1917, va avea ca subtitlu „Gazetă națională”. La 24 ianuarie 1918 devine „România Nouă”, «organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor. Iese în fiecare zi de lucru». La 5 iunie 1918, după o întrerupere care durează de la 11 mai, reapare cu subtitlul «Organ de propagandă națională», subtitlu pe care îl păstrează până la 7 octombrie, când revine la subtitlul inițial. Își suspendă apariția la 19 noiembrie 1918 (stil vechi), după Marca Adunare de la Alba Iulia. Va mai avea o scurtă apariție de un an (1 iunie 1926 — 1 iunie 1927), ca ziar independent național.

² După multe peripeții, a fost transportată de la Iași, o tipografie cu litere latine însoțită de 8 tipografi care aveau să publice acolo cel dintâi ziar cu litere latine după 100 de ani de întrerupere.

biruința neamului și pentru așezarea lui pe temelii mult mai tari decât cele de până acum ».

Directorul-fondator al ziarului „Ardealul (Transilvania)”, Onisifor Ghibu, și toți colaboratorii săi de la această tribună făceau parte din acea extraordinară generație a Unirii care s-a dăruit cu totul luptei pentru înfăptuirea idealului suprem al națiunii: România în hotarele ei etnice firești. Onisifor Ghibu a crezut nestrămutat în acest ideal, indiferent de greutățile ce existau, în pofida tuturor obstacolelor. Dreptatea cauzei românești a fost o axiomă a activității sale în acei ani de mari frământări.

O. Ghibu nu a fost un vizionar, ci un judecător lucid, conștient al faptelor. Din cunoașterea exactă a istoriei poporului său, a dezvoltării societății omenеști în ansamblul ei, din judecata rece și realistă a proceselor socio-politice ce se petreceau în timpul său, O. Ghibu a înțeles adevărul că mersul inexorabil al istoriei trebuie să ducă la unirea românilor într-un singur stat. «Prin actul unirii de la 1859 — scria el într-un articol de fond publicat în nr. 142/14 august 1918 al ziarului „România Nouă” — nu numai că s-a pus temelia unei țări naționale dornice de viață, dar s-a croit în același timp și viitorul întregului popor». Și pre-

ciza: «Logica istoriei este inezorabilă. Nimic nu ne poate clătina în credința că peste o scurtă vreme va trebui să vie și ziua cea mai mare a neamului în care toți românii din toate țările să fim într-o singură țară. Am intrat într-o fuză a istoriei noastre când acest lucru trebuie să se întâmple»³.

Plecând de la postulatul că «acest lucru trebuie să se întâmple», O. Ghibu a avut întotdeauna tăria morală și argumentele necesare de a demonstra și de a convinge că greutățile, obstacolele ce se iveau mereu în calea luptei pentru Unire vor fi depășite, că forțele interesate în menținerea vechilor stări de lucruri nu vor putea niciodată schimba mersul istoriei. Era o profesiune de credință la acest neobosit luptător — până în clipa din urmă a vieții lui — pentru dreptate și adevăr, pentru binele popoului căruia îi aparținea și îi slujea; o mărturiseste, astfel, în *Memoriile* sale: «La conducerea „Ardealului” eu mă simțeam continuator al „Tribunei” de la București, din 1915—1916, al „Tribunei” și „Românului” de la Arad, din 1910—1914, și al „Luptei” de la Budapesta, din 1907».

³ Onisifor Ghibu, *Memorii. Pe baricadele vieții*, vol. IV (manuscris), p. 563.

În adevăr, mișcarea unionistă care luase o amploare fără precedent odată cu izbucnirea războiului, atât în vechea Românie, cât și în Transilvania, desfășura o activitate susținută pe toate planurile, cerind acțiunea armată alături de Antantă pentru eliberarea și reunirea Transilvaniei cu Patria. Unii dintre liderii mișcării naționale unioniste ardeleni, în frunte cu Octavian Goga, Vasile Lucaciu și alții, se refugiază în România, și, în colaborare cu „Liga culturală”, „Acțiunea națională” și alte organizații politice, susțin o vie activitate pentru Unire. La București este editată „Tribuna” (socotită drept continuatoarea celei de la Sibiu și Arad), ca revistă săptămânală „politică și culturală”, având drept colaboratori numeroși refugiați ardeleni. Această revistă, sublinia în *Memoriile* sale unul dintre fondatori, Onisifor Ghibu, «analiza problemele actuale ale neamului românesc în ansamblul lor european, militând deschis pentru eliberarea cu orice sacrificiu a Transilvaniei și Bucovinei de sub apăsarea austro-ungară»⁴.

Printre «problemele actuale ale neamului românesc» era, fără îndoială, fenomenul cu caracter general petrecut în Austro-Ungaria, și anume împotrivirea românilor și a celorlalte naționalități oprite de a lupta în armata imperială pentru o cauză care nu era a lor. Acești soldați erau tot atâtea elemente nesigure pe care nu se putea conta.

«Din armata austro-ungară, ungurii și austriecii se bat bine, celelalte naționalități, prost — se arăta într-un raport informativ al atașatului militar român la Niș, către Marele Stat Major. Se explică aceasta — continua raportul — prin lipsa de avânt și spirit de sacrificiu datorat iubirii de patrie; prin moralul scăzut și lipsa de coeziune morală și solidaritate între luptătorii de diferite naționalități (slavi, italieni, austrieci, unguri, români etc.) și între luptători și șefii lor imediați (ofițerii fiind în marea lor majoritate austrieci sau unguri)»⁵.

⁴ *Ibidem*. Revista, fondată de Gh. Pop, Constantin Bucșan și O. Ghibu, a apărut săptămânal în perioada 20 martie 1915 — 3 iulie 1916 (68 numere). A avut colaboratori pe Zaharia Bărsan, Sever Bocu, Constantin Bucșan, D. N. Clotori, Gh. Pop, O. Ghibu, Gh. Stoica, I. U. Soricu, Oct. Tăslăuanu etc. (vezi amănunte în *Reper sibiene*, vol. II, Sibiu, 1980, pp. 284—285).

⁵ Arh. M.A.N., Fond M.St.M. Biroul Atașaji militar 1915, dosar 61, ff. 21—25, raport nr. 135/31 ianuarie 1915 al atașatului militar român la Niș, maior Toma Dumitrescu.

Singurul exemplar al acestei gazete: «Nr. 1 — duminică 11 septembrie 1916» (Arhiva O. GHIBU).

Jurământul.

De copiii noștri strigăm: să creștem în încrederea în satul

Dați Chesarului ce este al Chesarului
și lui Dumnezeu, ce este al lui Dumnezeu.

Împăratul Francisc Iosif, cu toți hungarii lui:
Dați Suferințele noastre au jurat cadim la alt
hungar, care e al neamului nostru și care, ple-
când cu toți la muncă
din Transilvania, ne va duce cu pace acest pe-
plămintele ~~copii~~ unde am copiat și unde
ne aștepta cu fețe brăzdate de lacrimi
și le dăruie mâinile noastre, solile și
copiii.

Dați neamului nostru
și lui Dumnezeu, ce este al lui Dumnezeu.

Onuști 7 Iulie 1916

Dr. Onisifor Ghibu
fost inspector al școlii româ-
nești din Transilvania.

Pe fronturile din Rusia, Italia, Serbia, zeci de mii de soldați români transilvăneni și de alte naționalități au dezertat. Rapoartele și informațiile confidentiale arătau o situație «îngrijorătoare». În pofida măsurilor extrem de dure luate de autorități, nenumăratelor sentințe de condamnare la moarte sau închisoare pronunțate de Curțile marțiale habsburgice pentru cazuri de așa-zisă «trădare», «dezertare», «nesupunere», săvârșite de românii încorporați (ca, de pildă, în romanul lui Liviu Rebreanu *Pădurea Spinzuraților*), fenomenul lua proporții din ce în ce mai mari și constituia subiect de dezbatere publică în toate cercurile din România, inclusiv în Parlament.

În acest context, o preocupare importantă a cărturarilor ardeleni a fost aceea de a explica omului simplu, țaranului român înrolat cu sila în armata împăratului, căruia, tot cu sila, îi prestase «jurămint de credință», că totul era o mare înșelătorie, iar datoria românilor ardeleni era de a se înrola în armata nației lor — pentru libertate și dezrobire națională. Un exemplu edificator îl constituie, din acest punct de vedere, articolul scris de Onisifor Ghibu pentru numărul din august 1916 al revistei „Tribuna”, din București, intitulat sugestiv, *Jurământul*.⁶

Cu deosebită abilitate, autorul, pornind de la cunoscutul prescript biblic: «Dați Chesarului ce este al Chesarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu», îl tâlmăcește într-un mod cât se poate de inteligent și în cuvinte simple:

«Dumnezeu nu ne-a dat numai porunci, ci ne-a dat și minte luminată cu care să judecăm lucrurile și să alegem din ele numai ce e bun. Cu mintea aceasta noi putem judeca după adevărul lor înțeles și cuvintele *Scripturii* și nevoile noastre.

În adevăr, dacă vom încerca să ne reamintim câteva întimplări și câteva cuvinte din Sf[în]ta *Scriptură*, vom putea înțelege în modul cel mai adevărat datoria noastră față de Capul încoronat al Țării.⁷

O dată, când cineva l-a ispitit pe Domnul Christos, acesta a răspuns cu cuvintele: „Dați Chesarului (adică împăratului), ce este al Chesarului și lui Dumnezeu, ce este al lui Dumnezeu”. Așadar împăratul n-are un drept nețărmarit asupra noastră [...]

Noi toți, ce e drept, am pus jurămint că îl vom apăra pe împăratul Francisc-Iosif prin foc și prin apă, plătind chiar cu viața credința către el. Dar n-ați făcut oare D[umnea]-voastră tot ce ați putut pentru el? Nu i-ați dat oare împăratului ce era al Împăratului? N-ați plecat acum doi ani la război pentru el — căci doar bine știm cu toții că războiul nu s-a făcut de dragul și pentru binele nostru, al Românilor, — n-ați îndurat cele mai grele suferințe în mijlocul ploaiei de gloanțe a dușmanului, care a secerat atitea

⁶ „Tribuna” din București și-a încetat apariția odată cu intrarea României în războiul de reîntregire a țării, în august 1916, așa că articolul menționat n-a mai fost publicat. Manuscrisul său s-a păstrat în arhiva personală a autorului.

⁷ Se referă la împăratul Austro-Ungariei.

vieți de frați scumpi ai noștri — n-ați suferit foame și sete, oboseli și dureri n-ați fost alături cu moartea și n-ați stropit cu singele vostru cald și scump pământul Galatiei și al Poloniei? N-ați plecat de ani de zile din sinul familiei voastre, n-ați lăsat plângând în urma voastră neveste și copii, părinți și frați, prieteni și cunoscuți? Nu v-ați despărțit, pentru Dumnezeu știe câtă vreme, de satul vostru, de casa voastră, de boulenii voștri, pentru ca să mîncați pita amară a străinătății și a prinsoarei? Și pentru ce toate acestea? Pentru jurămîntul dat împăratului! O, frații mei, *voi v-ați ținut jurămîntul*; voi ați dat Chesarului ce a fost al Chesarului, acum e rîndul să dați și lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu!»

Și apoi, trecînd la o adevărată lecție de istorie, O. Ghibu arăta:

«Căci să judecăm numai puțin. Oare numai voi ați fost legați cu jurămînt față de împăratul, n-a fost legat și el cu jurămînt față de voi și față de neamul nostru? Ba da, fraților, și el a pus jurămînt la 1848 și la 1867, cînd s-a încoronat. Atunci el a jurat înaintea lui Dumnezeu și a popoarelor Austriei și Ungariei, că va cinsti legile țării și se va îngriji de binele tuturor popoarelor care locuiesc într-însa. Acum, aduceți-vă voi aminte cum și-a ținut el față de noi jurămîntul dat? Ce-a făcut el pentru fericirea noastră?

Știm cu toții ce-a făcut: ca să se scape de neplăcerile pe care i le făceau ungurii, ne-a dat pe mina lor ca să ne mănînce fripți. De 40 de ani încoace noi am fost buni să plătim dări și să dăm cătane ungurului, care ne-a asuprit în țara noastră cum a vrut. Ne-a sărăcit de-a trebuit să luăm drumul Americii, ne-a maghiarizat școlile, ne-a băgat la închisoare fruntașii și ne-a batjocorit cum i-a venit mai bine. Împăratul, care era jurat să ne fie ca un părinte, nici grija nu ne-a avut-o. Cînd la 1892, fruntașii poporului nostru s-au dus la Viena, cu *Memorandul*, care cuprindea jalbele noastre împotriva ungarilor, împăratul nici n-a vrut să-i primească, ci le-a trimis vorbă să se întoarcă îndată acasă. Iar cînd s-au întors, știți că i-a dat pe mina ungarilor, care i-au băgat în închisoare pe cîte 2, 3, 4 și 5 ani, la Seghedin și la Vaț. Iar cînd se duceau să i se plîngă la Viena mitropolii noștri de la Blaj și de la Sibiu, împăratul le făgăduia că va împlini cererile românilor, pe care însă niciodată nu le-a împlinit. *Împăratul este așadară cel care și-a călcat jurămîntul față de noi*, el este care, în loc să ne apere și să ne ajute, ne-a dat pe mina dușmanilor noștri de moarte, care, în timp de pace, ne-au sărăcit și ne-au prostit, iar în timp de război ne-au băgat tot în cele dintîi linii de foc, ca să se scape de noi.

Față de un astfel de împărat nici Dumnezeu nu ne mai poruncește să ne ținem jurămîntul. Dacă el l-a călcat față de noi, jurămîntul nostru nu mai are nici o valoare».

În încheiere, exprimînd convingerea în victoria cauzei românilor, a războiului lor drept, autorul vede Transilvania eliberată și unită cu Patria — ca o încununare a suferințelor de veacuri și sacrificiilor neamului românesc:

«Să nu vă mai amăgească acum amintirea jurămîntului dat, pe care l-ați împlinit cu asupra de măsură, față de împăratul care și-a călcat de mult jurămîntul. La 1848 ungurii s-au răscolat împotriva împăratului, l-au dat jos de pe tron și au pus în locu-i pe Kossuth. Puțin după aceea, împăratul le-a împlinit toate poftele. Ceea ce au crezut la '48 ungurii că e sfînt pentru ei, aceea credem și noi acum că e sfînt pentru noi. A sosit momentul să ne dăm seama că pentru noi e mai mare neamul românesc decît împăratul Francisc Iosif, cu toți ungurii lui. Sufletele noastre au jurat credință altui împărat, care e al neamului nostru, și care, plecînd cu oastea lui minunată din București, ne va duce cu pace acasă, pe plaiurile unde am copilărit și unde ne așteaptă, cu fețele brăzdate de lacrimi și de durere, mamele noastre, soțiile și copiii.»

Datat «București, 7 iulie 1916»,

articolul era semnat

«Dr. Onisifor GHIBU:

(fost inspector al școlilor românești din Transilvania,

Luni
= (26 iulie 1917)

orașu Ghibule,

Situația militară dela noi hotărâșu Guvernul
să ia măsuri de evacuare.

Tată deci ce e de făcut ca să vă pu
neh la adăpost.. E o mare lipsă de trenuri
și deci astfel deplasarea va fi foarte di
ficilă. Eu n'au gîndu nău să fac tot
posibilul ca să asigur plecarea voastră

Octavian Goga către
Onisfor Ghibu.

Angajarea țării în războiul contra Austro-
Ungariei a întrunit asentimentul maselor popu
lare, oamenilor de știință și cultură, oamenilor
politici, scriitorilor, ziaristilor etc.

Barbu Ștefănescu-Delavrancea declarase la
tribuna Academiei Române: «Noi n-am intrat
în haosul acestui măcel pentru cuceriri, ci
pentru dezrobiri... Noi nu vrem ce nu este al
nostru, ci vrem unirea cu frații noștri din Ardeal,
Banat și Bucovina»¹⁰. Entuziasmat, cînd arma
ta română a trecut Carpații, O. Goga scria:
«...Carpații nu mai sînt. Oștirea noastră i-a
mutat în țara românească...»¹¹. E. Lovinescu
era impresionat de solemnitatea plecării țără
nilor români la război: «Gestul era ancestral
— scria Lovinescu. Cîntecul legănat al clopo
telor i-a chemat la război. Odinioară îi chema
buciumul lui Ștefan cel Mare și al tuturor voie
vozilor. Atunci, ca și acum, răsunau cîmpiile
și munții de cîntec de război. Părăsind brazda
începută, țărani întorceau boii spre chemarea la
arme. Plăieșii se scoborau din munte, munci
torii veneau de pe ogoare. Simplu. Mergeau
astfel să-și îndeplinească a doua menire a lor:

¹⁰ „Epoca” din 7 septembrie 1916.

¹¹ „Universul” din 19 august/2 septembrie 1916.

după munca pămîntului, apărarea lui împotriva
dușmanilor»¹⁰.

A fost dat însă românilor și de astă dată
să treacă prin încercări grele pînă a-și putea
vedea visul de veacuri împlinit: o singură țară
unită și liberă. Cele dintîi probleme le-au avut
românii de la «marii aliați», care erau departe
de a-și respecta îndatoririle luate prin convenții
față de România. Iată ce relatează Armand
Călinescu în Memoriile sale, încă nepublicate:

«Nesiguranța creată prin caracterul pe care
il ia așa-numitul sprîjin al trupelor imperiale
îndeamnă pe Președintele Consiliului să întreprindă o călătorie la Petrograd unde avea să
limpezească condițiunile alianței noastre cu
Rusia... În primele zile ale lui ianuarie[1917],
Brătianu însoțind pe A. S. Principele Carol pleacă
la Petrograd. Sînt primiți bine, dar semnele
unei curtenți, mai degrabă protocolară, nu puteau
constitui un temel pentru liniștirea țării. Se aștepta o acțiune militară care dacă n-ar fi putut
duce îndată la reocuparea Munteniei, să fixeze
măcar frontul pe granița Moldovei pentru a
înlesni reorganizarea trupelor noastre și să
risipească îndolala care plutea în ce privește
sinceritatea vecinilor noștri»¹¹.

În pofida tuturor eforturilor României —
militare, politice, diplomatice —, evenimentele
ce s-au derulat la sfîrșitul anului 1916 și prima
jumătate a anului 1917 au dovedit fără nici
un echivoc nerespectarea de către aliați — Franța,
Marea Britanie, Rusia țaristă — a niciunuia
dintre angajamentele luate față de România.
Cu cea mai mare parte a teritoriului său național
cotropit, cu întreg tezaurul Băncii Naționale
și valori culturale și artistice inestimabile expe
diate din țară, România a organizat rezistența
și refacerea armatei într-o mică parte a terito
riului de la Est de Carpații orientali.

A intervenit atunci cel mai dur moment al
epopeii românești din anii 1916—1918: «pacea»
de la București.

În general, condițiile interne și internaționale
în care s-a aflat România în toamna anului
1917 și primăvara anului 1918 se cunosc. Adău
găm la toate acestea unele mărturii noi, cerce
tate recent în arhive străine, care vin să întreprindă

¹⁰ După Vartan Arachelian, Toamna pătimirii
noastre, Editura „Eminescu”, București, 1980, pp. 18—19.

¹¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politi
ce de pe lângă C.C. al P.C.R., Fond XV, dosar 65,
pp. 18—19.

gească tabloul situației catastrofale a României în acea perioadă istorică.

Generalul Berthelot, șeful misiunii militare franceze în țara noastră, scria următoarele în *Rapport résumant les événements qui ont marqué la fin de la mission militaire française en Roumanie (31 janvier — 9 mars 1918)*¹²:

«Negocierile angajate la Brest-Litovsk între Puterile Centrale și guvernul sovietic se desfășurau atât de rapid încât pacea cu Rusia părea iminentă. România rămâne deci singura beligerantă pe frontul oriental și pentru Germania a venit momentul să sfinșească cu ea. În aceste împrejurări, la 31 ianuarie [1918] mareșalul Mackensen a adresat Înaltului Comandament român o telegramă în care se spunea că, date fiind condițiile de fapt existente pe front, guvernul român trebuie să examineze noua situație și să-i comunice decizia sa.»; «1 februarie [1918]. Dl. Brătianu mi-a făcut un lung expozeu al situației; după părerea lui, situația era fără leșire: „...nu mai avem pe nimeni în spatele nostru; mai mult, avem numai dușmanii...”. Trenurile cu provizii pentru România nu mai sosesc; de altfel, guvernul comisarilor poporului de la Petrograd declarând război României, a luat o atitudine net ostilă față de noi și a arestat pe concetățenii noștri. Nu mai avem deci nimic de așteptat de la nimeni, nici chiar de la aliații occidentali, care, rupți de noi, nu pot să mai facă nimic altceva decât să ne trimită încurajări sterile».

«„În România e foamete, munițiile sînt insuficiente pentru a face o campanie de lungă durată, căci cantitatea cea mai mare [de muniții] a rămas blocată în depozitele noastre din Rusia... În aceste condiții — spunea primul ministru al țării — ce putem face? Pacea? Îmi repugnă pentru că vreau să mențin pe frontul nostru, cît mai mult timp posibil, diviziile inamice care se găsesc acolo. Războiul nu-l mai pot relua pentru că aceasta înseamnă, inevitabil, dezastru. Germanii vor arunca asupra noastră atîtea divizii cît va fi necesar ca să ne înfrîngă, și atunci ce va rămîne? O Românie slabă, neputincioasă, fără drepturi, fără guvern favorabil Antantei, în miinle germanofililor rămași la București. Nu văd decît o soluție — conchidea Brătianu — aceea de a începe negocieri cu Ger-

mania și să trăgănez converbirile cît mai mult timp posibil...»:

«28 februarie [1918]. Condițiile germane sînt cunoscute. Este dezastru: Dobrogea întregă trebuie cedată Puterilor Centrale...; Porțile de Fier, defileele superioare ale Jiului și Oltului trec în miinle Ungurilor... Germania își rezervă monopolul exploatării puzurilor de petrol pe 99 de ani, exploatarea drumurilor de fier, precum și dreptul de preemțiune asupra grîului pentru 20 de ani...»;

«8 martie [1918]. Am fost să-l văd încă o dată pe generalul Averescu și i-am pus încă o dată întrebarea pe care am pus-o de trei zile încoace la mai mult de 10 personalități politice românești: Brătianu, Take Ionescu, Constantinescu, Titulescu, Grecianu, Mihail Cantacuzino etc.: „mai există vreo șansă ca România să nu accepte condițiile ce i-au fost puse și să relaționeze? Dacă da, eu rămîn, dacă nu, plec”; răspunsul lui Averescu a fost: „Nu! Prelau condițiile impuse; nici măcar nu vreau să le discut pentru a nu avea aerul că le accept...”¹³

Și, la sfîrșitul raportului său, Berthelot nota:

«Înaltul de a face vreun pronostic asupra viitorului, să vedem clar prezentul. El este sumbru pentru România. Nu trebuie să ne facem iluzii: în acest moment ea a fost aruncată pur și simplu în miinle Germaniei care o va face să-i simtă ocupația brutală și fără nici un menajament...».

Și o reflecție nu lipsită de realism:

«Dacă înaintea acestui război existau [în România] germanofili numeroși și convingși pe lingă antantisti, este probabil că, odată pacea germană semnată, cu toate consecințele ei, nimeni în România nu va mai îndrăzni să se proclame prieten al Germaniei, în afară, poate, de trădători».

Consecințele grave pentru România și pentru întregul mers al războiului, ce rezultau din ieșirea separată din război a Rusiei, preocupau în cel mai înalt grad forurile militare ale Antan-

¹² Concepția ce s-a impus la Consiliul de Coroană din 17 febr./2 mart. 1918 a fost aceea că «să nu se negocieze condițiile păcii propuse de Puterile Centrale, ci să fie luate în bloc, ceea ce s-ar fi demonstrat o dată mai mult caracterul de dictat al acestei păci»; o altă decizie de importanță capitală luată la Consiliul de Coroană din 19 febr./4 mart. 1918 a fost ca tratatul de «pace» să nu fie semnat de rege și nici ratificat de Corpurile legiuitoare (Apud Nicolae Iorga, *Acte privitoare la istoria marelui război*, în „Revista istorică”, anul XVIII, nr. 7—8/iul.—sept. 1932, pp. 194—204).

¹³ *Archives historiques de l'armée [française], État Major de l'armée de terre — Vincennes, Fonds 17 N — 40, Mission Berthelot,*

Testament

făcut în ziua de 29 August 1918.

Eu, Sca. plec la un drum lung a fost prieten
 în seculi trebuie să-l fac pentru a putea merge
 în la a deservite în totdeauna. Romanii sunt la
 creștinii în condițiile în care sunt la tot
 toate mule, una a fost data pentru a putea a fi
 de apoi mai să le las cu acest testament. R.
 pentru de care să le las cu acest testament. R.
 pentru în dăruirea mule.

Mai întâi, ar dori ca în totdeauna Romanii să
 a se știe că găsesc că nu fie pentru din cauza
 mule mule, ci pentru în mule, o dăruire de
 pentru, în mule, pentru. Pentru a Statul să se
 o mule îndemnat a da, mule de ajutor în acest
 scop. Testamentul ved că ar putea produce atita
 cât să fie de ajuns a pentru mule mule
 mule de pentru creșterea copiilor.

Manuscris inedit din
 arhiva Onisifor Ghibu:

tei. Corespondența cu șefii misiunilor militare
 din zona central-sud-estică, din Orient, cu șefii
 misiunilor diplomatice este foarte edificatoare
 în acest sens.

Încă la 26 iulie 1917, Conferința militară inter-
 aliată ce a avut loc la Paris a dezbătut cu priori-
 tate subiectul: *Conduite à tenir dans le cas où la*
Russie sera mise hors de cause. Printre conse-
 cințele ce le-ar fi avut acest fapt se enumerau
 cele «economice»:

«Puterile Centrale ar avea la dispoziție imen-
 sele resurse ale Rusiei, în special grul... Din
 punct de vedere moral: ea [ieșirea separată din
 război a Rusiei — n.n.] ar cauza mai ales micilor
 națiuni aliate din Balcani o depresiune profundă
 care le-ar putea duce la o pace separată. Astfel,
 pare aproape sigur că România va avea o

soartă tragică și, ca urmare, forțele bulgare,
 eliberate, precum și un număr important de
 divizii turce ar mări considerabil disponibilitățile
 forțelor Puterilor Centrale...»¹⁴.

La 28 iulie 1917, Statul Major general al
 armatei franceze (Biroul 3) alerta misiunile
 militare franceze din Rusia, România, Stavka,
 precum și Guvernul provizoriu asupra faptului că
 «accentuarea reculului armatelor ruse în
 Bucovina va descoperi flancul drept al armatelor
 ruso-române din Moldova și ar putea antrena
 retragerea lor și, prin urmare, evacuarea întregii
 României. Independent de avantajele strategice
 și morale pe care le-ar avea inamicul, această
 evacuare ar face să cadă în mâinile sale o pradă
 considerabilă, în special stocurile de material
 constituite cu greu de Franța, și a căror retragere
 ar fi imposibilă din cauza diferenței de ecar-
 tament a căilor ferate ruse și române».

«Un astfel de dezastru — considera Statul
 Major general — trebuie evitat cu orice preț.
 Guvernul [francez] și Înalțul Comandament
 aliat apreciază că generalul Scerbacev¹⁵ nu poate
 fi autorizat, sub pretextul comodității strategice,
 să evacueze [trupele ruse] din Moldova. Un
 astfel de act ar fi contrar datoriei de solidaritate
 pe care marile puteri o au față de micile națiuni
 care au îmbrățișat cauza lor.

În consecință, forțele ruse trebuie menținute
 în situația care să le permită să asigure acope-
 rirea frontului în Moldova și ca nici într-un
 caz evacuarea acestei regiuni să nu fie admisă
 decât din ordinul Înalțului Comandament aliat...
 Guvernul provizoriu trebuie să înțeleagă grava
 responsabilitate ce o are față de aliați dacă nu
 va acționa cu fermitate în direcția celor de mai
 sus»¹⁶.

La 13 august 1917, generalul Foch¹⁷, infor-
 mînd Comitetul de război asupra operațiunilor
 pe frontul oriental unde «armatele ruse sînt
 în retragere», arăta că guvernul român «se va
 afla în imposibilitate să prela întreaga respon-
 sabilitate a operațiilor. Aceasta ar putea însemna
 scoaterea definitivă [a României] din cauză.

¹⁴ Vincennes, Fonds 1-K-130 (Paplers Weygand)
 carton 3. Notă luată de Weygand, Paris, 26 iulie 1917
 (doc. nr. 5). Toate documentele citate în continuare
 provenind din arhiva personală a generalului Weygand,
 sînt inedite.

¹⁵ Comandantul frontului ruso-român.

¹⁶ Vincennes, Paplers Weygand, carton 10, telegramă
 nr. 4708/BS/3, Paris, 28 iulie 1917.

¹⁷ Șeful Statului Major al armatei franceze.

Ce serait alors l'arrêt complet de la lutte sur le front oriental¹⁸ conclut Foch. Este interesant că atunci, în vara lui 1917, înaltul comandament aliat «prevăzînd ruina completă a țării, morală și materială», se gîdea deja la atragerea în luptă a unui nou aliat, capabil de o acțiune de mare anvergură: «pentru a opri marșul german victorios, trebuie să facem apel la Japonia. În acest scop este necesar să realizăm fără întîrziere un acord între puterile interesate: Franța, Anglia, Japonia, Statele Unite»¹⁹.

Mai tirziu, cînd situația devenea tot mai critică, guvernele aliate au propus constituirea unei armate sirbo-cehoslovace pe frontul român care să preia sarcinile armatei ruse, aflate în retragere. S-au stabilit chiar și sumele de bani puse la dispoziția generalului Berthelot, necesare echipării și organizării acestor unități (500.000 franci).²⁰

În aceeași perioadă, generalul Berthelot trimitea Statului Major al armatei, Ministerului de război și Președintelui Consiliului de miniștri din Franța telegrame alarmante privind soarta României, cerînd totodată acțiuni energice pe lîngă guvernul de la Petrograd pentru a-l determina să nu abandoneze aliatul român.

«Șeful misiunii militare franceze din România atrage atenția asupra situației foarte grave în care se găsește România ca urmare a recentelor evenimente din Rusia — se arată într-o notă confidențială a Ministerului de război către Clemenceau. Generalul Berthelot informează că guvernul provizoriu tratează actualmente cu inamicul o pace separată, a cărei încheiere va duce la izolarea și distrugerea forțelor române.»

Pentru a evita această «catastrofă ireparabilă», el cerea Puterilor aliate să ia măsuri energice și imediate pentru salvarea României.²¹

¹⁸ «Aceasta ar însemna oprirea completă a luptei pe frontul de răsărit» (fr.).

¹⁹ *Ibidem*, Note lui par le général Foch au Comité de guerre, le 13 août 1917.

²⁰ *Ibidem*, tel. nr. 565—567, Iași, 25 oct. 1917, semnată Saint-Aulaire (ministru Franței) către Ministerul de Externe și Comitetul de război, Paris, secret și personal; tel. nr. 600-607, Iași, 14 nov. 1917, semnată Saint-Aulaire, către același.

²¹ *Ibidem*, Notă informativă a Biroului 3 către Președintele Consiliului de miniștri, Paris, 2 noiembrie 1917.

În ultima decadă a lui noiembrie 1917, guvernul francez și Ministerul de război își preciza atitudinea față de România. Iată un document caracteristic din acest punct de vedere, și anume telegrama din 23 noiembrie 1917 trimisă generalului Berthelot și Marelui Cartier General român de Clemenceau, președintele Consiliului de miniștri francez și ministru de externe:

«Primo — Guvernul francez înțelege toată gravitatea situației ce ar rezulta pentru România dintr-o defecțiune totală a Rusiei. Dar estimează că nu s-ar pune chestiunea dezarmării armatei române și a licențierii ei.

Secundo. Această armată, reconstituită cu prețul atîtor eforturi și a cărei valoare s-a confirmat în mod strălucit, reprezintă o forță pe care România n-o poate dizolva fără a-și sacrifica viitorul și a-și proclama singură neputința în fața inamicului.

Tertio — Dacă evenimentele fac inevitabilă abandonarea momentană a teritoriului român, armata română va trebui să se retragă pe teritoriul Rusiei și să continue lupta acolo.

Quarto. Este important să fie orientate în acest sens deciziile guvernului și ale comandamentului român...

Quinto — România poate fi sigură că, în ochii aliaților, cauza sa rămîne sacră. Prima lor grijă la Conferința Interaliată ce se va reuni la 29 noiembrie, va fi aceea de a dezbate situația României în sensul cel mai favorabil intereselor românești, precum și a lua decizii energice pe care le comportă situația pe frontul oriental [...].»

Cu alte cuvinte, recunoscînd starea de extremă gravitate a României în cazul unei totale defecțiuni a armatei ruse, Franța considera oportună abandonarea — temporară — a teritoriului României, retragerea armatei, suveranului, guvernului, autorităților române pe teritoriul rusesc, ipoteză pe care guvernul român a respins-o fără șovăire.

Consiliile de Coroană din februarie 1918, desfășurate sub presiunile ultimative ale Puterilor Centrale, au marcat în istoria aceluia timp un moment în care, de opțiunea ce se făcea, depindea supraviețuirea sau distrugerea statului român independent.

«Pacea» impusă de Puterile Centrale unei Români strînse în cleștele izolării, ruptă de aliați și pîndită de toți cei care doreau ca ea să dispară ca nație și țară, a supus întregul popor român unor extrem de dure încercări,

morale și materiale. Caracteristic a fost însă faptul că a rămas neclintită convingerea în victoria finală, speranța în reluarea luptei pentru eliberarea teritoriilor copleșite și reunirea lor cu țara. Propaganda, prin toate mijloacele ce existau în acel timp, a ținut trează conștiința maselor, a încurajat rezistența, a combătut defetismul, a unit spiritele, a ridicat la rang de datorie patriotică a fiecăruia și a tuturor credința în victorie și Unire.

Un document cu amplă rezonanță a fost Declarația din 24 ianuarie 1918 a unui grup de intelectuali români refugiați din teritoriile vremelnice ocupate și strinși în jurul ziarului „România Nouă”. Plecând de la ideea că «nimeni nu ne poate tăgădui dreptul asupra pământurilor, în care noi suntem cei mai vechi locuitori» în Declarație se arată că:

«numai rădăcinii și vînduții nu vor să înțeleagă aceasta și stăruie mai departe ca pămînturile noastre străvechi să rămîie și de aici încolo pe mîna străinilor... Nu, mîntuirea este numai în unirea noastră într-o singură țară».

În continuare, combătînd cu argumente istorice imposibilitatea unei dezvoltări normale a națiunii române în provincii separate făcînd parte din state federative²² documentul arată:

«Teama de străini trebuie să piară odată! Destul ne-au asuprit pînă au fost ei stăpîni pe soarta noastră, de acum trebuie să ne fim [noi] înșine stăpîni și să nu ne mai uităm la ce spun ei. Căci știm bine că nu pentru binele nostru vorbesc, ci pentru al lor».

În încheiere, această vibrantă Declarație sublinia:

«În această credință ei [semnatarii declarației] se adresează prin aceasta tuturor românilor... ca să se străbată de însemnătatea acestor vremuri unice în felul lor și să facă tot ce este omenesc cu putință pentru înfăptuirea scopului celui mare. Fiecare să-și dea seama că mîntuirea noastră este numai într-o Românie a tuturor românilor.

Pentru înfăptuirea acestei Românie vom lucra, pentru înfăptuirea ei vom trăi, pentru înfăptuirea ei vom muri dacă va fi nevoie»²³.

²² Se vehicula atunci, de pildă, formula unei „Austrie Mari”, stat federativ în care diferite provincii, printre care și Transilvania și Bucovina, să capete autonomie culturală. Formula încerca de fapt păstrarea într-o haină nouă a vechilor stări de lucruri.

²³ „România Nouă”, anul II, nr. 8 din 24 ianuarie 1918. Semnau: Dr. Onisifor Ghibu, Dr. Ioan Mateiu, Axente Banciu, Dr. Sebastian Bornemisa, Iosif

În februarie 1918, cînd presiunile Puterilor Centrale asupra guvernului de la Iași luau forme tot mai amenințătoare, „România Nouă” publica, sub semnătura lui Onisifor Ghibu, articolul intitulat *Ce va face România?*²⁴. Pe înțelesul tuturor se arăta de ce «s-a sculat [România] la 14 august 1916»: «A voit să adune la un loc pe toți fiii neamului nostru împrăștiati sub stăpîniri străine; a voit să elibereze Ardealul și Bucovina care de sute de ani gem sub apăsarea ungurească și nemțească. Ea n-a vrut să ia pămîntul altora, ci să-și dezrobească frații. Dreptul acesta sînt al ei asupra țărilor²⁵ de peste Carpați și a fost recunoscut de toate popoarele din lume afară, se înțelege, de unguri și tovarășii lor [...]» Și cu convingerea că «pacea» ce se impune României nu va schimba cu nimic esența lucrurilor, O. Ghibu încheia astfel articolul său:

«Vom fi scoși din aceste locuri atunci cînd avem un drept sînt asupra întregului nostru pămînt? România va fi silită să încheie o pace nedreaptă? Dar atunci să se știe că pacea aceasta nu înseamnă decît începutul unui nou război, care nu se va putea mîntui decît odată cu împlinirea întregului nostru ideal... Pace adevărată nu poate să fie decît cînd leagănul românismului ne va fi dat înapoi... Și neamul românesc tot va trebui să fie întreg la un loc, sau să piară!»

Dar cea mai vibrantă chemare la luptă pentru împlinirea idealului național este, fără îndoială cunoscutul articol al lui O. Ghibu. Nu vom muri, publicat în „România Nouă” (nr. 12 din 21 februarie 1918). «Se înșală amar Germania dacă crede că prin orice fel de măsuri de ale ei ne va putea sfărîma — scria Ghibu. Nu, noi nu vom muri!

Pacea nedreaptă de azi va fi începutul unui război nou, pe care-l duce întregul neam românesc pînă la învingerea deplină.»

Ideea aceasta a necesității mobilizării energiilor întregii națiuni române, tocmai într-un moment de cumpănă a existenței ei, este admirabil expusă într-un articol-program publicat a 23 februarie 1918, sub titlul „România Nouă”

Schiopul, Gheorghe Codrea, Nicolae Oancea, Nicolae Colan, Andrei Oțetea, George Tofan, Dimitrie Logigian, Emanoil Iluș, Dr. Ovidiu Toșa, Vasile Harea, Vladimir Cazaciu, Ioan Văluță, Alexandru Văleanu, G. Murgoi, G. Munteanu-Râmnic, Petre V. Haneș, V. Tempeanu, Dr. Atanasie Popovici, Constantin Noe și Epaminonda Balamace.

²⁴ „România Nouă”, anul II, No. 24 din 17 februarie 1918.

²⁵ Provinciilor românești.

Carte poștală ilustrată
Pe verso scrie: «Primirea voluntarilor ardeleni. Discursul d-lui O. Goga. Piața Unirii din Iași. 8/21 Iunie 1917.»

și «pacea»: «Idealul pe care-l urmărește ea [gazeta] nu cade prin siluirea de la București, dimpotrivă, el strălucește și mai mult și simțim cum ne impune îndatoriri și mai mari decât pînă acum. Gazeta își va urma deci mai departe și mai departe lucrarea ei, căutînd să devină o tribună de unde să străbată glasul durerilor și dorințelor noastre nu numai pînă la cel din urmă român, dar și pînă la prietenii noștri din depărtare...»

„România Nouă“ nu va demobiliza pînă cînd idealul pentru care a pornit la luptă nu se va realiza pe deplin.»

Întreaga profesiune de credință a lui Onisifor Ghibu în acele vremuri grele se exprima într-un articol intitulat *Pacea de la București*, care nu a putut vedea lumina tiparului atunci, în 1918, din cauza interdicțiilor cenzurii.²⁰ Ne facem o datorie de onoare în a-l aduce la cunoștința

publicului larg, astăzi, nu numai pentru că el ilustrează idei, fapte, mentalități caracteristice generației de luptători de la 1918, ci și pentru adîncile sale rezonanțe actuale, pentru rădăcinile ce reprezintă în neostoita luptă a românilor — așezați la răscrucea împătimirilor străinilor — de a-și păstra «moșia» și credința în dreptatea lor, răbdarea și dîrzenia într-o legătură numai de ei știută.

Odată Unirea realizată, Onisifor Ghibu scrie din nou, ca o concluzie la tot ceea ce susținuse ani de-a rîndul, într-o credință neclintită:

«Era un drept sfînt al neamului nostru și el a luat ființă. Împlinirea lui e o dovadă că, oricte nedreptăți ar avea să îndure un popor, dreptul lui nu poate pieri; el trebuie să se împlinească la sosirea momentului celui mare»²¹.

Generația Unirii văzuse împlinit visul ei de aur: dăduse generațiilor viitoare România tuturor românilor în hotarele ei etnice firești.

Viorica MOISUC

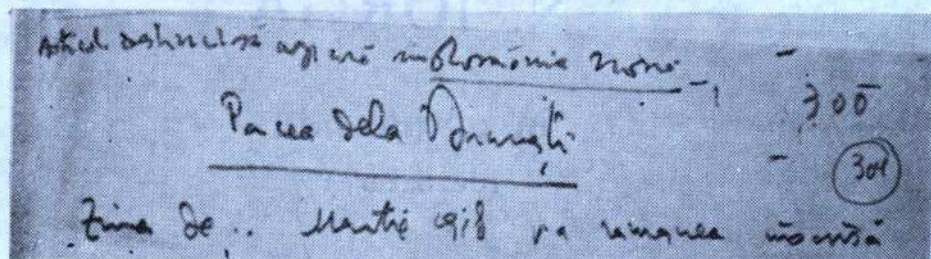
9 mai 1987

²⁰ Text reprodus din *Pe baricadele vieții*, vol. IV, pp. 807—819. Manuscris păstrat în arhiva Octavian O. Ghibu, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea de a ni-l pune la dispoziție.

²¹ „România Nouă”, anul II, nr. 58 din 29 martie 1918.

PACEA DE LA BUCUREȘTI

Ziua de... martie 1918 va rămâne înscrisă printre paginile de jale ale neamului nostru. Este o zi pe care n-am meritat-o, dar care, cu tot răul pe care ni-l pricinuieste, va fi o zi rodnică.

Să nu creadă cei care azi ne văd ingenunchiași, că istoria neamului nostru se mințuie cu această zi.

Nu, istoria tuturor românilor, istoria fiilor unui neam răzlețit pînă acum, dar unit de acum sufletește, *abia acum începe.*

Pînă la războiul pe care-l încheiem deocamdată prin «pacea» d-lui Kühlmann, noi n-am fost un popor, ci numai *frînturi de popor.*

Războiul acesta, și mai ales «pacea» de la București, ne-a unit sufletește pe toți românii, îndreptîndu-ne privirea spre idealul nostru obștesc, care *trebuie să se îndeplinească*, oricîți dușmani i-ar sta în cale și oricîte răstigniri ar avea să mai îndure.

După cum toate apele se adună în mare, așa și fiii neamului nostru vor trebui să se adune într-o singură țară liberă, a lor și numai a lor. Nu s-a putut înlăptui acest lucru acum? El se va înlăptui într-un viitor mult mai apropiat de cum socot cei care ne cred acum înfrinți pentru multă vreme.

Să știe nemții și ungurii, bulgarii și turcii că un popor care a luptat și a suferit timp de o mie de ani, dar n-a renunțat nici în clipele cele mai grele la idealul lui, nu va renunța mai ales acum, cînd vitejia românească a dat atît de grăitoare dovezi la Mărășești și cînd toți românii sînt mai conștienți de menirea lor istorică decît oricînd.

Pe temelile României umilite de astăzi se va ridica o *România nouă*, care se va întinde pînă unde se întind drepturile sfînte ale poporului nostru, adică pînă unde răsună graiul dulce al strămoșilor noștri și pînă unde clocotește în vine singele românesc.

În ziua aceasta de jale, cînd toate inimile românești rănite singerează, cînd Transilvania și Bucovina plîng deznădăjduite, cînd vitejii ostași români se întorc cu steagurile pline de glorie dar cu inimile sîfșiate pe la vetrele dărimate de dușmani, cînd cei slabi de înger se cred cu desăvîrșire nenorociți, noi credem totuși că nimic nu e pierdut și ne îndreptăm cu încredere privirea spre *Acela care intruchipează idealul nostru național* și al cărui nume va fi pentru noi lozincă cea mai înaltă.

În ziua cînd dl. Kühlmann ne ingenunchiază — noi ne ridicăm privirea, în semn de protest, spre *Mihai Viteazul*, al cărui ideal își așteaptă încă realizarea...

(Text îngrijit de Octavian O. GHIBU)

GRĂDINA LUI AKADEMOS

N. IORGA

în actualitate

(dezbateri)

Dan ZAMFIRESCU—«A vorbi de actualitatea lui ... în viitor...»

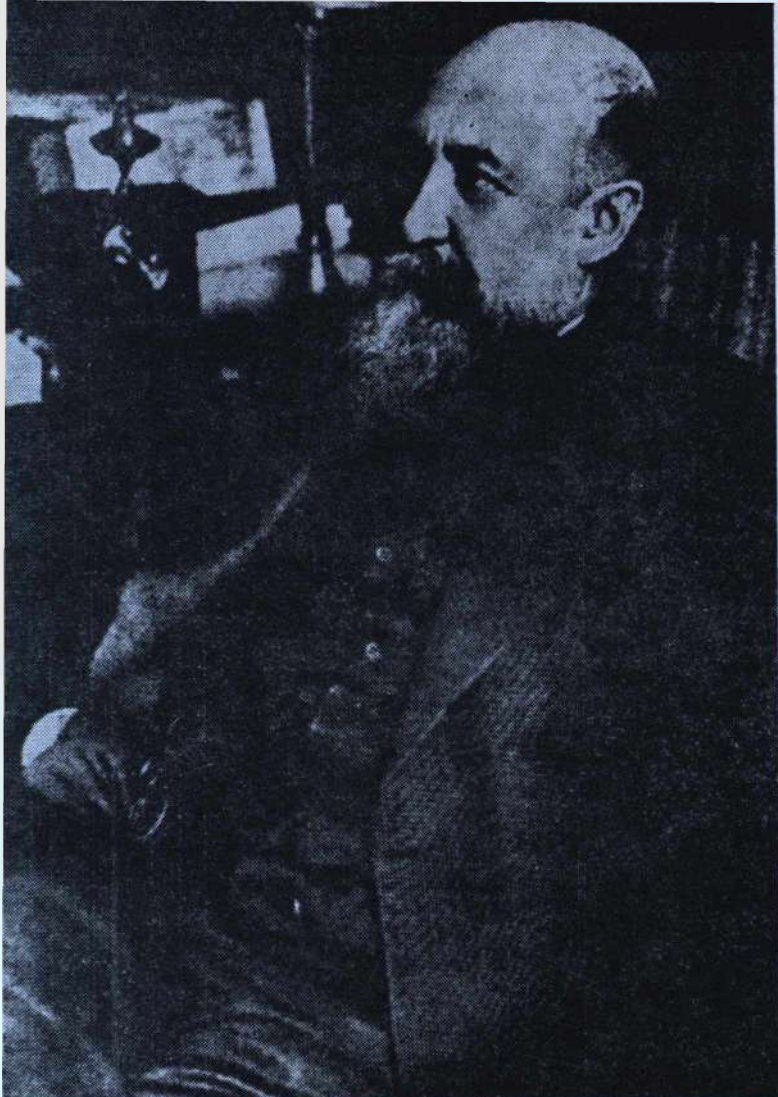

Au trecut peste trei decenii de când într-o mică sală din „Casa corpului didactic“ de pe bulevardul Gh. Gheorghiu-Dej profesorul Mauriciu Kandel a prezentat în fața unui public restrins alcătuit în majoritate din vîrstnici, dar și din cîțiva tineri printre care semnatarul rîndurilor de față, o comunicare despre Nicolae Iorga și concepția sa istorică, manifestată prin care se urmărea un început de scoatere de sub obroc a numelui și operei celui acoperit, de aproape un deceniu, cu o țesătură deasă de afirmații simplificatoare și dușmănoase, ca și aceea care acoperise pe Titu Maiorescu, Goga, Blaga și mulți alții. Motivele și momentul cînd se produsese acest proces de „ocultare“ și „culpabilizare“ a celui ce fusese o jumătate de veac un „Voltaire“ al vieții cultu-

rale și publice românești pot fi perfect înțelese de cine citește articolul scris de G. Călinescu în 1946 și retipărit în volumul *Cronicile optimistului*, București, 1964, pp. 91—94. Acel articol apărut în „*Contemporanul*“ din 29 noiembrie 1946 putea dealtfel să prevadă o soartă aproape similară și pentru semnatarul lui, doar cîțiva ani mai tîrziu, cînd aceeași revistă va găzdui cunoscutul serial despre *Critica criticii!*

Nu-mi mai amintesc exact anul în care am asistat, ca într-o adunare din catacombe, la comunicarea rămasă — după cîte știu — netipărită. Poate că evenimentul se găsește consemnat undeva și data ar putea fi determinată cu precizie. Era prin vara lui 1953, 1954 sau 1955 cel mai tîrziu. După această clipă de înseninare trecătoare tăcerea s-a așternut din nou și am avut norocul să fiu unul dintre cei ce s-au trudit, printre primii, să o destrame. În anul universitar 1957—1958 am susținut în cadrul seminarului de bizantinologie al profesorului Alexandru Elian o lucrare intitulată *Bizanțul lui Nicolae Iorga*, rămasă în mapele autorului pînă în 1972, cînd a apărut ca prefață la *Sinteza bizantină*.¹ Cu acest prilej, magistrul nostru, fost student al marelui istoric, a ținut o adevărată prelegere, din păcate rămasă numai în amintirea celor

¹ S-a retipărit în volumul meu *N. Iorga. Etape către o monografie*, Editura „Eminescu“, București, 1981, pp. 7—53.

ce au avut fericirea să o asculte, prelegere în care elogiul și afecțiunea se cumpăneau cu luciditatea critică, fără de care orice apropiere de N. Iorga se poate transforma într-o reacție complexă ce explică mai mult decât motivele strict personale apariția „Noii școli de istorie” interbelice, cu penibilele — uneori — pagini de critică ce frizează intenția demolatoare.

La sfârșitul anului 1958, cu complicitatea Janetei Nedeianu și a lui Al. Cerna-Rădulescu, folosind convențiile și cauzele momentului, am reușit să public primul text în care, după un deceniu, numele lui N. Iorga era tipărit altfel decât spre a fi injuriat. M-am folosit de prilejul unei recenzii la un studiu bizantinologic de A. P. Kojdan! Trei luni mai târziu, cu concursul aceluiași calzi admiratori ai titanului, publicam de data asta un întreg articol ce deschide de fapt bibliografia noului ciclu din destinul postum al numelui și operei lui N. Iorga.²

Va fi rindul celui mai profund exeghet al său, Mihai Berza, de a marca, la împlinirea a două decenii de la asasinarea lui N. Iorga, sfârșitul epocii de «ocultare»³. Ceea ce nu înseamnă că lucrurile s-au așternut pe un drum de acum larg deschis. Modul în care se putea vorbi de N. Iorga, cu infinite rețineri și rezerve, unele justificate, altele determinate mai departe de ceea ce impusesse și lunga obscuritate ce-i învăluise amintirea se poate descifra (și au pus o pecete semnificativă) în articolul lui Dumitru

Micu din „Gazeta literară” (7 iulie 1963), intitulat *Doi critici: Nicolae Iorga și Mihail Dragomirescu*, articol care, împreună cu cel publicat de Mihai Berza în buletinul A.I.S.E.E. din același an⁴, marchează începutul procesului de «reconsiderare». Proces impulsivat puternic în toamna lui 1964 de centenarul Universității din București. Este suficient să citească cineva producția publicistică din acel moment⁵ ca

² O importantă conferință a specialiștilor în bizantinologie, retipărit în vol. cit., pp. 54—65.

³ Prof. univ. M. Berza, *20 de ani de la asasinarea lui Nicolae Iorga*, în „Contemporanul”, din 25 noiembrie 1960.

⁴ M. Berza, *Nicolae Iorga et les études sud-est européennes*, în „Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen. Bulletin”, anul I, 1963, nr. 1—2, pp. 27—30.

⁵ Cităm pe cele mai importante: Andrei Oțetea, *Slujitori ai universității bucureștene: Nicolae Iorga*, în „România liberă” din 11 octombrie 1964; Mihai Berza, *Profesori ai Universității din București, Nicolae Iorga*, „Scnteia” din 12 oct.; Șerban Cioculescu, *N. Iorga*, „Gazeta literară” din 15 oct.; V. Hurmuz, *Nicolae Iorga. Pagini din publicistica lui*, „Lumea”, nr. 42, joi 15 oct.; 6 articole de Nicolae Iorga apar în numărul următor, 43, din 22.X.; Dan Zamfirescu, *Casa memorială Nicolae Iorga* (de la Vălenii de Munte), „Contemporanul”, nr. 42 din 16 oct.; același, *Nicolae Iorga, Criterii pentru o discuție*, „Luceafărul”, nr. 43, 7 noiembrie; Marin Bucur, *N. Iorga — istoricul literar*, în același număr. Pagina din „Luceafărul” alcătuită din cele două articole a fost comentată în „Scnteia” din 19.XI sub titlul *Discuții bogate în „Luceafărul”* sub semnătura C. Poenaru (Valeriu Răpeanu);

să-și dea seama cât de timide, de prudente, de sinuoase mai apar încă felurile demersuri și să înțeleagă ce lungă mai era calea pînă la o adevărată reintegrare a lui N. Iorga în viața sufletească și cultural-științifică a poporului său. Dar curînd după aceea avea să aibă loc evenimentul crucial care, declanșînd un proces radical de înnoire a tuturor sectoarelor existenței noastre, a propulsat și prezența lui Nicolae Iorga în acel loc de unde a revenit o făclie călăuzitoare și o sursă de viață și încredere în destinele poporului român.

Întreaga nouă etapă de redescoperire și aducere în actualitate a personalității și operei lui N. Iorga își are punctul de pornire, izvorul, în istoricul *Congres al IX-lea* al Partidului Comunist Român și oricine compară cele ce se scriau cu un an în urmă cu ceea ce s-a scris în noiembrie—decembrie 1965, cînd a fost comemorat un sfert de veac de la martirajul său, — prima sărbătorire a lui N. Iorga, după moartea sa! — percepe imediat că nu numai N. Iorga ci și cei ce scriu despre el se simt trecuți sub zodii noi, țin altfel condeiul în mînă și un alt suflăt le pulsează în cuvinte! De acum înainte, odată cu cele două volume de *Pagini alese* îngrijite de Mihai Berza, care inaugurează noul ciclu de tipărituri din opera uriașă lăsată moștenire, retipărirea, edițiile se țin lanț și din nou un raft întreg din bibliotecile noastre este umplut numai cu volume semnate N. Iorga.

Au trecut mai mult de două decenii de febrilă activitate editorială și de eforturi reînnoite de înțelegere în adîncime a contribuției și mesajului, de valoare universală, al operei lui Nicolae Iorga. Momentul unui bilanț provizoriu, al unei *bibliografii* exhaustive, în continuarea celei din păcate neterminate a lui Barbu Theodorescu, poate fi considerat oportun. Tot ce s-a publicat din și despre N. Iorga în acest interval (pentru ce a apărut înainte am încercat noi, în notele de mai sus, să facem firavul bilanț, spre a servi drept termen de comparație!) se cere consemnat, pentru ca noile generații să poată mai ușor avea acces la un material deja considerabil. Și pentru a *evalua*, și cu această măsură, însemnătatea acestor 22 de ani.⁶ O asemenea bibliografie ne va da cea mai clară imagine a amplitudinii și adîncimii revenirii lui N. Iorga în « actualitate »! Dar cred că a venit și un alt moment, pe lângă cel al bilanțului editorial, în stare să ne dea graficul a ceea ce s-a realizat și să ne indice golurile de umplut (cel mai mare rămînînd în continuare lipsa unei versiuni românești din *Istoria Imperiului otoman* și din *Încercarea de sinteză asupra istoriei universale*). A venit momentul de a trece de la « reconsiderare » și « valorificare » la o *confruntare cu N. Iorga, lucidă, din perspectiva acumulărilor specifice epocii noastre*.

Adrian Marino, *N. Iorga în actualitate*, „Steaua“, nr. 12; A. Marino, *Nicolae Iorga și iluminismul românesc*, „Contemporanul“, nr. 52, din 25 dec.; Petre Gorcea, *În problema reconsiderării operei lui N. Iorga*, „Viața Românească“, nr. 3, 1965. A se vedea și V. Liveanu, *Probleme ale cunoașterii în știința istoriei*, în „Lupta de clasă“, nr. 3, 1964, cu referiri la N. Iorga.

⁶ Consemnăm aici numai cîteva titluri peste care nu se poate trece: *Nicolas Iorga, l'homme et l'Oeuvre. A l'occasion de centième anniversaire de sa naissance*, recueil édité par D. M. Pippidi, Professeur à l'Université de Bucarest, Ed. de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, 1972, 414 pagini, cu indicații bibliografice asupra aparițiilor recente: Vasile Netea, *Nicolae Iorga, 1871—1940*, Editions Meridiane, Bucarest, 1971, 141 p.; Maria Matilda Alexandrescu-Bulgaru, *Nicolae Iorga — a romanian historian of the Ottoman Empire*, Bucharest, 1972; *Centenar Iorga, Omul și opera*, volum pregătit pentru tipar de Dr. N. Grigoraș, Gh. Buzatu, Editura „Junimea“, Iași, 1971, 219 p.; *Nicolae Iorga, istoric al Bizanțului*, culegere de studii îngrijită de Eugen Stănescu, București, 1971.; *Amintiri despre Iorga*, vol. I, antologie și prefață de Ion Popescu-Sireteanu, Editura „Junimea“, 1980, 194 p.; Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga*, Editura Tineretului, colecția „Oameni de seamă“, București, 378 p.; Mihai Stoian, *Moartea unui savant: N. Iorga*, Editura „Eminescu“, București, 1975 (și ed. II); Numerele speciale consacrate de revistele „*Studii*“ — *Revista de istorie*, la 24 de ani de la moarte (nr. 6 din 1965) și 100 de ani de la naștere (nr. 4 din 1971) și „*Revue Roumaine d'Histoire*“, în 1965 (nr. 6) și la centenarul nașterii (nr. 4 din 1971). Articolele prof. Alexandru Elian: *Nicolae Iorga și istoria universală*, în „*Studii*“, nr. 6, 1965, pp. 1261—1274; *Histoire et sociologie d'après Nicolae Iorga*, în „*R.R. d'H.*“, nr. 6/1965, pp. 1091—1100, retipărit în volumul îngrijit de prof. D. M. Pippidi, pp. 37—45; *Nicolas Iorga et le Sud-Est européen*, „*Bulletin A.I.E.S.E.E.*“, IX, 1—2, 1971, pp. 12—21; Studiile lui Valeriu Răpeanu incluse în volumele *Cultură și istorie*, București, 1981 și București, 1986.

Nicolae Iorga spunea mereu, și nu obosea repetind-o (de aceea nu obosește nici semnatarul acestor rânduri!) că *«istoria contemporană pe care o trăiește istoricul este tot atât de importantă pentru formarea capacității sale de cuprindere și înțelegere a trecutului ca și cercetarea izvoarelor și documentelor lăsate de acest trecut. Și că a gândi mereu trecutul și prezentul ca un tot viu, din care se naște viitorul este singura modalitate de a rămâne, ca istoric, „în actualitate“ și a nu scoate disciplina istoriei din contactul viu cu sufletul și aspirațiile unui popor întreg, exilind-o într-o lume de „mandarini“ ce se citesc între ei spre a se pîndi de erori și a se uri reciproc»*.

Cu alte cuvinte, cred că a sosit momentul pentru un efort conștient și sistematic de a explora moștenirea uriașă a lui N. Iorga nu pentru a scoate din ea pretexte de activități editoriale ori subiecte de exegeze menite a pune în lumină deșteptăciunea exegetului, ci *pentru a încerca să găsim acele filoane aurifere — uneori îngropate în adîncuri de informație greu de digerat și obligatoriu de controlat pas cu pas — din care să extragem materia și acintul unor construcții noi*. Construcții pe care aspirațiile, mentalitatea și exigențele impuse de istoria vie în care ne aflăm cuprinși ni le cer. Numai în felul acesta vom reuși să facem un pas înainte față de ce s-a realizat pînă acum, completînd din mers și ce mai e de completat pentru ca etapa «editorială» și «exegetică» să fie dusă pînă la capăt.

Trebuie să punem la dispoziția noilor generații, uneori descumpănite în fața unor sinteze mitologizate în absență, dar descumpănitoare atunci cînd le ai în mină (și pîrînd a justifica pronosticurile pesimiste ale lui G. Călinescu din celebru-i portret) *noile modalități de abordare, asimilare și apreciere a moștenirii lui N. Iorga*. Pentru ca această moștenire să devină nu obiect de cult aniversar, ci substanță vie, capabilă să permită plămădirea unor noi mari personalități în stare să continue pe N. Iorga, să-i umple golurile, să-i corecteze erorile și mai ales să aducă istoriografia noastră la diapazonul unei epoci pe care nu i-a fost dat să o trăiască marele înaintaș.

Prezența vie a omului, a dascălului, a directorului de reviste, forța emulativă a simplei sale persoane extraordinare au reușit să producă, prin contagiune, noi și mari vocații cit a fost în viață. Poate fi gîndit fără N. Iorga un Vasile Pârvan sau G. Călinescu, ba chiar un Sadoveanu? O întreagă cultură se însuflețea, năzuia spre înălțime, dobîndea încredere în sine fiindcă N. Iorga exista în centrul ei. La fel cum se întîmplase, înaintea lui, cu Hasdeu, sau înaintea lui Hasdeu cu Heliade-Rădulescu. A vorbi de actualitatea lui N. Iorga în viitor, după ce gheața a fost topită și opera și-a găsit drum liber spre cititori, înseamnă a lucra pentru ca din nou el să devină *prezență ce rodește în alții, principiu de monumentalizare, într-un nou ciclu istoric, a culturii române întreg*.

D. MICU — «Istorie trăită istorie povestită...»

Nu puține dintre cărțile lui Iorga, prețioase (și prețuite) ca realizări științifice, utilizate ca sursă de informație, se includ în același timp, indiscutabil, în seria celor care, spre a fi deosebite de volumele ce trebuie învățate, sînt (sau erau cîndva) numite în școală «cărți de citit». Unele au chiar șanse de a rezista acțiunii erozive a timpului mai curînd în virtutea delectării procurate de lectură decît datorită informației inmagazinate, de vreme ce, prin însăși natura sa, orice informație se cere completată, adică depășită. La întîiul contact însă, totul pare să infirme o asemenea judecată. Amplitudinea frazei, haotică sau labirintică, cu tot

soiul de incidente, cu torente de subordonate eteroclite: digresive, aluzive, anticipative, cu paranteze imense, fiecare conținînd alte citeva, tonalitatea vetustă, uneori cu inflexiuni cronicărești, cu originalități lexicale, fonice și ortografice stranii («romănesc», «țeran», «danes», «olandes» «basă», «resistent», «margene» voace»,

«până», «supt», «a prezintă», «ni trebuie», «li vorbesc», «a cărui») fac textul, la prima vedere, puțin atrăgător. E necesară, la început, ca pentru toate scrierile ce contrazic „orizontul așteptării“, o înfringere a rezistențelor sensibilității neade-rente, analoagă reprimării fricii de a intra într-o apă necunoscută. Cu această condiție, ușor de îndeplinit pentru cine trece pragul unei cărți fără idei preconceptuate, accesul la ceea ce dă scrierilor lui Iorga viabilitate intrinsecă și farmec, indiferent de vali-ditatea științifică, se obține, pe parcurs, repede.

Cu alte cuvinte, adaptarea la climatul sufletesc din teritoriul operei lui Iorga e condiționată de învingerea prejudecății „stilului“ și, în genere, a „literaturii“. Nicolae Iorga este intruparea autorului de tip oral, a dascălului. Natura sa este diametral opusă celei, să zicem, argheziene. Arghezi are, și el, construcții frastice ample, cu subordonate digresive, cu aluzii laconice, regentate însă în permanență de principiile modului scriptic. Stilul său e tot timpul artificios, în timp ce al lui Iorga este mereu spontan, prin excelență. Multe, dacă nu cele mai multe din cărțile lui Iorga au fost dictate. Broșurile, mai toate, sînt stenogramele tipărite ale unor conferințe. Chiar și redactînd, Iorga „vorbea“. Ochii săi lăuntrici erau fixați fără întrerupere asupra unui auditor. Nu numai articolele de gazetă, dar și studiile sale cele mai savante, și chiar piesele de teatru, au o mărturisită finalitate didactică. Vor să convingă, să instruiască, să edifice. Indiferent ce scria (cu propria mină sau cu a stenografilor), Iorga nu scria „pentru eternitate“. Idealul său nu a fost creația perfectă, imperi-sabilă, ci activitatea utilă. Activitatea de luminare a «neamului românesc», de rele-vare a potențialului său creator, în vederea maximei valorificări. Preocuparea de artă, dacă nu lipsește, este subordonată, în toate producțiunile scriitorului, scopului edu-cativ. Toată viața, N. Iorga a considerat (și utilizat) literatura — cea declarată de către el însuși exemplară — ca instrument în serviciul acțiunii morale. Propriei lite-raturi i-a impus funcții moralizatoare precise. Potrivit unei specificări din *O viață de om*, intenția sa, în două piese scrise în deceniul al treilea, *Omul care ni trebuie* și *Sarmală, amic al poporului*, a fost «să prezinte probleme actuale», și anume «cea agrară», care, după a sa opinie, «nu cere reforme condițiilor materiale, ci prefacerea omului, a omului din lăuntru», și «cea muncitorească». La spectacolele cu aceste compuneri dramatice își dorea «un public de școlari, de funcționari, de soldați chiar, căruia să i se facă o educație prin puterea scenei». Năzuințe analoage stau la ori-ginea tuturor demersurilor, inclusiv a tuturor demersurilor scriptice. Conștiința este-tică a lui Iorga e o componentă a conștiinței sale civice. Niciodată, ea nu a fost mobi-lizată independent. Valoarea artistică a constituit pentru Iorga un mijloc, niciodată un scop. Scriind (și) literatură, el n-a depus pentru producerea acesteia eforturi de alt gen decît cele reclamate de proza științifică și cea jurnalistică. A creat literar — nu doar, și nu atît în operele literare — sub imperiul spontaneității, uneori geniale, sub impulsul talentului eruptiv, al instinctului artistic.

O scriere neintenționat literară, dar adevărat roman, totuși, în felul său (desigur, un «roman indirect»), mai ales dacă se acceptă afirmația lui Mircea Eliade că poate fi numită așa orice «carte cu oameni», este citata *O viață de om**. Nimic, în cu-prinsul ei, nu ține de domeniul imaginarului. Autorul își povestește viața, «așa cum a fost», asemenea lui Goethe, în *Poezie și adevăr*, rezumîndu-și implicit ideile («idei trăite», ar spune Vianu), expunîndu-și convingerile și, mai ales, portretînd fizic și moral, adeseori printr-o singură trăsătură, dar, nu o dată, memorabil prinsă, oameni de tot felul, întîlniți pe numeroasele drumuri ale lumii, pe care le-a străbătut. Drept consecință, cartea se umple de viață. Narațiua devine cuceritoare. Evocînd «copilăria

* Apărută în 1934, în editura N. Stroilă, sub titlul *Orizonturile mele — O viață de om — Așa cum a fost*, 3 volume (I. *Copilărie și tinerețe*; II. *Lupta*; III. *Spre înseninare*), scrierea s-a retipărit în 1972, într-o ediție îngrijită de Valeriu și Sanda Răpeanu, cu studiu introductiv, note, comentarii, indice de Valeriu Răpeanu, cunoscînd în continuare și alte reeditări, inclusiv în colecția „Biblioteca pentru toți“ (3 volume, 1981), sub aceeași îngrijire.

N. IORGA

OVIATA

DE OM

ASA CUM

A FOST

Editura Minerva

și tinerețea» autorului, întâiul volum capătă caractere de *Bildungsroman*; următoarele două, înfățișându-l ca profesor, om de știință, ziarist, om politic, ca, într-un cuvânt, om de acțiune, angrenat în istorie, compun o frescă a lumii românești din primele peste trei decenii ale secolului, nu fără a integra și tablouri de lume vest și nord-europeană. Aproape niciodată Iorga nu relatează sec. Cu toate că istorisește succint și nemeșteșugit, într-un stil eminamente colocvial, rememorările sale învie realmente «oameni care au fost», restituie trecutelor timpuri aerul și coloritul specific, reactualizează situații derulate pe pinza vremii înainte cu ani și decenii. Ambianța școlară botoșăneană și ieșeană, de la sfârșitul secolului trecut, bunăoară, păstrată în memorie, vai, ca factor de teroare psihică, sursă de coșmare, resuscită în imagini de un realism apăsător, cu tot caracterul comic al unor situații. Avind, ca prim dascăl, la Botoșani, un ins dintre cei «făcuți pentru altă meserie decît cea de învățător și, pe lingă aceasta, înăcriți de boală, înrăiți de necazuri pe care nu le pot ascunde», viitorul savant a rămas, pentru toată viața, traumatizat de pe urma procedărilor nepedagogice ale acestuia. «Ceva — se confesează marele istoric — răsună în mine și pînă azi din acea înjosire pentru care intru nimic nu mă simțiam vinovat.» E vorba de o sancțiune arbitrară. «Scos la tablă», pentru un

exercițiu de aritmetică, școlarul novice

se simțea «ca într-o încăpere goală din care să se fi scos tot aerul și obiectele să-și fi pierdut toate contururile și toate culorile». Pentru că «leagă» cifrele cum îl învățase mamă-sa, învățătorul îi aruncă «o vorbă aspră», apoi altele («mustrările căzură grindină asupra mea») și, la urmă, spre hazul clasei, îi «ia căciula», semn că e pedepsit să nu meargă acasă la dejun. Mai tîrziu, în liceu, la Iași, ca reacție la teroarea profesorală, elevii fac, adesea, imposibilă ținerea orelor, lovind în bănci cu «instrumente nevăzute», sau, puși să stea în genunchi, trimițînd «cu oglinda drept în virful nasului o pată de arzătoare lumină» dascălului francez, care, «într-un moment de supremă desperare», lansează, «în chinul său jargon», următoarea declarație: «Dechit profesor la asemeni bueț, mai bin' pastor la porc». Nu ezită memorialistul, reconstituind mediul liceal, să dezvăluie și deprinderi cu totul detestabile, ale unor elevi, precum aceea de-a acoperi pereții cu «cele mai scirboase inscripții și desemnuri», proferarea de măscări sau «exhibarea trupului în formele cele mai degustătoare». Dintre momentele deosebite ale perioadei liceale menționate în autobiografica trilogie, două se țin sigur minte de către oricine traversează scrierea, marcate fiind de prestigioase vizite: a lui I. C. Brătianu, la o oră de fizică, și a însuși regelui, în oraș. Cea dintîi nu este anunțată. Elevii dintr-a patra văd numai că se deschide ușa și se pomenesc în clasă cu un grup de bărbați din care nu recunosc

decit pe unul, polițaiul Placă. În fruntea tuturor: « un om mărunț și cărunț, bărbos și cu părul creț înfioat, îmbrăcat în haine simple de pielea dracului, cu puchiței albi », de loc autoritar, ba, dimpotrivă, amabil și chiar de-a dreptul « modest ». Apariția lui și a suitei nu impresionează pe nimeni. Elevii îndreaptă spre istoricul personaj « fețe mai mult curioase decit speriate, și deloc respectuoase ». Profesorul, membru al partidului rival, nu coboară de pe catedră, pentru a-l saluta; vrea să-și continue lecția. Cerindu-i-se să « cheme » la răspuns un elev, « și nu unul dintre cei mai buni », instrumentul de « inocentă înșelare » a primului ministru devine Iorga. Din vizita regală, evocatorul reține trei scene: sosirea, defilarea elevilor și plecarea. Cea mai percutantă e prima. « Regele sosește [...] Căreț largă, pompoasă a la Daumont, cu jocul călărind pe caii dinainte, suie strada Arcului, precedată după obicei de filfiera de pene albe, de sclipirile de oțel ale jandarmilor călări și de trăsura în care prefectul poliției în picioare, cu fața către Suveran, garantează siguranța, ordinea, buna cuviință. Abia zăresc figura severă, încunjurată de barba încă neagră, mobilii ochi albaștri ai regelui cari cercetează iute toate, de jur împrejur, fără a face sforțarea unui zimbet, fără o umbră de mulțumire. Deodată un imens zgomot se produce la capătul străzii [...] Jandarmii întorc brusc caii spre trăsura regală, lumea se dă în lături, înspăimântată [...] Am aflat pe urmă că, de pe terasa unde era un C. Balș [...] și altă tânăra opoziție [...] se șuierase, aruncind asupra domnescului oaspete al orașului cu mere putrede și ouă clocite ».

Nu e capitol, în toate cele trei volume, care să nu fie punctat de scene, portrete, descripții. Ori despre ce ar vorbi, memorialistul oferă cititorului, cu cele mai simple mijloace, tot ce e necesar pentru realcătuirea pe cale imaginativă a condițiilor de epocă, de climat social, de cadru și atmosferă în care el însuși s-a format, a studiat, a scris, a luptat și a parcurs felurite experiențe existențiale. Narindu-și copilăria, scriitorul reface implicit ambianța familiară și înfățișarea din acel timp a urbei natale. La fel procedează, în continuare, pe măsură ce scormonește trecutul spre a-și dezgropa « anii de ucenicie » și « anii de călătorie », spre a recompune aspecte ale muncii sale didactice și de cercetare, ale activității publicistice, spre a lumina culise ale vieții politice. Asemenea unui serial cinematografic, discursul rememorativ aduce în fața lectorului orașe, sate, țirguri, piețe, drumuri, capitale, metropole, peisaje naturale, cimpuri de bătălie, saloane, cancelarii, interioare de reședințe regale, săli de curs și seminar, amfiteatre, săli de lectură din mari biblioteci (precum aceea a bibliotecii Vaticanului, în care cititorii se ridicau în picioare, la sunetul unui clopoțel, cind apărea vreun cardinal), animate săli de ședințe, mai cu seamă parlamentare, redacții, locuințe particulare. Iată, pentru o măcar foarte parțială exemplificare, două sumare descrieri de spații europene, diferite, nordic, cel dintii, al doilea sud-vestic. Călătorind, în 1926, în Suedia, învățatul se duce, de la Stockholm, « drept la Upsala »: « Peste cimpurile de un alb imaculat, din care se ridicau în iarna clară plină de soare căsuțele de lemn ale unei țerănimi viguroase, și printre brazii solemni cu făclii negre ale eternei slujbe pentru zeii nordici lunecau skyurile drumeților. Am ajuns la bătrînul centru universitar care-și înșiră supt seninul înghețat marea biserică gotică, puternica bibliotecă, zidurile universitare, școala de fete [...] Noaptea era limpede, liniștitoare, cu o lumină care nu se stingea niciodată, fiindcă imensele zăpezi o retrimeteau cerurilor fără nori [...] » O călătorie din anul următor îi revelă Spania, ale cărei tărîmuri meridionale îl încintă în chip special: « Așa am trecut în Sudul cu arbori verzi, grei de fructe de aur în luna lui Februar, cu bogata vegetație de cactuși grași și țepoși înfipti în țerna roșiatică, la Sevilla, cu minunatele grădini ale vechiului palat, apele vii curgînd supt plăcile de ceramică arabă și înviorînd flori deplin desfășurate ca în luna lui Mai; la Cordova, așa de musulmană, cu tot castelul lui Carol Quintul, strînsă în jurul moscheii cu pădurea de coloane imitate de antichitatea romană care a înfriurit așa de mult și pe trimeșii pustiului african; la Grenada, cu Alhambra, din ale cării încăperi acoperite de toate capriciile stucului minuit de degete dibace se

părea că a plecat abia ieri, pe lângă țîșnirile fîntînilor din mijlocul covoarelor scumpe pe care ațipesc odaliscele, ultimul rege maur [...].

Literarul se înfăptuiește, în *O viață de om*, în expresie, desigur, elementară, și pe cale pur narativă. Cu toată absența oricărei preocupări a autorului de a construi epic, grupînd faptele în funcție de capacitatea lor de a genera « efecte », reliefind situațiile-pivot, cultivînd elementul surpriză, numeroase pagini se citesc pe nerăsuflăte: pentru ceea ce dezvăluie. Chiar dacă unicul merit al scriitorului ar fi acela de a comunica date interesante, multe de „istorie secretă“ (chiar dacă nu atît de secretă precum cea scrisă de Procopius din Cesareea...), cărții nu i-ar putea nega dreptul de a fi considerată (și) o operă de proză literară. În cuprinsul ei se creează, obiectiv, momente de tensiune, suspansuri, se produc deznodăminte neașteptate, lovituri de teatru. Aflînd pe cale indirectă că urma să reprezinte, în 1912, țara la un congres de istorie, organizat la Londra, Iorga vrea, firește, să aibă confirmarea acestei vești și, deputat fiind, îl abordează, în Cameră, pe omul cel mai în măsură să i-o dea: primul ministru, Titu Maiorescu. Acela se arată, însă, mirat. « D-ta trimis al României? Da? Dar România nu trimete pe nimeni. Dacă vrei, poți merge pentru Universitatea din București, iar altul, Xenopolu de pildă, pentru cea din Iași. Dar pentru România!... » « Atunci nu voi merge », decide tînărul istoric, ofuscat. « — Cum poțestești ». A doua zi, Tache Ionescu îl asigură, totuși, că are să plece ca « reprezentant oficial » al României. Și chiar pleacă. Pentru ca, tocmai după încheierea congresului, să afle că... nu reprezentase România! Mulți ani după aceea, în 1926, demisionînd Ionel Brătianu, regele își exprimă dorința de-a avea un guvern al „partidului național“, de curînd constituit prin fuziunea partidelor lui Maniu și Iorga și a grupării lui C. Argetoianu. Se convine ca, mergînd în audiență la suveran, ca șef de partid, Iorga să recomande ca nou prim-ministru pe Iuliu Maniu. O face. Ferdinand vrea însă o listă a viitorului guvern, completă, care să includă și țărăniști. Urmează, după consultări cu Maniu, o a doua audiență, fără efect imediat, intrucît regele își amină decizia pentru a doua zi: « Lassen sie mich übernachten ». Sigur că, în ziua ce urma, partidul național avea să se afle la putere, Iorga anunță știrea, prin „foaia sa populară“. Dar... în aceea zi, « la opt ceasuri de dimineată », sună telefonul și N. Iorga aude în pilnia lui « glasul speriat al celui care trebuia să îmbrace caftanul mult așteptat ». El întreabă dacă a fost invitat la Cotroceni. Răspuns negativ. « Domnul general e acolo », îl informează Maniu. Generalul Averescu era la palatul din Cotroceni, pentru a... depune jurămîntul.

Antrenantă prin ea însăși, relatarea de asemenea fapte capătă un considerabil spor de atractivitate grație unor particularități de ordin realmente literar ale discursului memorialistic. Acestea nu sînt caracteristice prozei epice obiective, se opun chiar naturii acesteia, diametral, însă exprimă spiritul autorului. În general vorbind, scrisul lui Nicolae Iorga posedă, stilistic, însușiri de tipul celor proprii operei lui Neculce, asociate cu altele, situabile în linia acelor ce individualizează proza cronicarilor munteni. Mai toate apar și în *O viață de om*. Mai puțin sarcastic, aici, decît în o seamă de articole polemice, mai puțin patetic, chiar în propozițiile cu caracter encomiastic, decît în *Oameni cari au fost*, scriitorul n-a pus în această carte mai puțină culoare decît în indiferent care alta, și nici mai puțină maliție, intermitent. Resursele umorului său sînt, pe tot traiectul destăinuirilor, valorificarea din plin și, ca în atitea alte scrieri, marea sa vivacitate intelectuală specifică, nu rareori mușcătoare, operează cu o eficiență literară incontestabilă. Reproducînd replici date de Iorga în diverse situații sau articulate fiind în durata redactării, o sumedenie de enunțuri sînt vorbe de pomină, indimenticabile. Ibrăileanu « trona », la « „Viața românească“, ca vice-Stere între domnii Botezi ». N. Lupu era « capabil [...] să strice toate farfuriile din toate cele cinci continente ». Întrebat, în liceu, de către director, în urma unui act de « rebeliune », ce avea să se facă în caz de eliminare, elevul Iorga răspunde: « Mă fac ori sacagiu ori ministru în Bulgaria ». Adult, reacționînd nediplomatic la intenția lui Tache Ionescu, de care depindea definitivarea în învățămînt, de a formula obser-

vații asupra unui articol al său, Iorga, aude, de la el, aceste cuvinte: «Cită vreme voi fi eu ministru, d-ta nu vei fi profesor». «Nu e nimic, d-le ministru», i-o reteză tinărul învățat, «voi aștepta». P. P. Carp, care, permițându-și în virtutea prestigiului de vîrstă, familiarității, îi strigă, o dată, în parlament: «Ce faci, dezechilibratule?», e pus la punct prompt: «Mai bine dezechilibrat decît nebun curat». Lui Ion I. C. Brătianu care, în timpul războiului mondial, târăgăna elaborarea proiectului de reformă agrară, sub cuvînt, la un moment dat, că... «se vor răscula proprietarii», istoricul îi dă această replică zdrobitoare: «Cum ai împușcat pe țerani pentru proprietari, vei împușca atunci, și pe proprietari pentru țerani». După război, «sub dictatura mascată» a aceluiași Brătianu, dindu-și seama că Maniu încearcă să acapareze puterea folosindu-se de el, Iorga îl «înștiințează» că «dacă îi trebuie un măgar ca să intre în Ierusalim», nu el, savantul, va fi acela. Frecvente în cuprinsul scrierii sînt relatările amuzante, evocările de situații hazlii. Un neamț, profesor, «ca să facă practică de românește, se certa în zori de zi cu cocoșul». Unui profesor de fizico-chimice nu-i reușește nici o experiență: substanța ce trebuia să devină albastră rămîne roșie; la telefonul instalat de el «nu se aude nimic», deși se zbiară în aparatul emițător din odaia vecină. La facultate, Nicolae Ionescu, «marele orator» zeflemisit de Maiorescu, se întreabă repetat, în cursul unei prelegeri, la modul retoric, ce ar fi fost dacă turcii ocupau Viena. Enervată, o studentă — Elena Sevastos, viitoarea folcloristă — îl intrerupe: «Ei, ce-ar fi fost?» Răspuns: «Ce-ar fi fost? Eu aș fi azi hogo, iar d-ta te-ai găsi în harem». Scriindu-i lui Hasdeu, din străinătate, și ortografiindu-i numele în conformitate cu «fonetismul său fanatic»: «Hijdău», tinărul emul al eruditului primește, drept răspuns, o scrisoare adresată lui «Yorrga»: mod de ironizare a pronunției lui graseiate. Abundente sînt și micile notații acide parentetice, specificările glumețe, nu o dată malițioase. Cutare «simpatic și placid profesor de științe naturale», insurat cu o belgancă, poate fi surprins «și pe alte drumuri decît ale casei». Speriat, în copilărie, de o «javră», scriitorul nu le poate, de atunci, nici pe toate celelalte, «suferi la alții», iar pe cele cu «numai două picioare» nici la el însuși. Haina de profesor sărac a «blindului» Munteanu-Rîmnice «constituie o ofensă pentru eleganta democrație a d-nului Lupu». Lui Al. Marghiloman, «dibaciul» semnat al tratatului de la Buftea, «i-a trebuit o oarecare naivitate» pentru ca «să se mire că, în momentul cînd se credea mai sigur, regele i-a comunicat în cîteva cuvinte nevoia de a pleca».

Nelimitată, subiectivitatea memorialistului se declară, firește, cu frenezie, și în portretura din *O viață de om*, redusă dealtfel la sumare schițe, la creionări fugare. Procedeu constant e surprinderea unui detaliu fizic revelator, sau numai particularizant, și — deseori — articularea unei caracterizări morale succinte, elogioasă sau depreciativă. Profesorul de istorie de la Liceul Național din Iași, Alexandru Brandia, e un ins «micuț, slab, zbircit, aruncînd pe catedră o pălărie trecută prin multe ploii și prăfuită de multe vinturi». Directorul aceluia liceu, Vasile Burlă, este, dimpotrivă, un «superb exemplar de rasă moldovenească, un zîmbu al lui Ștefan cel Mare, cu trupul imens», cu un cap «puternic», cu «ochii mari dulci, glumeți și în fond triști deasupra mustății arcuite deasupra gurii sfătoase», cu «un suflet multiplu, complex, nesigur de sine, pipăitor». «Mic, iute, minios și furios, fulgerînd pe sub ochelari», Al. Philippide părea că vrea să înțepe elevii «cu virful stufoaselor mustăți». Pe Al. Xenopol, evocatorul îl arată — «mărunt și pătrat cu fața rasă între lungile favorite roșcate, cu ochii clipitori și șterși» — urcînd dealul Copoului, încet, «tremurînd din picioarele bolnave, [...] oprindu-se din cînd în cînd la băncuțele din poarta caselor», și vorbind studenților, «zdruncinat, fără altă elocvență decît a cugătărilor sale superioare», «gata să sară», cu «minile grăsuțe», «pentru a prinde adevărul». Menționarea trăsăturii fizice dominante fixează definitiv în memoria lectorului chipurile multora dintre cei evocați. Tikin e, pentru Iorga, studentul, un tinăr «slăbuț cu favorite fluturătoare». V. A. Urechia: un «bătrîn moldovean», cu «ochelarii înfipti în carne», cu o «lungă barbă sură» de «erudit din epoca romantică».

Director al bibliotecii Academiei, Ion Bianu are « ochi de pisică pinditoare » și este « dirz în păr, subțire în mustați, ca să prindă cea mai mică abatere a funcționarului sau a cetitorului, fie și coleg ». Uneori, portretistul recurge la analogii și comparații. Pe fruntea lui Vlahuță « se lăsa [...] aripa de corb, ruptă parcă din pasărea lui Edgar Poe ». Sadi Ionescu, bibliograful, are înfățișarea adecvată profesiei: « mărunț ca un șoricel, cu ochii vii sub ochelarii de entomologist ». « Roșie », figura doctorului Lupu, « cu falca proeminentă », privește « cu ochii minioși de adevărat lup ieșit la marginea pădurii ». O nepoată a lui V. A. Urechă e « rotundă ca o brinză și roșie ca acoperișul ei ».

Acestea sînt particularitățile literare cele mai evidente ale autobiografiei lui Iorga. Existența lor legitimează perfect menționarea, și chiar comentarea, acestei cărți nu doar în tratatele de istorie a României, ci și în orice sinteză cuprinzătoare de istorie a literaturii române.

Dan BERINDÊI — «Acte majore de cultură»

La 20 decembrie 1899, în pragul unui nou veac, marele istoric german Karl Lamprecht a scris lui N. Iorga și i-a arătat că în urma lecturii cărții lui A. D. Xenopol *Les principes fondamentaux de l'histoire* intrase în corespondență cu acesta. Bătrînul istoric român îl interesa deoarece se gîdea să-i încredințeze întocmirea unei istorii a românilor în cadrul colecției istoriei statelor europene pe care el, Lamprecht, o îngrijea.¹ Dar Iorga nu l-a încurajat pe istoricul german în realizarea intenției sale. « Am spus lui Lamprecht cu toată sinceritatea — scria el mai tîrziu în *O viață de om* — că dacă se adresează lui Xenopol, care terminase de mulți

ani *Istoria românilor din Dacia Traiană* și o prescurtase într-o formă franceză prea largă pentru epoca mai nouă, trebuie luată precauțiunea de a cere ceva nou, revăzut asupra izvoarelor. Lamprecht reveni, cerîndu-mi mie să iau asupra-mi o sarcină așa de grea pentru o conștiință delicată. »²

În realitate, deși relațiile dintre cei doi mari istorici români — Xenopol și Iorga — au fost în cea mai mare parte a existenței lor comune apropiate și chiar afectuoase, a existat timp de un deceniu, începînd cu 1899, mai ales din partea firii impetuoase a lui N. Iorga, o perioadă de neînțelegere.³ În fapt, era vorba și de un decalaj spiritual, care se constata chiar și între un gînditor istoric de talia lui Xenopol și fostul său strălucit student. Xenopol îi scrisese, atunci cînd Iorga îi trimisese de peste hotare un mănunchi de acte românești sau privitoare la români: « Istoria românilor am scris-o eu; nu e nevoie să se revie asupra ei; caută-ți de istoria universală... »⁴. Dar impetuosul Iorga avea *altceva* de spus, el trebuia să ducă mai departe istoria poporului său, întemeindu-o în primul rînd pe noi izvoare, al căror harnic și neobosit editor a fost, s-o realizeze la un nivel calitativ superior. Sinteza lui Xenopol reflectase o etapă deosebit de importantă a istoriografiei naționale, dar ceea ce realiza Iorga în primul deceniu al secolului al XX-lea a fost neîndoielnic cu totul *altceva*. Lucrul acesta l-a înțeles și Lamprecht, cînd i-a încredințat lui Iorga și nu lui Xenopol sarcina de a scrie noua sinteză pe care o aștepta. La 22 februarie 1901 — și nu în 1904, cum își amintea mai tîrziu Iorga! — istoricul german cerea lui Iorga să scrie o astfel de lucrare « documentată cu toată armătura științifică »⁵,

¹ *Scrisori către Nicolae Iorga*, ediția Barbu Theodorescu, București, 1972, vol. I, p. 464.

² N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, ediția Valeriu și Sanda Răpeanu, București, 1976, p. 365.

³ Vezi Dan Berindei, N. Iorga și A. D. Xenopol, în *Cultura națională română modernă*, București, 1986, pp. 115—125.

⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 277.

⁵ *Scrisori către Nicolae Iorga...*, vol. I, pp. 465—466.

lucru pe care cel solicitat l-a și realizat. În 1905, *Geschichte des Rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen* a apărut la Gotha în prestigioasa colecție „Geschichte der Europäischen Staaten”. Peste două decenii, în anii 1922—1928, a fost publicată traducerea în limba română a celor două volume editate în Germania în 1905.

Istoria poporului român a însemnat un moment marcant în procesul de devenire a istoriografiei românești. « Dar pentru a scrie istorie — nota Iorga în prefața la ediția germană — n-am nevoie de iubire, nici de ură; îmi trebuiesc numai izvoare și minte sănătoasă în atita măsură, cită e nevoie pentru a le lumina. Ce prezint eu aici este produsul unei astfel de observații imparțiale a izvoarelor autentice; adevărului cuprins în ele eu caut să-i dau o formă organică, unificată într-un viu tablou cultural, care să nu înfățișeze lipsuri. » Ceva mai departe, el adăuga că dorise să expună « dezvoltarea națiunii române nu în personalitățile ei mai mult sau mai puțin mari », ci să observe « națiunea însăși ca ființă viețuitoare » și să-i urmărească « mersul ei lăuntric ». De fapt, istoriografia românească se găsea în fața operei celui mai mare istoric pe care ea îl avusese până atunci. Este drept că el abia împlinise 30 de ani, dar erudiția, inteligența și intuițiile sale geniale îl ajutau să se poată afirma la un nivel universal. Mai surprinzător este faptul că în prefața la ediția românească, două decenii după inițiala realizare a lucrării, lui Iorga i se părea că opera sa era lipsită de « acele idei generale care sînt răsplata unei familiarizări îndelungate cu subiectul și a unei meditații stăruitoare asupra lui ».

Formarea poporului român, românii nord și sud-dunăreni, dar și viața economică și culturală a poporului român în epoca medievală, prilej de a reinvia viața orășenească și de a analiza istoria statelor românești, erau tratate în primele părți. Partea a treia a lucrării poartă în titlu întreaga încărcătură a unui mesaj: *Epoca de neatîrnare și de semi-atîrnare față de împărăția turcească. Statul războinic de țerani liberi*. În părțile a patra și a cincea se descriu accentuarea dominației otomane, dar și decăderea statelor, « iobăgia țăranilor » și apăsătoarele obligații ale țărilor române față de puterea suzerană, neuitindu-se însă să se evoce « Mihai Viteazul și luptele sale » și, de asemenea, « produsele literare » ale perioadei feudale. Epoca Fanarioților este tratată cu minuție și cu înțelegere, istoricul arătîndu-se interesat nu numai de aspectele negative, ci și de reforme și așezînd această perioadă într-un cadru internațional.

INSTITUTUL DE ISTORIE „NICOLAE IORGA”

N. Iorga

LOCUL ROMÂNILOR ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ

Ediție îngrijită de
RADU CONSTANTINESCU

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
București 1985

În partea a șaptea, se analizează « lupta și biruința sentimentului național », de fapt preludiile și procesul de constituire a României moderne, pentru ca în partea a opta și ultima să se facă bilanțul « stărei poporului român » în 1900: « starea populației, viața economică a românilor, viața socială, politică și culturală ».

Istoria poporului român a cunoscut, în anul trecut, o nouă ediție prin grija Georgetei Penelea. Avem astfel la dispoziție nu numai importanta lucrare a lui N. Iorga, ci ne aflăm și în fața unei « actualizări » a ei printr-un bogat sistem de note întregitoare, prin care Georgeta Penelea, cu competență și acribie, a completat informația bibliografică, dar totodată, cînd a fost cazul, a îndreptat unele erori, a adus la zi informația marelui savant, opt decenii după apariția lucrării sale.

O a doua operă a savantului istoric — *Locul românilor în istoria universală* — a fost reeditată tot în 1985, sub aceleași auspicii ale Editurii Științifice și Enciclopedice, în aceeași serie consacrată lui N. Iorga, sub îngrijirea lui Radu Constantinescu. Inițial, Iorga editase această lucrare în anii 1935—1936, în trei volume, redactate în limba franceză. Este o operă de inteligentă propagandă culturală, în care istoria României este încadrată proceselor istorice universale. Autorul însuși o considera « o contribuție folositoare la această istorie universală, pe care fără îndoială trebuie s-o înțelegem altfel decît ca pe niște sărtărașe geografice și naționale, ticsite cu fapte mărunte, de o valoare mai curînd individuală și anecdotică ». N. Iorga a căutat să integreze istoria națională cursului larg al istoriei generale și de asemenea să evidențieze momentele în care istoria poporului său a reprezentat o parte, uneori importantă, în procesele istorice de dimensiuni universale.

Locul românilor în istoria universală se împarte în trei părți (corespunzînd volumelor din ediția în limba franceză): *Antichitatea și Evul Mediu*, *Epoca modernă și Epoca contemporană*. Lucrarea cuprinde 68 de capitole, unele cu titluri sugestive, care caută totodată să evidențieze largă arie tematică, încadrarea în *universal*. Iorga vorbește despre « drama preistorică a pămîntului românesc », consideră « regatul dacilor » ca o « primă sinteză », discută pe larg colonizarea, romanizarea ori părăsirea Daciei, ca și relațiile autohtonilor cu « barbarii ». Transilvania ocupă firesc un loc marcant în expunerea sa. Interesantă este și integrarea românilor în « elanul de cruciadă » tardiv al secolelor XIII—XIV, ori corelarea pe care Iorga o face între destinele românilor și căile de comerț medievale. Relațiile cu țările limitrofe ori din zona sud-estului Europei preocupă în mod dominant pe istoric în ceea ce privește « epoca modernă » (care aparține periodizării universale și nu istoriei României, Iorga găsindu-i rădăcinile încă în secolul al XIV-lea). O atenție precumpănitoare este acordată de Iorga relațiilor cu marile imperii ale zonei, cu Imperiul otoman, cu cel al Habsburgilor sau cu Rusia Romanovilor. *Epoca contemporană* debutează cu « despotismul luminat » la români, pentru ca apoi, succesiv, să fie trecute în revistă — în cadrul lor universal — marile etape ale devenirii României moderne, pe care istoricul o urmărește pînă la desăvîrșirea ei în hotarele națiunii.

Ca și cea dintîi operă aici evocată, și *Locul românilor în istoria universală* este însoțită de notele bibliografice întregitoare ale editorului Radu Constantinescu și de o postfață a aceluiași (tot astfel cum Georgeta Penelea a înzestrat cu o postfață și *Istoria poporului român*). Amîndouă reeditările, realizate la un înalt nivel științific, merită elogiile cititorilor. Marile opere ale istoricului patriot N. Iorga trebuie redăruite noilor generații, ca un exemplu al forței creatoare și al erudiției marelui cărturar, dar și pentru patosul dragostei de țară care răzbate la fiecare rînd. Ideile — adevărate nestemate ale istoriografiei naționale —, temeinicia surselor, puterea de a cuprinde într-o unică îmbrățișare a gîndului paginile istoriei poporului său și cele ale devenirii istorice a umanității, fac din N. Iorga un istoric de dimensiuni universale, dăruit însă ca nimeni altul patriei sale. De aceea, astfel de reeditări reprezintă nu numai acte majore de cultură, ci și un postum și repetat omagiu față de dimensiunile spirituale unice ale uneia dintre cele mai mari personalități culturale ridicate din rîndul românilor.

George GANĂ — «Uriaşa corespondenţă»

Corespondenţa lui Iorga nu putea fi altfel decât opera lui: enormă, uluitor de diversă, desfăşurată într-un ritm frenetic. La Biblioteca Academiei se află, ne spun editorii, 431 de mape cuprinzând peste o sută de mii de scrisori primite de Iorga, iar cele trimise ar umple vreo sută de volume. Evident, corespondenţa emisă nu este în întregime cunoscută nimănui, pentru că nu toate scrisorile lui Iorga au ajuns până acum în arhive publice şi pentru că unele dintre arhive (ale unor instituţii sau personalităţi străine) sînt mai greu accesibile. Oricum, adică chiar în măsura cunoscută pînă acum, această corespondenţă are proporţii neobişnuite în cultura noastră. Unora dintre scrisori (primite sau trimise) Iorga le-a dat un caracter public, tipărindu-le în revistele conduse de el sau reproducindu-le în *Memorii*. Altele au fost publicate de I. E. Torouţiu în seria *Studii şi documente literare* sau de alţii, în reviste ori în volume. Toate la un loc reprezintă însă foarte puţin în raport cu fondul total. Publicarea amplă şi sistematică a corespondenţei lui Iorga a început în anii din urmă, în două lucrări distincte, iniţiate succesiv. Una trebuia să cuprindă scrisorile primite, cealaltă — scrisorile trimise de el. Din cea dintîi au apărut, în 1972 şi 1979, două volume masive: *Scrisori către N. Iorga*, ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu, în seria de „Studii şi documente” a Editurii „Minerva”. În volumul I sînt scrisori din anii 1890—1901, în al doilea — din 1902—1912. În total, circa 1800. O selecţie i s-a impus editorului, mai ales la alcătuirea volumului al doilea. Căci dacă în nota la volumul I el anunţa că «editarea corespondenţei se face eliminînd numai acele scrisori lipsite de importanţă sau conţinînd date şi fapte prinse şi în alte epistole», în deschiderea celui de al doilea menţiona că scrisorile din prima secţiune (422) au fost «selecate dintr-un număr de 4 000», cele din următoarea (169) — «din peste 10 000 de pagini», iar cele din ultima secţiune (217) — «din peste 30 000 de pagini». Cum urma să continue publicarea corespondenţei primite de Iorga nu ştim. Moartea editorului primelor două volume a dus la întreruperea ei.

În 1984 a apărut, tot la „Minerva”, în seria *Documente literare*, un prim volum de scrisori ale lui Iorga: *Corespondenţă*, ediţie, note şi indici de Ecaterina Vaum. Sînt circa 530 de scrisori adresate unor destinatari (139) al căror nume de familie sau instituţie se înscriu între literele A—C. La sfîrşitul anului trecut a apărut volumul al doilea, cu tot atîtea scrisori, trimise unui număr mare (238) de destinatari (cu iniţialele D—M). Criteriul este deci alfabetic (editorul scrisorilor primite îl preferase pe cel cronologic). Ordinea în timp este respectată în cazul în care există mai multe scrisori către acelaşi destinatar. Un indice cronologic adăugat la sfîrşit permite urmărirea emiterii scrisorilor. Cea dintîi dintre cele incluse în aceste volume e din decembrie 1890, ultimele din 24 noiembrie 1940 (peste trei zile marele om avea să fie asasinat).

Cu cine corespundează Iorga? Vom şti mai precis cînd se va încheia publicarea scrisorilor. Numărul celor cu care a comunicat în scris e de ordinul miilor. Mulţi sînt, judecînd nu numai după numărul scrisorilor, dar şi după conţinutul lor, corespondenţi ocazionali. Cu alţii a avut relaţii epistolare mai susţinute.

Dintre cei aproape 380 de destinatari cuprinşi în aceste două volume de *Corespondenţă*, 17 figurează cu cel puţin 10 scrisori: A. C. Cuza (105), C. Angelescu (45), I. Bianu (40), G. T. Kirileanu (38), Remus Caracaş (32), I. Bogdan (29), Artur Gorovei şi Victor Brătulescu (cîte 22), Constantin I. Marinescu (21), Miron Cristea şi Gaetan Denize (cîte 19), Marcu Beza (18), Iuliu Maniu (14), Andrei Bărseanu (13), Elena Farago (11), N. I. Bănescu şi C. Iordăchescu (cîte 10), iar alţii 25 cu cîte 5—9 scri-

corespondență

1

CORESPONDENȚĂ

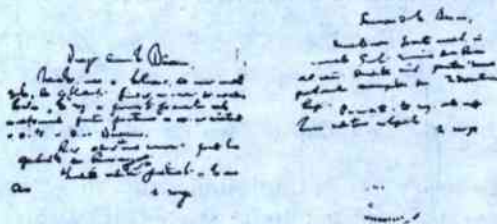
vol. I

Editur. note și index

de

ECATERINA VAUGH

DOCUMENTE LITERARE

sori. Cei mai mulți dintre corespondenții aceștia sînt istorici, oameni politici, profesori. Sînt, firește, și scriitori, mai toți din generația de la începutul secolului, însă scrisorile către ei conțin mai întotdeauna altceva decît informații sau idei literare.

Cînd se va încheia publicarea corespondenței va apărea mai clar și valoarea ei. Ce se poate spune acum e că interesul documentar pe care-l prezintă scrisorile lui Iorga este cu mult mai mare decît cel literar. Dincolo de împrejurările care au provocat-o, de durată ei sau de persoana destinatarului, corespondența lui Iorga are ceea ce aș numi un caracter *funcțional*. El scrie de obicei pentru a cere ceva (o carte, o informație, un serviciu) sau pentru a răspunde unei cereri, pentru a se plînge de ceva sau a apăra pe cineva, felicită ori răspunde la felicitări etc. Epistolele — cele mai multe, în stil telegrafic — sînt determinate de împrejurări imediate și rămîn de regulă legate de acestea. Este sigur că dacă uzul telefonului ar fi fost așa de răspîndit ca azi, multe dintre aceste scrisori n-ar fi fost scrise. Iorga n-are nici temperamentul, nici răgazul omului care meditează cu hîrtia de corespondență în față, cernela cu care-și scrie scrisorile e alta decît aceea a istoricului și ideologului, a criticului, a moralistului — într-un cuvînt, a scriitorului. Se întîmplă, totuși, nu o dată, ca mobilul imediat al epistolei să fie depășit, « cernelurile » să se amestece și pagina să capete o valoare care nu e doar a informației pe care o conține. Iată, de pildă, o scrisoare către D. Anghel (singura prezentă în volum), în care e cu mult mai mult decît gestul de mulțumire pentru un elogiu: « *Îți mulțămesesc pentru acele cuvînte de superioară înțelegere în care nu e nimic banal. Îți mulțămesesc mai ales pentru acest din urmă lucru, căci din tot ce am primit pe lume, ca dezmierdare sau ca lovitură, ceva numai m-a făcut să mă scutur totdeauna de revoltă: banalitatea gestului ori a frazei. D-ta ești un suflet de elită, un pair al artei și de cîte ori te vîd, îmi face, pentru aceasta, o mare bucurie. O bucurie deosebită cînd te-am surprins azi uitîndu-te la mine altfel decît la un „ăla“ care se aclamă ori se înjură. Iubirea de flori ne apropie. Ne-a apropiat și altceva, care e urît și demoralizant: boala, acea perdea de cel mai murdar praf, care împiedică pe om de a vedea și viața în urmă și, înainte, moartea. Am fost greu bolnav și-ți mulțămesec...* » Scrisoarea e din 1911, cu mult după colaborarea și rup-tura de la „Sămădătorul“. Iată și un fragment dintr-o scrisoare către Ioan Bogdan (din 10 octombrie 1908), grăitor pentru psihologia lui Iorga: « *Eu simt zi de zi cum mă usuc și scad. Am griji și munci peste cap. Nici o recunoaștere inteligentă. Nici o perspectivă de a vedea cîndva că pot fi folositor acolo unde mă simt chemat să folosesc. Dușmanii mă înconjură din toate părțile și puținele prietenii sînt cu totul nesigure. Mai rabd, dar mă întreb: pînă cînd?* »

Ca ministru al instrucțiunii publice și cultelor în guvernul condus de el însuși, Iorga îi trimite o scrisoare lui Zaharia Bârsan prin care-l anunță că l-a numit director al Teatrului Național din Cluj:

« Am făcut-o pentru experiența d-voastră și pentru talentul ca artist și autor dramatic. Dar tot așa de mult pentru că, ardelean, poți înțelege mai bine decât alt român ce menire educativă are acest teatru. El trebuie să răspundească ideii nobile și noțiuni de moralitate, fără care o societate nu poate exista. Și nu numai publicul plătit, ci funcționarii și tineretul din școli, admiși gratuit, pe serii, au a se împărtăși de binefacerile artei. Sigur că m-ai înțelege și că repertoriul de zi la zi al pieselor de un modernism de douăzeci și patru de ceasuri va dispărea de pe program, vă asigur de încrederea și stima mea ». Scrisoarea e, mai mult decât a ministrului, a ideologului literar, care nu abandonase crezul cu care animase „Sămănătorul” și nici pe scriitorii care-l ilustraseră.

Opresc aici citarea scrisorilor care depășesc limita interesului biografic, intenția acestui articol fiind doar să semnaleze factura acestei corespondențe și stadiul editării ei. Nu incapă îndoială că publicarea corespondenței lui Iorga trebuie să continue, în cele două « serii » începute (scrisori primite — scrisori trimise) și cu respectarea structurii proprii fiecăreia dintre ele. În ceea ce o privește, Ecaterina Vaum o va face, desigur, și ce putem dori e ca intervalul dintre volume să nu se mărească și ca editoarea să descopere cit mai multe scrisori; de asemenea, ca informația necesară pentru înțelegerea conținutului acestora și aceea în legătură cu destinatarii să fie dată în toate cazurile (ceea ce nu se întâmplă întotdeauna în volumele tipărite până acum). Cât despre cealaltă serie, nu se poate să nu se găsească un editor care să continue lucrul de unde l-a lăsat Barbu Theodorescu. El trebuie, cred, să aibă în vedere într-o măsură mai mare specificul acestei corespondențe, ca și posibilitățile de tipărire a ei. Numărul scrisorilor primite de Iorga este enorm. Însă multe dintre acestea sînt convenționale și pot fi, dacă nu ignorate, înregistrate bibliografic în note adăugate scrisorilor semnificative primite de la același corespondent ori referitoare la aceeași împrejurare, reținându-se, cînd e cazul, și pasajul sau informația demnă de interes. O ediție de corespondență nu este doar o colecție de texte, ci o lucrare de istorie literară. Editorul trebuie să știe ce este și ce nu este important pentru cunoașterea și înțelegerea scriitorului și trebuie să facă o selecție care să reveleze această personalitate prin intermediul relațiilor cu contemporanii. Scrisorile sînt documente biografice, dar nu toate faptele consemnate în ele participă la configurarea unui destin. Nu orice rînd primit sau scris de Iorga este cu adevărat un document și ediția corespondenței lui nu trebuie să fie o colecție muzeală, ci un mijloc, care se adaugă altora — operei scriitorului în primul rînd —, dar care nu poate fi înlocuit prin nici unul dintre ele, pentru cunoașterea cit mai exactă a omului și a raporturilor sale cu timpul în care a trăit.

Nu e nevoie să insistăm asupra utilității unor astfel de instrumente pentru istoria literaturii și a culturii. Aș sublinia doar convingerea, cred, generală că necesitatea cunoașterii pe toate căile și din toate perspectivele posibile este cu atît mai mare în cazul lui Nicolae Iorga, a cărui operă și a cărui personalitate sînt pe cale de a-și dezvălui integral fizionomia și de a-și ocupa locul cuvenit în lumea de valori a societății noastre. În acest context, în care e de presupus că retipărirea masivă a operei va continua și că stadiul acesteia va trece la sintezele monografice pe baze documentare largi, publicarea corespondenței trebuie dusă la capăt.

N. Iorga

SCRIERI ISTORICE

Vol I

Ediție îngrijită
și tabel cronologic
de BARBU THEODORESCU

Studiu introductiv
de AURELIAN SACERDOȚEANU

POLIFONIA SPIRITULUI

Deschiderea unei creații exemplare și originale

ÎN MĂSURA ÎN CARE SÎNT UN COLEG DE generație și unul din ultimii cărturari români care l-au văzut pe Mircea Eliade cu puține luni înainte de stingerea sa din viață — aș avea de spus câteva lucruri și îmi propun să împărtășesc cititorilor revistei „Manuscriptum” evocările mele.

Dar altceva îmi stă pe inimă: nu atât evocarea unui om, ci punerea în valoare a unei opere și, poate la fel de mult, înfăptuirea unor proiecte ale lui Mircea Eliade privind destinul culturii românești.

1. Pentru punerea în valoare a operei, am cerut și nădăjduiesc să obținem ca Editura „Minerva” să înceapă tipărirea lucrărilor de tinerețe ale lui Eliade, începînd cu scrierile din anii de liceu și pînă la cele de la 33 ani, cînd a plecat definitiv din țară.

Este ceva excepțional în lucrările acestea. Prin cele pînă la plecarea sa în Indii, Eliade ar putea fi înfățișat drept tînărul exemplar al culturii românești, și eventual nu numai al ei. Un Papini, în Un om sfîrșit, ne emoționează prin ce a voit. Eliade impresionează prin ce a realizat. Datorită sîrguinței și competenței lui Mircea Handoca, posedăm toate lucrările, studiile, schițele redactate de Eliade în anii '20, iar tîneretul de astăzi ar putea vedea cît de mult poate obține singur cîeva înclin de fer-voarea culturii. — Dar dacă prin lucrările pînă la 22 ani, cînd pleacă în Indii, tînărul Eliade se dovedește a fi exemplar, prin lucrările pînă la 33 de ani el se dovedește a avea vocație de mare specialist.

S-ar putea spune — și s-a spus — că tot ce l-a împus pe Eliade în lumea specialiștilor străini

este prefigurat în lucrările sale din țară. În orice caz, două idei mari, hotărâtoare pentru viziunea lui, apar acum, iar Eliade putea face dovada că ele îi aparțin: ideea de arhetip și cea de sacru. Dar Eliade n-a mai avut timp, sau n-a voit să-și facă singur dreptate. El nu s-a străduit să-și delimiteze îndeajuns, într-o lucrare specială, tema sa de arhetipurile lui Jung, așa cum nu s-a delimitat îndeajuns de ideea de «sacru» a lui Rudolf Otto, istoricul german al religiilor. Astăzi mulți specialiști din Apus îl laudă numai pentru vasta sa erudiție și extraordinara aplicație a celor două idei. Poate că tocmă lucrările de tinerețe vor ajuta pe un cercetător atent, mâine, să arate cât de original a fost Mircea Eliade cu aceste două mari idei.

2. Sintem, așadar, datori să-i redăm opera de tinerețe, dacă n-ar fi decît pentru aceste aspecte de excepție ale creației sale: exemplaritatea și originalitatea. Dar rămîne cealaltă sarcină, legată de astă dată de destinul culturii românești.

Sintem o cultură din Estul Europei, laolaltă cu altele, tot din Est. Dar nu aceasta dă măsura idealității noastre, după Eliade. Am putea fi, spune el, nu una din culturile Estului, ci o cultură în centrul emisferei nordice. Noi sintem, tot după el, singura cultură îndreptată și spre Vest, și spre Răsăritul îndepărtat. Avem, ca nici o altă din jurul nostru, cu excepția Rusiei, o triplă deschidere.

Nu am putea fi oare puntea dintre Vest și lumile răsăritene? Nu am putea noi contribui ca înfrînirea, apropiată și deja începută economic, dintre Vest și Răsăritul asiatic să nu se transforme într-o coliziune, ci într-o colaborare, nu doar una economică, dar și spirituală, ba poate mai ales spirituală? Atunci — cîtează a spune Eliade — noi am putea deveni pivotul emisferei nordice. Cu un vast Centru de documentare (și nu un simplu Institut de studii orientale, care nici el nu există la noi încă, deși la Praga și Budapesta există), un Centru care să țină la dispoziția Vestului tot ce privește geografia, economia, istoria, politica, limbile moarte și vii, cultura, dar mai ales neutralitatea lumii răsăritene, noi am putea sluji ca intermediari de prim și hotărîtor ordin, sporindu-ne în același timp creativitatea care, de la Cantemir și Spătarul Millescu, pînă la Hasdeu, Eminescu, Brăncuși, Blaga și Eliade însuși, s-a inspirat totdeauna și din izvoare orientale, ca nici o altă cultură înveclănată. Între atîtea cîștitorii mari, nu s-ar

de altă uai multe ori, îned, cu mîl liniștea închizănd
câhii și desfătîndu-mă în fața unui spectacol fără
perche Oculd imenă, pînă de lume. În fund, pe o
estradă împodolită cu flori — eu. Sala asada, fără
îndoaie, e o mare Academie din Apus. Iar toată lumea
dintrăușa a venit să asiste la încoronarea mea. Desigur:
la încoronarea mea. Acîto ori obțin un insușicent
și mîl cartă mîna — sunt încoronat într-o Academie
din Apus. Spectacolul salmeagă. Intrăderar, — eu mîl
afli pe estradă, gîmbitor, mulțumit de mine și de izbîntă,
încoronat de cei mai bistraii savanți din Occident. Unu
din ei e aprope, înu strînge mîna, mîl scriute și
îmi apasă o coroană pe cap. Coroana mîl entuzias-
meagă. A bucuria — baid cîleodată câhii. U înid,
înd, pe dată — ca să mîl desfat pîrîndu-mi colgia
e profesorii cari asiste, nuprati, în fundul sălîi, la
trîmfel meu. În acele clipe sunt crud. Inu chinuî colgia
e profesorii pîntucă atît cu dîrta: cît și cu din unu
— asiste la încoronarea mea într-o Academie din
Apus. Ca să mîl edzîm de insușicent — eu le arune
pîrîr înosie prin cîhelare. E o pîrîr cîudată,

putea face și aceasta, care nu cere sacrificii materiale deosebite și care totuși ar avea sorți să ne definească și, poate, să ne impună unei umi eroopene oboșite și închise?

Iată ce visa Mircea Eliade pentru țara sa, pe care nu o uita nici cu graiul ei, nici cu rostul ei în lume. Poate cumva Muzeul Literaturii Române să ia parte la vreunul din aceste proiecte: editarea completă a operei de tinerețe, de o parte, implinirea destinului culturii noastre, de alta?

Dar știm și nu ne gîndim, deocamdată, să cerem Muzeului a sparge zidurile muzealității sale. Dar așa, în principiu, am fi ispițiți să reamintim că termenul de «muzeu» vine de la «Mousaion», lăcaș al Muzelor, iar acestea din urmă nu sînt doar întoarse spre trecut, spre comemorări, evocări și păstrare de documente sau obiecte. Muzeele favorizează și cultura vie. Sub semnul culturii celei vii a creat și visat Eliade. Iar dacă este așa, să încercăm a vedea în el nu pe cel care s-a stîns din viață și pe care trebuie să-l comemorăm, ci pe cel viu prin opera sa și cîștitoriile visate. Căci, altminteri, s-ar putea ca nu el, ci noi să fim cel stîngi din viață.

Constantin NOICA

«Visam să scriu cel puțin o sută de volume...»

INEDITELE LUI MIRCEA ELIADE PE care le prezentăm în paginile următoare au fost scrise înainte ca autorul lor să fi trecut pragul vârstei de 24 de ani.

Excepționala personalitate a viitorului savant începuse să se întrevădă încă din adolescență. Am urmărit amănunțit, în altă parte, setea de

cunoaștere, febrilitatea, pasiunea și originalitatea elevului de liceu și a studentului.¹

Anii lui de formație ar trebui să constituie pentru fiecare adolescent un îndreptar, un strălucit exemplu. Tânărului Eliade nu i-au plăcut niciodată dogmele talmudice, principiile anchilozante în pedagogie, filosofie sau literatură, fiind un adversar înverșunat al perorațiilor ex-cathedra, dorind să se convingă el însuși de valabilitatea anumitor principii și adevăruri.

Între 12 și 20 de ani a fost, pe rînd, fascinat de științele naturii, chimie, alchimie, istorie, orientalistică, istoria religiilor. Eseurile și articolele sale apăreau concomitent cu beletristica în periodicele vremii: „Ziarul științelor populare și al călătoriilor“, „Orizont“, „Știu Tot“, „Universul literar“, „Curentul studențesc“, „Lumea-bazar săptămînal“, „Foaia tinerimii“, „Adevărul literar și artistic“, „Est-Vest“, „Cuotntul“. El însuși a fost conducătorul „Vlăstarului“ — revista liceului „Spiru Haret“ — și al „Revistei Universitare“, redactată, tipărită, corectată și difuzată sub îngrijirea sa.

În neîncăpătoarea mansardă se adunaseră deja sute de volume, cărora li se alăturaseră colecțiile citorva reviste. În «pietrar» se aflau, printre altele, o bucată de pirită, un granit, fragmente de stalactite. Alături se găseau insectarele și ierbarele. Pe pereți puteau fi contemplate planșe pe care copiaseră hieroglife și basoreliefuri egiptene, iar în pod improvisase un laborator.

«Mă revăd în acei ani în mansardă, revăd masa de lemn acoperită cu hirtie albastră, lampa cu abajurul alb, sub care mi împingeam cartea pe măsură ce mi se împăienjneau ochii și distingeam tot mai anevoie literele. Erau anii de „miopie galopantă“, după expresia unuia din oculiștii la care fusesem. Dioptriile creșteau mai repede decît aveam eu timp să-mi schimb lentiile. Nu era, spusese doctorul, decît o soluție,

¹ Vezi Mircea Handoca, Secvențe dintr-o „biografie“ în „Revista de istorie și teorie literară“, 1986, nr. 2—3, aprilie—sept., pp. 235—247.

La Calcutta (1930), în casa profesorului său Surendranath Dasgupta, în perioada cînd își scria romanul *Isabel și apele Diavolului*.

să nu-mi obosească ochii citind prea mult la lumina lămpii. Dar cum aş fi putut (şi mă întreb acum: cine ar fi putut?) să-mi menajez ochii într-un timp când aproape în fiecare săptămână descopeream un nou autor, alte lucruri, alte destine? Încercasem totuşi să mă apăr, citind fără ochelari, cu bărbia lipită de carte, sau închizând când un ochi, când pe celălalt, sau apăsându-mi ochelarii pe nas, sau schimbând becurile, când albastre, când albe, când slabe, când foarte puternice. Apoi, când ochii îmi tăcrau şi mi se împăienjneau de-a binelea, treceam în odaia de alături şi mă spălam cu apă rece. Rămâneam apoi câteva minute, întins pe pat, cu ochii închişi, încercând să nu mă gândesc la nimic. »²

Încă din liceu învăţase italiana, engleza, persana, ebraica şi sanscrita. Începe să aibă preocupări enciclopedice înainte de a fi implinit 15 ani.

Este subjugat de febrilitatea vieţii şi scrierilor lui Papini, de enciclopedismul lui Voltaire, de *Comedia umană* a lui Balzac, ale cărei 91 de volume le citeşte în întregime.

Ce a însemnat opera lui Balzac pentru tânărul elev de 13 ani desprindem dintr-o pagină de *Jurnal*, scrisă după mai bine de jumătate de secol. După *Père Goriot* şi *Gobseck*, citise *Le Colonel Chabert*, care l-a impresionat profund. A doua zi a luat cartea la liceu, re-umind-o citorva colegi. « Le-am citit cu glas tare, emoţionat, aproape cu frică, scena strecurării colonelului printre cadavre şi apariţia capului. Când am închis cartea şi i-am privit, am înţeles că erau de impresionaţi. În clipa următoare a sunat clopoşelul şi ne-am îndreptat toţi spre casă. Umblam cu capul în jos, cu umerii uşor plecaşi, strivit de victorie, parcă eu aş fi fost autorul. »³

Putem reconstitui lecturile bogate şi diverse ale elevului de liceu din numeroasele însemnări păstrate, precum şi din *Catalogul bibliotecii mele*. Printre cărţile sale figurau, alături de capodoperele literaturii universale, cele mai de seamă creaţii româneşti.

Literatura didactică, metodică şi pedagogică e reprezentată prin cărţi ca: *Şcoala viitorului*, *Metoda limbii franceze, engleze, germane*, *Cartea vieţii*, *Conducerea vieţii*, *Întrebuinţarea vieţii*, *Educaţia raţională*, *Educaţia fizică*, *Educaţia*

morala etc., etc. Cărţile de istorie şi călătorie sînt completate cu cele de fizico-chimice (*Gazele naturale*, *Studiu fizic asupra petrolului românesc*, *Razele X şi radiul*, *Prelucrarea ţigăii*, *Introducere în studiul fizicii şi multe altele*).

Lucrările de ştiinţele naturii, în română, franceză, germană şi engleză, sînt reprezentate prin tratate, studii de specialitate şi lucrări de popularizare, purtînd următoarele semnături: Brehm-Fabre, Richardson, C. Flammarion, C. Bonnier, W. Yarrell, Ion Simionescu, V. Puşcariu, Z. Panţu, Dr. Leon. Cărţi de medicină, de astronomie, matematică, logică, psihologie, sociologie şi filosofie completează această interesantă bibliotecă de cca 1000 de volume. Multe din ele sînt consultate, criticate sau elogiate în zeci de caiete şi foi volante.

În iarna şi primăvara anului 1924, tânărul atât de avid de cultură a studiat cu asiduitate cărţile lui Hasdeu la Biblioteca Fundaţiilor şi la cea a Academiei Române. Desprindem, uimiţi, din lista lecturilor anului 1924: *Sarcasm şi ideal* (280 p. în 8°), *Istoria critică* (319 + 100 p. în 8°, studiată), *Talmudul*, *Luca Stroeici*, *Cîteva analize literare externe*, *Filosofia portretului la Tepeş*, *Ion Vodă cel Cumplit*, *Istoria toleranţei religioase în România*, *Principii de filologie comparată*, *Sur les éléments turcs en roumain*, *Ursula*, *Răzvan şi Vidra* (recitat a treia oară), *Trei crai de la Răsărit* (recitat), *Etymologicum Magnum Romaniae*, *Cuvenite den bärtni*, *Genealogia şi biografia domnului Hasdeu*, *Hasdeu şi Radu Negru* etc.

Cele cîteva sute de pagini de note şi extrase li vor servi ca material documentar şi pentru primele articole consacrate personalităţii lui Hasdeu.

Cu toate că a dispreţuit memorarea mecanică şi a ironizat belferii mîrginiţi, Mircea Eliade a păstrat o frumoasă amintire profesorului de ştiinţe naturale, Nicolae Moisesu, celui de română, Dumitru Mazilu, şi dascălului de latină, Nedelea (Nicodim) Locusteanu.

De-abia terminase liceul şi se lansase în publicistică. Un articol elogios la adresa lui apăruse în „*Cuvîntul*”. Pamfil Şeicaru se arăta entuziasmat de preocuparea cărturărească a studenţiei, desprinzînd, în primul rînd, numele celui mai înzestrat: « O serioasă cultură..., o inteligenţă critică şi o vioiciune de stil se întrunesc în articolele studentului Mircea Eliade. Însemnările critice asupra prozatorului Ionel Teodoreanu vădesc o sigură înţelegere literară, o precisă clasificare, care se orînduiesc într-o frază robustă,

² Mircea Eliade, *Amintiri I* (Mansarda), Colecţia „Destin”, Director George Uscătescu, Madrid, 1966, p. 71.

³ Mircea Eliade, *Fragments d'un Journal* (II), Editura „Gallimard” Paris, 1981, p. 136.

Între ologii de clasă (1920), la Liceul „Spiru Haret” (al doilea rând de sus în jos, penultimul din dreapta, fără șapcă).

bine ritmată, luminoasă. Mircea Eliade va fi mai mult decât un nume în critica literară: o tinerească realitate⁴.

Departat de a rămâne indiferent la acest elogiu, tânărul decupează articolul și-l trimite unuia din profesorii iubiți: Nedelea Locusteanu.

Am găsit în arhiva lui Mircea Eliade ciorna scrisorii în care învățăcelul își arăta recunoștința, mulțumind fostului său dascăl pentru criticile aspre și juste, pentru îndemnurile și sfaturile din anii de școală:

«Nici unul dintre elevii noștri nu vor uita orele în care se biceuiiau superficialele cugetări: lipsa de plan, obscuritatea exprimării, retorismul searbăd, șirul de fraze dezarticulate și se sfătuia preciziunea, claritatea, documentarea și sobrietatea. Din fericire am știut să-mi asimilez învățămintele izvoartie din cultura clasică și roadele se arată îmbelsugate. Cred că notița aceasta vă va aduce în orice caz satisfacția pe care o simte Maestrul în fața laudei aduse ucenicului, care n-a făcut altceva decât să-l urmeze»...

Eleul de liceu (și mai apoi studentul) trăia într-o permanentă euforie, citea, «pe nerăsuflăte», învăța cu o furie ce creștea neconținut, vizînd să scrie cel puțin o sută de volume. Printre aceste grandioase proiecte se aflau: o *Istorie a Renașterii italiene* în mai multe volume; o *Istorie a tuturor artelor din Grecia*, două tomuri consacrate lui Homer, o carte masivă de peste

o mie de pagini (*Originile Europei*), o *Educație a voinței*, un *Manual al perfectului cititor*, o *Botanică populară românească*, ample monografii despre Hasdeu și Iorga, antologii, comentarii, eseuri.

Înainte de plecarea în India, publicase zeci de articole în care analizase cu competență și originalitate opera scriitorilor români: Dimitrie Cantemir, Spătarul Milescu, B. P. Hasdeu, Victor Anestin, Vasile Conta, N. Iorga, Vasile Pârvan, Tudor Arghezi, Ovid Densusianu, Cezar Petrescu, Ionel Teodorescu.

O vîlvă deosebită produsese cele 12 folio-toane ale *Itinerariului spiritual*, în care vorbește în numele generației ce avea, în epocă, 20—25 de ani. Ele au apărut în „Cuvîntul”, între 6 septembrie și 16 noiembrie 1927.

«Torturați» de spiritul sintezei, cei din generația lui Mircea Eliade își propuneau să ia atitudine împotriva vechilor metode: «să schițeze critica celor cîteva personalități ce năzuiesc încă să ne fie îndreptarii și să afirme valorile, preferințele, felurile. Izvoartie dintr-un proces de conștiință, se vădesc în toate păcatele și însușirile adevărilor exaltate și spuse răspicat cu privirea dîră»⁵.

Cu toate contradicțiile sale, acest text e constructiv și — după propria mărturie — antidogmatic. Cele cîteva «experiențe», cărți și teorii

⁴ Pamfil Șelcaru, *Revista Universitară*, în „Cuvîntul”, an. III (1926), aprilie 17, nr. 437, p. 2.

⁵ Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual I. Linii de orientare*, în „Cuvîntul”, an. III (1927), septembrie 6, nr. 887, p. 1.

care îl tulburaseră pe autor au pasionat colegii de generație.

Îi apăruseră în „*Universul literar*“ și „*Cuvântul*“ ample convorbiri cu Giovanni Papini, Giovanni Gentile și Ernesto Buonaiuti. Despre aceste personalități publicase câteva eseuri. Li se adăuga prezentarea operei orientaliștilor: Raffaele Petazzoni, Giuseppe Tucci, Arturo Farinelli, Machioro, Formichi cu care, dealtfel, coresponda. Studiile sale de orientalistă, istoria religiilor, filosofie și literatură universală depășiseră cifra de 300.

Zimbim răsfoind corespondența acelei perioade. Multe scrisori primite aveau drept titlatură « Domnule profesor » sau « Domnule Doctor » (în special cele expediate de savanții străini ce nu puteau concepe ca un simplu student să aibă o asemenea uluitoare activitate științifică).

Pentru redactarea eseurilor sale, încă din acești ani, începe să se contureze o anumită metodă de lucru: o informație exhaustivă pe care o verifică cu meticulozitate, citește absolut tot despre problema dezbătută, consultă cele mai bune surse, se îndreaptă spre ediția princeps și spre exegezele cele mai autorizate.

După ce obține licența în litere și filosofie în toamna anului 1928, cu o bursă din partea Maharajahului Manindra Chandra Nandy de Kassimbazar, la 22 noiembrie 1928 se îndreaptă spre India.

Avatarurile celor trei ani în țara *Vedelor* și *Upanișadelor* le-am prezentat pe larg într-un capitol din *Viața lui Mircea Eliade*.*

Sub îndrumarea lui Surendranath Dasgupta, tânărul Eliade studiază la Calcutta, cite 12 ore pe zi, filosofia și gramatica sanscrită, dar scrie în același timp și două romane: *Izabel și apele diavolului* și *Lumina ce se stinge*.

În cele șase luni petrecute într-o peșteră din Himalaia, când era frig și ceață regăsea văzduhul Carpaților. Întors în capitala Indiei în primăvara lui 1931, ars de soare, cu o bărbuță roșie scurtă, avea — după propria-i mărturie — aerul unui student din piesele lui Leonida Andreiev.

Unul din miturile ce-l obseda în acei ani era cel al tinereții fără bătrânețe. Numeroase din eseurile lui Mircea Eliade sînt o pledoarie pentru înfăptuirea marilor idealuri: eternitatea, libertatea, fericirea.

« Fragmentarul, efemerul, moderatul, confortabilul, aproximativul, convenționalul, com-

promisul — sînt cuceririle virstei mijlocii, sînt experiențele de toate zilele ale oamenilor maturi » scrie Eliade în 1935, cînd i se părea că nu mai observă la cei foarte tineri idealurile care-l însuflețeau pe el și generația sa prin 1926—1927. Conjunctura economică nu poate explica viața celor tineri, preocupați doar să trăiască. « *Tinerețea este singura etapă din viața umană cînd insul poate într-adevăr obține contactul cu mitul. Nu interesează cîți tineri realizează concret acest contact, cîți dintre ei obțin „tinerețea fără bătrînețe“. Interesează faptul că se străduiesc și ard pentru acest mit. Și în această ardere stau șansele lor de a fertiliza mai tirziu istoria și cultura. »⁷*

Cele 40 de tratate și lucrări științifice, 15 romane, peste o mie de eseuri, nuvele, piese de teatru, conferințe, cele 8 000 de pagini inedite din *Jurnal*, nestrînse încă între copertile unor cărți, nu sînt prea departe, dacă nu chiar și întrec proiectul euforic al adolescenței (« Visam să scriu cel puțin o sută de volume... »).

Să sperăm că cel de-al treilea mileniu va avea la dispoziție — încă de la începutul lui — sute de cărți ale lui Mircea Eliade.

*

Evoluția romanului românesc e alcătuită din 14 pagini de caiet, scrise citeț, fără ștersături, cu cerneală neagră. După caracteristicile grafiei, putem fi siguri că datează din 1922—1923. Destinată probabil unei conferințe, sau urmind să fie încredințată unei reviste, această lucrare a rămas pînă azi necunoscută.

Autorul, la cei 15—16 ani ai săi, avea o oarecare « experiență » publicistică, primise câteva premii pentru povestirile « realiste » și fantastice apărute în „*Ziarul științelor populare*“, semnase citeva « portrete » de scriitori și filosofi români și străini.

Evoluția romanului românesc, cu toate că are citeva stîngăcii (repetiții, folosirea improprie a unor cuvinte), dovedește o bogată lectură, un cititor format, ce știe să distingă nonvaloarea de reușitele literare ale vremii. Trebuie remarcate dezinvoltura și firescul expunerii, siguranța asociațiilor. Cea mai mare parte a caracterizărilor și judecăților de valoare au rămas valabile și azi, 65 de ani după ce au fost făcute.

În această excepțională « compunere » școlărească (totuși!) întrezărim unul din meritele de

* Mircea Handoca, „*Descoperirea*“ Indiei, în „*Steaua*“ an. XXXVII (1986), septembrie, nr. 9, pp. 22—23.

⁷ Mircea Eliade, *Mitul generației tinere*, în „*Vremea*“, an. VIII (1935), august 4, nr. 399, p. 3.

* Din motive tehnice, povestirea n-a putut să apară în acest număr al revistei. Va apărea într-un număr viitor.

mai tirziu ale savantului: meșteșugul cu care știe să îmbine analiza cu sinteza.

*Apa din lighean** datînd din aceeași perioadă, e o « schiță psihologică », cum îi plăcea creatorului să o considere. Pe alocuri, ni se pare că « depistăm » vagi forțurări din nuvelistica lui Maupassant și Zola, fără să avem însă de-a face cu o pastişă.

Citind printre rînduri întrevădem o undă de autoironie în aceste pagini scrise cu multă vioiciune. Monologul interior mînuit cu măiestrie nu ne lasă să ghicim că autorul de-abia împlinise 15 ani. Ar trebui poate să-i reproșăm neconcordanța timpurilor verbelor (pe alocuri!)

Celelalte proze (*Taina*, *Mărturisire*, *Primăvara*) sînt datate 1925. În cei trei ani care-au trecut, scriitorul își perfecționase « tehnica ». Primele două nuvele folosesc persoana I. În cea dintîi, naratorul relatează o întîmplare petrecută unui coleg, iar cea de-a doua e scrisă în forma unei scrisori către un medic, în care eroul îi descrie amănunțit « tulburările ». În *Taina*, chiar povestitorul e medic ce practică de 11 ani psihanaliza, în *Mărturisire* e bibliotecar și are 29 de ani.

Strania și inexplicabila poveste de dragoste, *Taina*, efectele salutare produse de primăvară chiar și la cei mai tăcuți și retrași misogini (*Mărturisire*) sînt în fond propriile preocupări (deghizate) ale tînărului autor, elev în ultima clasă de liceu, trăind eșecuri și succese sentimentale,

avînd puternice atracții « fizice » în timpul celui mai riguros program de studii. Nu o dată el însuși a simțit nevoia de a se ridica de la masa de lucru și... a privi pe fereastră.

Să nu uităm: cîtiva ani mai tirziu eseurile lui Mircea Eliade vor pleda pentru autenticitatea literaturii.

*Primăvara** e, după opinia noastră, superioară povestirilor anterioare. Găsirea cuvîntului celui mai propriu, notarea gesturilor și mișcărilor sînt făcute cu multă naturaleză. Comicul izvorăște din discrepanța dintre profunzimile insondabile ale metafizicii și situația precară a celor ce minuiesc aceste noțiuni. Totul e văzut din perspectiva patrupedelor cuvîntătoare.

Recurgînd la ironie, autorul folosește opusul a ceea ce gîndește și provoacă astfel în mod spontan risul. Abraham, în măiestre și adînci cuvinte, dezvăluie « taina nepătrunsă decît de dulăi ».

Beletristica reprodușă în paginile de față confirmă concluzia pătrunzătoarei analize făcute de Ion Bălu începuturilor literare ale lui Mircea Eliade: « la douăzeci de ani, Mircea Eliade era scriitor format, stăpîn pe mijloacele artei lui, gata să intre în competiție cu prozatorii de seamă ai epocii »⁸.

Fragmente din *Romanul adolescentului miop* au mai apărut în trei numere consecutive ale revistei „*Manuscriptum*“, unde am prezentat pe larg această scriere de tinerețe.⁹

În cei patru ani care au trecut de atunci, am descoperit noi documente și scrisori. O parte din ele ne propunem să le folosim în paginile următoare, fără să mai revenim însă asupra considerațiilor făcute în 1983.

Romanul adolescentului miop există în cinci-șase versiuni (din păcate incomplete) în arhiva din țară a scriitorului. Început în mai 1921, se numea inițial *Jurnalul unui om sucit*, pentru ca forma definitivă, redactată în 1925, să fie *Romanul adolescentului miop*.

Cîteva fragmente din prima variantă au apărut în „*Ziarul științelor populare*“. Din cea de-a doua, *Scrisoare din tabără* avea chiar următoarea mențiune în subsolul paginii: « Fragment din *Romanul unui om sucit*, care va apare în întregime de-o da Dumnezeu »¹⁰.

⁸ Ion Bălu, *Mircea Eliade, Începuturile*, în „*Sieaua*“, an. XX (1989), nr. 10, p. 178.

⁹ „*Manuscriptum*“, nr. 2, 3, 4, (1983), pp. 91—105, 88—99 și, respectiv, 116—131.

¹⁰ „*Vidistarul*“, an. III (1925), decembrie, nr. 4—5, pp. 13—18.

Confruntind textul apărut în 1925 cu manuscrisul, am aflat că el constituia cel de-al noulea capitol din prima parte a *Romanului unui om sucit*.

Deosebit de interesante sînt paginile rămase inedite, în special cele referitoare la pasiunea de naturalist, biolog și chimist a eroului.

În octombrie 1921, în caietul intitulat *Jurnalul unui om sucit*, nota că și Fabre primise în copilărie epitetul de *leneș*, dar după asta s-a pus pe muncă, întrecîndu-i pe toți. Comparîndu-se cu naturalistul său preferat, descrie odăița mansonarului plină de eprubete, borcane, rafturi de cărți, un mic muzeu. Cufundîndu-se în mirifica lume a micilor viețuitoare, uită toate necazurile zilei. Era în stare să stea neclintit, ore întregi, în fața micului său acvariu, improvizat dintr-un borcan de murături, unde se zbătea o întreagă familie de tritoni.

Inițial, *Romanul unui om sucit* se deschidea cu capitolul *Un băiat și o fată*, o literaturizare la care a renunțat, pe bună dreptate. Va lăsa la o parte în același timp, definitiv, și capitolele: *Primul Don Juan*, *Eu nu scriu monografii*, *Capitol scris în tren*, *Capitol în care apar fecioare, castele și berete spaniole*. Seara la Festivalul Francez la Teatrul Național, Concursurile sportive etc.

Din cele 56 de pagini ale *Jurnalului tipilor din clasă*, precum și *întîmplările mai de seamă* (februarie—aprilie 1923), va folosi doar cîteva schițe de portret, lăsînd la o parte zeci de fapte mărunte din viața de elev.

Adolescentul Mircea Eliade credea neștrămutat în *steaua sa*. Gloria visată la 14 ani nu mai e de mult o nălucă.

Desprind, din prima versiune, o scenă incredibilă, ce va deveni peste ani realitate: «*De cele mai multe ori, însă, eu mă liniștesc închizînd ochii și desfătîndu-mă în fața unui spectacol fără pereche. O sală imensă, plină de lume. În fund, pe o estradă împodobită de flori — eu. Sala aceasta, fără îndoială, e o mare Academie din Apus. Iar toată lumea dintr-însa a venit să asiste la încoronarea mea. Desigur: la încoronarea mea. De cîte ori obșin ore-un insuficient și mă ceartă mama — sînt încoronat într-o Academie din Apus. Spectacolul mă calmează. Într-adevăr, eu mă aflu pe estradă, zîmbitor, mulțumit de mine și de izbîndă, înconjurat de cei mai iluștri savanți din Occident. Unul din ei se apropie, îmi strînge mîna, mă sărută și îmi așează o coroană pe cap. Coroana mă entuziasmează și, de bucurie, deschid deodată ochii. Îi închid însă pe dată — ca să mă desfăt privindu-mi colegii și profesorii*

care asistau rușinași, în fundul sălii, la triumful meu».

Totul s-a petrecut a doua, peste cîteva decenii, parcă mai impresionant ca-n visul cu ochi; deschîși din adolescență:

«*Zeci de mii de studenți înaintază în togile lor de culori diferite, în procesiune, cu drapele și muzică. Timpul era înnoirat și, cu toate acestea, pînă la sfîrșitul ceremoniei nici o picătură de apă. Ne urcăm pe estradă noi, „onorificii“, luăm loc în primul rînd. Președintele Kingman Brewster Jr. — ne cheamă, unul după altul, și ne citește „caracterizarea“ scurtă, puțin aulică. Despre mine a zis următoarele: „Aparțineți universului. În prima dumneavoastră tinerețe ați călătorit din Europa spre înțelepciunea interioară a Estului și, după ce ați sondat esența spiritualității hinduse, ați creat pentru a face Estul mai inteligibil Vestului. Venerînd marile mistere exprimate în mit și simbol, ați contribuit să găsiți un limbaj uman al adevărului veșnic. Yale vă conferă gradul de doctor în științele umane“¹¹.*

Păcat că la această primă încoronare n-au luat parte colegii și profesorii de la Liceul „Spiru Haret“. Dar au auzit, fără îndoială, nu numai de Doctoratul Honoris Causa de la Yale (1968), ci și de cele ale Universităților la Plata — Argentina (1969), Ripon College (1969), Universității Loyola — Chicago (1970), Colegiului din Boston (1971), Colegiului Law Se Salle din Philadelphia (1972), Universității din Lancaster (1975), Sorbonei (1976), Universității Washington (1985). Între timp devenise membru al Academiei americane de arte și științe (1966), al celei Britanice (1970), Austriece (1973), Belgiene (1975).

Revenind la numeroasele variante ale *Romanului adolescentului miop*, trebuie să menționăm că unele pasaje din 1922 au fost copiate întocmai în versiunea definitivă. Impresiile asupra *Ulisei copilăriei* de Ionel Teodoreanu figurează în caietul din toamna și iarna anului 1922, intitulat *Mon Journal d'école*. Tot de aici a transcris și discuțiile cu colegul său Dinu (notate simbătă, 30 decembrie 1922), precum și capitolul despre „Muza“.

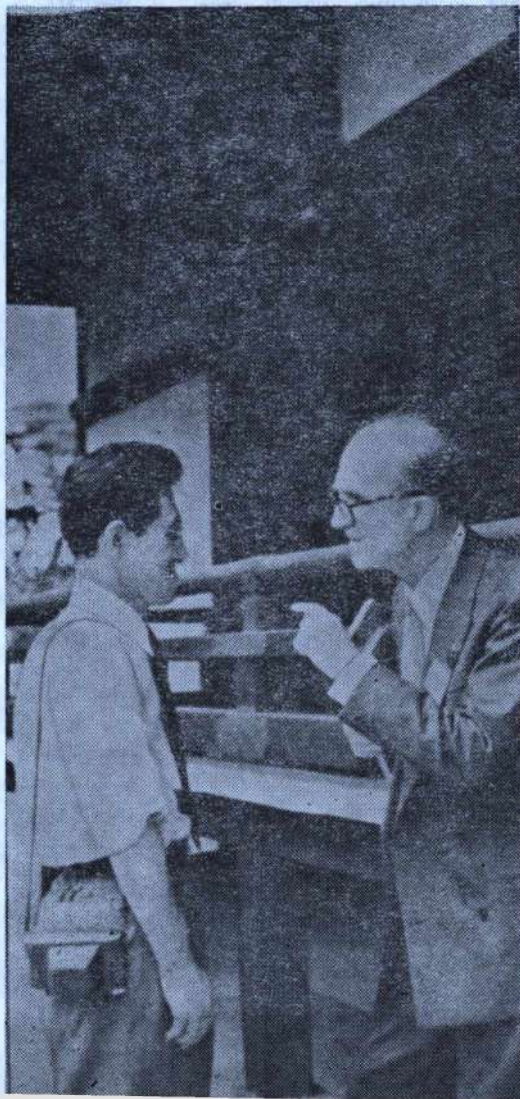
Dar nu e cazul să mai dăm și alte amănunte. Important e că, în ansamblu, a renunțat la acele pasaje ce i s-au părut că nu fac corp comun cu întregul, a concentrat paginile diluate, corectînd cîteva stîngăcii, înlăturînd repetiții, stră-

¹¹ Mircea Eliade, *Fragments d'un Journal*, Editura Gallimard, Paris, 1973, p. 525.

duindu-se să respecte concordanța dintre timpurile verbelor.

Indubitabil e faptul că *Romanul adolescentului miop* a fost definitivat înainte ca autorul să fi implinit 19 ani. Perioada studenției va fi oglindită în partea a doua a romanului, intitulată *Gaudeamus*.

Autorul era permanent nemulțumit de ceea ce scrisese. Edificatoare în această privință e însemnarea pe marginea unui manuscris anterior. « Citind aceste pagini astăzi 12 noiembrie 1923, mi-am dat seama că se poate schimba un adolescent în răstimp de doi ani și am rîs de „suferințele” mele. Stăruie în nădejdea romanului „omului sucit”, dar după alte concepții. Copilăriile acestea sînt bune de descreștit fruntea la necazuri și ca un veșnic imbold spre perfecțiune. Poate în toamna anului 1925 voi zîmbi de cele scrise acum, că despre mine, mă rog Domnului să fie astfel ».

Cu prof. Hori la Kyoto, într-o călătorie prin Japonia, după Congresul Internațional de Istorie a Religiei de la TOKIO (septembrie 1958).

În *Drumul către mine însuși* personajul altor « ego » își analizează cu luciditate zbuciumul, notîndu-și amănunțit reacțiile și incertitudinile. Acest capitol ne dezvăluie neliniștile și contradicțiile oricărui adolescent, dar în același timp întrezărim în el începuturile viitoarei personalității, cu o fermă disciplină în muncă, adormind tirziu în noapte, fericit că și-a învins propriile slăbiciuni. Ca să ajungă numai la patru ore de somn pe noapte, a făcut o îndelungă « ucenicie ». Ne amintim că memorialistica ne-a oferit amănunte: « Timp de multe luni, mă culcam în fiecare noapte cu cîteva minute mai tirziu decît noaptea precedentă și puneam deșteptătorul să sune cu un minut mai devreme. Cînd reuseam să smulg somnului un ceas, mă opream și nu mai schimbam minutarele cîteva săptămîni. Apoi reluam experiența, micșorînd zilnic rația de somn cu unul sau două minute.

Nu pot spune că mi-a fost ușor. Uneori, cînd prelungeam lecturile după 2 noaptea, nu puteam adormi și mă zotcoleam mult timp în pat. Dar eu mă încăpășinam să nu țin seama de aceste insomnii, ci continuam să număr orele și minutele consacrate somnului din clipa în care stîsesem lumina și mă culcasem, chiar dacă adormisem un ceas, două, mai tirziu. Alteori mi se făcea somn după prînz, mai ales vara, și, dacă vedeam că toate cafelele pe care le sorbeam și toată apa rece pe care mi-o zotroleam pe obraji rămîneau fără efect, mă juneam pentru o jumătate de ceas cu deșteptătorul la căpătîi. Dar nu uitam să scad această jumătate de ceas din somnul de noapte »¹².

Și Amintirile și *Romanul adolescentului miop* insistă exagerat asupra urîșeniei sale fizice. Trebuie să spulberăm definitiv această părere. Dealtfel, încă de acum 18 ani, Ion Bălu, într-o pătrunzătoare analiză a operei de început a lui Mircea Eliade, scria într-o notă din subsoluț paginii:

« O fotografie din 1925 ne înfățișează un adolescent aproape frumos. Capul întors spre dreapta oferă un profil cu obraji fini, părul ondulat, fruntea largă puțin încrunțată; dincolo de sticla ochelarilor, ochii ti bănuiești ironici, expresie accentuată și de zîmbetul ușor batjocoritor al gurii »¹³.

Cele două fotografii reproduse de noi în „*Manuscriptum*” nr. 3/1983, pp. 88 și 92, întăresc afirmațiile de mai sus. Fără ochelari de

¹² Amintiri I (Mansarda), op. cit., p. 73.

¹³ Ion Bălu, *Mircea Eliade*, prozator: *Începuturile*, pp. 71—78.

data aceasta, ne privește un tânăr cu o figură senină, plăcută, cu fruntea înaltă, cu trăsături fine, în spatele cărora se află, în același timp, visătorul și gânditorul.

Prietenii și cunoscuții acelor ani, cu care am stat de vorbă, mi-au confirmat, fără nici o excepție, că nu poate fi vorba în nici un caz de urîțenie. Octav Onicescu, Constantin Noica, Ionel Jianu, Șerban Cioculescu, Dan Petrașincu, Ion Biberi, Pericle Martinescu, Barbu Brezianu, Arșavir Acterian și mulți alții mi-au prezentat portretul unui tânăr inteligent, atrăgător, febril, într-o permanentă agitație, continuu nemulțumit și totuși neasemuit de încrezător în posibilitățile și forțele sale spirituale.

Mai mult decât atât: Horia Roman îmi mărturisise, acum cîțiva ani, într-o scrisoare, că fusese impresionat «de frumusețea lui bărbătească. Nu era vorba de o frumusețe comună tip George Vraca. Acest model merge bine numai pe scenă, în filme, sau pentru leșinul domnișoarelor de pension. Mircea avea un farmec interior, expresia unei liniști și mari siguranțe de sine».

Incipit vita nova ar trebui citit paralel cu amintirile. Pasiunea pentru latină i-a fost insuflată de eruditul său profesor Nedelea Locusteanu, traducător al lui Tit Liviu și al *Metafizicii* lui Dimitrie Cantemir, autor de docte eseuri, cum ar fi cel *Despre polycromia și arhitectura și sculptura helenilor*.

Concomitent cu redactarea romanului, tânărul Eliade publica în „*Vîlstarul*”, revista Liceului „Spiru Haret”, articole teoretice în care pleda pentru însușirea unei culturi generale de tip enciclopedic, împotriva specializării înguste. Totodată, își făcea publică dorința de a gusta în original operele antice și îndemna cu convingere colegii să studieze temeinic limbile clasice: «*E știut lucru că numai studiind o limbă clasică se învață bine limba maternă. Apoi scriitorii antici, fiind în același timp niște savanți, expunând în operele lor teorii metafizice sau explicații ale fenomenelor raționale, se fac neînțelați alături cu explicațiile ipotezelor moderne. Toate științele fizico-naturale, ca și istoria filosofiei, morala, logica trebuie cunoscute, pentru justa interpretare a unui text*»¹⁴.

*Simbata** prezintă «realist» felul cum, cu puțini bani, elevii ultimelor clase de liceu își cumpărau sfertul de ceas de dragoste. Vor exista spirite

puđibonde ce vor încrunta fruntea citind acest capitol, al «experiențelor erotice» într-un decor imund, asistînd, pe rînd, la sentimentul de dezgust, scribă și umilință al protagonistului.

Cu peste un deceniu în urmă, am stat de vorbă cu prototipul personajului Marcu — Mircea Mărculescu — azi pensionar, pe atunci funcționar al Bibliotecii Academiei Române. Și-a amintit cu plăcere discuțiile lor peripatetice de la 16—17 ani, bogatele lecturi, nestăvilita sete de cultură. Din păcate, *Romanul adolescentului miop* nu îmi era pe atunci cunoscut. Știam însă de escapadele celor doi din rememorările apărute în *Mansarda*.

Mircea Mărculescu mi le-a confirmat, adăugîndu-mi alte amănunte concrete, unele pline de haz, altele de o sîșietoare tristețe.

Finalul capitolului *Simbata* mi-a amintit *Apologia virilității*, datată 6 ianuarie 1928 și avînd drept epigraf: «Mie însumi, în amintirea înfrîngerilor, a coborîșurilor, a mediocrei vieți în care am viețuit — închin această tristă și eroică Apologie»¹⁵.

Scriș de un adolescent, primul roman al lui Mircea Eliade folosește procedee ale prozei moderne și se citește cu deosebit interes.

În cei peste 60 de ani de la redactarea *Romanului adolescentului miop*, proza lui Mircea Eliade a fascinat cîteva generații și a cunoscut cîteva avataruri: lirismul și autenticitatea din *Maitreyi*, monologul interior al *Întoarcerii din rai*, fresca epocii din *Huliganii*, fantasticul cu profunde rădăcini în folclorul autohton din *Șarpele* și *Domnișoara Christina* și, în fine, desăvîșita sinteză a *Noapții de stăziene*, roman social și filosofic, unde realismul se îmbină cu fantasticul, mitul cu simbolul.

Problema morții naturale și semnificația ei ontologică e o lucrare de seminar la P. P. Negu, lescu, care preda *Enciclopedia filosofică*. Datînd din 1927, acest text e scris citeț, cu cerneală neagră, pe trei foi și jumătate de hîrtie velină, format caiet școlar.

Considerăm că acest scurt eseu conține idei de toată însemnătatea pentru tezele legate de problema morții și a supraviețuirii din opera ulterioară a savantului.

Ulterior, părerea vehement negativă asupra ineficienței psihologiei experimentale (promovată de un alt profesor al său, Const. Rădulescu-Motru), va fi «nuanțată».

* Va apărea în *Romanul adolescentului miop*, în curs de tipărire.

¹⁴ Mircea Eliade, *Cultură și inteligență*, în „*Vîlstarul*”, an. II (1925), martie, nr. 4—5, pp. 15—19.

¹⁵ Mircea Eliade, *Apologia virilității*, în „*Gîndirea*”, an. VIII (1928), august—septembrie, nr. 8—9, pp. 352—359.

¹⁷ Mircea Eliade, *Cum se scrie*, în „*Vremea*”, an. VI (1933), noiembrie, nr. 312, p. 6.

I. PRIMA VERBA

EVOLUȚIA ROMANULUI ROMÂNESC

[Eseu de licean]

Romanul, fiind un produs al observației și prin caracterul său prozaic aparținând genului epic, s-a manifestat foarte târziu în literatura română. Copilăria unei literaturi se petrece întotdeauna în faza lirică și cum producțiile literare din secolul trecut nu se pot numi decât «incercări din copilărie» toate aceste producții, socotind numai pe cele de o valoare artistică demnă de luat în seamă, fac parte din genul liric. Totuși, noi am fost întotdeauna ucenicii culturii franceze, și, cum în limba lui Hugo romanul era foarte gustat pe atunci, am încercat să-i imităm și în privința aceasta, mai ales că Eliad dorea ca să lucrăm în toate genurile și chiar începând cu cele mai principale, epopeea, drama, romanul.

Realismul în artă era primit de toți în epoca aceea și Balzac era în plină dezvoltare. Deci descrierea mediului și a oamenilor așa cum sunt, după formula realiștilor, a fost imitată și de scriitorii noștri cari pînă acum se mărginiseră la producții poetice și traduceri sau localizări. Dar să ne aducem aminte de evenimentele istorice ce se petreceau în această epocă de plină deșteptare națională și renaștere. Suflul revoluției pătrunsesese inimile tinerilor noștri cari începuseră o viață de ideal și entuziasm explicabilă prin perturbările sociale ce avuseseră loc. Mulți dintre acești tineri lucrau pentru țară și pe tărîmul artistic-cultural, ca Alecsandri, Golescu, Bolintineanu și alții. Producțiile lor literare, în mare parte versuri, erau caracteristice tocmai prin această notă patriotic-socială care s-a menținut mulți ani printr-un uimitor entuziasm.

Deci și romanul, cu toată imitația franceză, trebuia să aibă culoarea timpului, adică descrierea realistă a mediurilor și povestirea obiectivă a faptelor trecute prin prisma social-națională și tinzînd spre romantism.

Prima încercare de acest fel a fost *Tainele simțirii** tipărită în 1850 și pe care Dl. Iorga o atribuie lui Kogălniceanu.

Romanul acesta este lipsit în mare parte de ceea ce se numește o creațiune artistică și singurul merit ce-l are e zugrăvirea cîtorva mediuri din boierimea moldovană.

În 1855 apare *Manoil* al lui Bolintineanu, care, îndemnat de Eliade Rădulescu și încrezător în puterile sale, se încearcă și în roman, iar în 1862 *Elena*, de același autor. Subiectul e la fel în ambele lucrări, doar intriga mai încălzește în *Elena*.

Cum intenția lui Bolintineanu a fost zugrăvirea mediurilor sociale contemporane și nu o creație cu totul originală, se repetă în al doilea și din ambele romane reiese nota lui caracteristică, patriotică.

Autorul are un erou, un adevărat «erou», pe care-l așează în împrejurări fantezist-romantice și-l plimbă rînd pe rînd prin toate straturile societății. Cum intriga e condusă de autor, exagerările prea dese iar desnodămintele voite și aruncate după placul său, romanele nu se mai citește și azi cu aceeași plăcere. Totuși, satira socială e bine condusă de Bolintineanu contra paraziților, leneșilor și depravaților vremii aceleia, iar latura morală e evidentă în *Manoil*, cînd eroul, datorită dragostei neîncetate a unei visătoare, se îndreaptă și se curăță de toate viciile.

La un an după ultima încercare a lui Bolintineanu, în 1863, apare primul roman românesc bun, *Ciocoii vechi și noi* de Nicolae Filimon, care, deși au trecut șaiszeci de ani de la tipărirea lui, se mai citește și astăzi cu aceeași plăcere ca și în secolul precedent.

Nicolae Filimon a fost un bohem inteligent și cult, care din lunga lui frecare cu lumea a cunoscut multe tipuri caracteristice și a deprins bunul simț și darul de a observa.

* *Tainele inimei*, de fapt. (n. red.)

În ultima clasă de
liceu (1925). Primul
din stînga, jos —
Mircea Eliade.

Cine se aștepta ca « țircovnicul » cu părul mare și cu fața smeadă să fie autorul primului roman bun românesc? Poate nici autorul.

Ciocoii vechi și noi, din care Filimon n-a isprăvit decît prima parte, epoca fanariotă, zugrăvește într-un stil nu întotdeauna corect, împănăt cu arhaisme și neologisme, dar viguros și natural, un mediu ce pe timpul său începuse să dispară, iar azi e cu totul inexistent. În mediul acesta urmărește pas cu pas înălțarea socială a lui Dinu Păturică, ciocoi pornit de jos, care ajunge bogat și renumit numai datorită fărădelegilor și voinței sale de plebeu ambițios. Păturică, după ce căpătase încrederea ciocoiului, se unește cu amanta sa și-l jupoaie cu o furie oarbă, așa încît în mai puțin de trei ani fanariotul e cu totul ruinat.

Toată energia acestui tînăr inteligent și fără scrupule e pusă în slujba unicului scop: să ajungă. Și ca să ajungă, lui Păturică îi trebuie bani, și bani găsește îndea ajuns la ciocoi. N-are decît să întindă mîna și Păturică o întinde destul. Vedem cum stoarcе și ce bruma a mai rămas săteanului, cum înspăimîntă pe arendaș și-i scoate zeci de pungi de galbeni, cum ciupește de la coșnița ciocoiului, ceea ce face în fiecare an mai bine de 10 000 de lei, și toate astea fără nici o muștrare de cuget. Iar la urmă își ajunge scopul: e boierit și numit polcovnic.* E adevărat că autorul aruncă pe erou, printr-o trădare, în temniță, și de acolo la moarte, dar aceasta e numai un caz izolat, se petrece numai în povestirea lui Filimon. În realitate, ciocoii se înpămîntenesc în stratele aristocrației și continuă să jupoaie pe rurali pînă mai acum cîtiva ani.

Sfîrșitul romanului e ca un triumf al moralei asupra viciului și fărădelegilor, al binelui asupra răului, dar aceasta numai virtual.

Ciocoii vechi și noi are pentru literatura română o deosebită însemnătate prin faptul că a fost primul roman « realist » în înțelesul general al cuvîntului și pentru că a încheiat într-insul un tip ce va rămîne de aci înainte clasic.

După romanul acesta, rămas cel mai bun pînă mai anii trecuți, cînd a apărut *Ion*, toate încercările contemporane au fost slabe. Cum am spus la început, în teatru și în roman, am rămas și suntem încă în urmă. Aceasta poate din pricina nepregătirii scriitorilor.

* corect: postelnic

Prin 1875, Eminescu a scris *Geniu pustiu* care s-a publicat postum. Nimic nu găsim în acest roman care să-l arate pe autorul *Luceafărului*. Chiar marele poet recunoștea aceasta și fu tare dezamăgit când își reciti caietul din tinerețe dorind să nu se publice niciodată. Totuși, dacă e inferior geniului poetului, e superior încercărilor contemporane, toate inspirate din literatura franceză.

În 1884 apare *În fața vieții* de Duiliu Zamfirescu, astăzi aproape uitat, dar care a stîrnit în timpul acela o vie nemulțumire în rîndul criticilor din pricina excesivei sale nuanțe pesimiste. Romanul acesta era, în tot, negarea oricărei fericiri pămîntești și o predare în fața nenorocirilor. Criticul Gherea a scris un aprig articol intitulat *Pesimistul de la Soleni* în care infiera maniera de a reda lucrurile și de a concepe ideea romancierului.

Critica aceasta a și descurajat pe aristocratul Duiliu Zamfirescu, care n-a mai publicat nimic vreme îndelungată. Lăsînd la o parte încercările condamnate să rămînă în biblioteci ajungem la *Paraziții* lui Delavrancea, scris în 1893. Romanul acesta atît de scurt, are optzeci de pagini, atacă una din problemele cele mai caracteristice ale epocii noastre: parazitismul. Parazitismul prin politică, prin femei, prin înșelăciuni, n-are însemnătate, dar e traiul fără muncă. Un tînăr care face cunoștință cu acest fel de a trăi se reculege din moartea protectorului său cu a cărui soție l-a înșelat și părăsește cuibul acesta unde ar fi fost copleșit de ispite și adunat la numărul colosal al paraziților sociali. Această fațetă morală este evidențiată și actul eroului din roman aprobat de toți.

Zugrăvind cîteva mediuri și cristalizînd cîteva tipuri, și unii și alții caracteristici, romanul lui Delavrancea rămîne pentru totdeauna un roman bun.

La un an după *Paraziții* apare *Dan* al lui Vlahuță. Cu el începe o serie de eroi «învinși» sau «inadaptabili». Dan e profesor de filosofie la un pensionat de fete din Capitală, iubește pe una din fostele lui eleve, este iubit, și o ia în căsătorie cu toate că asupra fetei apasă o gravă rușine, e adevărat, abătută fără vrerea ei. Dan e și scriitor, dar un scriitor fără inspirație, cu idei banale și care muncea luni întregi ca să închege o poezie. Poate lucrul acesta, accentuat și de monotonia traiului, a răcit dragostea între el și Ana. La urmă, Dan, neînțeles, supărat, înnebunește.

Era un sfîrșit ghicit și așteptat. Cam așa se sfîrșesc toate romanele cu eroi mai mult sau mai puțin geniali sau originali.

Să ne amintim de numele d-lui Brătescu-Voinești, unde toate personagiile sunt învinse în dureroasa luptă pentru existență (*În lumea dreptății, Pană Trăsnea Sfîntul, Microbul* etc.) și de *Însemnările lui Neculai Manea* ale d-lui Sadoveanu. E mereu același lucru care se repetă.

Și e curioasă această predilecție pentru astfel de eroi a romancierilor noștri. Putea lor de intuiție fiind foarte redusă, mijlocul de analiză sufletească lipsindu-le, ei nu sunt în stare să conceapă un alt tip, cu corespondent real în viață, însă diferit de sine.

Și atunci se descriu singuri. Așa a făcut Eminescu în *Geniu pustiu* și *Sărmanul Dionis*, Vlahuță în *Dan* și *Din durerile lumii*, Sadoveanu în *Însemnările lui Neculai Manea* și Brătescu-Voinești în toate nuvelele sale. De aceea am și stăruit ceva mai mult asupra lui *Dan*, acest roman fiind tipic.

În anii următori apare *Mihaiu Vereanu* de Iacob Negruzzi, moravuri românești și două romane ale unui tînăr scriitor care a și murit curînd după aceea, Traian Dometrescu, *Iubila*, 1895 și *Cum iubim*, 1896.

Două încercări lipsite de o prea mare valoare literară, melancolice și romantice, care se mai citesc și astăzi la o oarecare vîrstă și de către anumite persoane.

Descriînd și cîteva mediuri boierești din timpul acela, interesează și prin autenticitatea moravurilor zugrăvite. În 1895 apare însă primul roman din seria Comăneștenilor a lui Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*, care constituie o dată însemnată în evoluția romanului românesc. În anul următor urmează *Tănase Scatiu*, în 1897 *În război*, iar la alte intervale ceva mai lungi *Îndreptări* și *Anna*.

Cu toată valoarea literară și succesul lor, romanele lui Duiliu Zamfirescu n-au ajuns repede populare. Aceasta din cauza antecedentelor sale literare și a scriitorilor țărăniști de la „*Semănătorul*”, cari nu admiteau ca aristocrații să poată figura ca persoane vii și simpatice în vreo lucrare literară. În romanele sale, Duiliu Zamfirescu și-a permis să spună cuvinte frumoase despre acei boieri cari la 1828 au votat o constituție și aceasta nu li era îngăduit. Țărăniștii erau exclusiviști. Nu voiau să scrie decît despre țărani, tot ce era boier era putred și rău. Or, lucrurile nu stăteau tocmai așa și în realitate.

În *Viața la țară*, Duiliu Zamfirescu se arată un duios iubitor al sătenilor, însă recunoaște și bunătatea părintească a unora dintre boieri. Întreg volumul are un suflu cîmpenesc în paginile sale, nemăintîlnit în alte romane, și personagiile Sașa, Dinu Murguleț, Matei Damian, baciul Micu au o aureolă patriarhală în jurul frunții.

În *Tănase Scatiu* arată autorul pe dușmanii țărănimii, pe arendaș, pe ciocoiul ajuns. Scatiu e un nepot al lui Dinu Păturică din *Ciocoi*... lui Filimon. Ca și el se ridică de jos prin munca poporului, dar piere zdrobit de victimele sale atunci cînd boierul olog și fericit le-o poruncește. Și Tănase Scatiu a rămas un tip caracteristic, mai caracteristic și mai des întîlnit decît «învinșii» pesimisto-romantici ai altor romancieri.

Paginile din *În război* ne arată pe boieri capabili și de sentimente înalte, totuși e destul de modest în privința descrierilor luptelor. Nu se află decît o recunoaștere pe Dunăre cu barca. În *Îndreptări* slăvește pe ardeleni și ațîță dorul de unire între patria mamă și fiica răpită, iar în *Anna* decade, orice valoare literară fiindu-i contestată de unii critici.

Romanele lui Duiliu Zamfirescu, prin tratarea lor fiind sănătoase și concepend tipuri pe care le judecă imparțial, sunt clasice și nu vor pieri niciodată din literatura noastră. În același an cînd începe seria Comăneștenilor, Cîru Economu dă un roman, *Din Rucăr*, care a avut un succes temporar, dar care azi e cu totul uitat.

În tot timpul pînă în 1904, cînd dl. Sadoveanu scrie *Șoimii*, roman istoric, apa lucrări neizbutite și cititorii se alimentează numai cu traduceri.

Șoimii e primul roman istoric bun, lăsînd la o parte *Haiducul* și *Pandurul* ale doamnei Bucura Dumbravă, care fiind scrise în limba germană nu pot aparține decît indirect literaturii române. În *Șoimii* ca și în *Vremuri de bejenie*, apărute în același an, marele povestitor Sadoveanu ne dă istorisirea unor fapte din trecut, cu încăierări cu tătari, cu răpiri și jefuiri, cu dragoste de viteji și de copile curagioase și alte întîmplări epico-romantice care, scrise cu farmecul obișnuit, le fac foarte interesante.

Îndeosebi romanul istoric a fost deseori încercat, dar n-a dat rezultatele dorite. Așa sunt lucrările d-lor Ludovic Dăuș, Edgar Aslan, Ioan Adam și alții.

În anul următor** apare *Duduia Margareta*, o navelă-roman care a avut mare succes, apărînd în scurt timp trei ediții. *Duduia Margareta* e povestea unei copile visătoare și inteligente și a unei dragoste neîmpărtășite care o silește să se zvîrle în lacul din fundul parcului.

Mediul în care se petrece această dramoletă e al unor boieri moldoveni patriarhali și al unei generații de tineri comuni orașelor de provincie.

Floare ofiliță al aceluiași scriitor, apărut în anul următor*** n-are mare valoare literară căci acțiunea nu e bine încheată, mediurile banale iar personagiile șterse. În 1906, dl. Slavici, cunoscut pînă atunci numai din nuvelele sale realiste din Ardeal, dă un roman, *Mara*, din viața unor anumiți oameni de dincolo de munți. Romanul are multe părți bune, dar și multe lungimi și capitole încurcate care îl fac greu la citit, ca și toate lucrările d-lui Slavici de altfel.

E timpul să spunem cîteva cuvinte și despre romanele cîtorva scriitori care cu toate că sunt fără valoare literară, necesită o dare de seamă prin faptul că multe din ele sunt la a doua și a treia ediție și a[u] constituit vreme de două decenii hrana intelec-

** Nuvela a apărut în 1908 (n. red.)

*** Exact: «mai întîi în „*Semănătorul*”, în perioada aprilie—septembrie 1905; apoi: «în același an, în septembrie—octombrie[...]» apare în volum» (cf. M. Sadoveanu, *Opere* 3, 1986, p. 519, — n, red.)

cuală a multor cititori burghezi și neserioși. E vorba de literatura d-lor Vasile Pop și Rădulescu-Niger. Primul, care începuse prin schițe umoristice admirabile, se consacră numai romanului, unde e însă cuprins de zborul imaginației și își pierde orice merit literar. Așa e romanul fantezisto-realist *Domnița Viorica*, unde o revoluție de țărani și un suflet bun ca de prințesă mișcă pînă la lacrimi cititorul și mai ales cititoarea.

Cit privește pe dl. Niger, Domnia Sa s-a specializat în romane boulevardiere scrise după rețetă, cu dulcегării sentimentale și episoade misterios-dramatice.

Acest soi de literatură s-a transmis prin pana d-lor Stoican și Radu Cosmin pînă în timpurile noastre cu o singură deosebire; pe cînd lucrările primilor doi (care își sporesc numărul pe fiecare an) au o latură fățiș morală, romanele ultimilor doi sunt foarte imorale.

În 1915 apar *Neamul Șoimăreștilor* de Sadoveanu și *Două neamuri* de Sandu Aldea. Subiectul primului e epic și acțiunea se desfășoară prin secolul XVII, la fel ca în *Șoimii*, cu încăierări și capitole eroic-romantice.

Cit privește *Două neamuri* e o vrednică încercare de a arăta cit de mare e prăpastia ce desparte pe arendaș de proprietar și ura unuia și dragostea celuilalt pentru țărani.

Prin problema care o pune și o soluționează favorabil și pentru unii și pentru alții, romanul d-lui Sandu Aldea face parte din seria Comăneștenilor, cu toate că a accentuat simplitatea și bunătatea țăranilor. Dl. Sandu Aldea a trăit multă vreme între țărani și i-a cunoscut mai adînc decît orice alt scriitor.

Tot în acest an apare *Martirii*, roman istoric de d-na Constanța Hodoș, în care acțiunea se petrece pe timpul răscoalei moților.

Războiul a întrerupt orice activitate literară, mai ales în ce privește romanul, iar după încheierea păcii a fost nevoie de o reculegere a forțelor și de o odihnire a nervilor turburați.

În 1920 a apărut *Orașul București* de dl. V. Demetrius, autor fecund, care imită mult pe Filimon și caută să descrie oamenii și locurile din Capitală, și nimic altceva.

În 1920 se fixează însă toate încercările romancierilor noștri de la Filimon încoace, în vasta epopee țărănească din *Ion* al d-lui Rebreanu. Scriitorul, ajuns la o oarecare treaptă în literatura noastră, se reculege timp de șase ani și procedînd liniștit și obiectiv, adună imensul material al amănuntelor pe care-l clasează după modelul tolstoian din *Război și pace*.

După cum începe și se sfîrșește, e numai un episod din veșnica viață, e numai un episod arbitrar, unde se întîlnesc zeci și zeci de tipuri care rulează în jurul axei principale, în jurul lui Ion.

În romanul d-lui Rebreanu s-a încetățenit pentru totdeauna iubirea de pămînt a țăranului. Ion iubește pămîntul cu acea dragoste a omului însetoșat de țarină, și *voiește* și luptă ca să-l posede. Iubirea e numai un mijloc și-n Ana găsește numai un aliat în groaznica luptă ce duce cu socrul său pentru glie. În privința aceasta se poate asemăna cu eroul lui Stendhal din *Roșu și Negru*, Julien Sorel, care și el *voia* s-ajungă dintr-o dată la o clasă socială de care nașterea și sărăcia l-a[u] îndepărtat cu totul.

În concepția eroului său, dl. Rebreanu a procedat clasic; a redus tot conglomeratul de sentimente și pasiuni la un singur instinct, iubirea pămîntului. Așa a lucrat și Balzac în marea lui *Comedie umană*, în care fiecare personaj reprezintă cîte un tip. În tot timpul, Ion este obsedat de «glasul pămîntului» și energia radiată de el zdrobește orice piedică ce s-ar ivi în suflet. Dar Ion învinge și devine stăpinul țarinei. Tocmai după aceasta se ivește și «glasul iubirii». E, deci, o succesiune de pasiuni și conflictul nu poate exista între două sentimente ce se urmează. Dacă glasurile pămîntului și al iubirii ar fi fost simultane, opera d-lui Rebreanu ar fi fost genială. Dar așa cum e, e cu mult mai reală și mai reușită. Ion e un tip unic, e tipul țăranului nostru, iar romanul e epopeea lui, epopeea țărănimii și a celor ce vin în direct contact cu ea: preotul, învățătorul, avocatul. În literatura noastră, care de-abia acum se

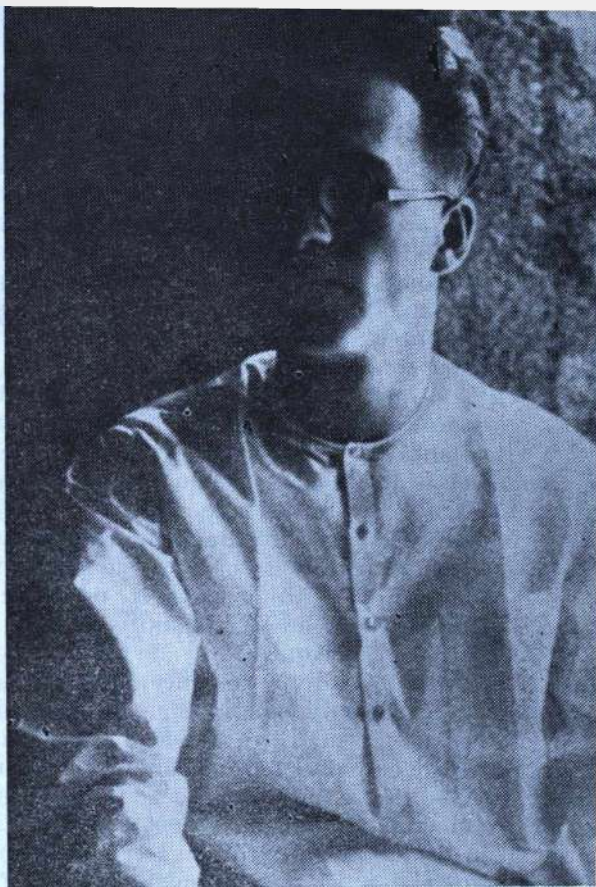
scutură de influențele străine, romanul d-lui Rebreanu e o piatră solidă la temelia artei naționale și întrucât caracteristica noastră e dragostea de glie, *Ion* e cîntecul de slavă al acestei moștenite pasiuni.

TAINA

Iată o întimplare ciudată, pe care trebuie s-o însemn în caijelelul acesta. Ea mi-a fost povestită de colegul meu, doctorul Bentu. Doctorul e tot atît de bătrîn ca și mine, și e din cale afară de urcîos. Vorbește puțin, răstit, și privește încruntat pe orîșicine și se arată întotdeauna necăjit. Așa l-am cunoscut eu din Facultate. E scund, nervos, urît, — și poartă ochelari cu cozile de nichel. Pentru femei are un desăvîrșit dispreț, amestecat cu dezgust. El spune că antipatia izvorăște dintr-o concepție personală și se întemeiază pe un studiu îndelungat al psihofiziologiei sexului frumos. Colegii șoptesc, însă, o întreagă poveste. Doctorul ar fi fost, în tinerețe, îndrăgostit nebun de o farmacistă, care nu l-a luat în seamă. Farmacista s-a căsătorit în urmă — din dragoste — cu un locotenent. De atunci, doctorul a prins ură pe femei. Toate acestea le spun colegii.

Acum citeva zile, doctorul — știindu-mă specialist — veni la mine și-mi povesti cele ce urmează. Într-o seară se întorcea de la spital. Și, cu toate că întîrziase, nu luă trăsura, ci preferă să ajungă acasă pe jos. Se simțea obosit și plictisit. Umbla de-a lungul zidurilor cu capul plecat și se gîndea la corecturile ultimului studiu din „Buletin“, pe care nu putuse să le sfîrșească la amiază. El era, ca întotdeauna, sărăcăcios îmbrăcat, cu barba și mustățile în dezordine și avea pantofii stropiți cu noroi. La colțul unei stradele, aproape de casă, se găsește un salon elegant de coafat, în care doctorul nu intrase pînă atunci și nici nu gîndea că va intra vreodată. Nu-și amintește să se fi oprit vreodată în fața vitrinei salonului ca să privească flacoanele colorate și perucile așezate pe speteze de lemn. Cu toate acestea, în seara aceea, s-a oprit. Îl chinuia o dorință vie și neînțeleasă de a intra în salonul bărbierului și, după puțin timp, a trebuit să se supună acestei dorințe. N-a încercat să gîndească — în vreme ce bărbierul îi pieptăna mustețile și barba — la pricina pentru care făcea aceasta. El simțea numai o plăcere ciudată știindu-se mai frumos și mai îngrijit, și se lăsa în toată voia acestei plăceri.

Cînd ajunse iarăși pe stradă, cel dintîi gînd pe care și-l amintește fu să-și curețe pantofii. Doctorul era încă uluit — povestindu-mi dorința aceasta neobișnuită de eleganță, pe care nu a încercat-o niciodată în viață și pentru care arătase pînă atunci un batjocoritor dispreț. Mărturisea că faptul de a-și ști pantofii curățați și hainele periate îl schimbaseră cu totul. Sufletul lui părea al unui tînăr, privirea lui nu se mai pleca spre pămînt și voioșia trecătoarelor nu-l necăjea, ca altădată. Începuse să zîmbească și uitase cu totul spitalul, sala de disecții și corecturile pentru „Buletin“. Ar fi dorit să se întîlnească cu prieteni și să-și piardă noaptea așa cum și-o pierd tinerii

SALA
DE
LECTURĂ

nepricepuți. Doctorul nu știe cînd s-au petrecut în sufletul său toate schimbările acestea.

Dar faptul ciudat s-a petrecut mai tirziu. Anume, — doctorul întorcîndu-se din drum — întîlni o necunoscută care căuta, crede el, o trăsură. El întîlnise ani de-a rîndul mii de necunoscute și niciodată nu-și oprise ochii pe vreuna. În seara aceea, însă, se întîmplă ceva cu totul nou. Doctorul se apropie de necunoscută, înțelese că e frumoasă, că vestmintele îi erau scumpe și — fără nici o greutate —, *ti vorbi*. Cuvintele îi ajungeau ispititoare pe buze, și le rostea cu dulceață, și întreaga ființă i se schimbase. Zîmbea cu șiretenie, rotea ochii și-și descrețea în așa fel fruntea încît frumoasa necunoscută rise din toată inima și uită supărarea de la început. Pentru că — și doctorul își amintește bine aceasta — la început necunoscuta se arătă răutăcioasă. Ea nu-l privi și grăbi pașii. Cuvintele doctorului o supuseră, însă, repede. Îl ascultă cu bunăvoință, îi zîmbi și — cînd îi află numele — primi chiar brațul.

Doctorul nu-mi poate spune nici unul dintre cuvintele rostite de el în seara aceea. Le-a uitat. Tot ce-și aduce aminte e că erau glume și cuvinte de dragoste. Mai cu deosebire cuvinte de dragoste. El mărturisește că necunoscuta se afla cu totul sub vraja cuvintelor alese pe care i le șoptea neîncetat. Află curînd că era soția unui înalt funcționar al Statului și că își iubea nebună soțul. Necunoscuta îi mai făcu și alte mărturisiri, cari nu se încredințează decît unui vechi și încercat prieten. Doctorul crede că ea era pe jumătate amezită de farmecul pe care-l răspîndea ființa lui, de cuvintele îndrăznețe pe cari începuse a le rosti aproape de obraz și de brațul care îi strîngea priceput mijlocul. În mai puțin de un ceas necunoscuta căzuse cu totul sub puterea doctorului. El opri cea mai frumoasă trăsură pe care o întîlni și pronunță un nume de care nu auzise niciodată pînă atunci. Își amintește un amănunt: cînd a auzit numele acesta, necunoscuta își sprijini capul de pieptul lui și începu să plîngă.

Zbuciumul lăuntric al doctorului ajunsese dureros cînd îmi povesti cum a ținut el în brațe o noapte întreagă trupul frumoasei doamne și cum trupul acela a fost pe deplin al lui. El suferă cînd înțelege ce faptă urîtă a săvîrșit. El știe că a păcătuit împotriva legii și împotriva credințelor sale; că a călcat în picioare cîntecul unei femei și a batjocorit un nume. Dar suferă și mai mult pentru că nu-și poate lămuri schimbarea petrecută în sufletul său. Pentru că nu poate găsi pricinile acelei însușiri pe care a dovedit-o în rostul cuvintelor. Pentru că nu-și poate explica, de asemenea, îndrăzneala și siguranța de sine din acea seară. Și, mai ales, pentru că nu poate înțelege sfîrșitul ciudat al acestei întîmplări.

Intr-adevăr, — doctorul s-a deșteptat dimineața într-o odaie luxoasă, alături de frumoasa doamnă. El a rămas atît de uimit de lucrul acesta, încît nu știa ce să hotărască. După multă trudă a izbutit să-și găsească ochelarii — cari alunecaseră într-unul din pantofii doamnei — și atunci s-a coborît din pat și s-a grăbit să se îmbrace. El spune că fața îi era palidă și barba în dezordine. Se simțea obosit și prinsese ciudă pe doamna care continua încă să doarmă, dezgolită, între perne. Cînd fu aproape îmbrăcat, tovarășa lui deschise ochii și-l privi cu dragoste. Aștepta să-i vorbească, să rostească una din frazele acelea minunate și arzătoare. Ea aștepta să vorbească.

Doctorul a trecut atunci prin încercări grele. Privea țintă în ochii doamnei și simțea cum un nemărginit gol i se deschide în față. Golul acela i se strecură repede în suflet, și, în curînd, mintea i se topi într-insul. Doctorul a privit astfel multă vreme. El crede că doamna se trudea să înțeleagă schimbarea și nu izbutea. Deosebirea între bărbatul care o silise să facă un pas atît de nebunesc și între cel care o privea uluit în față, — era prăpăstioasă. Doamna și-a plecat atunci capul pe pernă și a închis iarăși ochii.

Dar nu dormea. Doctorul știa aceasta și era necăjit pentru că nu putea părăsi odaia. Cineva a ciocănit atunci în ușă, iar el a deschis și a coborît, și nu s-a mai întors.

Cînd a ajuns acasă, slujnica n-a cutezat să-l întrebe nimic, — atît era de abătut. În ziua aceea nu s-a dus la spital. N-a putut să-și sfîrșească nici corecturile studiului din „Buletin“. El voia să afle lămurirea acestei întîmplări ciudate, dar nu izbuti,

Am jure fute nam de Nick
Hinnu, m de M. Oprea.

Nu cred că nri putu. Vasa
cifr la simpozium de Aix-en-
Provence. In acelaş timp se
tine un altul la Brown Univ,
unde sunt obligat să asist.

Multumim pt "Dizygia"
Proiectat mai Bill. ex hanc
+ cântat B-15. Poate mai dan-

cu toate că adunase pe birou toate cărţile de psihiatrie pe cari le avea în bibliotecă. Din această pricină, doctorul se necăji atât de mult încît — îmi spune cu părere de rău — a spart un vas colorat şi-şi certă, pentru cea dintîia oară, slujnica. Apoi, veni la mine, ca să-l lămuresc eu.

Dar eu nu l-am putut lămuri. Eu înţeleg prea puţin din întimplarea aceasta, — cu toată psihanaliza pe care o practic de unsprezece ani. Iar ceea ce înţeleg eu, înţelege originea.

Eu nu pot afla de ce a putut vorbi frumos doctorul în seara aceea, de ce s-a dovedit el atât de îndrăzneţ şi de priceput în ale dragostei, — şi de ce dimineata s-a deşteptat acelaşi ca şi mai înainte.

Şi, de aceea, am scris în caietul acesta cele ce mi-a povestit doctorul, pentru că aici însemn numai faptele pe cari nu le pot explica. În alte caiete adun eu faptele a căror cauză am putut-o afla. Iar acele caiete nu au pentru mine nici un preţ, şi le folosesc numai pentru comunicările ce le fac la „Buletin“...

Dar aceasta nu o ştie nimeni şi eu fac tot ce-mi este cu putinţă ca să n-o ştie, niciodată, nimeni.

MĂRTURISIRE

Paginile acestea, Domnule Doctor, le primiţi de la tînărul bibliotecar pe care l-aţi examinat ieri. Mi-am dat osteneala să le scriu pentru ca să vă ofer, în toată plîntărea, un «caz» interesant şi să vă uşurez sarcina descifrării lui. Deşi lecturile mele s-au îndreptat în direcţii cu totul deosebite de medicină, — sunt sigur totuşi de interesul neobişnuit pe cari îl prezintă dezvăluirile acestora. Ieri, în cabinetul de consultaţii, n-am putut să spun tot ce ar fi trebuit ca să vă puteţi lămuri. Am fost stînjinit şi mi-am pierdut orînduiala gîndurilor. Am scăpat din vedere amănunte însemnate şi am povestit altele fără interes. De aceea revin aici, pe larg...

Am implinit de curînd douăzeci şi nouă de ani, sunt licenţiat în litere şi prim bibliotecar la biblioteca publică. După cum v-aţi putut convinge singur, nu sunt un tînăr frumos, nu mă bucur de o sănătate robustă, şi sunt foarte puţin vorbăreţ.

De cînd mă cunosc, am fost întotdeauna retras, tăcut, dus pe gînduri. Mi-a plăcut mult să citesc şi idealul meu a fost, de copil încă, să ajung bibliotecar. Un ideal destul

de modest, — nu este așa? Vă spun toate acestea ca să puteți pătrunde în sufletul meu. Un suflet foarte ciudat, Domnule Doctor.

Femeile mi-au fost întotdeauna indiferente. Le socotesc o pierdere de timp, un lux pe care — strimtorat cum sunt de sărăcie — nu mi-l pot îngădui. Deși sunt un tânăr timid, modest, rezervat, — n-am roșit niciodată în fața femeilor, nici nu m-am incurcat la vorbă. Le privesc liniștit, zimbesc la răstimpuri, și citeodată — rostesc cinci, zece, douăzeci de cuvinte. Până acum n-am fost îndrăgostit niciodată; și nici nu cred că am să fiu. N-am trecut prin stări sufletești încordate, nu mi-am pierdut nopțile în zbulucium, n-am fost chinuit de viziuni erotice, și nu mi-am pierdut — nici pentru o jumătate de zi — pofta de mâncare. Primăvara — un amănunt asupra căruia vă atrag luarea aminte — sunt tot atît de calm ca și în oricare alt anotimp. E drept, sunt cuprins și eu — rareori — de o nostalgie nelămurită, copleșitoare, dureroasă. Dar în clipele acelea mă gîndesc la lucruri mult deosebite de femei. Mă gîndesc la copilăria mea, — tristă și comună. Mă cuprind amintiri din liceu, din Facultate. Mă gîndesc, chiar, la lipsurile bibliotecii și la mijloacele cari s-ar putea găsi pentru a le împlini ... Un ultim amănunt: nu mi-a trecut niciodată prin minte hotărîrea de a mă căsători. Mi s-ar complica viața și n-aș mai putea să-mi dedic toate ceasurile bibliotecii publice.

Acesta eram eu, pînă acum trei săptămîni, Domnule Doctor. Cînd, dintr-odată am fost orbit de un gînd ciudat. Un gînd care m-a răpus, m-a cuprins în toată ființa mea; m-a robit. Un gînd care s-a schimbat repede într-o obsesie. Și o obsesie fantastică, nebunesc și dureros de fantastică, — Domnule Doctor.

Primul semn l-am avut într-o dimineață spre sfîrșitul lui April, în bibliotecă. Venisem — ca întotdeauna liniștit și hotărît să lucrez, cum lucrez de doi ani încoace, la o problemă de istorie literară. Problema nu este nici prea însemnată, și nici felul meu de a o rezolva n-are să fie prea original. O problemă ca oricare alta, care necesită răbdare îndelungată și lecturi aride, — și cu care nădăjduiesc să-mi obțin doctoratul în litere.

Dar — fapt care m-a uimit mult — în dimineața aceea nu aveam nici o poftă să lucrez. Mi-am ascuțit, cu atenție, două creioane. Mi-am adunat în față o duzină de cărți și colecții de reviste. N-am izbutit, însă, să încep lectura. În fața catedrei mele

Împreună cu fratele
său, Nicu, sora sa,
Corina și cumnata
(București, 1942).

se află o fereastră care dă în grădină, — și eu am privit în dimineața aceea pe fereastră. Nu e așa că e ciudat, Domnule Doctor? Să privești pe o fereastră, o fereastră ca oricare alta, — în loc de a răsoi cu voluptate colecții de reviste vechi, îngălbenite, prețioase? ...

Și nu a fost numai atât. În curînd biblioteca se umplu de studenți, tineri și tinere, — cari veneau să-și prepare examenele sau să se întâlnească între ei. Eu, care întotdeauna am fost rece, indiferent și, citeodată, sever față de cetitorii neastîmpărați sau cetitoarele vorbărețe, — am săvîrșit în dimineața aceea multe fapte necugetate. Am zîmbit, de pildă, unei tinere pe care nu o cunoșteam. Am privit cu blindețe perechile ce ieșeau împreună. Am vorbit — lucru nemaipomenit pînă atunci — cu un student îmbrăcat sărăcăcios și m-am interesat de examenele pe cari le pregătește. Iar cînd s-a închis biblioteca, în loc să rămîn în biroul Direcției — ca pînă acum — și să mă-ninc pe o măsuță, cu cartea alături, cele ce-mi trimitea birtașul de peste drum — am ieșit în grădină și am rătăcit mult pe aleile singuratece, fără să știu de ce, și fără să mă întreb.

În zilele următoare, același lucru. Și — amănunt interesant — nu regretam nimic, nu-mi imputam nimic, nu mă muștram pentru timpul pierdut în zadar și pentru prelungile, inutilele, ridiculele contemplări ale grădinei prin fereastra din fața catedrei. Păream chiar mulțumit de noua mea stare sufletească. Ghiceam uimirea tinerilor din bibliotecă, — și nu mă rușinam. Odată cineva m-a surprins citind un volum de versuri și nu m-am știut să-i mărturisesc că mă interesau mai mult decît colecțiile de reviste vechi și cartoanele cu fișe pentru lucrarea mea de doctorat. Ce gîndiți despre transformarea aceasta bruscă — Domnule Doctor? Într-o după amiază, de curînd, s-a petrecut ceva și mai ciudat în sufletul meu. De cite ori intram în bibliotecă, — mi se părea că visez. Un vis straniu, pe care cu greu vi l-aș putea povesti în întregime. Trebuie să vă mărturisesc, însă, că eu niciodată n-am putut ști dacă cele ce vedeam și auzeam erau numai o părere sau se petreceau aievea. Rămîne să lămuriți Domnia Voastră problema aceasta.

De cum intram în bibliotecă, mi se părea că tinerii și tinerele mă privesc cu înțeles. Iar privirile lor mă turburau. Cetitoarele se alăturau fără sfială de cetitori și așa se plimbau printre bănci. În sală se auzeau numai risete și numai cuvinte de dragoste. Aceasta trebuie să vă intereseze, Domnule Doctor. De ce auzeam eu numai cuvinte de dragoste? ... În fața mea nu se aflau decît perechi cari se căutau cu mîinile și se doreau cu ochii. Nu vă puteți închipui cite gesturi, cite priviri, cite șoapte surprindeam eu atunci. Și nu vă puteți închipui, mai ales, ce lucruri curioase îmi spuneau mie acele gesturi, și priviri, și șoapte ...

Starea aceasta mă consumă mult, Domnule Doctor.

Trebuia să fac neîncetate eforturi ca să pot rămîne pe catedră, lingă colecțiile de reviste pe cari nu le mai deschideam. În fiecare clipă mă simțeam ispitit să cobor în mijlocul perechilor ce se plimbau, să le îmbrățișez dintr-o privire, și să le spun: «Iubiți-vă în voie! Îndrăzniți! Iată: eu am venit aici să vă spulber teama! Iată: eu îmi aleg pe cea mai puțin frumoasă dintre cetitoare și noi amîndoi ne vom iubi în mijlocul vostru! Nu vă fie teamă!» ...

Trebuia să mă apuc cu dreapta de catedră ca să mă pot opri.

Iar atunci tremuram din tot trupul și picături sărate mi se prelingeau printre sprîncene. Iar cetitorii și cetitoarele se apropiau de mine, și zîmbeau, și rideau. Și privirile lor le înțelegeam: «Pentru ce te chinui? Un semn al tău și vei fi tot atât de fericit ca și noi. Alege pe cea mai puțin frumoasă dintre cetitoare și coboară în mijlocul nostru. Privește-ne cum suferim și noi din pricina neîndrăznirii tale. Privește cît de aprins ne dorim noi și cum fiecare pereche tresare cînd trece prin fața catedrei. Tresare așteptînd semnul ...».

Și, într-adevăr, perechile cari se perindau prin fața-mi mă copleșeau sub priviri înțelegătoare, sub cuvinte pe cari eu știam să le aud. Fiecare cetitoare, cînd intra în sală, își oprea ochii în ochii mei, și parcă îmi spunea: «Ei bine?! Azi te-ai hotăr-

rit? ...» Iar cînd ajungea lîngă mine mă privea rugător, duios, — și din privirea ei îi înțelegeam suferința.

Ultima dată cînd am fost la bibliotecă, — sala întreagă mă aștepta în picioare. Privirile erau mai poruncitoare ca oricînd. Multe perechi amenințau că vor părăsi biblioteca și se vor ascunde în grădina de alături, unde paznicul e mult mai isteț decît mine. Eu tremuram și simțeam că sunt la capătul puterilor. Simțeam că în ceasul acela orice urmă de împotrivire va fi înăbușită în sufletul meu, — și mult așteptata înlănțuire se va înfăptui între băncile bibliotecii. Ghiceam deja în ochii cetitoarelor și cetitorilor nădejdea, dorința aprigă, nedeslănțuită. Atunci, palid, m-am ridicat de pe scaun și m-am pregătit să cobor în mijlocul lor. Dar, întirziasem prea mult ...

Directorul Bibliotecii a pășit repede printre perechi, — și mi-a luat brațul. Mi-a șoptit: «Nu se poate, prietene, acum e prea tîrziu. Și eu am așteptat nenumărate zile ca să te văd îndrăznind. Și eu m-am necăjit de nehotărîrea ta, de lipsa de curaj. Dar acum e prea tîrziu ...»

Din clipa aceea, nu știu ce s-a mai petrecut cu mine. Cred că mi s-a dat un concediu, pentru că Directorul mă vizitează des și nici un funcționar nu mă întreabă de ce nu mai vin la bibliotecă. De două zile, mi-am recăpătat iarăși puterile. Umblu, mînc, dorm ca și mai înainte. Dar nu mai pot lucra. Stau ceasuri întregi în fața ferestrei mele sau în grădina de lîngă bibliotecă. Și v-am scris toate acestea ca să mă lămuriți și să mă vindecați. Înțelegeți prea bine că nu-mi pot pierde o veșnicie timpul în felul acesta stupid. Eu știu că sunt o victimă, o victimă a gîndurilor necurate pe care le nutresc cetitoarele și cetitorii din bibliotecă. Dar, n-am mărturisit aceasta nimănui pînă acum. Am răspuns întotdeauna că sunt obosit și plictisit. Adevărul îl cunoașteți numai Domnia Voastră. Dl. Director nu știu ce să cred. De aceea, vă rog din suflet să vă întîlniți cu el și să-i comunicați tot ce v-am scris eu aici. El are să înțeleagă foarte bine faptele și are să ia măsuri împotriva tuturor cetitoarelor și cetitorilor cu gînduri vinovate ...

Aș avea și alte multe lucruri să vă mai spun, dar scrisul m-a obosit și m-a turburat peste măsură. Simt poruncitor nevoia să mă ridic de la masă și să mă așez lîngă fereastră, ca să privesc.

Problema morții naturale și semnificația
sa ontologică.

Elementul III.

Mircea Eliade

Cea dintâi întrebare este: întrucât problema morții
naturale aparține filosofiei și dacă are o semnificație

Cea dintâi întrebare este: întrucât problema morții naturale aparține filosofiei și dacă are o semnificație ontologică? O soluție negativă: cunoștința filosofică are nevoie de instrumente, valori și metode (așadar — probleme) proprii. Nu se poate surprinde adevărul filosofic altfel decât cu mijloace filosofice. Pilda psihologiei experimentale, ratată de la obirșie, provocatoare de crize tocmai prin faptul că nu aderă — prin instrumente și măsuri — fenomenului psihic: izbutind să noteze condițiile de manifestare, corelațiile fiziologice, masca — iar nu substanța proprie, intraductibilă în alt limbaj afară de cel psihologic.

Cam astfel mi se pare poziția științifică a problemei morții — față de poziția filosofică a aceleiași probleme. Folositoare, bogată în sugestii și material — dar incapabilă să soluționeze efectiv dilema. Pentru că moartea și viața sunt pentru filosofie altceva decât fenomene. Or, dacă nu acordăm științei posibilități de pătrundere în ontologie — tocmai prin faptul că funcționează pe temeiul *cauzei științifice*, așadar simplă corelație sau devenire temporală — problema morții naturale iese din cadrul științei, chiar a[1] «filosofiei științifice» (termen obținut printr-o confuzie și perpetuat printr-o ambiție) — rămânând în planul problematicei filosofice care trebuie să fie, mai accentuat sau mai atenuat, cel al metafizicei. (Lăsăm deschisă discuția posibilităților unei metafizice realiste — în sens tomist — tocmai pentru a nu ne abate de la subiect.)

Pentru filosofie moartea naturală se diferențiază în două probleme: 1) «moartea» vieții fiziologice 2) «moartea» vieții sufletești. Cea dintâi e abandonată științei, iar rezultatul e folosit ca un element în sinteză, un element care suferă aceeași schimbare structurală ca un element chimic într-o combinație. Rezultatul e: moartea naturală se datorește diferențierii organice. De fapt, știința se întreabă dacă — prin faptul că se transmite continuu germenii — se poate vorbi de o moarte propriu-zisă. Problema aceasta — formal — aparține filosofiei care o explică astfel: există o moarte a *indivizibilului*, dar nu o moarte a *speței*. Adică: mor cei ce *participă* la o existență, și mor tocmai prin faptul că participă, iar nu se identifică.

Viața fiind o funcțiune, inteligența ca și instinctul fiind funcțiuni de adaptare — firește că moartea e naturală; viața fiind devenire, depășire, efort, — necesită rezerve pe cari speța nu le poate, niciodată, avea.

Pentru știință, problema rămâne deschisă: de ce substanța organică e *viața* — și de ce eternizarea acestei substanțe nu e posibilă? Filosofia o soluționează astfel: viața e durată, e permanentizarea unei identități în care ultimul termen suferă necon-

Cu tatăl său (august, 1942), în fața casei din București.

tenit schimbări. Dar durată pură nu poate fi decît spirituală; planul existențial formelor e singur nemuritor. Întrebarea care se pune acum nu e: dacă formele sunt nemuritoare, ci: care e valabilitatea existenței unui plan formal? Aceasta e însăși problema existenței sau a posibilității metafizice. Eu socotesc că la temelia acestei probleme trebuie pus raportul $\text{Eu} \rightarrow ?$ Acest al doilea termen care poate fi? Eul, fiind *durată*, e infinit. (Se înțelege de ce moartea nu intră în această discuție; pentru că, chiar o *clipă* a vieții sufletești e *infinită*.) El nu poate intra în legătură directă decît cu un alt infinit spiritual. Se va spune: natura. Dar natura nu e duh; natura e indusă prin fenomene. Dar un D-zeu-natură? Imanentismul, însă, e incert; nu poate asigura că Duhul cu care trebuie să intre în raport Eul — e sau nu o postulare și o proiectare a acestui Eu. Necesitatea unui itinerariu transcendentalist e, apoi, susținută de rolul *iraționalului* în viața sufletească, a celui «n uminos» de care vorbește R. Otto, a celui sentiment al *prezenței*, care introduce în experiența meitică. E drept, rămîne de rezolvat autorealizarea mentalității magice, care se întâlnește întotdeauna — ca o primejdie și un semnal — în drumul transcendentalului.

Concludind: infinitul Eului nu poate avea legătură directă decît cu infinitul transcendental — cu Dumnezeu. Așadar, primul pas către metafizică.

Reîntorcîndu-ne la problema morții, ea se rezolvă astfel: ea e *dată* structural vieții organice, tocmai pentru că viața organică aparține a două planuri, e un paradox, fiind: 1) materie și 2) durată. Moartea e termenul materiei. Viața organică înglobează în noțiunea ei moartea naturală. Trăirea unui infinit în afară de cadrele de existență ale infinitului (Dumnezeu) — e absurdă. Moartea e dovada evidentă a *participației*. Semnificația ei ontologică e tocmai paradoxul vieții.

De fapt, științificește vorbind, problema rămîne încă deschisă. De aceea am afirmat că nu e o problemă științifică, ci una metafizică. O problemă prost pusă și surprinsă — valorează cît soluționarea unei probleme justificate. Moartea naturală a cui? a trupului? E explicată de fiziologie. A sufletului? Fiziologia nu o poate explica. Iar filosofia spune: un absolut nu poate înceta. O simfonie există și în afară de instrumente. Un suflet există și în afară de vehiculul său în carne.

III. PROZĂ

ROMANUL ADOLESCENTULUI MIOP

Cap. VII. DRUMUL CĂTRE MINE ÎNSUMI

Trebuie să mă cunosc. Trebuie să știu odată sigur cine sunt și ce vreau. Am amînat mereu lucrul acesta pentru că mi-era teamă. Mi-era teamă că nu voi izbuti să-mi luminez sufletul, sau că lumina ce va aluneca asupra-i să nu mă îndurezeze. Eu mi-am închipuit anumite lucruri despre mine însumi. Ce se va întîmpla dacă acestea nu există aieveau? Dacă ele n-au fost decît o părere?

Ceva mai mult. Eu am căutat să mă supun acestor trăsături pe cari le-am socotit părți din sufletul meu. Mi le-am impus și mi le-am însușit. Ce se va întîmpla cu ele, dacă voi ști că nu sunt decît niște vestimente îmbrăcate în silă? Voi putea, oare, să le părăsesc fără să mă copleșească golurile sufletului meu?

Am hotărît de multe ori să mă analizez pînă la capăt, să pătrund cît mai adînc și calm în suflet. Dar n-am izbutit. Niciodată nu m-am putut concentra. N-am putut gîndi despre mine însumi. De cîte ori încercam să mă analizez, mă trezeam într-un întineric desăvîrșit. De unde să încep să mă caut? Unde aș putea fi eu însumi?

Ce căutam eu? Sufletul meu. Unde? Și cum se putea recunoaște adevăratul meu suflet între miile de suflete pe cari le purtam în mine?

Gîndurile se risipeau. Mă deșteptam cugetînd la alte lucruri. Începeam din nou, încăpățînat, închizînd ochii, astupîndu-mi urechile, apăsînd tîmplele. Același întineric. Și nu întîlneam, nicăieri, nici o lumină, nici un sprijin. Cum să ajung la mine însumi? Cum să-mi cunosc eu sufletul și să viețuiesc întocmai după nevoile lui?

Pentru că eu vreau să mă cunosc, pentru a înțelege calea pe care va trebui să pășesc.

Am pierdut, odată, o după-amiază întreagă. Am aflat un singur lucru, pe care-l bănuiam, însă, de mult: că eul meu din ceasul acesta nu e asemenea celui din ceasul trecut și cu atît mai puțin celui din ziua trecută. Ceea ce m-a uluit. Nici nu mai înțelegeam acum rostul hotărîrii mele de a-mi găsi sufletul. Dacă sufletul meu nu e unul, ci o infinitate, cum l-aș putea cunoaște pe cel adevărat? Eu am observat că, de-a lungul zecilor de conștiințe, există o linie de continuitate. Dar mă îndoiesc asupra realității acestei linii de continuitate, care ar alcătui personalitatea. Mi se pare că ea se datorește voinței mele sau sugestiilor celor din jurul meu. Am observat că un om se trudește să nu dezmință ceea ce crede el sau alții despre sine. Personalitatea n-ar fi, atunci, decît ceva impus de voință, iar nu izvorit întocmai din lăuntrul sufletului. Ar fi numai o mască.

Dar tot ce am scris pînă acum știu că nu e adevărat. Știu că există un singur suflet, răsfrînt în mii de atitudini trecătoare. Că același suflet se află îndărătul tuturor stărilor de conștiință. Că, de multe ori, se strecoară într-însul stări de conștiință streine — dar acestea sunt trecătoare, și pot fi îndepărtate la cea dintîi cercetare lăuntrică.

Eu simt, deci, că există un singur suflet în mine. Dar cum să ajung la el? Lucrul mi se pare atît de greu, încît mă infioară. Dacă mi s-ar da o problemă de algebră sau de geometrie — cu toată slăbiciunea mea la matematică — eu aș putea-o rezolva, sau aș putea indica mijlocul prin care s-ar putea rezolva. Aș ști, în cel mai rău caz, de unde trebuie să încep.

Cînd încerc să mă găsesc pe mine însumi, însă, nu am nici o metodă, nici o indicație. Mie mi se pare o lume nouă. Am vrut să mă lămuresc citind cărți de psihologie — dar în cărțile de psihologie nu se găsește ceea ce caut eu. Acolo se cercetează

alte lucruri, interesante — dar nu mijlocul de a mă cunoaște pe mine însumi și a intra în stăpânirea tuturor forțelor sufletului meu.

Și lucrul acesta e necesar. Altminteri, nu voi avea curajul să pătrund în viață. Eu știu că voi pieri dacă nu voi urma drumul sufletului meu.

Sufletul meu... Iată ceea ce mă turbură. Nu-l pot aduce la lumină. Aș vrea să-mi găsească sufletul cum găsesc pancreasul unui cline la anatomie. Să-l măsoar, să-l cîntăresc și să-l prețuiesc în valori. Aș vrea să știu dacă sufletul meu e sufletul unui adolescent melancolic sau al unui mascul întărit. Dacă eu sunt un om de știință sau un sentimental. Dacă mă pot încrede în preocupările mele actuale sau trebuie să fiu bănuitor și să mă tem de timpurii schimbări.

Pentru că sunt zile cînd voința mi-e sigură și mintea limpede ca a unui bărbat. Atunci lucrez cu sirg, plănuiesc lecturi și scriu indicele cărților.

Și iară sunt zile cînd mă deștept tîrziu și mă întorc abătut de la școală și toate din jurul meu mi se par veștede și inutile. Sunt zile pe cari eu le urăsc.

Ochii îmi alunecă de pe pagină și îmi șterg mereu ochelarii ca să treacă timpul și mă întreb: la ce bun? Iar dacă recitesc planurile lucrărilor de mai tîrziu — mă întristez.

Sunt apoi ceasurile petrecute privind pe fereștrica mansardei mele, sau pășind pe străzi necunoscute, pe sub castani. Ceasuri cari mă turbură, mă neliniștesc. Ceasuri în cari nu mă recunosc. Atunci un gînd mă frămîntă, și eu, din toată puterea voinței mele, îl izgonesc. Altminteri, aș pierde curajul. Eu mă întreb: dacă voi regreta mai tîrziu adolescența pe care mi-am petrecut-o, absurd, în marginea vieții? Dacă voi plînge mai tîrziu cei șaptesprezece ani pe cari îi am acum și pe cari îi sfîrșesc în mansardă, singur, privind la răstimpuri doi plopi?

Știu: nu sunt un băiat frumos, dar am șaptesprezece ani. Și în ceasurile cînd ochii îmi alunecă de pe carte, iar voința îmi slăbește, mă gîndesc mult la acești șaptesprezece ani.

De multe ori izbîndesc. Lucrez pînă noaptea și adorm fericit că m-am învins pe mine. Adorm surîzînd.

Alteori, însă, nu izbutesc să mă apăr. Sunt copleșit și pornesc pe străzi.

1. La Ascona, cu soția și Ionel Perlea (1957).
2. Între copii.

Și toate acestea mă întristează. Trebuie să lupt mereu, trebuie să mă apăr împotriva sufletului meu pe care nu-l cunosc și care mi se dezvăluie la răstimpuri, contradictoriu. Niciodată nu mi-am găsit sufletul același. În fiecare zi e altul. Iar eu trebuie să lupt ca să duc mai departe ceea ce începusem cu o lună, cu o săptămână, cu o zi mai înainte.

Dacă m-aș cunoaște... Atunci aș fi atît de sigur de mine însumi și de viață... Aș spune: așa mi-e sufletul, și așa vreau eu. Dar acum mi-e teamă de viitorul acela întunecat și amenințător către care mă îndrept călăuzit de un suflet orb. Dacă mai tirziu se va face lumină și voi înțelege că am apucat o cale greșită? Dacă mă voi simți strein în lumea pe care o socotesc acum prietenă? Voi mai avea curajul să mă întorc pe aceeași cale și să încep o altă viață, nouă? Și voi avea putere?...

De multe ori, încercînd să aflu cine sunt, m-am înspăimîntat. Nu mă recunoșteam în multe fapte împlinite și vorbe rostite. Mi se părea că a fost *altcineva*. Înainte de a adormi, mă gîndeam la ziua care se scursese, fără veste. Mă întrebam: care a fost sufletul meu? Și îmi apăreau suflete streine, și mă înfioram.

Am aflat că însuși sufletul — pe care-l simțeam în timp ce citeam — îmi era strein. Atunci adormeam obosit și îndurerat.

În alte zile, mă grăbeam să ajung acasă și mă ațîțam la muncă și eram stăpîn pe gîndurile și pe sufletul meu.

Și pășind, astfel, azeam revărsîndu-se pe vreo fereastră game la clavir, sau sonate pe cari le frămîntasem și eu, de mult, lăcrămînd de ciuda degetelor prea mici și a octavelor prea mari. Sau azeam melodii cari îmi deșteptau în suflet tristeți și păreri de rău. Îndată încetineam pasul. Sufletul mi se schimbase. Eram abătut. Gîndul odăiței cu cărți nu mă turbura. Și păseam tot mai încet și ocoleam străzi multe pînă să ajung acasă și nu mă gîndeam la nimic. Nici la vremea prețioasă pe care o pierdeam pe sub castani, și nici la cărțile pe cari le voi scrie.

Altădată, mă întristau simple și neînsemnate vignete risipite prin reviste. Undeva, o fată pe o bancă, sub un copac înfrunzit — iar în depărtare, liniile dealurilor pe cari le ghiceam însorite. Gravura aceasta mă întristează întotdeauna cînd o privesc cu luare aminte. Nici eu n-aș putea spune pentru ce. Dar e atîta melancolie în privirea fetei, singură, sub copacul înfrunzit... Și atîtea păreri de rău în liniile dealurilor, cari există undeva, aproape de tot, și pe cari eu nu le privesc, ci trec alături, cu privirea ațintită către o lume moartă...

Și iarăși mă întristează o vignetă tot atît de simplă. Un drum de țară, mărginit cu plop. În cîmp se zăresc secerători. Iar pe drum, un drumeț pășește. Banal. Plictisitor. Dar eu rămîn mult timp privind plopul și drumețul. Poate mă gîndesc la plopul din curtea cu grilaj de fier, pe cari eu îi zăresc pe fereștriuică. Mă gîndesc la cîmpurile pe cari nu le văd decît vara sau în duminicile de primăvară, cînd umblu mult și ajung departe de oraș.

Ascund revistele și citesc înainte. Dar nu pot citi. Mă mustru. Privesc pe fereștriuică plopul și acoperișurile plumburii și aud — stîns — zgomotele din stradă. Cîteodată se înnoptează. Poate de multe ori am lăcrămat, dar n-am știut aceasta.

Apoi aprind obosit lampa.

Atunci odăița reinviază și cărțile din rafturi îmi vorbesc — iar sufletul meu se întoarce. Și întotdeauna regret timpul pe care l-am pierdut privind pe fereastră, sau întristîndu-mă pentru o melodie de clavir și o vignetă cu un drum de țară, vara.

Aș vrea să știu cine sunt și nu știu. Am scris caiete multe ca să mă descopăr. N-am izbutit. Romanul meu va fi un roman cu eroi ciudați. Sufletele lor nu vor fi liniare, dintr-o singură bucată. Eu n-am întîlnit pînă acum un asemenea suflet printre adolescenți. Dar nu-mi voi putea analiza personajele, pentru că nu le cunosc. Nu le pot înțelege în adîncurile sufletelor.

Mă privesc. Privesc în mine. Atîtea trăsături streine, contradictorii...

Iată de ce nu voi putea scrie niciodată *Romanul adolescentului miop* — singura mea nădejde.

Cap. VIII. INCIPIT VITA NOVA

A nins toată ziua. Sufletul meu ar fi dorit, poate, să se simtă trist — dar nu i-am îngăduit eu. De aceea am fost astăzi fericit, pentru că așa am voit eu. Am citit până noaptea tirziu. Apoi am obosit și m-am întrebat asupra mea. A trecut toamna și multe lucruri dintre cele cari îmi făgăduisem să împlinesc — nu le-am împlinit. În caietul acesta am scris tot mai rar și mai puțin serios. Nu m-am analizat. N-am învățat psihologie, ca să pot să mă cunosc.

Au început să mă străbată alte gânduri. Au început să-mi placă alte lucruri. De chimie, îmi amintesc prea rar. Aș vrea acum să știu ce e sufletul — dar cred că lucrul acesta e foarte greu de aflat. Am citit multe cărți, dar n-am cîștigat nimic. Dimpotrivă. Vreau să citesc acum și pe Bergson.

Sunt fericit, cel puțin, că am scăpat de matematică. A trebuit să mă hotărâsc să trec la modern. Și am trecut. Mi s-a îngăduit să dau examenul de diferență în mai. Să mă prezint cu texte latinești pentru clasa a V-a și a VI-a.

La modern e altă atmosferă și altă viață. Profesorul e blind, erudit și ironic. Ne spune multe lucruri pe cari noi le vorbim. Dar disprețuiește ignoranța noastră. «Maestrul» e un ocultist și filosof. De aceea se ocupă prea puțin de cunoștințele noastre la gramatică și ne cercetează mai cu plăcere logica și calitatea științei noastre. Îi place să ne asculte discutind și se desfată, apoi, dovedindu-ne golul argumentelor noastre.

Până acum, am învățat prea puțin latinește. A trebuit s-o iau de la început, cu *aquila*, *aquilae* — și să ajung la Caesar. Totuși, acum traduc din Horatius. Mi-am cumpărat textele legate în pinză și cu coperte de carton. Și am citit toate introduce-rile. Îmi place mult și limba latină, și profesorii, și autorii, și clasa noastră.

Pentru că «Maestrul» nu ascultă decît la sfîrșitul anului, și pentru că nu ne silește nici la teme scrise, nici la extemporale — discutăm aproape tot timpul și comentăm cite un text de citeva rinduri. În felul acesta, toți îl ascultă. Pentru că nu ne mai temem de notă, sau de extemporal. La discuții iau parte, de obicei, Leiber și Petrișor. Cînd traduce și comentează Leiber, se ridică Petrișor și critică. După ce sfîrșește Petrișor, se ridică Leiber și se apără. Și unul și altul risipesc ironii. Dar noi nu apreciem decît ironiile lui Petrișor. «Maestrul», însă, se îndoiește de calitatea amîndurora.

Fănică stă în banca a doua. Își are textele învelite în hîrtie albastră și înseamnă cuvintele latinești într-un caiet special. Lîngă el, Brătășanu. Brătășanu e formidabil în gramatică. Insuși «Maestrul» i-a spus într-o zi:

— Ai să te tîmpești, mă!...

Brătășanu cunoaște toate excepțiile și traduce orice text. Traduce chiar fără să se uite în carte, ci numai ascultînd fraza. Dar nu pricepe de ce a ajuns August împărat, nici pentru ce a scris Horatius *Carmen Saecularae*. De asemenea, pentru el, toți poeții sunt «frumoși». Cînd trebuie să comenteze:

Vides ut alta stat nive candidum Soracte...,

el ne dă lămuriri asupra Soractelui și asupra climatologiei Romei. La *Istoriile* lui Tacit, Brătășanu cunoaște toate consuli, cu anii respectivi. Se informează din Dicționarul Varemberg și Saglio. Totuși nu e un erudit. Uită aproape tot ce înmagazinează. Numai gramatica latină și cuvintele germane nu le uită. Brătășanu cunoaște un covîrșitor număr de cuvinte nemțești și, cu toate acestea, nu poate să citească fără dicționar o carte germană.

El știe și trigonometrie, și chimie, și fizică, și zoologie. Brătășanu știe tot ceea ce se cere unui premiant. De aceea e premiant cu cunună, de cînd a venit în liceu. De fapt, cred eu, nu știe nimic. Nu știe decît lecția.

E simpatizat pentru că e «băiat bun» și primește să vină la domiciliu și să predea gramatica latină, fără nici un onorariu. Apoi întîrzie mult după miezul nopții, ca să-și facă «lecțiile». Și le face, într-adevăr. Învăță tot ce i se dă să învețe — chiar cînd «lecția» e prea puțin interesantă și el știe că nu-l mai ascultă. E revoltător de

conștiincios. Pentru « teze », repetă toată materia. Pentru că teza — ne spune Brătășanu — se dă din toată materia trimestrului. Ceea ce e exact. Dar eu n-am citit nici odată o teză bună, semnată Brătășanu. Niciodată nu spune mai mult decît a citit sau a auzit de la profesor. Nu poate.

E « șeful » clasei. Și e cestor, la modern. Adică stă pe catedră și amenință:
— Marcule, te scriu!

Marcu e cel mai leneș și cel mai neastîmpărat, cînd nu are nici un roman cu el. Dar Marcu — deși disprețuiește civilizația latină, « tiranică » — e mult mai bine informat. Marcu a citit pe tot Tacit — ceea ce n-a făcut nici unul dintre premianți. Și a citit multe volume de Boissier — ceea ce iarăși n-a făcut aproape nimeni. Dar Marcu nu știe gramatică și traduce foarte prost. Cînd poate, copiază. Iar la examenul oral pregătește după juxtă citeva paragrafe la întîmplare. De aceea Marcu are insuficient la latină. Dar nu rămîne corigent, pentru că « Maestrul » nu lasă corigenți:

— Știu eu că tot nu învățați...

Robert stă lingă Bricterian, într-o bancă din mijlocul clasei. Robert nu știe nici să traducă, nici n-a citit mai multe cărți asupra Romei. Dar Robert vorbește. El vorbește oricînd și despre orice. Aceasta nu pentru că are talent — ci pentru că i se pare că vorbește « bine ». Așa i se pare lui Robert. De aceea se ridică zîmbitor și tușește. Și vorbește. Rar, melodos — spune el — căutînd cuvintele și articulîndu-le victorios, cînd se întîmplă să le găsească. Diluează întotdeauna, ca să poată vorbi mai mult. Totuși, spun băieții, anul trecut, în vară, a ținut o conferință asupra *Jocurilor de circ la Romani*, care a avut succes. « Maestrul » l-a felicitat și i-a prezis că va ajunge mare scriitor și mare orator. Robert se îmbujorase și călca încrezut. De-abia ne mai vorbea. Conferința a fost însă o întîmplare. Și o izbîndă, pentru că a venit după cea a lui Brătășanu — care vorbise despre *Șosele și apeducte la Romani*, rezumînd o sută de pagini în *quarto* din Varemberg și Saglio. Băieții jucau țîntar sau table. « Maestrul » moțăia cu ochii închiși. În clasă nu se auzea decît conferențiarul și zborul muștelor. Cînd a sunat clopoțelul, toți au răsuflet. Erau mintuiți. Dar Brătășanu nu sfîrșise *Apeductele*. Și nici nu le-a mai sfîrșit — pentru că s-au împotrivit băieții. Iar a doua zi a vorbit Robert.

1. Festivitatea de primire a Diplomei de Doctor honoris causa la Sorbona (februarie 1976). Rectorul Alphonse Dupont și prof. Meilin îl felicită, asistați printre alții, de E. Heath, fost prim-ministru al Marii Britanii (dreapta, jos).
2. Un dialog între savanți — în aer liber (Aseona, 1952).

Înainte de a intra «Maestrul», Brătășanu ține un curs de gramatică latină, însoțit de o traducere. În același timp, cu trei bănci în urmă, Leiber comentează. Comentariile lui Leiber sunt originale și instructive. Aceasta, pentru cei cari n-au citit *La cité antique*. Pentru că, de fapt, erudiția lui Leiber în «antichități» — ca și a lui Brătășanu — e numai o legendă. Leiber se informează din Fustel de Coulanges cu o seară înainte de lecție, iar a doua zi citează cu multă siguranță autori latini și culegeri de izvoare pe cari nu le-a văzut niciodată.

Leiber «vorbește» întotdeauna după ce a sfârșit Robert. Și îl critică, erudit. Cât timp se petrece aceasta, Petrișor zîmbește ironic. Firește, după ce obosește Leiber se ridică Petrișor. Nici Petrișor nu cunoaște «antichități». Dar datorită lui e să critice pe Leiber. Orișice ar spune Leiber, noi suntem siguri că Petrișor nu-l aprobă. Dimpotrivă. Adevărul se află întotdeauna de partea lui Petrișor.

Clasa se desfată ori de câte ori discuțiile între «oratori» se încing cu aprindere. Tot «orator» e și Mișu Tolihroniade. El, însă, vorbește mai rar. Când se ridică, se îmbujorează și articulează răspicat. De cele mai multe ori zîmbește, ironic. Aceasta, ca să-și «deruteze» adversarul.

Colegii mei de la modern mă entuziasmează. Cu mulți sunt bun prieten. Modernul, de altfel, e incontestabil superior realului. La real era o atmosferă înghețată — din pricina lui Varcu. Cei cari știau la matematici își îngăduiau să mănince cornuri plină la intrarea lui Vanciu. Ceilalți, însă...

De aceea sunt fericit. Și toată tristețea pe care mi-au dăruit-o zilele de ninsoare trebuie uitată. Am drept tovarăș pe Horatius.

Scrisoare de la G.
Papini.

Via Guerrazzi, 10
Firenze
le 13 mai 1952

Mon cher Eliade, je ne vous en
jamais oublié. Je n'oublie
pas les «porteurs du feu» (même
s'il s'agit du feu infernal)
J'ai mis votre ouvrage
dans mon cabinet de travail,
parmi les livres de choix j'ai posé
des mains votre admirable
«Traité d'histoire des Religions»
et j'attends avec impatience
votre «Mythe de l'Éternel Retour»
J'ai commandé à mon libraire
votre ouvrage sur le Shamanisme.
Vous êtes, aujourd'hui, à
ma disposition.

IV. FRAGMENTARIUM

[NOTAȚII FUGARE DIN INDIA]

2 iunie [1930]

Moartea e un schimb ireversibil.

*

Viața e contradicție. Orice existență se conformează unor legi și, în același timp, infirmă alte legi. Planta se supune gravitației prin rădăcini și se răzvrătește gravitației prin tulpină.

*

Cum scriu plantele. — Sub stimule, cu aparate fine înregistratoare, plantele își scriu propriile experiențe în hieroglife care se pot descifra (Bose), dar noi putem citi istoria lor și fără aceste stimule de laborator. Citim în frunze, în flori, în forme — stimuli la care au răspuns spețele. Dar numai e aici mecanicismul tropismelor biologiei europene. E viața plantelor, un palimpsest, greu de cetit dar autentic. Peste scrisul original inițial s-au alăturat comentariile posterioare.

*

5 iunie

L. Boz, recenzentul meu din „*Rampa*” socotește că satanismul Isabellei e bluffat, ratat. A greșit, privind prea mult titlul. În realitate, nu e vorba de diavol — ci de nedumerirea *menirii*. E o luptă continuă împotriva cercului de fier al *menirii*.

Lumina ce se stinge păstrează aceeași motivație.

*

Citind Bando Thödul [?]

Importanța numărului 49 (7.7), număr care se află în toate ritmurile naturale.

Evoluția embrionului până la om; nu e probabilă o evoluție a « duhului » condusă de același ritm? Deși apare superstițios, teosofic — faptul e vrednic de cercetat. Aștept materiale hermetice.

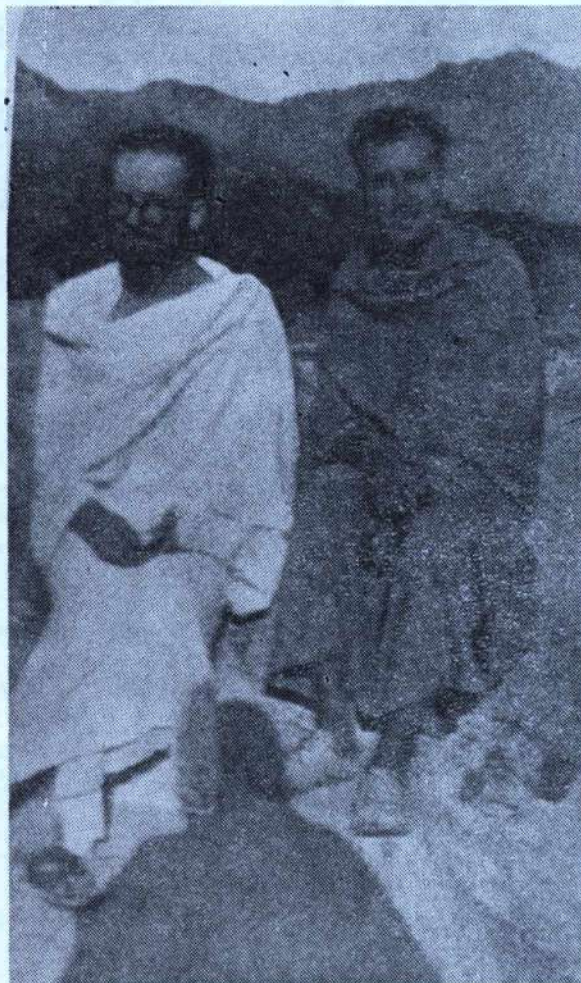
6 iunie

*

Jainismul e pragmatic. Cunoașterea e evitarea răului, asimilarea binelui. Validitatea e succesul, deși nu e pragmatic în epistemologie, deoarece cunoașterea nu creează obiectele.

*

Cunoașterea (validă) justă e un mijloc magic, pentru că ajută omul să realizeze obiectele cunoscute. Iluzia e obstacol, pentru că nu conduce la realizarea validă a obiectelor. Confundarea unei scoici cu argintul, sau confuziile dintre vis și realitate sunt iluzii.

În Himalaya (septembrie 1930 — martie 1931)

Cunoașterea justă nu poate fi decit tehnică, adică identificarea obiectului, stăpânirea lui formală, asimilarea lui — așadar un proces magic. Găsesc magia nu numai în idealism sau pragmatism, ci în realism, care acceptă realitatea obiectivă a lumii exterioare și acceptă posibilitatea unei relații cognitive dintre ea și minte.

*

9 iunie

Oamenii excepționali nu au nevoie de admirație, de devoție, de cult (puja). Ce să faci cu ele? Întrucit îl ajută în izolarea lui, în macerația neputinței lui?

Un « om mare », un creier de elită are nevoie de dragoste, de împărtășania umană, simplă, mediocră, bestială, dar imediată, oferită nu pentru că e excepțional, ci pentru că e făptură; dragoste pentru carnea lui și pentru acea parte mediocră, comună, din el, sentimentalul.

Aș vrea să întâlnesc acea femeie care să iubească pentru umerii mei largi și pentru fața mea comună, urită; care să nu știe că sunt învățat, și să nu se simtă flatată de succesele mele literare. Pentru că și eu sunt un asemenea creier excepțional și sunt fericit pentru aceasta, dar de admirație m-am săturat (deși n-am cerut-o și n-am dorit-o niciodată).

*

13 iunie

Relațiile cunoștinței cu obiectul și cu obiectivitatea. Ce e în senzație sau în revelația obiectului? 1) senzația 2) revelația obiectivității obiectului. 3) o relație ciudată între toți termenii care colaborează, care nu e relație de identitate, nici de clasa relațiilor ce conduc la *regressum ad infinitum*.

Revelația obiectivității obiectelor exterioare în senzație printr-o altă funcțiune (categorie), iar nu printr-o relație.

*

14 iunie

Cunoașterea involve în primul rind detașarea de experiențe, contemplarea senzațiilor. De aceea sunt împotriva aspectului senzaționalist — vitalist al bergsonismului.

Elementul prim al cunoașterii: coerența. Acesta nu poate fi recunoscut decit într-un « sistem », adică într-o tilcuire globală a experienței. Nimic nu e coerent prin el însuși, ci relaționat. Analiza relațiilor.

*

17 iunie « Faptul »

Cu fapte se poate dovedi orice. Se găsesc fapte pentru proba nemuririi spiritiste, ca și pentru contrariu; fapte pentru a crede într-un sfânt obscur, în eficacitatea oricărei paste de dinți (am o voluminoasă colecție de reclame și documente pentru diverse produse farmaceutice, secte religioase eterodoxe, sfinți catolici etc.) sau în orice alt[ceva]. În studiile mele ocultiste am găsit dăsași de fapte cari probează veridic validitatea lor și am găsit dușini cari le infirmă. Nu pot spune că unele sunt juste și altele false, că unele sunt recoltate cu spirit critic, iar altele în momentele iraționale ale spiritului meu. Adevărul e că problema mă pasionează, dar rezultatele nu mă tulbură, datorită structurii mele iremediabil contemplative. Dar anumite fapte, deși fapte, sunt infirmate de idei, de forme de gândire. Faptele nu dovedesc nimic, fiind sute de mii și participând la continuul vital-istoric pe care gândirea nu-l poate stăpâni. *Faptul* e singurul care interesează, adică: realitatea perfect actualizată, printr-un privilegiu unic, realitatea globală și esențială revelată printr-un joc de forțe al căror magnetism ne transcende — iar nu realitatea « faptelor », cotidiană și proteic consumată în același timp ce se revelează.

Pentru că, repet, faptele sunt atât de greu de înțeles și citimea lor atât de mare — încât orice atitudine fundată pe ele e, cel puțin, nestrategică. Toată activitatea noastră trebuie să se orienteze către căutarea și asimilarea prin priză directă, înțelegere organică — [a] faptului. De ce « faptul »? Pentru că totul alt e idee, fantezie sau fragment vital, obscur, caduc — și viața nu se poate fonda pe simpla lor validitate. Înțeleg

prin fapt contactul suprafiresc al intelectului cu realitatea așa cum e; contact care e o revelație, care transcende experiența pentru că creează — prin simpla lui actualizare — forme noi și noi instrumente de asimilare a Realului. Contact care poate fi dragostea, sentimentul morții (îndurat prin pieirea cuiva drag), frica sau o experiență religioasă. Contact, de asemenea: înțelegerea aritmeticei, o emoție plenară astronomică etc. (Vezi discuția în fișe asupra acestui principiu aplicat la istoria culturii românești.)

*

20 iunie

Chiar ceremonia erotică tantrică, împerechere ritmică și liturgică, poate fi socotită *yoga*, pentru că e o unire (*yukta*) cu absolutul[...] prin tehnici, prin activare detașată de fruct. E o realizare magică, o descărcare energetică, dar care nu infectează sufletul cu potențe karmice. Magia, *yoga*; originile vedice; sensul liturghiei interioare (meditație cu imagină), exterioare (puja) etc. V. Blondel, cunoașterea prin acțiune. Și cunoașterea prin dragoste (acțiune, asimilare, act, posedare). Valoarea cognoscitivă a ritmului, armonia individului cu ritmul cosmic comunică « esența » lucrurilor. Valoarea gnozeologică a dansului. Cum explic eurythmia: actualizarea corespondenței între conștiință și cosmos, legile fiind aceleași se comunică printr-un act receptiv de simpatie și identitate formală (cursivitatea, sfericitatea etc.) care prezidează echilibrul cosmic, se pot repeta perfect în trup (dansul) atingând priza sufletului și se pot comunica nemijlocit. „Potirul Sfintului Graal“ etc. Ce am scris asupra *Mășterului* lui Adrian Maniu când (la Teatrul Național, sala Conservatorului) Haig a recitat întinzind superb mina dreaptă: « var torn... »

Actualizarea, realizarea prin:

- 1) contemplație
- 2) sacrificiu (rit, magie)
- 3) acțiune (Kshatria, mediteran)
- 4) plăcere (tantra).

Ritul liturgic războinicilor e lupta, după cum sacrificiul (sau contemplația) e liturghia clasei brahmane (sau yoginilor). Datoria — prin care se obține liberarea; datoria avîndu-și reazem în *Karma*, în datele individuale (iar nu într-o lege transcendentă) e împlinită de războinici în luptă (*Gita*). Jocul drept vehicul soteriologic. Războiul fără fruct — joc, așadar transcendînd Karma. Jocul sport, dar nu record-man, ci liber, gratuit, self-suficient.

*

24 iunie

Transcriind capitolul *Ziua întâi* din romanul la care lucrez acum (*Lumina ce se stinge*) — observ că multe fapte își au un sens pe care nu l-am bănuît scriindu-le. De pildă, Cesare se deșteaptă foarte animat și tinăr după visul confuz și turmentat de noapte. Visase că Emanuel s-a sinucis, că Haruni a spus despre el că « a pierdut partida ». Manuel fiind adversarul său metafizic — moartea lui îl liberează. Din lupta lor — lupta principală care produce toată mohorîrea și incertitudinea lui Cesare — victoria îl liberează, transcende.

Alt fapt: dimineața, Cesare se descoperă interesat de garderobă, alegînd cravatele. Acestea erau atitudinile lui Haruni și Manuel. Învîingînd, Cesare asimilează principiul supus, forța celui înfrînt.

Și sunt alte sensuri pe care le-am descoperit recitînd pasajii din manuscris, dar cari îmi scapă acum. Știu că nu le-am scris intenționat. Nu pun filosofie în povestirea mea. Dar acționînd, eroii mei obiectivează principiile cari îi animă. Eu sunt în general ignorant de asemenea principii. Cu cît le descopăr, cu atît îmi înțeleg cartea.

*

25 [iunie]

O dovadă de obiectivitatea și organicitatea științelor: însuși faptul că există *științe*, iar nu știință, adică restricții globale de « envisagere » a faptelor.

Aceasta înseamnă că există în obiecte (înțelegând unitățile, statice sau dinamice — vitale — cari constituiesc cosmosul) grupări de relații organice, independente de colaborarea categoriilor minții, libere de contribuția subiectului care le cercetează. Grupe de relații necesare, în cari « obiectele » stau în relație de implicație. Nașterea și organizarea științelor e prima probă de obiectivitatea, realitatea și organizarea structurală a lumii. Cercetarea științifică trebuie să adâncească mai ales acele scheme de gândire cari, aplicate în experiență și observație, surprind și înglobează mai coerent o multiplicitate de asemenea relații. Nu aparține științei rolul de a justifica filosoficește cauza și universalitatea acestor relații organice între fapte — ci numai de a le raporta.

*

Ce e arta, dacă nu transcenderea obiectului? E proiectarea lui în altă dimensiune — creaturalul, magica realizare, liberarea. E o dimensiune greu de specificat, a cărei intuiție nu involvează numai arta plastică, ci dansul, muzica. De comparat cu religia. Vezi notele precedente (1928—29) asupra « Rădăcinilor magice ».

Ceea ce caracterizează omul, îl definește față de animale și față de Dumnezeu (dacă presupun că există) — e instinctul său de transcendere, setea de a se libera de sine, de a trece în altul, de a rupe firul individualității, de aici originile sociale ale artei. De aici visul, supapă a setei de transcendere.

*

10 iulie

Necesitatea victimei în sacrificiu: pentru că forțele ce sunt invocate (și se cer actualizate) au nevoie de carne și de sînge ca să se realizeze; iar propriul trup al sacrificatorului e primejdios să fie antrenat în rit.

Kruer, p. 240

Comentarii personale copioase în note.

*

29 iulie

Ortodoxia, de orice fel, are o poziție fermă cînd e pusă într-o adunare de religii streine. Ea nu spune « respect credința tuturor », pentru că orice altă « credință » e pentru ortodoxie « necredință ». Acesta e marele său merit: ireductibilitatea la polimorfie religioasă, intoleranță, revelație. Aceste caractere păstrează nealterat tezaurul de sacralitate — desigur irațional, — fiind revelat și transmis carismatic — care, altminteri, prin « teosofii » și reforme se debilitază, se atomizează, se rincezește.

*

8 august

Numai nebunii și sfinții nu se contrazic. Cei din urmă participă la Absolutul revelat prin Grație, prin dragoste. Cei dintii sunt monoideni — adică strict logici, constructiv linear — evoluînd. Non-contradicția e acceptabilă numai într-un singur fel de nebunie: dragostea; dragostea nu admite schimb, adică contradicție, pentru că ea e o relație absolută și sui-generis (self-standing). E nebunie întrucît realizează identitatea calitativă a două cantități: $a = b$; relația aceasta poate neglija toate ansamblurile de numere. Rămîne și există ca atare, într-un spațiu special, ignorînd existențele din alte spații. Revelîndu-se, există chiar după ce psihologiceste (nu metafizic) dragostea dispare (schimb, oboseală). Aceasta se datorește imperfecției dragostei umane (incarnate, nu intrupate). Dar faptul că dragostea trece nu e un motiv să ne îndoim de realitatea ei obiectivă, absolută. Am văzut o singură dată Himalaya, dar nu am motive să mă îndoiesc de existența ei acum. « Farmecul » unei simfonii, de ce să-l socotim « farmec » pentru că trece? Pasagerul marilor emoții e dovadă de limitările umane, nu de micimea lor ca emoții (revelații nemijlocite).

*

Staticitatea fenomenelor naturale, ele fiind periodice, ritmice. Ritmul e static; dansul static în tradiție indiană. Cosmosul, fiind armonic, etern, periodic — e static. Libertatea e o iluzie aparentă anumitor fenomene mentale. Tendința de staticizare a mișcărilor prin ritm.

*

Orice explicație globală și perfectă, — excluzând adică misterul, ireductibilul, neprevăzutul — e condamnată. Teoria evoluționistă, sufragiul universal, Freud, Ferrero în istoria romană — care explică tot, înțelege tot, aplică mecanic și comod legea — sunt pasagere.

*

Oamenii sunt indispuși, congestionati, viciați de mișcări; ele sunt, aidoma, mecanic stricate. Oamenii nu știu a respira; de aceea ritmul e grotesc — Prin acordarea respirației cu un ritm prim, cosmic — greutatea, bolovăneala densă a trupurilor se atenuază. Dansul, cale de înțelegere metafizică. Dansul: sacrificiu, ofertă sau cerere, asimilare simptomatică. Dansul metalelor în China. Dansul religios; retrăirea zeului. Dansul mistic: transubstanțializare: trupul ajunge instrument al ritmului.

*

12 august

(pentru scrisoarea răspuns lui Gh. Andrieșescu)

Misterul nu e ignorare, non-cunoștință — ci «revelația neînțelegerii», adică nemijlocita întâmpinare a *realului*. Să mă explic: toți știm ce e moartea și că niciunul nu vom scăpa. Totuși, în fața morții, imediate, reale, ireversibile, a unuia care ne e drag — «cunoștința» se transformă în neînțelegere, în mister. Ignoranța e o stare difuză, e o relație variabilă, capabilă să se atenuze sau să se curme. Misterul e un fapt real, consistent, inasimilabil, transcendent.

În *Isabel și apele diavolului* întrebarea «de ce l-a iubit ea pe Algie?» se referă la un asemenea mister întâmpinat direct. Evident, lucrul e simplu, cu sau fără psihanaliză. Dar revelația lui *existențială* (de unde pînă atunci era virtuală, gnoseologică, noțiune) e de neînțeles. Același lucru și cu dragostea în general — care, dealtfel, nu e niciodată un început («incipit vita nova») ci un sfârșit. E sfârșitul umanului. Dar nu e începutul divinului decît la nebuni sau la mistici.

*

18 august

Sunt un mare dual. Un binom în neobosită schimbare. Orice gîndesc și anticipez mental (ipoteze, working proof) apare în același timp cu contrariul său. Orice ipoteză își prezintă, prin simpla-i apariție, anti-ipoteză. Orice tîlc, orice comentariu pe care îl dau vieții sau cărților. Nu știu niciodată ce-mi place, pentru că îmi place tot atît de mult contrariul. Les extrêmes me touchent. Simultan și dramatic. Lucrul se știe de mult, dualismul goethean e de modă veche, demonismul și gidismul sunt fade — dar nu pot nega caracterul acesta în mine.

Cînd încerc să închipuiesc ideile *altcuiva*, față de un lucru sau față de mine, procedul e identic. De cîte ori încerc să afl mental ceea ce R. crede despre anumite acte ale mele, binomul se prezintă și mă chinuie. Cînd sunt brutal, gîndesc și argumentez că ea apreciază tocmai contrariul. Cînd sunt blind, ipoteza contrarie se cristalizează perfect în minte. Dragostea, cît de mare, nu poate satisface niciodată. E numai o iluzie că se satisface prin ea însăși. Cineva care iubește o femeie își iubește sora și prietena, suferă totuși cumplit auzind de moartea unui alt prieten. Dacă ceea ce numim dragoste ar fi perfectă — suferința nu am putea avea cînd am pierde o *altă* dragoste. Dar lucrurile se întîmplă cum se știe. Poate că numai dragostea divină ferește de desperare și durere pe cel care află de moartea cuiva drag. Așadar, numai

ea are șanse de realitate. Celelalte dragoste (de sex, soră, prieten etc.) participă numai la această realitate obiectivă. Are fiecare contribuția minții (auto-iluzionarea, necesitatea decorului, a sugestiilor fonice, a identității de nivel), așadar sunt într-un anumit sens iluzorii și pasagere (nu iluzorii *pentru că* pasagere). Cu cât sunt mai nebunești, cu atât sunt mai reale, mai firești, mai normale. Ceea ce chemăm normalitate e mediocru și iluzoriu, adică infatuații și alegorii.

24 august

*

Puritatea nu se poate comunica, nu se poate recunoaște. Totul e forma purității. Oricine, vicios în trecut, poate mima puritatea pur formală. Nu există posibilitatea de control, de a *atinge* direct, suflet la suflet, puritatea. Scenele dintre două suflete se creează prin sugestii, vorbe, mediu. Forma satisface. Organică necesitate a conștiinței: exprimarea în forme flutante și autoflatante. Provizorie iluzie. Creație.

Puritatea e inutilă. Singurul ei rost: posibilitatea comunicației nemijlocite, recunoașterea obștească cum se recunoaște un obiect evident. Dar nu e așa. Nici nebunia nu e, pentru că în renunțarea care o determină se poate strecura slăbiciune, incapacitate, insuficiență vitală, lipsă de imaginație etc. Renunțare fără luptă? Lupta adevărată e numai cu și prin păcat.

Există, totuși, o prețuire a purității. În ceasurile de confesiune între suflete care se iubesc cei impuri (cari mimează) sunt oricând în primejdie de a se descoperi, printr-o nebunie, printr-un urlat al sufletului. Asemenea confesiuni ale păcatelor sunt încercări de depășire a individualității, a cercului de fier. De la rău la bine, saltul e calitativ, e revelație — și înseamnă depășire individuală. Confesiunea: participare la sacralitate. Aceasta e singura calitate a purității. Dar numai când persoana căreia [i] se face confesiunea e dedesubtul unei înțelegeri mistic-teologice și aprecieri a confesiunii.

*

5 septembrie

Legea e pentru oameni; jocul e pentru demonul din om, pentru artist și pentru visător. Omul e condiționat de creație, e creat, e *жива*. Dar sakti, potența creatoare și autorevelatoare din om transcende creația. Creează. Ignoră legea, e dincolo de rău și de bine. Creația prin joc: dar opera creată (dacă se detașează de creator ca operă de artă etc., nu în cazul când « opera » e însuși sufletul, cum se întâmplă cu magia, cu tantra etc.) îndată ce a luat formă, se supune legilor fizice și sociale. Diferența calitativă. Aportul voinței sau al jocului. Scopul: să se realizeze visul, unde domnește absolută libertate, ignorând realitatea prezentă și chiar categoriile esențiale ale existenței.

Participare într-un obiect extern, sentiment, instinct fundamental. Cercul de fier. Nu poate fi rupt decât prin Har. Întrupare. Greșala pan-naturistă, pantheismul = comunitate cu formele, dar pe aceeași scară, umană. Participare socială. Dansul: participare cosmică, în Ritm. Orice efort de participare conduce la statică, contemplație. Ritmul, în el însuși, e static. Drama: eforturile și eșuările de a transcende. Religiile misterice.

Soluțiile moderne: participarea prin înjosire, renunțare morală sau abstractism.

1. Aspectul dramatic, tragic, al conștiinței celor mai buni dintre oameni.

2. Dansul. Teoria participării... [*indescifrabil*] ca ritm.

Probabil că ideea de « măsurătoare » a obiectelor sau a ideilor s-a născut din tehnica metrică. Dar aceasta s-a revelat intuitiv, direct, o formă a ritmului, o oglindire a ritmului cosmic. De aici individualitatea logică a gramaticii analitice și a filologiei.

Remarcabilă discuția lui Whitehead (*Process and Reality*, 294 ff.) asupra descoperirii lui Locke în ceea ce privește cele două specii de tranzitorietate: 1) Concrescența (procesul faptului individual ce se realizează manifestându-se în forme ce se anulează sau se asimilează în serie) 2) tranzitorietatea propriu-zisă (pieirea faptului când procesul se termină; moarte — în timp ce în celălalt caz era numai memorie).

Alături de soția sa
Christinel, în aparta-
mentul din Chicago.

Observațiile în paranteză îmi aparțin. Pentru că și eu definisem experiența prin memorie sau transcendere (moarte). Evident, există — sau poate fi justificată prin experiența noastră directă — o altă transcendere, care deși e *viață*, nu e concreșcentă și nu păstrează memoria. Dragostea sau contemplația metafizică și, desigur, a fortiori, experiența religioasă.

*

S-ar putea spune că sentimentul «creatural» încercat la emoția estetică, în fața unei opere de artă (artă, adică proiectare, magie), în fața unuia care a izbutit să se *dea altuia*, — e sentimentul de satisfacție globală și minunare pentru că a rupt cerul metalic al individualității, al izolării.

*

Cînd o virtute sau un adevăr se pierde, nu sunt înlocuite întotdeauna cu un vițiu sau o falsitate (logică, metafizică, istorică) — ci cu o virtute *funcțional* greșită, cu un adevăr *funcțional* greșit. Orice iluzie își are obârșia și justificarea într-un adevăr rău înțeles. Orice vițiu e produs de o alterare a perspectivei virtuții. Dar cu *funcționarea* iluzorie a adevărului, virtuții etc. e mai greu de observat falsitatea și mai greu de găsit originile. De pildă, virtutea seriozității în judecata unui fapt — în timpurile

moderne e funcțional deplasată. Suntem serioși acolo unde ar trebui să fim sceptici sau pasageri. Suntem serioși asupra unor probleme iluzorii: crizele politice, decadența Occidentului, censul [?] populației, ultimele cărți franceze, filosofia contemporană etc. Suntem neserioși asupra unor probleme esențiale: fericirea, virtutea speranței, amuzamentele, cinematograful etc. Cinematograful cultivă cea mai onorabilă facultate a omului: fantezia, activitatea fantastică, aventura, paradoxala rupere de cotidian și trăirea într-o lume feerică. Filmele ar trebui discutate, comentate, promovate, perfecționate. Nu trebuie să le criticăm esteticeste sau «spiritualicește», ci să le amplificăm substanța fantastică. Ele sunt romanța și cavalerismul epocii moderne. Ele satisfac setea de fantastic, de creație a unei lumi ideale, donquichotești — fără morală și fără eroism, poate, dar nu mai puțin fecundă în sugestii, în excitarea imaginației.

Ar trebui să fim mai serioși asupra altor virtuți: caritatea, de pildă. Nu trebuie să cerem înlăturarea cerșetorilor. Ei sunt judecătorii creștinismului cotidian.

Pseudo-Indika

Swaraj e o idee vedantivă, atît timp cît implică independența prin mijloace proprii, nu «good-government» ci «self-government». Pentru că, pentru un indian, liberarea, independența, *swaraj* (în metafizică și morală *mukti*) nu poate fi dăruită, nici de cel apropiat, nici de un străin. Ea e o chestiune personală, condiționată de ecuația karmică a individului sau a rasei. Ea trebuie cîștigată prin mijloace proprii. Mă indoiesc dacă Mahatma e conștient de indianitatea campaniei lui; el e mai degrabă

interesat de aspectul său universal, uman, creștin. Dar Aurobindo Gosh, care e unul din puținele creiere ale Indiei moderne care a îndrăznit să asimileze și să perfecționeze înțelepciunea sanskrită — înclină către acest sens indian vedantiv, al cuvîntului *swaraj*.

*

Compară filologia cu muzica. Limba e un organism, ca și o creație muzicală. Nota *do*, în sine, izolată, e fără înțeles. Îmi sugerează o « rădăcină » emoțională, îmi spune că se poate armoniza cu *mi*, *sol* etc. — dar alt. Legate și topite într-o serie de note, creează o melodie, un organism. Dacă studiez raportul notei *do* cu fiecare altă notă din simfonie, dacă privesc acest raport *static* și-l repet de-a lungul melodiei, nu ajung la nici un rezultat; în nici un caz nu ajung la o emoție, nici la *înțelegerea* bucății.

Același lucru se petrece și cu critica filologică a textelor. A izola un cuvînt, a-i căuta rădăcina și a-i schingiui înțelesul — poate fi științificeste orice, dar nu-mi dă nici un rezultat. Limba, îndeosebi limbile orientale, sunt plastice, dinamice și imposibil de fixat. Critica orientalistă izolează membrii, îi supune unei anatomii severe — dar tocmai prin această desmembrare ucide limba.

Cred că am ajuns la o singură concluzie efectivă: că la orice problemă există o pluralitate de soluții juste. Încercarea de a rezolva și fixa totul printr-o singură soluție conduce la dogmatism, la conflicte refutate, la sterilitate finală. Există un relativism care, aplicat vieții și spiritului, dăruiește singurul criteriu absolut.

*

Se spune că certitudinea unui adevăr implică existența eroarei. În cele mai multe — și mai vulgare — cazuri, da. Pentru mine, însă, existența unui adevăr implică existența, tot atât de certă, a unei pluralități de adevăruri. Și, ca să lămuresc mai mult, adaog: înțeleg prin adevăr orice realitate consistentă și self-standing. De pildă, o statuie: e în același timp simultan și consistent (deși nu simultan în conștiința celui care o privește, pentru că nici o pluralitate nu poate fi simultană în conștiință) un bloc de marmură și o operă de artă. E absurd să spun că una e *mai* reală decît alta, sau singura reală. Într-o emoție estetică, e una reală; într-o măsurătoare a greutateii, e cealaltă. Dacă statuia e veche de două mii de ani, are o valoare istorică, etnografică și așa mai departe. Adevărurile acestea nu se exclud, sunt independente — paralele sau nu, nu mă interesează — și consistente cu planul lor (estetic, fizic, istoric etc.). Să nu mi se spună că acestea sunt « puncte de vedere ». Evident că sunt, dar în același timp ele *cuprind global* realitatea obiectului. Același obiect, *integral*, e adevărat, din mai multe « puncte de vedere ». Acestea sunt instrumente; dar ceea ce se atinge prin ele e realitate și de aceea o numesc adevăr. Exemplul acesta poate fi sofisticat dar nu mă turbură. Evident, filosoficește vorbind, realitatea e una și diversitatea sub care se măsoară e aparență. Dar însuși *adevărul* acesta *filosofic* nu e decît unul din adevărurile cari se pot descoperi asupra exemplului ales de mine.

Ceea ce eu numesc pluralitatea adevărurilor, altcineva poate numi « inconsistentță ». Admit, dar adaog că omul e inconsistent, conștiința e inconsistentă, natura, realitatea însăși e inconsistentă. Pentru că e plurală, e polivalentă și ne e *dată* ca atare. Nu fac nici filosofie și nu vreau să scriu un tratat asupra « datului ». Ceea ce vreau să spun e numai aceasta: că e absurd, ineficace, inutil și nesănătos să reconstruiești realitatea *numai* printr-un singur punct de vedere, fie el teologic, kantian, materialist sau mistic. Adevărul care e cuprins, e iminent în acest punct de vedere (teologic, critic etc.) ajunge ineficace îndată ce capătă supremație. Vreau să spun că, în general vorbind, politeismul e tot atât de adevărat ca și monoteismul. Între ele, între aceste două adevăruri, poate exista, desigur, un alt adevăr; d.p. că monoteismul e mai coherenț, perfect și plauzibil decît politeismul. Dar, cum am mai spus, adevărul acesta dovedește numai că celelalte sunt și ele adevăruri. A spune că obiectul x e o sculptură genială nu implică « eroarea » că e o piatră, ci confirmă adevărul că e o piatră.

POETA UTILIS URBI

Marin PREDA — Publicistul

MOARTEA, DURĂ ȘI NEAȘTEPTATĂ, A tensionat conștiința cititorilor, înălțându-l irevocabil pe Marin Preda ca reprezentant de frunte al unei întregi perioade literare. Dramaticul sfârșit venea la scurt timp după ce un tiraj de masă impusese *Cel mai iubit dintre pământeni*, roman de meditație asupra destinului omului contemporan și de susținere a adevărului rostit în plină credință a misiunii înalte a scriitorului; de acțiune revelatoare și de suflu vizionar, ca apogeu al clar-obscurului întâmplărilor pe care jumătate de veac XX le oferise umanității.

Trăind încă, destinul scriitorului ar fi fost același, pentru că opera îi era consolidată definitiv, dar literatura română s-ar fi îmbogățit, neîndoios, cu alte creații și drumul său ascendent ca expresie a artei profesioniste îndreptățește

regretul absenței. Dar moartea a grăbit considerabil forța constelației Marin Preda, compusă din cîteva lumini de geniu; începînd cu *Moromeții*, oîștea carului său stelar, la care, cu vremea, ca un gospodar chibzuit, a adăugat *Intrusul*, *Delirul*, *Imposibila întoarcere*, *Cel mai iubit dintre pământeni*, osii trainice susținute pe de lături de toate celelalte cărți, într-o deslășire cuprinzătoare a vieții societății românești din secolul nostru, cel mai confruntat cu propria-i existență, intrucît a dus în spate cataclisme mondiale și a făcut din energia nucleară un nou Dumnezeu.

Acțiunea beletristică în cultura națională desfășurată de Marin Preda este aproape întru totul cunoscută, atît din propria operă cit și din mărturii, din interpretările, de o mare bogăție și profunzime, ale criticilor contemporani.

Chiar pata obscură a începuturilor literare a fost curățată cu grijă, astfel încât istoria literară este în posesia datelor fundamentale privind creația propriu-zisă.

Mai puțin lămurită și rămasă, parțial, necunoscută este cea de a doua latură a scrisului său: publicistica. Creatorul însuși a simțit nevoia să-și dezvăluie propria «aventură a conștiinței» și astfel a tipărit două mici capodopere, fiecare unitară în felul ei, *Imposibila întoarcere* și *Viața ca o pradă*. Conținutul lor devine însăși istoria cunoașterii de sine, aceea *sine a sa* teoretizată și desenată surprinzător de un alt mare spirit românesc al veacului, Constantin Brâncuși. *Viața ca o pradă* este mărturia drumului de la clipa trezirii «dintr-un semn» la voința de a elabora *Moromeții*. *Imposibila întoarcere* reprezintă confruntarea lui, ca scriitor și cetățean, cu problemele vieții cotidiene, în special dintre anii 1965 și 1971.

Cel dintâi text pe care l-am întâlnit purtând specificul scrisului lui Marin Preda este din 1942 și se află în Arhiva Radioteleviziunii. Este o conferință radiodifuzată la 7 decembrie 1942, cu titlul *Mateiu Caragiale — un cavaler al crepusculului*, purtând și semnătura lui Marin Preda.

Propunându-i în 1979, editorului Marin Preda, volumul *Confesiuni sonore*, nimic mai firesc să deschidem «dosarul» acestei conferințe. Trecuseră aproape patru decenii și scriitorul afirmă: «Eram în vremea aceea bun prieten cu Miron Paraschivescu. Cred că m-a rugat el să transcriu acest text... Eram așa de bun prieten cu Miron încât a-l semna chiar cu numele meu era o chestie de amicitie. Asta făcea parte din jocul Crailor... Căci țin minte că ti spuneam lui Miron în discuțiile noastre interminabile despre Matei Caragiale că el, adică Miron, este al cincilea dintre Crai. Și ti făcea mare plăcere asta»¹. În felul acesta Marin Preda dezvăluia paternitatea conferinței radiodifuzate.

După debutul din „*Timpu*” (unde publică *Ptriliu*, apoi *Sirigoaica*, *Noaptea*, *La cîmp*), Marin Preda colaborează la alte reviste precum „*Vremea*”, „*Evenimentul zilei*”, „*Viața socială CFR*”, „*Revista literară*”, „*Contemporanul*”, „*Tineretea*”, „*Lumea*”, „*Veac nou*”, „*Studentul român*”, preocupat asiduu doar de apariția schițelor și povestirilor, dezinteresat total de publicistică. Odată cu anul 1948 și apariția *Întîlnirii din pămînturi*,

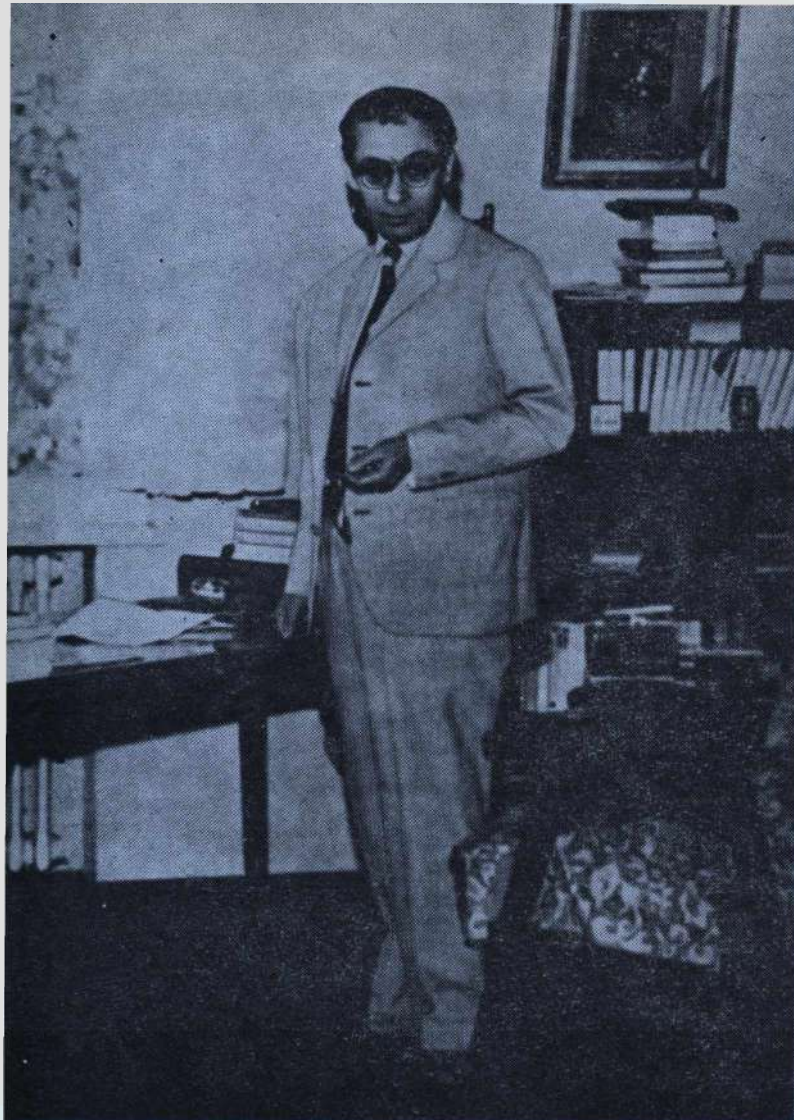
sfera de interes față de scriitor se lărgesc pe măsura recunoașterii publice la „*România liberă*” și „*Scnteia*”, „*Viața Românească*” și „*Gazeta literară*”, iar, cu timpul, în întreaga presă social-politică și culturală. Fără să fie absorbit de publicistică, abordează, din vreme în vreme, articolul de istorie literară și eseu, în care faptele de cultură sînt privite din propria-i perspectivă, trasă din «politiceaua» Poienei lui Iocan. Miroslul reavăn și satira pînă la virulență tincturează fenomenul literar al epocii, din robusta dorință de a-l elibera de dogme și servituți. Aceasta este prisma cu nuanțe, de semafor roșu și verde, excluzînd situațiile razachii, prin care dezbracă pînă la nuditate fenomenele scrisului din perioada «obsedantului deceniu».

Un moment important al activității publicistice îl reprezintă anul 1963. Eliberat de greaua scriere a *Risipitorilor*, care niciodată nu l-au satisfăcut deplin, dar i-au dat încrederea trecerii de la *Moromeții* spre o altă lume a literaturii și revenit dintr-o călătorie în îndepărtatul orient — din Vietnam — unde s-a inspirat pentru nvela *Friguri*, scriitorul simte nevoia să-și încerce starea de sevă națională și prilejul i se deschide neașteptat. Unde? În paginile „*Scnteii tineretului*” unde publică la rubrica *Să discutăm despre tinerețe, educație, răspunderi*, la răstimpul dorit de scriitor, între 10 mai și 6 decembrie, purtînd mai întîi titlul generic *Despre devotament* (10, 12, 15, 16 mai) și *În încheiere, despre devotament* (20 iunie), urmînd *Părinți care cer garanții* (26 iunie), *Istoria unui președinte și a unei gospodării* (3 noiembrie) și *Destinul unei familii din Siliștea-Gumești* (6 decembrie). Toate reprezintă «cazuri de viață» supuse atenției publice cu acute opinii personale despre situațiile limită prezentate. Este o încercare sistematică de a onora o colaborare pe o temă dată.

Cel de al doilea moment, reprezentînd și apogeul harului său jurnalistic, este legat tot de o publicație tinerească, de revista „*Luceafărul*”, unde Adrian Păunescu l-a provocat să răspundă la rubrica *În fiecare săptămînă Marin Preda răspunde la o întrebare* (avînd durată între 18 aprilie 1970 și 3 iulie 1971), inclus parțial în volumul *Imposibila întoarcere*. Dar, deja, în această suită, între 27 martie și 3 iulie 1971, făcuse să apară cîteva mărturii autobiografice care vor constitui începutul unei alte cărți, *Viața ca o pradă*, apărută în 1977.

Parcursînd acum scrisul integral al lui Marin Preda, constatăm că în vreme ce romanele

¹ A se vedea interviul *Miron este al cincilea dintre crai*, precum și notele din acest volum.

Fotografia de Vasile
BLENDEA.

mustesc de o nesfârșită fierbere de viață, acoperind literar istoria românească de la cel dintîi război mondial și pînă spre sfîrșitul anilor '70, așadar, timp de o jumătate de secol, publicistica dezvăluie formidabila cuprindere fenomenologică și culturală a acestei perioade, cu implicații asupra spiritualității omenirii. În acest context trebuie înțeleasă prelungirea *Vieții ca o pradă* în interviuri și opinii, mai ales după elaborarea acestei cărți, unitatea sinelui lui Marin Preda destăinându-se prin întrebări și răspunsuri ca formă platoniciană de cunoaștere a lumii ca viață și a lumii ca literatură, ca univers al creației. Și, ceea ce se înțelege acum cu mult mai bine, este mai întîi întînsa lui cultură, lupta de pe această poziție pentru afirmarea crezurilor exprimate estetic în opere.

Narindu-și propria existență în *Viața ca o pradă*, afirmîndu-și opiniile în *Imposibila întoarcere* și în toate celelalte articole, eseuri, cronici, interviuri neincluse aici, publicate sau rămase în manuscrise și dactilograme, la Radio și Televiziune, Marin Preda săvîrșește, paralel cu opera și întărindu-și creația, o destăinuire a temeiniciei culturii, clădind propria sa imagine asupra spiritualității universale și a profesiei de scriitor.

Marea problemă, marea obsesie a scriitorului rămîne problema adevărului, fierberea de viață autentică pătrunsă și revărsată asupra cititorului prin literatură. Ce exprimare mai clară, în acest sens, decît afirmația: «Prima mea obsesie înainte de a concepe o poveste sau un roman este ca ceea ce scriu să fie adevărat, să aibă viață, cititorii să creadă că totul a fost real».

Și chestiunea este reluată și exemplificată în numeroase eseuri și interviuri, esența ei rămînd aceeași. În subsidiar, de aici, însă, Marin Preda formulează o altă idee din aceeași categorie a obsesiei conștiinței scrisului. Este vorba de adevărul vieții care devine implicit adevărul istoriei. Punctul de plecare al discuției nu întîmplător îl formează cîteva exemple clasice din literatura noastră, începînd cu Slavici și Rebreanu care au reliefat în operele lor mutațiile produse în societatea românească.

Profesiunea de scriitor, atît de des luată în discuție, este pentru Marin Preda cea mai angajantă și de cea mai strictă responsabilitate artistică și civică. Această responsabilitate se coagulează în taina mesei de scris, care devine, astfel, o masă a graiului interior, istovitoare, pentru că trebuie să lași în acele clipe «o treime din forța ta creatoare».

Marin Preda se impune la lectura integrală a beletristicii și publicisticii ca un creator total. Un scriitor care și-a slujit profesia cu demnitatea și conștiința faptului împlinit. Nu a plătit tribut împrumuturilor, nu s-a contopit cu doctrinele. S-a confundat cu opera într-o măsură atît de puternică încît — caz unic în literatura noastră — a produs cel puțin în lumea artistică această revelație a confruntării cu eroul creat, devenind el însuși aidoma celui mai viu dintre personajele sale, un Moromete, comportarea sa fiind moromețiană, iar acțiunea numindu-se moromețianism. Astfel, el este și fiul și părintele lui Moromete, fascinația operei provenind de aici. Iar situația se repetă, în alte coordonate, în ultima capodoperă, *Cel mai iubit dintre pămînteni*. Așa se face că și Ilie Moromete, și Vițtor

Cuvînt înainte la lansarea romanului DELIRUL

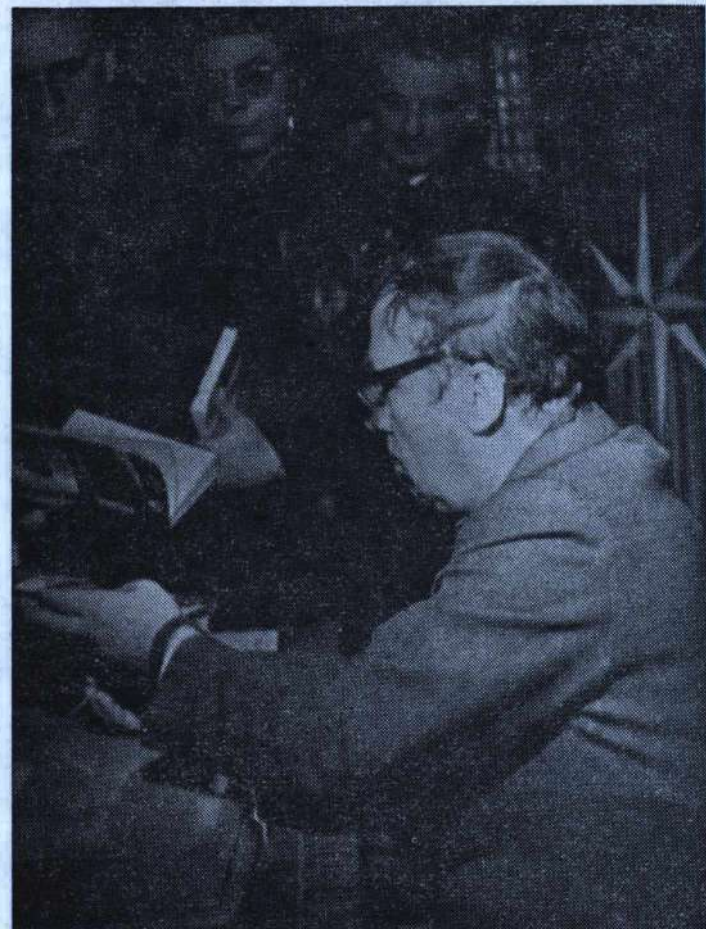
(29 ianuarie 1975)

Despre cartea pe care o aveți sub mînă, nu pot să vă spun mai multe decît următoarele: Această carte am scris-o în 2—3 ani și este cartea despre care am declarat că este cea mai grea carte din cariera mea de scriitor în sensul că cel care povestește este în același timp și eroul romanului fără să fie în același timp cel care povestește la persoana întâia. În același timp, evenimentele prin care trec eroii sînt evenimente istorice, deci cartea are și un caracter istoric. Este vorba de istoria poporului nostru în cea mai neagră perioadă din istoria sa modernă și anume anii 1940 — începe această carte — și se termină acest prim volum în 1941, în toamnă.

Sentimentul meu la sfîrșit este de regret că istoria nu este dusă la cap, că opera mea nu este încheiată, și că mai am de scris, încă mai am de trudit, în continuare, pentru a încheia ciclul *Morometilor* pe care l-am început acum 30 de ani.

Petrini sînt două fețe ale unei aceleiași personalități, două fețe atît de distincte în particularitatea lor, pentru că însuși timpul omului Marin Preda a devenit altul. În cei douăzeci și cinci de ani cîți despart aceste romane, scriitorul a trecut de la înțelegerea intuitivă a Poienei lui Iocan la marea cultură universală și de la *Ion* și *Baltagul* la Celine, Kafka și Marquez, procesul cognitiv împlinindu-se prin confruntări dramatice, descoperiri și redescoperiri, preferințe și eliminări, determinate și de o experiență continuă de viață, de la 25 la 50 de ani — vîrsta magicea maturității.

Om al prezentului cu toate frămîntările și înțeleștirile lui, Marin Preda se implică în evoluția societății românești, întreaga lui operă, privită cronologic, în diversitatea domeniilor abordate și caracterologic, oferă o frescă totală a României de după primul război mondial, cu o

atenție aparte asupra destinelor din deceniile fierbinți (din preajma și vremea «Marelui Delir», între 1933—1944, și din perioada următoare, a anilor 1944—1964), în care se produce decantarea conștiinței umane, aflată la început într-un acut proces de criză, apoi, în plină odisee a căutării unui drum, paval uneori cu iluzii, dar sub care Marin Preda descoperă permanent solul fertil de filosofie, înțelegere și acțiune națională al poporului român. În felul acesta, spre deosebire de înaintași, interesați numai de problema țăranului sau numai de aceea a vieții mahalalei, sau numai de a intelectualului, Marin Preda, tacticos ca Ilie Moromete și răbdător ca *Salcimul* propriei copilării, a abordat, rînd pe rînd, toate temele majore ale societății, care erau în fond ale lumii prin care a trecut generația sa.

Victor CRĂCIUN

« Acest destin este al unei întregi categorii de oameni »

— Care este eroul cărții la care lucrați acum?

— Vreau să fac o mică precizare. În *Moromeții*, volumul II, unul din eroi, Niculaie Moromete, spune la sfârșitul romanului că el a plecat din sat și că lumea l-a uitat. N-a mai populat — ca să spun așa, cronica satului cu aventurile și întâmplările lui. Ulterior, însă, lumea află, după zece ani, că el din activist de partid a ajuns inginer agronom. Acești zece ani constituie subiectul noului meu roman în care încerc să arăt ce i s-a întâmplat de

fapt lui Niculaie Moromete în această perioadă care rămâne pentru satul lui, de unde a pornit, un lucru necunoscut*.

— E albă, o perioadă albă pentru ei, dar pentru Niculaie Moromete?

— Este o viață, nu-i așa, care prezintă un semn de întrebare la care încerc să răspund ce a făcut? Ce s-a întâmplat cu el după evenimentele care s-au petrecut în comuna în care el s-a întors într-o vară, cu o sarcină, și care s-au terminat foarte rău pentru el. Mă ispitește acest destin, pentru că el nu este numai al unui erou, ci este al unei întregi categorii de oameni care după 1953—63 au parcurs împreună cu societatea noastră un șir de evenimente între care unele spectaculoase, altele mai puțin, în tot cazul foarte interesante.

(11 aprilie 1970)

« O apropiere—distanțare de erou »

— De la scriitorul Marin Preda dorim să aflăm mai întâi relația dintre dv. și personajele dv. Au fost, după cîte știu, niște etape. Știu asta dintr-o mărturisire a dv. de acum cîteva luni, publicată în „*România literară*“, dacă nu mă înșel. Ilie Tăbîrcele era personajul care se insinua în glandirea, în vorbirea dv. și atunci vă deranja puțin, vă revolta.

— Mi-aduc aminte că spuneam acolo, făceam mărturisirea că nu-mi convenea cituși de puțin ca un oarecare Ilie Tăbîrcele să-și impună el punctul de vedere țărănesc asupra lumii, iar eu să nu am propriul meu punct de vedere. Asta nu-mi convenea cituși de puțin, nu-mi plăcea. Însă relația la care mă refeream atunci era aceea că un scriitor nu acceptă — cel puțin eu nu acceptam — să se plimbe printre picioarele personajului ca o ființă care nu face decît să se afle la cheremul personajelor sau lumii pe care vrea să o descrie.

— Care este astăzi părerea dv. cu privire la această relație dintre scriitor și personajele sale?

— În prezent, în literatura modernă, o idee a relației autor și personajul său s-a modificat în sensul căutării unei mai mari autenticități. Se observă, de pildă, că foarte mulți scriitori folosesc un procedeu care nu e nou, care e mult utilizat, deși — cum

* Vezi *Marele singuratic*,

spuneam — el nu reprezintă o noutate în literatură. Și anume, e vorba de plasarea scriitorului din punctul de vedere al eroului — dispariția scriitorului — și lăsarea cimpului liber eroului care el singur povestește cine e, marea sa aventură care apare în romanul sau povestirea respectivă.

Este un procedeu care, cum spuneam, e foarte des utilizat, și care într-adevăr, dintr-un anumit punct de vedere, sporește pentru cititor interesul și autenticitatea literaturii, dând cititorului impresia că autorul a dispărut și că astfel întrebarea foarte supărătoare care se pune în ultima vreme, de unde știe scriitorul când arată gândurile personajelor sale, de unde știe el că alea sînt gândurile pe care le-a avut personajul în situația descrisă.

Aicea, bineînțeles, se poate obiecta că această întrebare nu are în vedere faptul că arta e o convenție, ci că chiar dacă știi procedeu și lași singur pe erou să povestească aventura, și atunci se poate ridica întrebarea: ei bine, cine a scris cartea, dumneata sau eroul? Și bineînțeles că pe copertă numele este al scriitorului și înăuntru personajul își povestește întâmplările.

— Sigur că este vorba nu de o dispariție adevărată a scriitorului, ci de o dispariție aparentă, convențională, cum spuneai, dar eu cred că aicea este vorba de o și mai mare contopire a scriitorului cu personajele sale.

— Scriitorul plasindu-se perfect din punctul de vedere al personajului, el, ca să spun așa, epuizează mai profund universul care ni se dezvăluie, adică universul personajului, și în felul ăsta avem un sentiment sporit de autenticitate. Însă, asta împiedică totuși pe scriitor, poziția aceasta nouă pe care o adoptă, să-și mai exprime și propriul său punct de vedere, să privească mai de sus o lume care prin definiție fiind povestită de erou, este limitată. Țasta ar fi dezavantajul acestei metode, dezavantaj care se pare că nu deranjează actualmente pe scriitorul modern, ci asistăm, într-adevăr, citim multe cărți, unele bune, în care romanul sau povestirea respectivă sînt scrise la persoana întâia.

— Sînteți unul din scriitorii cu o mare înțelegere pentru personajele pe care le descriu, pe care și le însușesc, pe care și le apropie. Și în noua carte probabil că veți avea aceeași...

— Nici nu mai știu care va fi relația între mine și acest personaj, cartea nu este foarte avansată, și firește că altfel un scriitor poate să scrie, cînd nu reușește să stabilească o adevărată simpatie dacă nu chiar admirație, dacă nu chiar o apropiere foarte, foarte mare, de personajul său, urmînd ca, această apropiere — distanțare de erou, care să dea obiectivitatea necesară creării lui, să constituie succesul sau insuccesul creației respective.

— Mi se pare că invitați nu numai pe exegeți, idar și pe cititori la citirea fiecărei ediții a cărții dv. apărute. Mă gîndesc că pentru dv. reeditarea unei cărți este o nouă punere în pagină. Sînteți de acord cu asta?

— Nu... nu într-un totuș...

— Nici dacă ne gîndim numai la *Risipitorii*?

— Ceea ce spuneți se referă probabil la edițiile... trei pe care le cunoaște publicul și aproape șase pe care le știu eu, care sînt la mine în manuscrise. Însă celelalte cărți ale mele nu au avut această soartă, decît vagă, mici retușuri, care trec neobservate de cititor, și e un lucru care, pentru a fi sincer, îmi displace să-l fac, însă l-am făcut silit pentru *Risipitorii* intrucît acolo era o experiență pe care am povestit-o în articol, în „*România literară*”. Mă refeream deja înainte la dialectica apropierii și detașării de un personaj. La primele două ediții pe care le-am publicat, mă supăra, afară de motivele pe care le-am povestit în „*România literară*”, între altele, ceea ce îmi spuneam mai înainte, faptul că apropierea sau detașarea de unele din personaje nu era pe placul meu, nu ducea la efectele pe care eu le scoteam scriind acest roman, respectiv descopeream că sînt, că mă axasem prea aproape de ele, și romanul suferea din punctul de vedere al unei obiectivități liniștite.

(18 august 1970)

DESTĂINUIRI

A.E. BACONSKY

evocat de

Nicolae CIOBANU
Aurel RĂU
Aurel GURGHIANU
Petre STOICA
Victor FELEA
Mircea BRAGA
Ion ȚUGUI
Mircea TOMUȘ
Anghel DUMBRĂVEANU

la „ROTONDA 13“ *

Nicolae CIOBANU: « Atunci s-a întâmplat ceva cu totul straniu »

Ne întâlnim la acest început de primăvară ingrată, cu prilejul unui eveniment calendaristic de mare gravitate, în ordinea istoriei literaturii române contemporane, aflat sub pecetea unei afectivități dramatice, a unei nostalgii la fel de dramatice, greu de exprimat în cuvinte. Este vorba de omagierea și evocarea marelui scriitor A. E. Baconsky. În această împrejurare, o bună parte din aceia care l-au iubit; l-au cunoscut și care au fost în preajma lui A. E. Baconsky se află în fața dumneavoastră, unii venind aici, la Muzeul Literaturii Române, din locuri mai îndepărtate de București.

Dumneavoastră, desigur, îi cunoașteți, dar mie îmi face o mare plăcere să vi-i prezint și să le adresez un sincer « bun venit ». Este vorba, așadar, de poetul Aurel RĂU — redactor șef al revistei „Steaua“, de poetul Aurel GURGHIANU, redactor șef-adjunct al aceleiași reviste, de poetul și criticul Victor FELEA, fost și domnia-sa « slujbaş », ani îndelungați, la „Steaua“, după aceea redactor șef-adjunct la „Tribuna“, de Mircea TOMUȘ, critic și istoric literar, redactor șef al revistei „Transilvania“ din Sibiu, fost și dinsul redactor la „Steaua“, în anii de glorie și de strălucire tinerească ai acestei publicații, strălucire tinerească, pentru că „Steaua“ e într-o continuă strălucire, dar la altă vîrstă, la venerabila vîrstă a maturității; este vorba, apoi, de Mircea BRAGA, cunoscut eseist și critic literar, redactor la revista „Transilvania“, de cunoscutul și dragul nostru poet Petre STOICA, de poetul și prozatorul Ion ȚUGUI, ambii din București. **

* Din 13 martie 1987.

** Neputînd ajunge la această întâlnire, Anghel DUMBRĂVEANU ne-a trimis, prin Mircea TOMUȘ, un text, pe care îl încredințăm tiparului.

Vă mai aduc la cunoștință că în fața dumneavoastră, în primul rând, se află prozatorul Dumitru Radu POPESCU, președintele Uniunii Scriitorilor, și alți reprezentanți de seamă ai literaturii române; la o primă ochire — sper să nu uit pe nici unul — văd pe poeta Ileana MĂLĂNCIOIU, pe poeta Denisa COMĂNESCU, pe poetul Nicolae PRELIPCEANU, pe prozatorul și poetul Platon PARDĂU, pe prozatoarea Rodica BRAGA de la Sibiu și pe poetul Dumitru MUREȘAN de la revista „Vatra” din Tirgu Mureș. Se află la Rotonda noastră, — lucru emoționant — și fiul lui A. E. Baconsky, Tudor BACONSKY, pe care îl salutăm din inimă. În ceea ce mă privește, nu mă încumet să vorbesc mai mult, acum, despre marele poet; mă simt și acum blocat de emoția înfricoșată pe care am trăit-o când am mers la Baconsky, acasă la el, prezentându-i eseul meu *A. E. Baconsky — resurecția elegiacului în poezie*. Atunci s-a întimplat ceva cu totul straniu. Aflându-ne în minunatul salon din casa lui Baconsky, evident cu poetul Ion Țuguș și cu încă un bun prieten de-al nostru, cu doamna Clara Baconsky, la un moment dat, când cu toții savuram farmecul inegalabil al celor spuse de Baconsky, pur și simplu s-a prăbușit aproape întreg plafonul încăperii, noi fiind pe margine așezați în fotolii. Faptul s-a petrecut cam cu jumătate de an înainte de cutremur.

Să mergem deci mai departe și să dăm cuvântul poetului Aurel RĂU:

Aurel RĂU: *« Un cîntec în sensul cel mai pur » **

Cadrul în care evocăm efigia de lumină a lui A. E. Baconsky, la 10 ani de la plecarea sa dintre noi, care s-a produs într-un vast tribut de jertfe colectiv al unei întregi națiuni, obligă la un prim pios omagiu, deplingind toate aceste pierderi. Îmi fac o datorie de suflet și eu s-o fac. Dar, totodată, și, mai cu seamă, prilejuiește o altfel de punere de accent asupra valorii unui poet și scriitor dintre cei rari, căruia îi este consacrată o comemorare specială la Muzeul Literaturii Române, azi. Evident sînt binevenite toate modalitățile de a-i reda, un ceas-două, dimensiunea vieții reale, celui care atît de tragic și la netimp a pierdut-o. Evocarea,

mărturia, definiția critică, un amănunt biografic revelator, o scrisoare, un document — cu timpul toate vor concura la o imagine de ansamblu.

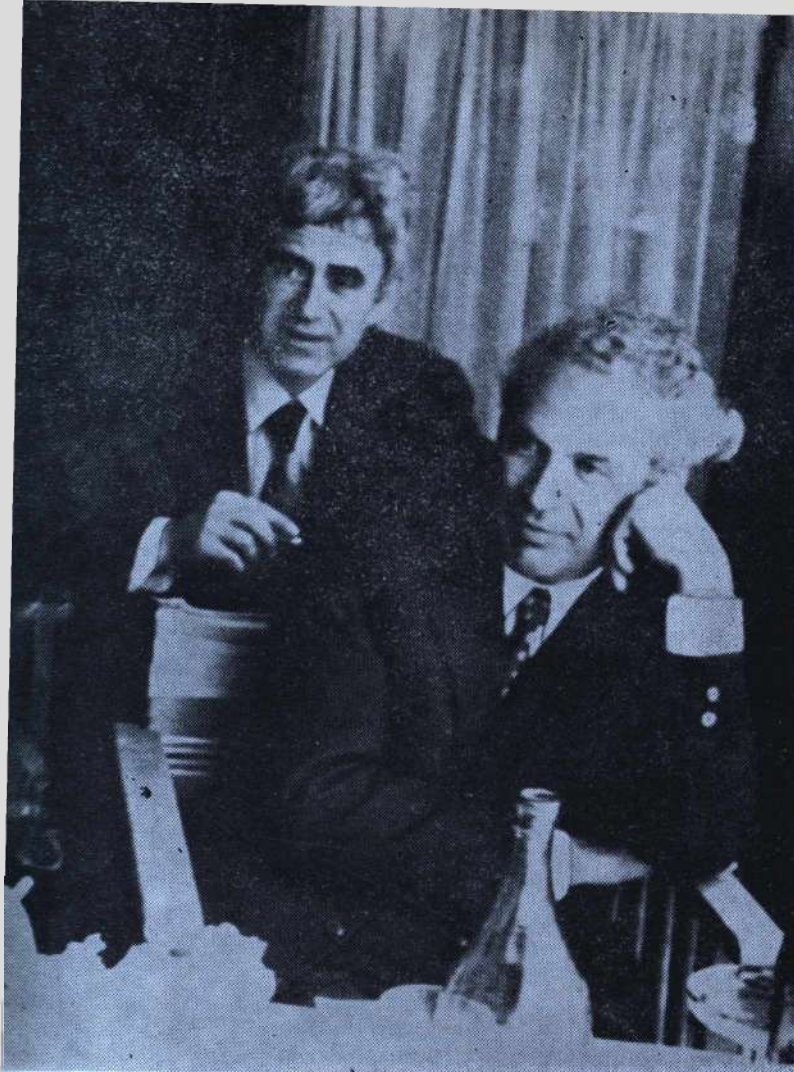
Mult pot întreprinde, au întreprins, vor întreprinde oameni care l-au cunoscut, aici prezenți, acum la maturitate și ei, deținînd arta cuvîntului, sau numai oameni de bine, de inimă, parteneri de vreun fragment de drum, de norocoase conclavuri.

Multe fațete ale personalității sale complexe se află reflectate în amintiri ale scriitorilor care i-au fost apropiați în interludiul clujean, în anii începuturilor și în redacția revistei „Steaua”, multe în conștiințe bucureștene, sau din alte spații, încît nu în ceasuri: în zile, de fapt numai în lunile și în anii cărților, schimbul de impresii, de flori ale omagiului care ne-a adunat aici, se vor afla apărîndu-l de injustiții sau mistificări, care îl vor fi amuzat. Când spun « amuzat », mă gîndesc la felul său benign ironic, oricît caustic, și de asemenea la faptul că prin scrisul său l-am considerat mereu viu, existent, cum și este, în spirit.

Amintiri din anii-i transilvăneni ați ascultat, veți asculta încă; la fel, din trecerea-i mateină dimbovișeană. Petre Stoica, într-o carte, a întîns cu o frumusețe pe care o cunoaștem, între cele două etape, o minunată punte; în ce mă privește, prin multele pe care le-aș putea depăna m-am temut că voi uita genul scurt, așa că aleg un alt fîgaș.

A. E. Baconsky era în toate un om extraordinar. În intransigență, în farmec, în intuirea semenilor, în prietenie, în ținută, în dragostea de trecutul românesc, în gus-

* Text apărut și în „Tribuna”, XXXI, nr. 14 (1580), 2 aprilie 1987, p. 5. Inedite rămîn doar frazele subliniate.

Împreună cu prietenul său, Mihai Gafița, dispărut amândoi, alături, în noaptea de 4 martie 1977.

tul pentru aventură, în fantezii copilărești, în încrederea în creație, în opțiunea pentru modernitate, în rectitudinea morală, în ceremonialitate, în tandrețe, în finețe, în deschiderea spre întreaga cultură. Am surprins numai câteva trăsături, la voia și din fuga condeiului. Vă dați seama și numai din această incomplet inventariată povară de aur cite scintei la impactul cu epoca pot lua forma unor picante relatări de întâmplări, de ce avînt inversunat sau în ghilimele «incomod» beneficiază, cu pornirea-i din aprilie 1954, programul revistei de literatură din Cluj căreia îi devine redactor șef, după cum unei echipe literare tinere, solidare în idei, îi devine exponent. Sentimentul că se poate orice, că depindem numai de credința în noi înșine, că trebuie folosit orice prilej pentru progresare, pentru dezgheț, întemeiază, dinamizează, găsește în cititori un întins ecou. Își are avantajele și dezavantajele — acestea, autoanulări prin neantul lor — unor angajări în efemer. Sentimentul că inițiativa pentru deschideri, că lupta pentru o ieșire mai grabnică din labirinte la noi, cu noi.

[Reduc la metaforă astfel un întreg capitol de istorie literară postbelică, care pregătește anii 60—65, și topesc astfel, devălmășit, anecdote ale grației, puneri la cale de articole polemice, citiri reciproce de versuri inedite proprii, replieri prin redactări, prin nopți, de scrisori sau texte așa-zis autocritice, pentru lansări în opi-

nie, drumuri prin primăveri, printre troiene, la case de scriitori interbelici sau colecții de pictori interbelici încă nereabilitați, încordări ale nervilor sub tunete din ședințe, surisuri de complici cu minciuna și șabloane de grotă, dimineți și dimineți în vagonul de dormit, odată lăsați munții, unde soarele mare, de băragane, cată să acceptăm mai tinără cu două săptămîni primăvara, de la București răsare — pentru a umbla cu A. E. Baconsky, «dincolo de iarnă», prin fluxuri ale memoriei, la anii ctitoricești ai lui.

Nu zic cu A.E., căci cu excepția lui Victor Felea, cu care se cunoștea din primii ani de studenție, noi ne adresam, unii altora, cu Dumneata. Ne prețuiam reciproc, erau mici sărbători momentele mai fericite de scris ale fiecăruia, dar calificativul «mare», expresia «ești mare» se rosteau, la Cluj, sub un suris. *Precizez aceasta pentru a trece la o altă idee, și a încheia. Pe care am anticipat-o într-o frază de la început.*

Contemporani cu Baconsky și cu posteritatea lui, am asistat la mai multe proclamări de aștri de primă mărime, produse lesnicioase chiar dacă parțial întemeiate. Cu privire la valoarea lui însă, în jurul scrisului său, mai adesea s-a tăcut asupra chiar a tipologiei lui de om predestinat, de direcție literară, a eseistului de o anvergură europeană, și a rafinatlui critic de artă, a prozelor sale fantastice și simbolice, tot atîtea măști ale poeticului și reflecției umaniste. A funcționat o prelungire inercială de miopie jumătate optuză, jumătate levantină, cu destule puncte de pornire și din albia scrii-

toricească, la adăpostul convenabil al unor reticențe sau amnezii manifestate în unele cercuri de decizie. S-a confundat fondul funciar constructiv al unui flux justițiar și vaticinar al ideilor, cu o dezicere de un sacru etnic-etic, și aceasta într-un empireu unde tocmai aceste monade luceau subtextual, erau rațiunea unor mortificări de sine și cauză împlinirilor. De aceea melodia poeziei lui, de un mesaj uman bogat, se aude încă mai puțin decît s-ar cuveni. Este, cred, momentul ca punerea accentului altfel asupra valorii unui poet și scriitor dintre cei adevărați — respect convenirea tacită, sau accepția tacită la care m-am referit, și nu spun « *mai mari* » — să ducă la reevaluarea operei baconskyene, luate în ansamblu, la editarea, la considerarea ei inclusiv din punct de vedere al contribuțiilor la nou, la mutația care s-a produs față de timpul și stadiul interbelic al liricii, la tot ce, cum ar spune Lucian Blaga « devine în patrie ». Să amintesc în acest sens ceva, și nu de dragul amatorilor de clasamente, să-mi amintesc intuiția pe care o avusese Tudor Arghezi, care mi-a vorbit în acest fericit caz poetic, « *de substanță* ». « Unii nu îl vor fi apreciind, fiindcă nu văd substanța. Eu nu pot să nu văd substanța », aud undeva în unduirea ritmată clasic a glasului de după *Cîntare omului*, mai bătrînesc și dumnezeiesc.

Critica serioasă, însă, istoria literară mai recentă — mă gîndesc, de pildă, la interpretarea dată de Eugen Simion — au început să vadă această substanță, semn că vorbim într-un anume consens, nu hazardat, cînd, invocînd exemplul unei vieți consacrate radical mai binelui și mai frumosului, dăruite cu deplină generozitate, chiar dacă uneori printre înnorări, creșterii limbii românești, nu ne putem smulge de tot de sub vuietul de căderi de turnuri ale emoției.

A. E. Baconsky — o stea dureroasă și emitentă, un cîntec în sensul cel mai pur.

Nicolae CIOBANU:

Sper că altt de densul și de emoționantul cuvînt al lui Aurel RĂU să ne fi dezinhbat cît de cît și să putem astfel continua evocarea. Rugăm deci pe poetul Aurel GURGHIANU să ne comunice cîte ceva din bogatul tezaur al aducerilor aminte legate de personalitatea lui A. E. Baconsky.

Aurel GURGHIANU: « *Factor coagulant al mișcării literare de la „Steaua“* »

În 1954, cînd apărea „*Steaua*“, grupul poezilor care lucrau la „*Almanahul literar*“ era deja constituit. După plecarea lui M. R. Parascchivescu, a lui Geo Dumitrescu, a lui Andrei-roiu, Brad, cu toții dispersați în perioada „*Almanahului*“, s-a cristalizat gruparea « steliștilor »: A. E. Baconsky (redactor șef), Aurel Rău (secretar general de redacție), Victor Felea, Aurel Gurghianu, la care s-au adăugat Leonida Neamțu, din altă generație, iar ceva mai tîrziu, Petre Stoica, deși nu locuia la Cluj.

George Munteanu și mai tînărul său confrate, Mircea Tomuș, erau criticii revistei, iar D. R. Popescu — prozatorul ei. Mai existau și alți redactori, dar eu îi amintesc doar pe cei ce constituiau colectivul de bază.

Nu cred că voi fi dezmințit în afirmația că factorul coagulant al acestei mișcări literare era A. E. Baconsky. Calități de pedagog, o subtilă dialectică, un gust infailibil în materie de poezie, în conjuncție favorabilă cu un talent puțin obișnuit, permeabilitatea sa la celelalte arte și ramuri ale culturii l-au impus firesc, spontan, iar noi i-am recunoscut tacit incontestabilul ascendent asupra noastră. Farmecul omului precum și forța sa de convingere ne-au cucerit cu totul.

Nu eram o redacție boemă, dar nici prea multe ședințe de lucru nu țineam, deoarece eram într-un dialog perpetuu în viața de toate zilele. Ne vedeam seara la el acasă, iar ziua obișnuiam să ieșim uneori în grup, să facem plimbări, să mergem chiar după

Proiect liric.

Azi vrea un par liniștit, o floare
să am pe grumaz o culoare târzie
un cântec să fie în lumini viitoare
o salmă pe 'ntinderea nopții să fie

peși - altădată strășile se opreau îndurerate
altădată copacii goi cerșeau păsări albe
nici un amurg nu 'nscria orzanele
Numai fumul cânta ochii iubitelor noastre

Lumea era în nici mai multe metafore finite
Lumea durca ca o pată neagră pe alb
Oamenii își treceau amintirile prin păr
Sânii femeilor nu existau în cuvinte.

Măine însă, mâine iubito nu vei mai plânge
măine și copacii vor avea filinele aprinse în ramuri
Măine un cântec aprins va învinge
Și viața - ui va bate ca o fată la glasuri.

☞ III

A.E. Baconsky.

+ Semnificații: *Huberman*. -

cumpărături cind unuia îi lipsea un lucru. Poezia, revista apăreau în toate discuțiile noastre.

Pe vremea aceea, „Steaua” era ținta unor atacuri vehemente, fie din partea revistelor de atunci, fie din partea presei cotidiene — ceea ce aducea după sine chemări la ordine în ședințe de prelucrare la București sau la Cluj. Cel mai vizat, se înțelege, era redactorul șef.

De fapt, poezia pe care o vizam noi, în frunte cu Baconsky, căuta să mențină legătura cu cea a generațiilor trecute, cu tradiția interbelică, promovind imaginea, lirismul atît de hulit pe atunci, cînd reportajul versificat, «epicul», adică faptul jurnalier însoțit de declarația zgomoasă, lozincardă, constituiau expresia metodei fundamentale de creație.

În ceasuri «de cumpănă», pentru a răspunde «comenzii sociale», urma cîte un număr de revistă mai «axat». Atunci venea stimulenta colectiv: nopțile «de creație» la redacție, despre care am mai vorbit într-un interviu. Seara ne instalăm la sediul nostru din strada Horea, 17. După ce purtam o scurtă discuție despre ceea ce ne-am gîndit să scriem fiecare, ne separam. La ora 24 — pauză. Ne alcătuim în formație de cînaclu și ne citeam producțiile. Constatam uneori că Rău ieșise din ritm și rimă, cotind-o spre proză. Notez că versul liber nu era admis, «nu-l iubeau cititorii». Așa că autorul era sfătuit să se întoarcă în birlogul său și să facă

poezie adevărată. Reveneam la «unelte», înțelegi (după cum ne era sporul) ca, după o oră, două, să fim gata cu toții. Urma etapa finală, de finisare, — stilistică, evident — cînd cel aflat în impas era ajutat să treacă hopul. «Șarja» de noapte trecuse cu bine, iar genul de poezie cerut era asigurat pentru un număr. Practica aceasta a durat vreo doi ani. Au fost momente de care ne aducem aminte cu oarecare nostalgie. În ceasurile ce ne mai rămîneau pînă la ziuă nu ne venea să dormim. Luam o sanie sau o trăsură (după anotimp) și ne cheltuiam clipele într-o plimbare pe strada Grigorescu, unde (vai, tinerețea!) îl trezeam din somn pe Gică Munteanu, criticul, care nici el nu dormea tocmai liniștit, cu gîndul la lupta dusă pentru «modernitate». Se scula, ne servea cu ceva, pregătit pentru orice eventualitate, neexcluzînd asemenea vizite.

N-aș vrea să se tragă o concluzie eronată, după cele spuse pînă acum, că eram streini de aspirațiile timpului... Nu eram. Dar nu puteam accepta maladiile sale. Vedeam în alt fel literatura nouă, arta, în general, crezînd sincer că idealurile societății nu pot fi servite cu surrogate periculoase — pentru că pervertesc gustul publicului, îl îndepărtează de poezie, de tot ce-a fost major în cultura națională. Dar pentru a ne susține mai temeinic părerile, era nevoie și de partea de îndrumare directă, de discernerea valorilor prin critică — un sector important al revistei care a mers mină în mină cu beletristica; ba, se poate spune, chiar mai departe.

Baconsky n-o scăpa din atenție. Pe lângă articole de atitudine, cronici, recenzii, scrise de el însuși, de criticii din redacție sau de colaboratorii apropiați, care ne cunoșteau intențiile, inițiasse rubrica de «note și comentarii» de la sfârșitul revistei, «partea perisabilă» — cum se exprima un amic ajuns în Capitală. Această «parte perisabilă» constituia «cavaleria ușoară», caracterizată prin vivacitate și impun-sături repezi, ochind pe spații mici brațele și capetele de ipsos ale «regilor goi» din cimpul literelor. Sotiseriile, banalitățile, ticurile dogmatice, expresiile hătălmașe erau șarjate în diferite moduri. Se amestecau, să zicem, strofe din poeziile mai multor autori spre a se demonstra calapodul comun, stereotipiile care circulau de la unul la altul, într-o totală lipsă de diferențiere. Se mai făcea operația așezării unor poeme în text obișnuit, fără a se schimba vreun cuvânt, ci doar ordinea lor în frază, înlăturindu-se rimele. Se putea vedea limpede că nu era vorba decît de o proză insipidă.

Evident, s-au perindat mulți începători pe la „*Steaua*“. Unii s-au realizat ca poeți, alții au îmbrățișat alte genuri literare, iar alții au renunțat la veleități. Baconsky sonda pe fiecare, ce a citit, care autori îi plac, de cînd scrie etc. Dacă vreunul i se părea mai îndoielnic, bănuind că versurile aduse nu-i aparțin, ci altul se ascunde în dosul lor, îl supunea unui mic test. Îl ruga să rămînă singur într-un birou, să se uite pe geam și să scrie o strofă-două despre copacul din curte sau despre copiii care se jucau afară, sau despre ce-i trece prin minte. Dacă operația reușea, era încurajat, cultivat; dacă nu — i se spunea să revină cu alte producții. Cu toată măsura de prevedere, ni s-a întîmplat să publicăm și marfă de contrabandă.

Viața se desfășura astfel între bune și rele, pe cînd nemulțumirile împotriva noastră se acumula. Trecuse Congresul Scriitorilor din 1956, cînd ne-am prezentat într-o deplină unitate de vederi, cu luări la cuvînt pregătite din timp, reușind astfel o breșă în reduta proletcultisă. Se părea că zilele senine nu erau departe. Revista își cîștigase colaboratori de prestigiu, din Capitală și din alte părți. Colaborau Arghezi, Bacovia, Călinescu, Vianu, Sadoveanu, Ion Marin Sadoveanu, ca să numesc doar cîtiva, iar la Cluj — întreaga elită intelectuală era cu noi, mulți chiar din vremea „*Almanahului*“. Acad. C. Daicoviciu (cu cea mai consecventă rubrică, *Însemnări despre Dacia*), Ion Agârbiceanu, Lucian Blaga (cu traduceri), Ion Breazu, Henri Jacquier, Eugeniu Speranția, Valeriu Bologa, precum și alte cadre didactice universitare, din toate generațiile. Între timp, scrisul nostru se limpezise, apăreau traduceri din marea literatură universală, se scriau studii de reconsiderare, compartimentele revistei păstrau un echilibru armonios.

Numai că o nouă recidivă a dogmatismului avu loc. Din nou „*Steaua*“ deveni ținta unor atacuri concentrice, criticile se înmulțiră; răuvoitorii (unii din urbea noastră) vedeau în Baconsky un pericol al literaturii. Enervarea crescînd după apariția, în iunie 1958, a numărului 100, — număr festiv, cu saluturi măgulitoare, cu colaborări din partea lui Arghezi, Agârbiceanu, Călinescu, Vianu, precum și a altor nume de prestigiu. Culmea, apăreau și două fotografii: una, reprezentînd colectivul de redacție, iar alta — sediul revistei.

Numărul, avînd pe copertă în desen portretul lui Eminescu, a stîrnit largi ecouri. Dar și reacția oficialităților a fost pe măsură. Și iată că s-a decis soarta lui Baconsky la revistă.

Au sosit la Cluj doi trimiși din Capitală cu sarcina expresă a scoaterii Poetului din circuit pe cale diplomatică. Emisarii — binevoitori, altfel, față de Baconsky — descind seara la poet acasă și, timp de cîteva ore, caută să-l convingă de necesitatea transferării lui la București, spre a i se încredința un post mai important, ideal pentru capacitățile sale etc., etc.

A doua zi dimineată, ședîntă la redacție. Baconsky, frămîntat, mai apucă să ne pună la curent pe fiecare, în cîteva cuvinte, de ceea ce avea să urmeze. Presimțea capcana. Ședînta a fost apăsătoare. Nici unul dintre noi nu voia să accepte ideea plecării poetului. Ni s-a spus că de acum putem merge pe picioarele noastre, că, din Capitală, prin funcția pe care Baconsky va deține-o, va putea ajuta mai mult revista,

Indemna de soare

nu pot să scriu

Nu fi fă frișă cioplită, nu te teme
de cei cu porțile ombe - lumina se-o potă
va găsi întunericul lor cum s-o puse de jale
coloanele noastre. Nu căuta să lovești o dușman
mănușă cu ei și șame jopite care pier
strănuți de ~~frică~~ de o poartă - dintr-un
glor conturat, negăsirea și drumul vânt omale tă
de la domo. ~~Peștera răsunătoare~~ Nici nu tracia
cu povor, unelșor, jina și noaptea drumul
venit de departe, te-ți bucura casa și cîinele tă
te-l cunosca tucit și cond nu vei mai fi
atunci speia înșelat de vultura să. Căci ori că
bătăind undeva se blînd la pricazale lin.

~~Peștera răsunătoare~~
ca să un stăa nemani, că nu ești acasă și din nou
să un re-nalocesc pe al omalea te

Nu uita niciodată că cele ce mor/sînt adesea
frumoase dar puțul de cultor uită și golas
pe se naște, cîștina mai mult.

că fiecareia dintre noi îi va veni rîndul
să plece la București după ce îi vom forma
pe alții care să ducă mai departe „Steaua”.

Presiunea psihologică și-a spus cuvîntul. Regretele exprimate de noi n-au ajutat
la nimic, nici măcar argumentul invocat
de acad. C. Daicoviciu (membru în cole-
giu), anume, că un candelabru, oricît de
mare, nu poate lumina din centru toate
marginile, fiind nevoie de un asemenea
focar luminos și în provincie. Ireparabilul
s-a produs, totuși.

Aceasta a fost prima lovitură. A doua
— i-a fost aplicată lui Baconsky la puțin
timp, într-o mare plenară la Cluj, la sfîr-
șitul căreia s-a anunțat că redactorul șef
al „Stelei” a fost destituit din funcție în
urma unor abateri repetate.

Numele lui n-a mai putut apărea pe
coperta revistei nici măcar ca membru
al colegiului de redacție.

*

Stau și-l ascult pe A. E. Baconsky.
Mi s-a întimplat, citindu-i *Remember*, să
uit că omul nu mai există. Îi priveam,
înainte de lectură, poza de pe coperta
a IV-a, conștient de tragica realitate, apoi
pe măsură ce înaintam cu cititul îi ascult-
am vocea, îi figuram mișcările obișnuite,
atît de bine fixate în memorie, încît mi
se părea că el era lectorul — eu cel ce
ascultă. Mă vedeam din nou la București
pe strada Tudor Arghezi, acolo unde

luam uneori cunoștință de unele pagini ce urmau să fie încredințate tiparului. La un
moment dat, las cartea și mă abandonez amintirilor. Audiez file din volumul său
în lucru: *Corabia lui Sebastian*. Deocamdată numai poemele. Pandantul lor în
proză — cu altă ocazie.

De citva timp, ne vedeam rar. Călătoriile lui în străinătate se înmulțiseră, iar rarele
mele vizite în Capitală nu-l mai găseau acasă.

Ultima noastră întîlnire a avut loc la Cluj, în februarie, '75. Avea tatăl internat
în una din clinici și venise să-l vadă. L-am însoțit la „Medicala I”, unde profesorul
Ștefan Hărăguș, prevenit de vizita poetului, l-a așteptat și primit cu multă amabi-
litate. Se aflase imediat de prezența lui A. E. Baconsky, al cărui prestigiu era în creș-
tere. Avea cunoscuți și prieteni printre medici din timpul anilor săi clujeni, iar aceștia
veneau să-l salute.

A mai rămas cîteva zile, timp în care a vizitat redacția „Steaua”, am făcut împreună
plimbări, colindînd străzile pe care le agreea în mod deosebit pentru arhitectura lor:
„Kogălniceanu”, „6 Martie”, „Piața Matei”. Am discutat, cum era și firesc, despre
revistă, despre literatură, despre cunoștințe comune. După mai bine de un deceniu
și jumătate, memoria sa prodigioasă reținuse figuri episodice de care noi aproape
uitasem, unele din Cluj, altele din alte părți, interesîndu-l cine știe ce amănunt ce-l
făcea să se amuze, fără maliție. Flanînd în felul acesta, am poposit cu el și cu Aurel

Rău la „Cazino“, în Parc. Nu puteam ști că acea seară de neuitat va fi ultima în care ciocneam împreună un pahar cu vin, înainte de Marea Călătorie a Poetului.

Tinerețea ne-a fost marcată de un destin comun. Dar cursul vieții a fost să fie altul.

Nicolae CIOBANU:

Mulțumim din inimă poetului Aurel GURGHIANU. Pentru că în poetul Petre STOICA avem un invitat norocos, în sensul că l-a cunoscut și a fost aproape de Baconsky atît în perioada clujeană cît și în cea bucureșteană, o să-l rog pe el să ne vorbească în continuare.

Petre STOICA: *«Un eseu despre poezia românească pur și simplu extraordinară»*

Sunt de două ori surprins: pentru că mi se dă cuvîntul acuma, și totodată sunt surprins că n-am pus și eu pe hîrtie ce aveam de spus, n-am mai fost atît de ardelean să mă pregătesc. Dar, à propos de ce spunea profesorul Gurghianu (de două ori profesor, în primul rînd pentru că am învățat multe de la dumnealui) deci spunea domnia sa că poetul Baconsky obișnuia să organizeze un fel de test, să vadă dacă e un șiretlic la mijloc, dacă nu i-au întins cursa, șmecherii ăștia, regăsenii din București. Am fost eu însumi testat. Eram corector în 1950 și, într-o zi, mă pomenesc cu «correspondentul „Stelei” la București, Geo ȘERBAN, care

mă trage într-un colț: «Măi, tu scrii versuri?» Zic: «Nu!» și mă scuturam că era nu o rușine, ci mi-era teamă că pe vremea aceea trebuia să scrii versuri realist-socialiste, ceea ce eu nu făceam, și am spus că... «nu scriu versuri». Zice: «Măi, e o chestie suspectă. Într-adevăr, are dreptate Baconsky!» Așa, din vorbă în vorbă, iar mă întreabă, mă sucește și-mi spune pe șleau: «Dom'le, Baconsky mi-a dat un telefon să vadă „ce e cu Stoica ăsta, există, nu există, că mi-a trimis niște versuri de matur, am impresia că cineva vrea să mă pună într-o înecăcitură”».

Și, mă rog, în felul ăsta am început colaborarea la „Steaua“, care a fost cu mult mai frumoasă și mai emoționantă; am povestit-o în proză. Îmi pare rău că n-am putut să redau tot ce-am trăit în acel moment. Cînd m-a căutat Baconsky, tocmai venea din Coreea de Nord. Avea acea generozitate, acea umanitate pe care rar o găsesc la colegii mei. Nu știu cum să spun, „steliștii“ care se află de față cunosc grija pe care o avea el pentru ei.

S-a vorbit mai puțin despre Baconsky cel care, plecînd în străinătate, a avut perioade mai îndelungate în care a trăit ca bursier al D.A.A.D.-ului. Cum se prezintă Baconsky în străinătate ca scriitor român. Din fericire, am călătorit cu el. În primul rînd, se voia ambasador al culturii românești. Am fost și cu alți colegi, și ei s-au voit a fi ambasadori ai culturii românești, poate unii au izbutit, alții nu, însă Baconsky depunea atîta patos, un patos din acela nezgomotos, altfel, subtil, literar, încît în jurul lui se crea un interes extraordinar. Stăteam într-o cafenea, „Hawelka“, o cafenea literară, care a murit și ea cum mor toate cafenelele literare în lume, unde veneau numai scriitori: Doderer, Csokor, în sfîrșit, îmi scapă acuma nume și după un sfert de ceas — el nu vorbea pe vremea aceea germana, a învățat-o mai tîrziu, după cum știți, — discuția s-a animat teribil, vorbea extraordinar franțuzește, bătrînii vienezii mai cunoșteau și ei franceza și s-a creat un interes formidabil în jur. «Cine-i individul ăsta?» — se interesau. Asta, vă spun, era în 1964 cînd interesul pentru România era mai mic. Baconsky polariza atîta atenție, încît toată lumea îl invita la masă. Și începea să vorbească. Despre Arghezi, de pildă. Evident, ei nu-l știau, nici nu-l cunoșteau. Csokor, din fericire, știa exact cine este Rebreanu, pentru că în

Trenuri spre Nord.

Seamă auz Trenuri plecând spre Nord,
Trenuri auz plecând spre Transilvania.
Am fost condus și eu în călător
de se-nferea țării cu-acele Trenuri
de mai când în-acum din ochii mei
luminate fumelelor - zăpadă
Cărușilor trecuți de-așteia ori
mai cerșitoare-a fuma căteodată -
și Somnul mai primea rădăcit
La ușa mea s-adoarme la un cîine
bătăn și orb. Dar tot mai var ~~se-nalina~~
și-nai des din cele fărâșale fumele,
Stemle lor negre se năruie
și amintirea mea ~~se-nalina~~

- cont nă gîrlece

c. am vrut odihnă să-mi dau somnul
acolo undeva, omi omfloresc
făcut un pîmbet? ~~mea~~ Tot mai mult vîpș
cî nu-am putut o vreme nobunior
și-am felburat cu gîbra mea deșfînt
acelor beuri. ~~deșfînt~~ departe
de aer ~~deșfînt~~ de fîntînă
într-un loc sacrit sîmînt
pușă se vînt, a unui plante strîni.

Seamă auz Trenuri plecând spre Nord,
Trenuri plecând spre Transilvania -
Am fost condus și eu în călător
de se-nferea țării cu-acele Trenuri
fumelelor mei fumelelor cu ochii și pașini
de Mai cămîne plîndu la niste rîcări
Mea mai sus, mai neapăși, mai sînguri
Rete podizul galben-rosu, nu visat
atît de rău cu le va frînge-origar.
Dar viața mea e tot mai mult aici
în proșpe-ți și-acet oraș fîntic
Șteara lui mare mi-a gravat-o în poezii

perioada '41-45, perioada aceea cînd existau la noi mulți refugiați din Polonia, Austria, Cșokor a fost chiar prieten cu Rebreanu, care l-a ajutat foarte mult (un episod interesant: avea și scrisori de la Rebreanu) și pe linia asta se crea o „România - cum să spun - literară“, în jur: cine este Arghezi? Și, mă rog, cu patosul pe care i-l cunoșteam, Baconsky reușea să ingenuncheze pe oricine. Iată un moment mai dramatic pe care l-am trăit la Frankfurt. Am venit cu două zile mai devreme la un „Forum de poezie“ - cum spuneau ei - dar în clipa aceea, interesul pentru poezie și literatură era foarte scăzut; se vorbea mai mult despre Vietnam. Unul dintre participanți ne-a cerut să adunăm bani pentru arme. La un moment dat s-au ridicat niște voci, din țările socialiste, spunînd: «dom'le, totuși, am venit să discutăm despre poezie» și un poet, Erich Fried, destul de interesant, dar și el ocupat mai mult de politică decît de literatură, zice: «Uite pericolul de unde vine, din țările socialiste. Pe ăștia îi preocupă literatura, și uite și caraghiosul ăsta din România...». Baconsky a venit a doua zi și-i povestesc: «Uite, unul ne-a făcut caraghios!» Zice: «Bine, lasă că-l încolțesc eu!» A avut loc o ședință mai intimă, unde, într-adevăr, s-a discutat despre literatură. Baconsky și-a cerut scuze că nu cunoaște germana și a ținut în limba franceză un eseu despre poezia românească pur și simplu extraordinar!

Toată lumea se întreba: «Cine este Arghezi? Dar de ce nu-l cunoaștem pe Arghezi?» Depășind (cum să spun) primul motivul, a cucerit o simpatie formidabilă în jurul poeziei românești. Ar mai fi un capitol deosebit de interesant de vorbit: despre publicistica lui Baconsky în presa germană. Imi amintesc că în „Die Welt“, poate cel mai important cotidian din R.F.G., exista un chapeau în fiecare

simbătă: «Prezentăm un articol despre Thomas Mann al scriitorului Anatol E. Baconsky, un punct de vedere insolit, pe care nu-l cunoșteam dinainte: poate că nu sîntem de acord, dar îl publicăm, este foarte interesant». Asta a făcut o vreme. După aceea, nu știu dacă cunoașteți, Baconsky are o carte *Austria ca a doua mea patrie*. Iarăși niște similitudini foarte interesante. Dragostea austrieilor a fost atît de mare pentru Baconsky, încît, la cîteva zile după moartea lui, au organizat un *Te Deum*, cu participarea unor mari personalități: consuli, diplomați, oameni de cultură. Profesorul Steinböck a hotărît chiar să înființeze o bursă „Baconsky“. Din fericire, am fost primul care a beneficiat de această bursă.

Dar ce vreau să spun? Că Baconsky s-a bucurat de un prestigiu extraordinar în lumea scriitorilor de o anumită vîrstă, nu a tinerilor „beatles” ș.a.m.d., a tinerilor mai așezați, cum sintem noi astăzi. Și cred că ar fi un capitol interesant de urmărit: care a fost contribuția în această direcție a lui Baconsky. Cred că s-ar descoperi niște lucruri deosebit de interesante.

Numai aceste articole pe care le-am citit în „Die Welt” constituie un capitol din opera lui Baconsky, mai cu seamă că acolo se vorbește de un punct de vedere insolit pe planul culturii germane, interpretarea de către un român a unor mari scriitori germani. (Dar, cum ziceam, am scris și în cartea mea de amintiri despre Baconsky. De aceea mă opresc aici.) *

* Pentru o imagine mai complexă, reproducem cîteva fragmente din aceste amintiri:

„Vezi că te cheamă Baconsky”. Am auzit o voce venită din ușa secției de corectură a fostei E.S.P.L.A. Tresărisem din picoteală (eram mai toldeana somnoroasă cînd aveam de-a face cu șpăluții unor viitoare „capodopere” ale scrisului nostru chinuit de pe atunci) și mi se părea că aud aiurea. „Te cheamă Baconsky”, repetă vocea redactorului însărcinat să mă poartească în biroul profesorului Alexandru Balaci, ca funcție, al doilea om în editura mamut în care trudeam de doi ani. »

« Să revenim însă la episodul întîlnirii mele cu A.E. sau Papa Bac, cum aveam să-i spun, atît eu, cît și prietenii mei de odinioară. La puține zile după memorabilul congres aducător de prospecțiuni cu iz de dulce primăvară, i-am trimis o scrisoare. Plicul meu umil conținea vreo zece poeme de „notație” (o nefericită expresie de epocă, traducînd cumplita sărăcie de limbaj a criticii...), însoțite de rînduri strimbe caligrafiate, în care îmi manifestam entuziasmul juvenil pentru personalitatea-i artistică. Existența mesagerului, a autorului stihurilor în special, trebuia verificată, întrucît Baconsky ca dealtfel și Aurel Rău, se temeau de o farsă, verificare pe care o și făcuse prompt Geo Șerban, pe atunci corresponsentul „Steii” la București.

Idolul meu dorea acum să mă cunoască. Proaspăt sosit din Coreea de Nord, în drum spre orașul de pe Someș, se opri în Capitală. Mi-am mîngiat fața nebărbierită și, eliberat prin nu știu ce minune de trac, am bătut la ușă. Trebuia să fiu la înălțime. Auzisem destule despre inteligența și „răutatea” sa, așadar, îmi impusesem o atenție sporită. Din adîncul unui fotoliu de piele roșie, se ridică pe dată un bărbat destul de înalt, înveșmîntat cu eleganță seniorială. M-a izbit frumusețea chipului, ca și prematura-i încălțare. Se îndreptă spre mine și îmi întinse mîna pe care, în cele din urmă, mi-o trecu pe umăr cu familiaritate. „Vasăzică dumneata...” Mă examină rapid, cum știa s-o facă numai el. Nu arătam prea bine, eram palid, costeliv și îmbrăcat ca un pui de bogdaproste. Părea că privește o corabie prin ceață, ușor absent, cu ochi pătrunzători, mereu mobili, scînteind de ironie. A trecut direct la un chestionar sumar, căruia aveam să-i fac față multumitor — cel puțin așa am crezut. „Ce poezi îți plac?” Iată prima întrebare pusă. I-am răspuns imediat, fără ezitare: „Bolintineanu și Trakl!” Mi-am zis că l-am lăsat bouche bée, dar lui gustul pentru doi autori atît de diferiți i s-a părut firesc. Totuși, am reținut un zîmbet, acel zîmbet tipic baconskyan, exprimînd deseori neîncredere sau malițiozitate. Mi-am susținut afirmația prin explicații teribiliste, care i-au plăcut. Replica a fost o invitație: „Te rog să-mi trimiți un grupaj din Trakl, îl public cu primul priet. Și nu uita, originale, în numărul proxim vei debuta cu șase poeme. Așadar, dumneata cunoști germana... Foarte bine, poete!” Îmi spunea poete și mă simțeam în al noulea cer. Continuă: „Avem nevoie de poezi cunoscători de limbi străine...” Brusce, m-a întrebat dacă îl gust pe Ungaretti. I-am dat de înțeles că autorul lui *Sentimento del tempo* stă la dreapta inimii mele. A început să recite în italiană din versurile minunatului Ungaretti, de la care, de altfel, primise o scrisoare. Rostise melodios, fără poticniri, cel puțin o duzină de poeme. Luasem primul contact cu faimoasa lui memorie, o memorie ce nu mai funcționa însă cînd era vorba de mărunte probleme ale vieții diurne. Încheindu-și recitalul ungarettian, a trecut la altele, mai puțin lirice, legate strict de existența mea: Unde am terminat facultatea, de ce sunt corector, cînd m-am însurat, cum locuiesc etc., etc. De-a lungul anilor aveam să văd că la fel îi chestiona pe proaspeții cunoscuți pentru care înclina să aibă un început de simpatie. »

« În București, oraș pe care îl iubea cu ardoare, o vreme Baconsky se considera „exilat”. Locuia în centru, pe strada Argezi, colț cu Batiștei. Îl cunoscusem apartamentul încă înainte de a se instala în el, întrucît îl cercetaserăm împreună, de îndată ce intrase în posesia cheilor. La Cluj organiza transportarea mobilei, treabă care îl cam plictisea, iar eu supravegheam munca zugravilor tocmiți să dea glanz viitorului adăpost. Vorbeam aproape în fiecare seară la telefon, ținîndu-l la curent cu desfășurarea lucrărilor. O dată treaba făcută, am achitat meșterii, poetul lăsîndu-mi la dispoziție o sumă frumuseală, pe care urma s-o administrez în funcție de necesități. Acum așteptam cu sufletul la gură sosirea soților Baconsky, în a căror nouă casă aveam să petrec multe clipe de neuitat ale vieții mele.

La cîteva zile numai după „transbordare”, interiorul apartamentului a luat aspectul unui micro-muzeu. O dimineață întreagă l-am ajutat la despachetatul tablourilor și a dispoziției lor pe pereți.

Nicolae CIOBANU:

Am citit cartea de amănări a lui Petre STOICA și sperăm că această carte, la o nouă ediție, să fie amplificată sau să-i urmeze un alt volum, în care, sîntem siguri, va fi, iarăși, vorba și de A. E. Baconsky. Îi mulțumim foarte mult lui Petre STOICA și-l rugăm pe poetul și criticul Victor FELEA să ducă mai departe firul emoționantelor confesiuni.

Victor FELEA: « *Un intelectual complex și rafinat* »

Trebuie să spun, în primul rînd, că evocarea lui A. E. Baconsky aici, la Muzeul Literaturii Române, mi se pare o inițiativă demnă de toată lauda. Ea se datorește, îmi place să cred, criticului Nicolae Ciobanu, directorul Muzeului, care s-a ocupat în mai multe ocazii, cu deosebită comprehensiune, de opera lui Baconsky.

În sfîrșit, după un deceniu de la dispariția sa, autorul *Fluxului memoriei* devine « obiectul » unei atenții mai speciale, cînd omul și scrierile sale sînt supuse unei dezbateri colective, dezbateri care chiar dacă are un caracter mai mult memorialistic, înseamnă totuși un pas decisiv — să sperăm —

în readucerea în actualitate a unei figuri literare marcante a zilelor noastre.

Nu s-ar putea spune că, în acest răstimp destul de lung, opera lui Baconsky s-a bucurat de solicitudinea pe care o merită. Dacă în diverse momente comemorative au apărut în presa literară amintiri și comentarii despre om și poet, lucrările sale au rămas ignorate de către edituri, cu excepția volumului de poeme postume *Corabia lui Sebastian*, din 1978. Încă în timpul vieții, Baconsky predase un volum de versuri alese Editurii „Minerva“, pentru colecția „B.P.T.“. Tipărirea lui s-a amînat mereu și soarta a vrut ca autorul să plece dintre noi fără să aibă satisfacția de a-și vedea cartea. « Ghinionul », ca să-i zic așa, l-a urmărit și în postumitate, și nici pînă azi nu avem la îndemînă o culegere semnificativă din poemele sale. În ce privește reeditarea celorlalte cărți ale sale, *Meridiane (Pagini despre literatura universală contemporană)*, *Remember (Jurnal de călătorie și Fals jurnal de călătorie)* sau ampla *Panoramă a poeziei universale contemporane*, toate de mult epuizate, nici nu a venit vorba de a fi repuse în circulație. Cam așa stau lucrurile în ce privește situația editorială a operei lui Baconsky, operă intrată, cum se zice, într-un « con de umbră ». Se pare că aceasta e de obicei soarta unor opere, după ce autorul lor părăsește scena. Cred

După ce fixam cite un tablou, ne despărțeam spre unghiuri diferite, cîntărindu-l cu privirile. Pînzele se cereau puse „în pagină“ cu grijă, într-o simetrie intimă. În timp ce sorbeam din cafeaua pe care doamna Clara mi-o servea din belșug („Tolea, tu primești numai o ceșcuță...“), Baconsky își comenta cu fervoare colecția reprezentată prin Palady, Pătrașcu, Tonitza, Ștefan Dimitrescu, Ghiață... Urmau lungi și splendide excursii teoretice în universul picturii noastre pe care o considera, pe drept, de anvergură europeană. Pictura românească nu-mi era nicidecum străină, dar felul lui Baconsky de a o interpreta prin subtile și originale raportări la „uleiurile“ altor popoare, mă învăța s-o judec printr-o optică substanțial modificată. Despre artele plastice a scris cronici și eseuri cu rafinament și cu rară acuitate, situîndu-se printre cei mai de seamă cunoscători. Îl enerva apropierea ce se făcea curent între Nicolae Grigorescu și Coșbuc, ultimului găsindu-i replica firească în creația lui Băncilă. Pentru el exista o singură apropiere posibilă: Grigorescu — Eminescu, sinteze desăvîrșite ale spiritualității românești. Solidele-i cunoștințe în materie avea să le îmbogățească prin călătorii peste hotare și necurmate lecturi nocturne. Documentările poetului se voiau întotdeauna exhaustive.

Pe lîngă pinze cu smalturi și culori strălucitoare, casa lui mai adăpostea piese de mobilă rară („Secretaire-ul ăsta, să știți, a stat cîndva la Schönbrunn“), covoare orientale și o mulțime de obiecte în care filigranul se întîlnea cu transparența. Achizițiile sale fuseseră făcute cu mari sacrificii. Idealul lui Baconsky nu era nici autoturismul și nici mult-visata casă de la țară. Pe la începuturi le-ar fi putut obține, desigur cu aceleași eforturi financiare, dar optase pentru deplasări și locuri de reculegere solitară într-un spațiu cu chenare de aur, numai și numai al lui. »

însă că nu e bine să îngăduim ca umbra să stăruie prea îndelung asupra lor, căci asta înseamnă o sărăcie păgubitoare a peisajului nostru literar. E ca și cum am lăsa pete albe pe o hartă și ne-am prefăcut că nu le observăm.

Poate că „Rotonda” noastră de azi, în care încercăm să reconstituim, din amintiri, mărturii și comentarii, personalitatea vie a scriitorului, va contribui să pună în mișcare «mecanismele» ce pot să asigure o neîntârziată restituire, în condiții optime, a valoroasei opere baconskyene. E vorba de o operă ce nu și-a pierdut nici prospețimea, nici actualitatea, și care își va găsi, cu siguranță, cititori fideli și numeroși.

*

Încerc să spun câteva lucruri despre persoana și personalitatea lui Baconsky, așa cum l-am văzut eu de-a lungul anilor în perioada sa clujeană, apoi în cea bucureșteană. Precizez că sint amintirile și aprecierile mele subiective și nu am pretenția cituși de puțin de a epuiza subiectul și nici de a le conferi o «autoritate» indiscutabilă. Oricât ai fi de aproape de un om, e greu să declari că l-ai cunoscut în profunzime sau că i-ai surprins cu adevărat caracteristicile esențiale, fizionomia integrală. Fiecare dintre noi are o sumă de impresii pe care le convertește într-o imagine de ansamblu, într-o serie de judecăți sau prejudecăți, după cum îl ajută propriul temperament, propria putere de înțelegere. Eu nu prea am înclinație spre anedotice și nici nu rețin de obicei amănuntele unor împrejurări. Voi semna deci numai câteva aspecte pe care memoria mea mă asigură, totuși, că sint valabile.

Să încep cu înfățișările exterioare. Când l-am cunoscut prin anii '46—'47 (împrejurarea exactă nu mi-o amintesc), Baconsky era ceea ce se cheamă un tânăr frumos, de statură mijlocie, athletică. Avea trăsături bine proporționate, «clasice», un păr de culoare închisă, abundent, dat spre spate, în plete, un fel de «coamă» impozantă pe care și-o purta cu mindrie. Deși pe atunci era modest îmbrăcat, avea ambiția să treacă drept elegant și într-adevăr știa și reușea să aibă o ținută mai aparte, originală, ținuta unui tânăr care se vedea bine că își cunoaște calitățile fizice. Își cunoștea, dealtfel, și înzestrările intelectuale și de spirit, căci împreună cu un coleg de facultate, Mihai Mihai, se amuza adeseori pe stradă, comentînd cu maliție vreun «personaj» fie cunoscut, fie necunoscut, pe care îl vedea într-o lumină caricaturală. Cîndva, mai tirziu, mi-a mărturisit că și eu fusesem unul dintre acele «personaje» luate în rîspăr. Publicam, din 1946, foiletoane și poezii în ziarul local „*Tribuna nouă*” (unde eram și redactor). Mă citise, dar nu mă cunoștea. Probabil că prietenul său i-a spus la un moment dat cînd treceam pe lîngă ei: «Ăsta e poetul Felea». Replica lui a fost a unui dezamăgit și contrariat: «Ce? Amăritul ăsta?» Mi-a confirmat că i-am părut foarte urit, și o asemenea «apariție» nu era în concordanță cu imaginea pe care și-o făurise el despre cum trebuie să arate un poet.

După ce am ajuns amîndoi redactori la „*Almanahul literar*” (decembrie 1949), treptat am devenit mai apropiați. N-aș putea spune că m-a cucerit de la început. Aveam unele rețineri față de modul său prea sigur de sine, față de superioritatea

După 10 ani de la moarte — Evocare în MLR. Printre auditori, D. R. POPESCU președintele Uniunii Scriitorilor, poezii Nicolae PRELIPCEANU, Denisa COMĂNESCU, Ileana MALĂNCIOIU

pe care o afișa atunci când îi judeca pe alții, când rostea cu un subiectivism peremptoriu păreri negative, fie despre oamenii din preajmă, fie despre ceea ce scriau confrății noștri din Cluj sau din Capitală. Era, incontestabil, un « sfidător », deși termenul nu mi se pare acum întru totul just, pentru că acoperă doar latura superficială a manifestărilor sale de tinerețe, supărătoare, desigur, pentru mulți din cei care au avut de-a face cu el în acea epocă. Mai apoi, fiind mereu împreună, l-am cunoscut mai bine, iar mindria și conștiința superiorității sale îmi apăreau din ce în ce mai justificate de calitățile pe care i le descopeream. Avea, într-adevăr, haruri și dotări deosebite, dincolo de talentul poetic, de inteligența scilpitoare și de o memorie impresionantă. Dispunea de o intuiție fără greș *à propos* de calitatea morală a oamenilor, ghicea îndată talentul începătorului și nu se lăsa înșelat de aparențele vreunui bun versificator. Gustul său era sigur și bine precizat, începând cu literatura și arta, și sfîrșind cu vestimentația și aspectele ambientale. Era și un bun grafician și nu-i lipsea nici auzul muzical. Avea pe atunci o informație culturală bogată. Ne surprindea adeseori prin cunoștințele sale diverse. Toate acestea făceau din el un excelent conducător și « constructor » de revistă, dovadă stînd în acest sens numerele „*Stele*” din perioada în care i-a fost redactor șef. Să nu uit nici faptul că era un entuziast și un animator neobosit, că ambiția lui urmărea un singur țel: să tipărim cea mai bună revistă din țară, atît în privința conținutului, cit și a ținutei grafice. Și, pentru a realiza acest lucru, știa să-și utilizeze prestigiul (căci avea unul), puterea de convingere și abilitatea. Și cu asta mă întorc la orgoliul său. Acest orgoliu, în care se amestecau, în prima etapă, și unele gesturi de emfază și vanitate, a devenit în scurtă vreme un instrument eficace în bătăliile sale pentru a impune revista, un anumit fel de revistă. Orgoliul s-a topit în cele din urmă într-o convingere fermă despre dreptul la specificitate al literaturii, în credința că scriitorul trebuie să se bucure de independență și stimă. Acestea nu erau lucruri de la sine înțelese în epoca dogmatică și « orgoliosul » Baconsky depunea considerabile eforturi spre a-și face acceptat punctul de vedere sau măcar pentru a obține cîteva avantaje de natură literară. E drept, pe de altă parte, că nu reușea să-și reprime replicile malițioase, fapt care i-a atras, nu după mulți ani, dizgrația, o dizgrație totuși *magna cum laudae*, dacă pot zice astfel.

Revin la felul său de a fi, la conduita lui. Trebuie să menționez că era un tînr cu un mare apetit pentru cele ale vieții. Robust și sportiv, îi plăceau distracțiile și știa să se amuze. Iniția plimbări pe jos ori cu trăsura (încă se mai găseau trăsuri), vara frecventa strandul, în timp ce iarna puneă la cale coboriri cu sania de pe Calea Feleacului. Iarna era, dealtfel, anotimpul său preferat. Suporta ușor frigul și nu se îmbrăca niciodată prea gros. Ne antrena cu el să vizităm orașul, participa cu plăcere la șezătorile literare în alte localități și nu puține au fost peregrinările sale prin țară. În astfel de ocazii, el era cel care întreținea buna dispoziție, tachina pe unul sau pe altul, și tot el se arăta un bun cunoscător al multor locuri prin care treceam, al istoriei și al monumentelor trecutului.

Zi de zi, un timp, masa o luam în grup la restaurantul Casei Universitarilor sau la o vestită pensiune particulară (Dărvăs), unde ne însoțea și soția sa, Clara. Îi plăceau mîncărurile bune, fructele, chiar și dulciurile, și aprecia un vin de calitate. Totuși, numai rareori se lăsa antrenat în libațiuni mai prelungite, și asemenea întîmplări au avut loc doar în perioada începutului. Pe urmă s-a « trezit » cu un ulcer (gastric, mi se pare) și a fost nevoit să țină regim. L-am găsit de cîteva ori cu dureri foarte acute, însă respecta cu strictețe prescripțiile medicale, mai ales în momentele de criză.

Relatez lucrurile pe scurt, iar partea anecdotică o las în seama colegilor mei, poeții Aurel Rău și Aurel Gurghianu, și a altora, desigur, al căror « bagaj » memorialistic e mai bogat în date concrete, în întîmplări semnificative și pitorești. În ce mă privește, eram un participant mai pasiv și mai puțin implicat în relațiile și acțiunile de grup. Chiar prezent fiind, îmi scăpau amănuntele și nu mă prea interesau « dedesubturile ». Trăiam într-o ciudată « detașare » și mă oboseam repede întîlnirile zgomotoase,

ba chiar și cele mai pașnice. Obişnuiam să plec pe neaşteptate şi neobservat, de unde şi vorba lui Anatol: « Kafka iar s-a prelins ». « Kafka » era numele pe care mi-l găsisese Baconsky, prin 1954, cred, după ce mă « botezase » înainte în mai multe feluri. (Am scris aceste lucruri în câteva pagini memorialistice pe care le-am predat „*Românului literar*“, dar n-au apărut până acum). Nu-i plăcea numele de Felea şi, când, în sfârşit, a început să se vorbească de autorul *Procesului*, el n-a scăpat ocazia să-mi atribuie numele acestuia, demonstrându-le şi celorlalţi prieteni, cu o bine jucată ingeniozitate, caracteristicile mele « kafkiene ». De atunci am rămas pentru el Kafka şi toţi cei apropiaţi s-au obişnuit cu acest apelativ. Se amuza în mod amical să facă din mine, adică din Kafka, un personaj aparte şi nu scăpa nici un prilej să mă prezinte într-o lumină « enigmatică »: un subtil, un rafinat, un cunoscător de taine, un misterios şi, în cele din urmă, un « bolnav de ritm », o maladie pe care însă nu voiam să mi-o exteriorizez şi nici n-aş fi reuşit s-o fac, deoarece ea era prea adinc instalată în mine. Prin această « boală de ritm », el ţinea să mă aibă părtaş la propria lui pasiune pentru ritmurile de jazz, pasiune ce se declanşa uneori în gesturi de baterist dezlănţuit, pe care Clara nu le suporta. Atunci spunea: « Dar şi Kafka e bolnav de ritm, numai că el nu poate să se manifeste... » şi îmi suridea complice. A tradus cu multă satisfacţie, printre altele, *Fantezie de jazz*, poemul lui Sandburg şi versul « Haideţi, o, cîntăreţi de jazz! », când îl rosteam, suna pentru noi ca o parolă încântătoare şi plină de sugestii « absconse ».

După ce s-a mutat la Bucureşti, îl vizitam ori de câte ori aveam drum în Capitală. Cu un astfel de prilej, cred, a improvizat un mic poem intitulat *Nostalgie kafkiană* din care se poate deduce, într-un fel, natura sentimental-romantică a relaţiilor noastre din perioada clujeană. E, desigur, şi un joc de idealizare a atmosferei deja revolute, atmosferă care, trebuie spus, n-a fost lipsită de tensiuni şi de momente apăsătoare. Iată poemul:

Nostalgie kafkiană

*Unde-i grădina de sus cu ierburi şi poame,
Unde-i, pe drumul strandului, plasa cu trufandale,
Unde-s studentele cu vînt nebunatic în coame,
Noaptele de creaţie, visele redacţionale?*

*Nu mai poţi întâlni către prînz un pilaf ca
La Dârvăş, cu pui rumeniţi la cuptor...
Prăjiturile cele mai fine nu le mai adulmecă,
nu le mai caută Kafka —
Himerele lor se destramă, se mistuie-n sbor.*

*Nu mai simţi în buzunar voluptos
Ciocolata secretă — nici în accesibila doamnă
Nu-ţi mai aşteaptă surisul gratuit şi sfios...
Peste toate-a căzut implacabila toamnă.*

A. E. BACONSKY

Existenţa la Bucureşti a poetului n-a fost deloc uşoară, mai ales în deceniul şapte. Nu ştiu dacă i se oferise vreun post, dar, în orice caz, a rămas un liber profesionist, cum s-ar zice, şi trăia din veniturile scriitoriceşti. A trebuit să muncească intens pentru asta şi să se ocupe de apariţia cărţilor sale spre a-şi asigura clişturile necesare. A tipărit în acest interval numeroase volume: versuri proprii, culegeri de traduceri, eseuri despre « poeţi şi poezie », povestiri (*Echinoxul nebunilor*), însemnări

de călătorie (*Remember*). Prin 1970—71 lucra intens la traduceri și prezentările critice destinate a constitui masiva antologie *Panorama poeziei universale contemporane*. O vreme, studioul de radio din București îi asigură o rubrică pentru aceste materiale. Mai pe urmă a întrerupt transmiterea lor, drept care o serie de «medalioane» și traduceri și-au aflat loc în „*Tribuna*” din Cluj, la solicitarea lui Dumitru Radu Popescu.

În locuința sa din strada Dionisie Lupu 12—14 (apoi strada Tudor Arghezi), locuință ce ar merita și ea o descriere amănunțită pentru gustul ce prezida aranjamentul unor opere de artă (de la tablouri, până la mobilier), de o calitate de prima mână, mă primea întotdeauna cu bucurie. Îmi cerea de fiecare dată să-i relatez nouătăți despre «Kolosvarieni», adică prietenii din Cluj, despre ceea ce se întâmplă pe la reviste (la „*Steaua*” și mai apoi la „*Tribuna*”). Se interesa și de figuri mai puțin cunoscute, dar pitorești, ale vieții clujene. Nu prea era mulțumit de modul meulacronic de-a vorbi și insistă să aflu amănunte. În fine, după ce mă achitam, cu chiu cu vai, de acest «ritual» obligatoriu de mesager al Clujului, treceam la alte subiecte. Mă întreba dacă am la mine versuri. Din cînd în cînd se întâmpla să iau cu mine cîteva poeme noi. I le arătam. Le lua și, în prezența Clarei, le citea cu voce tare. De obicei îi plăceau, și elogiile sale nu erau de circumstanță. Prin ani, a apreciat tot mai mult evoluția mea poetică, iar în ultima vreme am putut să constat o mai accentuată vibrație simpatetică la lectura versurilor mele. Odată cu înaintarea în vîrstă, o consonanță sufletească mai adîncă se stabilise tacit între noi. Dar să nu mă depărtez de ceea ce vreau să spun. Cînd se nimerea să aibă producții pe care nu i le cunoșteam, eram invitat să le ascult. Știa să rostească versurile cu o intonație caldă, firească, fără patetism, punînd în valoare semnificațiile lor de adîncime. Îmi aduc aminte îndeosebi de lectura primelor poeme scrise pentru volumul *Cadavre în vid*. Impresia a fost puternică și mi-am dat seama că o cotitură importantă se produsese în lirismul său, în atitudinea lui față de poezie, în genere. A urmat o radicalizare treptată a concepției lui despre viață și literatură. Exigențele-etice și estetice au devenit de o rigoare exemplară, mergînd pînă la o intransigență ce nu admitea nici o acomodare. În ultimii ani de viață, chipul său auster exprima cu fidelitate o gravă dramă lăuntrică, acea sfîșiere între visătorul impenitent și extatic, aparținînd unui timp de legendă, și conștiința lucidă care îi dezvăluia noile avataruri, de proporții apocaliptice, ale lumii moderne. Avea sentimentul că trăiește deopotrivă în două mari zodii potrivnice pe care nu le putea concilia în sufletul său, suflet romantic bîntuit de adînci nostalgii crepusculare, legat de un trecut imemorial, dar obligat să vadă și să cînte o epocă de tranziție, de confruntări ireconciliabile. Era conștient de scindarea lui spirituală care se manifesta cînd ca o «boală ascunsă», ca o lincezeală, cînd ca o formă asumată a destinului său, mai bine zis a predestinării sale. A scris despre asta cu o singulară melancolie atît în poeme cît și în unele pagini eseistice consacrate culturii și civilizației occidentale. Între *primul* și *ultimul* Baconsky era o depărtare greu de conceput și de înțeles. După renunțarea la propriul trecut poetic, petrecută prin 1956—1957, el a fost foarte decis în căutarea identității sale interioare. La începutul acestui proces de metamorfozare, suferea la gîndul că a rămas în urmă, că nu se maturizase îndeajuns pe plan literar. Timp de aproape un deceniu și-a reconstruit, din mers, cu tenacitate, ființa spirituală, acumulînd, scriînd, meditînd, și a reușit să devină ceea ce dorea, un artist al verbului, un intelectual complex și rafinat, informat pînă la specializare în anumite direcții din istoria artelor plastice, deplin sincronizat cu problematica veacului douăzeci. Un pas hotărîtor înspre o nouă înțelegere a lumii și a istoriei contemporane a făcut odată cu poemele din *Cadavre în vid* și cu povestirile din *Echinoxul nebunilor*. Aici s-a produs adevărata ruptură față de componentele de ton și viziunea din poezia anterioară. Totuși, Baconsky nu și-a repudiat versurile mai vechi, strînse în volumul selectiv din 1967, *Fluxul memoriei*. Acestea și cele scrise pînă în ultima clipă constituie un *tot* care, deși contrastant, prezintă pentru cititorul atent destule trăsături înrudite și mai ales o incontestabilă unitate a vocii poetice.

Mulțumim poetului și criticului Victor FEELEA, pentru atât de nuanțată și plină de miez « comunicare » prezentată în sensul afectiv și profund riguros al cuvintului.

Pe lângă faptul că Mircea BRAGA este acela care a îngrijit și prefătat ediția B.P.T. A. E. Baconsky, ce stă să apară în decursul acestui an, domnia sa l-a cunoscut, desigur, și direct pe autorul *Fluxului memoriei*. Ne gândim, în primul rînd, la anii săi de ucenicie literară intim legați de revista „Steaua“...

Mircea BRAGA: « *Probabil, acum, banalități...* »

Pentru cei care ne-am trăit studenția în Clujul anilor '55-'60 și am încercat încă atunci gustul cuvintului tipărit, „Steaua“ și redacția ei au însemnat mai mult (afirmația pare enormă, dar astăzi sint mai convinși decît oricînd de adevărul ei) decît sălile de curs în care marii dascăli — trecuți în neființă ori întorși spre alte activități — nu mai oficiau, iar cei care aveau să-i continue cu egală strălucire erau abia lectori sau asistenți, prinși în rigorile unei programe mult prea suferinde în articulațiile ei esențiale. La seminarii și cursuri, spațiul Arghezi trebuia să fie populat doar de 1907 și *Cîntare omului*; Blaga, doar cu eșantioane

de « agnosticism » și « iraționalism »; Bacovia — de « pesimism morbid »; Barbu — de « ermetism gratuit ». Literatura universală se oprea undeva prin secolul al XIX-lea, la romantism, iar cea modernă gravita în jurul lui Șolohov. Am mai învățat cum — citindu-l pe Gherea —, Maiorescu, Lovinescu și chiar Călinescu (deși, pe atunci, săptămînal optimist în „*Contemporanul*“) pot fi « utilizați » doar pe celălalt talger al balanței. Să nu uit: literatura română actuală începea cu A. Toma, trecea prin *Mîntrea Cocor* și se oprea pe la *Cetatea de foc*.

Unele exigențe « de principiu » — altfel erau prea puțin « lucrative » —, formulate cu intenții pe care atunci nu le sesizăm, nu puteau contracara marea prelegerilor, dar stîrneau firești semne de întrebare. Îndemnul de a frecventa întîi operele și apoi bibliografia nu avea drept consecință legitimarea acesteia din urmă. La tehnica muncii științifice aflu că sensurile nu pot fi eludate, « întoarse » ori « tranșate », că un citat trebuie să cuprindă ideea în întregul ei, nu opțiunea fragmentaristă a celui care fișează. Ni se mai spunea că, înainte de a-ți expune propriul punct de vedere, e necesar să cunoști toate opiniile avansate anterior (o « hermeneutică » din care infirmitățile bibliografiei date ieșeau din nou în evidență). Dar la vîrsta neverosimilă pe care o aveam și în față cu spectrul examenelor, pentru a nu mai vorbi de faptul că nu « chemarea » îi aducea pe unii la facultate, era aproape nesensibil numărul celor seduși de principii de muncă; a rămas ca, pe unii colegi, să-i ajute, la nivelul claselor unde au funcționat după absolvire ca profesori de limba și literatura română, noile programe și noile manuale. Mă întreb, însă, și acum, cît din « convertirea » lor — de fapt o reciclare simultană cu procesul de valorificare a ei — a fost cu adevărat simțită.

Doar cîtiva, puțini, foarte puțini, cei bolnavi de literatură, care absentam de la cursuri și seminarii în numele ei (se mai putea...), am avut o șansă. Și ea s-a numit „Steaua“. Eram, mai întîi, în contact cu alte criterii și exigențe, pe un suport — cit de întins ni se părea! — chiar de avantaje imediate: posedam o « adeverință » prin care conducerea redacției solicita conducerii Bibliotecii Universitare să ne asigure accesul la fondurile speciale; eram obligați să parcurgem toată presa literară, altfel vehementa rubrică de « mențiuni și opinii » devenea ocultă; drepturile de autor

(150 lei recenzia!) ne permitea să fim clienții librăriilor și anticariatelor; în sfârșit, puteam să jucăm fotbal, într-o combinată „*Steaua*”/„*Tribuna*”, după înființarea acesteia din urmă, chiar și cu echipa « chelnerilor » din Cluj (cu aceștia mergea mai ușor; mai greu era cu « universitarii » care, în afara programei, aveau și ei ambițiile lor...).

Pătrundeai în sediul revistei, atunci pe str. Horea, la nr. 17, ușor timorat, chiar după « consacrarea » ta drept « colaborator permanent »: aceiași oameni, majoritatea tineri, unii periculos aproape de vîrsta noastră, erau totuși alții cînd se aflau în dosul birourilor încărcate cu manuscrise, dactilograme, șpalturi și cărți. Puteau și puteam fi alții: sobri, cenzurați, controlați. Și aceasta nu fiindcă era interzisă gluma, ironia, vorba de spirit; dar te aflai în literatură, ceea ce atrăgea după sine o anume distincție, eleganță, poate chiar morgă. Era de neimaginat să fi purtat altă « față » la o eventuală întîlnire cu fața redactorului șef: « sancțiunea » putea îmbrăca forme dintre cele mai neașteptate (a ajuns legendă, prin relatări ulterioare, pătania celor doi tineri redactori care, în urma unei după-amieze prelungite pînă tîrziu în noapte în libațiuni cumplit amestecate, căutînd spre dimineață adăpost în redacție și reclamați pentru aceasta, nu s-au infățîșat, spășiți, decît a treia zi în biroul șefului unde, așteptîndu-se la ce poate fi mai rău, au audiat un superb curs despre calitățile diferitelor băuturi și despre modul ideal de eșalonare a lor).

Și, totuși, extrem de rar erai chemat în biroul redactorului șef; de obicei, cînd îl intriga ceva legat de scrisul tău. Altfel, totul se rezolva la secția de critică; dintr-o listă de titluri ale unor volume recent apărute, ți se dădea unul spre recenzare (cam după doi ani « săltai » spre lista de « subiecte »...), iar cînd aduceai « materialul », era discutat cu tine frază cu frază (de atunci, n-am mai întîlnit în nici o redacție această « școală a cuvîntului » și, mărturisesc, nici eu n-am avut diavoleasca răbdare — și înțelegere! — să o practic în redacție). Existau pe amintitele liste și titluri care necesitau un tratament special: cărți semnate de scriitori din eșalonul întîi, « oficial », deci volume care trebuiau consemnate, dar care erau departe de ceea ce înțelegea redacția prin literatură. Unul dintre noi, ajuns la critică prin contaminare (scrisa, de fapt, poezie și, mai apoi, s-a impus ca atare), primind un asemenea volum, a stîrnit senzație prin textul înaintat: adevăruri enorme, formulate cu seriozitate (sinceră!) și aplomb (tinerețea!), erau ilustrate (pozitiv!!) cu versuri din cele mai pedestre. Stupefiat, redactorul șef nu a putut crede că inocența poate naște asemenea monștri... utili campaniei demistificatoare a revistei și, izolîndu-l în cabinetul său pe tînrul semnat, l-a supus unui test: recenzie pe o temă dată. Cum rezultatul i-a depășit așteptările (doar tîrziu i s-a spus împrecinatului ce se dorise de la el, pentru a nu i se strica « stilul »), colegul nostru a devenit specialistul respectivului capitol de literatură — atunci actuală.

Dar toate acestea țin de anecdotic sau, dacă vrei, de culisele spectacolului, aflat lunar în premieră, care se numea „*Steaua*”. Aici se puteau citi, frecvent, versuri de Arghezi, iar ceva mai tîrziu de Lucian Blaga. Prin 1956, dacă bine mi-aduc aminte, din „*Steaua*” se putea afla că, totuși, Bacovia este unul din marii noștri poeți. Poeții revistei publicau versuri pentru care critica din Capitală găsise « infamantul » calificativ « de notație ». În paginile „*Stelei*”, prin articole sau prin mențiunile și opiniile nesemnate, se spunea că rebutul literar nu poate fi salvat prin etichete critice de soiul « vigoare epică » ori « lirism militant », contestîndu-se ierarhii care păreau de neclintit. Sugestiile de lectură — primite prin intermediul citatelor, al cărților și al autorilor chemați cu subtext în instanța diferitelor studii — ne imobilizau săptămîni în șir la mesele din sălile de lectură ale Bibliotecii Universitare sau la ale bibliotecii seminarului de română (unde bibliotecarul, el însuși om de cultură și scriitor, zimbea cu înțeles la cererile noastre). De regulă, citeam autori, nu cărți: Arghezi, Blaga, Barbu, Pillat, Voiculescu, Eliade, Gib Mihăescu, Maiorescu, Lovinescu, Vianu, Călinescu ș.a., răsfoiam colecții ale unor reviste interbelice. Mereu în criză de timp, fișele pe care le întocmeam erau destul de sumare, mai ales că — prin rubrica de « confluente » — eram trimiși și spre alte spații:

Machado, Frost, Sandburg, Ungaretti, Saba, Saint-John Perse, Vallejo, Jouve etc. „*Steaua*“ avea atenția îndreptată îndeosebi spre poezie, dar ajungeam, inevitabil, și la proză ori la estetică și filosofie, prin reacția în lanț a lecturilor noastre.

Sînt toate acestea, acum, banalități? Probabil. M-am detașat eu însumi de ele, fiindcă nu din ceea ce ar fi trebuit să fie firesc se pot hrăni amintirile. Cînd normalul devine senzational, memoriile — pe care generația noastră nu cred că le va scrie — devin inutile. Dar dacă faci, acum, inventarul principiilor în numele cărora lupta (și se clătina), număr de număr, „*Steaua*“, precum și pe acela al nivelurilor pe care le contesta, totul ți se pare inutil, ca o confruntare cu himerele. Ca de obicei, însă, realitatea depășește ficțiunea... și A. E. Baconsky n-a mai fost redactor șef al revistei. Cît timp a condus-o, „*Steaua*“ a însemnat A. E. Baconsky; apoi A. E. Baconsky a însemnat «numai» poetul, prozatorul, publicistul, traducătorul; dar excepția își continua drumul...

Nicolae CIOBANU:

Mulțumim criticului Mircea BRAGA, pentru frumoasa evocare a anilor de studenție — ani, în același timp, de ucenicie, de emulație spirituală, din preajma lui Baconsky.

Spuneam, la început, că acel eveniment de un conținut absolut straniu trăit în casa lui A. E. Baconsky se lega de prezența mea, în somptuoasa lui casă, împreună cu Ion Țugui. Bineînțeles că el a fost de mult mai multe ori decît mine, în casa lui Baconsky, are și o arhivă extraordinar de bogată, mi-a mărturisit acest lucru. Noi așteptăm cu viu interes, chiar cu o anumită sete ca acea arhivă să treacă în zestrea Muzeului Literaturii Române. Pînă atunci însă, să ascultăm cuvîntul lui Ion ȚUGUI, asemenea lui A. E. Baconsky, originar, și el, din Țara Bucovinei.

Ion ȚUGUI: «*Conștiință și caracter*»

Cu o putere de muncă egală cu vîrstele ce n-a mai apucat să le coboare în bătrînețe, A. E. Baconsky a străbătut două spații, de atitudine și de creație — contradictorii — implicîndu-se «sub vremi» într-un paradox al cărui timbru dezagreabil l-a rețrăit adeseori ca pe o nedreptate: proletcultismul îl acuzase cu consecvență și uneori cu violență de «exces de estetism», iar epoca următoare, a primatului valorii estetice, nu-i va ierta niciodată «atașamentul exprimat» la versificația proletcultistă. Cel puțin o strofă dintr-o celebră poezie agitatorică, în care se rima un clișeu-deziderat al anilor '50, a pătruns în oralitatea pejorativă, devenind

prin uzură folclor hazliu și marcînd biografia de tinerețe a poetului cu o apartenență la un mod de-a fi al poeziei ce n-a făcut poezie, dar a întîrziat, ca în nu prea numeroase alte cazuri, dreapta evaluare a celui ce-a răspuns unei conjuncturi ale cărei dogmatism și clișeizare erau atît de puțin fertile unui univers de altitudine lirice!

Cu timpul, această aparentă duplicitate între rigoarea estetică și versificarea de elan electoral, ultima ținînd de meandrele istoriei, de angajarea entuziastă sau de presiunea de-a se angaja întregul entuziasm liric într-o direcție strîmtă și unilaterală, va intra în anecdotică, știut fiind că mai cu seamă în secolul acesta evenimentele transformatoare din temelii în plan social au lăsat posterității în primul rînd poeți tragici, chiar și atunci cînd suferințele aveau, artistic vorbind, un „program“ optimist. Mai tîrziu, pentru deciptarea metamorfozelor artistului și aducerea lui, *post-mortem*, printre adevărurile redescoperite, anecdotică pare și ea necesară de vreme ce acceptăm că imaginea creatorului, construită din linii îngerești, ale imaculării, nu-i nici omenească și atît de rar dovedindu-ni-se verosimilă.

De la debutul cu poezii, pe cînd era elev, într-o publicație din Chișinău, debut ce vestește, spre exemplu, poemele din *Corabia lui Sebastian* și deloc versificațiile pe teme agitatorice din deceniul de după al doilea război mondial, A. E. Baconsky și-a pus harul poetic într-un acord direct atît cu idealurile noii societăți, ce nu i-au fost indiferente, cît și cu spiritul acelor scriitori contemporani prestigioși, sensibili ei înșiși prin credință și adevărate exprimate față de noile idealuri. Tânăr fiind, îi plăcea să vadă departe, dincolo de « lupta de clasă » și nu era străin de orgoliul luptătorului, chiar dacă temperamentul său liric era la vremea aceea al unui « revoluționar elegiac »; privind însă în epocă la tribunele poetice pe care nu o dată urca el însuși, convins că înobilează lozinci, trăise totodată o cumplită aversiune față de veleitari și în egală măsură față de « profesioniști » șabloanelor de expresie ireproșabilă; cu timpul, complexe și nu prea îndelungate crize de incompatibilitate l-au întors pe poet la el însuși!

Ca unul care m-am aflat în preajma lui Baconsky vreme de paisprezece ani, pînă cu două-trei zile înainte de năprasnica-i moarte, o rememorare, acum, lipsită de cronologii și coerențe monografice o pot goli și de inevitabile subiectivități, ca și de mult gustatele evocări romanțate: « elegantul » și solitarul Baconsky, « aristocratul » și poliglotul, ironicul și arogantul, « poetul minor » și călătorul pe meridianele era fără îndoială o mare conștiință artistică și un mare caracter. Aroganța de care a fost adeseori acuzat nu izvoră din dispreț față de confrăți, ci din ceea ce el însuși atît de des numea « o igienă morală »; era neprietenos? dimpotrivă; însă nu-i plăceau mucerile de țigară azvirlite pe podeaua bine spălată, a casei sale, nici stofa fotoliului arsă tot de-o țigară, din neglijența unei mâini clătinate de-o dezordine etică. Suferea sincer pentru confrății refugiați în euforia paharului și atunci își făcea o plăcere serioasă din a-i citi, fără să-i cultive. Detesta polemica fără argumente ca și argumentul contrăfăcut pentru o vremelnică nervozitate polemică; iubea „frumosul, în general“, de crea îi plăcea să se înconjoare, și transforma imaginea unui obraz nebărbierit sau a unui pantalon necălcat într-o adevărată « problemă a civilizației individuale ». Evident, fie și numai acestea pomenite aici îl făceau pe Baconsky adeseori incomod...

Și totuși... după dispariția poetului mi-a fost dat să aud poeți și prozatori, critici și alți intelectuali ai condeiului evocînd minunatele ceasuri petrecute în preajma lui, discuțiile interminabile și mai ales afecțiunea ce le-o nutrise! Cum cei care îl vizitau des eram foarte puțini și neîntîlnindu-i vreodată pe evocatori în casa lui Baconsky pe cînd el trăia, mi-a displicut acea prietenie înscrisă fantezist și post-mortem în viața scriitorului; era, probabil, un mod de-a evoca, al unora, momente spirituale cu un devenit clasic, momente ce nu se întîmplaseră, discuții care nu se discutaseră și afecțiuni ce s-ar fi voit, dar n-au fost... Între prietenii apropiați ai poetului, în ultimii opt ani de viață, au fost Octavian Paler și Modest Morariu; trebuie că în acești opt ani din perioada bucureșteană a poetului, Octavian Paler l-a sprijinit cu o grijă și consecvență eficiente; în același sens trebuie menționat — deși se afla la Cluj-Napoca —, Dumitru Radu Popescu.

Se poate lesne constata azi că în timpul vieții A. E. Baconsky nu s-a bucurat de-un loc fruntaș în ierarhia bilanțurilor critice, iar ecourile prietenesti, deși de bună credință, n-au reușit să mute aura ambiguă și contradictorie a judecăților pe-o linie de echilibru; foarte adesea între adevărurile poetului, romancierului și eseistului, și receptarea scrisului său au fost puse cu o mare frecvență criterii în umbra cărora se afla ceva « de plătit », și putea fi plătit cu prilejul apariției unei cărți. De aceea, după anii '60 Baconsky devenise indiferent la ce se scrie despre el, ca și la ce nu se scrie! Era străin de micile și mai marile orgolii de personalitate, și știa să răsplătească o eroare critică sau un avînt de judecată descentrat pînă la neadevăr, cu un umor ce nu părea al detașării, ci mai degrabă al unei înțelepciuni ce-i marcase lent și frumos spiritul; acest mod de-a trăi în solitudine este caracteristic scriitorilor care își petrec timpul printre cărți, și nu prin locurile în care oralitatea în grup, ilimitată, li afirmă pe toți participanții drept miruiți de geniu!

Mai plin de alergii față de dizarmoniile lumii decât suportă indeobște opiniile fixe, Baconsky devenea de fapt un luptător prin rigorile sale culturale și nu prin responsabilități administrative pe care după venirea lui în București nu le-a avut. Făcea parte din personalitățile care se impun cu ușurință prin cuvânt, adeseori fiind considerat « incomparabil mai interesant » atunci când vorbea, decât atunci când scria! I s-a recunoscut vocația de mentor, însă el nu și-a dorit și nici n-a format discipoli. Monologurile sale împotriva diletantismului cultural și improvizațiilor fără bibliografie serioasă pe teme estetice, istorice, filosofice, culturale aveau greutatea unei suferinți topite fără ecou în aerul salonului de pe strada Tudor Arghezi; era un maestru al « temelor cu variațiuni » din numeroase domenii ale cunoașterii și nu-i plăcea să iasă în prim-planul discuțiilor decât perfect informat. A avut numeroși prieteni peste hotare; una din marile probleme ce se iveau mereu atunci când îi poftea la el acasă, era aceea de a le construi firesc și nu fără un orgoliu în totul pozitiv, o impresie puternică de civilizație și de cultură, congruente cu spațiile geografice din care veneau oaspeții săi.

Între auditori — în
centrul imaginii — fiul
poetului evocat. **bu**

Și după publicarea volumului antologic *Fluxul memoriei* opinia critică nu l-a scos din raftul cu poeți mijlocași sau minori; observația nu este polemică și nu conține o aluzie reparatorie, semnatarul acestor rinduri nefiind critic, ci doar cititor de poezie; ca prozator, i s-a negat capacitatea epică, fiind cu discreție împins la un fel de periferie a hibridului narativ, dar salutându-i-se fraza impecabilă, însă și aceasta suferind de-un cusur: stilul pedant! Una din judecățile critice care s-a impus la un moment dat, referitoare la prozatorul A. E. Baconsky, a fost aceea că « serie o proză încheiată la toți nasturii »! Ca eseist, a fost cotat când ambiguu, când prețios... Dealtfel, parcurgind ecourile critice la cărțile lui Baconsky, de la debutul în volum și până la *Corabia lui Sebastian*, se poate observa că poetul, prozatorul și eseistul a avut cei mai numeroși sfetnici-dascăli în arta scrisului din generația sa; nici un alt scriitor din această generație n-a fost mai « bine » dăscălit, n-a fost mai « afectuos » corectat din punct de vedere ideologic și nu numai...

În deceniul care s-a scurs de la moartea poetului se pot sesiza în presa literară și în volume de critică valuri de căldură față de scriitor și cărțile sale. Mai cu seamă cu prilejul unor bilanțuri literare publicate în ultimii ani foarte des din nevoia fiecărui critic de a-și impune propriile ierarhii, i-am întâlnit numele transcris printre ale celor care au sporit lumina culturii române; pe măsură ce timpul se dilată, reacțiile adverse dispar și ele în sistemul imunitar al posterității. Așa fiind, nu-i deloc banal să repetăm că scriitorul este și va fi atîta cît sînt cărțile sale și cît le vor căuta noile generații; se pare că mai ales nonconformistul A. E. Baconsky are ușile deschise spre noile generații de scriitori. Trebuie spus că în tinerețea sa poetică Baconsky n-a fost un conformist nerăbdător să-și vadă semnătura sub poezii aliniate la iureșul dogmatic al anilor în care funcția poeziei era de-a idealiza folcloric chipuri și virtuți, și la urma urmelor făcînd de ris chiar « ideea de poezie »... așa cum, de asemenea, trebuie spus că Baconsky a crezut cu adevărat în noua revoluție socială, chiar și atunci cînd înfiera lirismul contrafăcut, care a beneficiat o vreme și de condeii săi; și, în sfîrșit, nu-i putem nega locul de frunte în rîndul celor ce s-au dezis de exercițiile lirice ce nu slujeau, ci mai mult dăunau epocii de început a socialismului...

✧ Nicolae GIOBANU — Mulțumesc lui Ion ȚUGUL. A rămas Mircea TOMUȘ care, de fapt, este și mandatarul unui alt iubit prieten de tinerețe al lui Baconsky. Este vorba de poetul Anghel DUMBRĂVEA-NU de la Timișoara care, în ultima clipă, n-a mai putut să vină, ne-a trimis un text, iar pentru că acest text este scris, îl păstrăm ca text inedit absolut și-l vom valorifica în revistă. În încheiere, dacă dragul nostru președinte n-are nimic de spus (mi-a mărturisit cu câteva zile înainte că va veni, dar îi va fi aproape imposibil să vorbească în fața dumneavoastră dintr-o mie de motive, în primul rând — emotivitate), îi dau cuvântul lui Mircea TOMUȘ.

Mircea TOMUȘ: « Am fost privilegiat printr-o neșansă... »

Deși întâmplarea a făcut ca, în urmă cu 15 ani, să mi se așeze pe umeri sarcina (povara) de redactor șef al revistei „Transilvania” din Sibiu, deși sint redactor șef, deci, de 15 ani, vă rog să mă credeți, cu toată sinceritatea spun, că tot timpul m-am purtat în contextul acestei complicate munci care este alcătuirea unei reviste, cu psihologia corectorului care eram la „Steaua”, când, iarăși mărturisesc, mi-era frică de Baconsky! Aveam o teamă sfântă de el. Am să încerc să vă explic de ce consider că această teamă era sfântă.

Vreau să spun că știam de această manifestare cu două săptămîni în urmă și am fost cuprins de starea de spirit pe care o aveam în odăita (anticamera) de la „Steaua”. Când dădeam cite un text redactorului șef — îl ducea de obicei George Munteanu sau Aurel Rău — și așteptam cu stomacul prins de o mie de raci să vedem cum se întoarce de acolo textul; și textul se întorcea totdeauna pictat cu cerneală în fel și chip: intervențiile lui Baconsky!

Este un lucru pe care îl recunosc, un handicap pe care îl recunosc față de generația actuală, de exemplu, pe care o invidiez, care se naște genială și față de care n-am reușit niciodată să aduc unui colaborator al meu mai tânăr o corectură sau o sugestie stilistică pe un text, fără să trezesc suspiciune, reacții de ranchiună sau de rea credință.

Dar mi-a fost teamă și am fost sigur că Baconsky m-ar fi privit peste umăr și ar fi citit acest text și ar fi găsit o sumă întreagă de imperfecțiuni în el. De aceea, am să prefer calea diplomatică, să mă strecor prin vorbele vorbite și să încerc să-mi aduc și eu obolul la această manifestare. Aș vrea să vorbesc despre el din două puncte de vedere. Așa cum s-a spus, Baconsky era de un farmec greu definibil. Farmecul lui era, de fapt, inefabil, era de domeniul impresiei muzicale. Îl simțeam, mă atrăgea ca o vrajă, ca o fascinație, dar n-aș putea niciodată să-l definesc. Știu însă precis că în această fascinație era ca o tăietură foarte ascuțită, ca o sabie, era ochiul acela foarte vigilent și foarte critic pe care îl ridica asupra noastră, pe care l-am simțit multă vreme și-l simt și acuma și care mă face să mărturisesc și alt lucru: venind la București, l-am vizitat de multe ori pe Baconsky, dar nu întotdeauna când veneam în București îl vizitam. Erau momente când făceam cite ceva care știam că nu i-ar fi plăcut lui Baconsky și atunci nu-l vizitam. Mă ascundeam. Pentru că, zic, era acest ascuțit al personalității lui care te pătrundea pînă în cele mai intime gânduri și știa să-ți dezvăluie slăbiciunile. Bineînțeles, cu cea mai mare dorință de îndreptare și de ajutorare. Pentru că, altă latură a personalității lui, care a fost larg evocată aici, era umorul acela bonom, un umor care alina totul. Cred că rar am cunoscut un umor mai subtil și condus de mai multă inteligență. Baconsky a fost, de pildă, unul din cei mai mari născocitori de porecle din mitologia noastră literară. Dacă vă spun că a izvodit o poreclă precum „Nea lipsă de umor” este destul și nu trebuie să vă spun cine a fost purtătorul acestei porecle pentru că sintem cu zecile de mii cei care o purtăm cu merit astăzi. Pe un venerabil al culturii române îl poreclise „John Brown”, după cum prietenul Felea a spus așa de frumos povestea poreclei sale. În

această mare putere creatoare în limitele mitologice era și un ascuțit critic, dar era și o mare dorință de izbăvire cumva. Chiar și acel „Nea lipsă de umor“ îl ierta pentru lipsa de umor prin această binecuvântată poreclă. Farmecul personal al lui Baconsky nu se exercita însă gratuit și nici cu prea multă generozitate; era destul de zgircit cu el. Nu-l împărțasea decât celor mai apropiați lui, și cred că avea, pentru el în primul rînd, un rol constructiv; stătea la baza construcției culturale. Acesta ar fi al doilea subiect despre care aș vrea să vorbesc puțin, despre Baconsky ca un programator cultural, ca un constructor de cultură. El vedea cumva „*Steaua*“ la Cluj jucînd rolul „*Vicții Românești*“ de la Iași din epoca ei de glorie. O construcție culturală clădită pe o stare sufletească, care înseamnă mai mult decât o atmosferă. Înțelegea ca totul să se facă în buna dispoziție a spiritului și în competiția spiritului și cu participarea umorului, dar ceea ce se făcea trebuia să fie ceva foarte solid, ceva foarte cuprinzător și foarte bine articulat. Am fost privilegiat printr-o neșansă — e un paradox, dar o să-l explic —, așa îmi dau seama mai bine de valoarea calității de programator și de constructor cultural a lui Baconsky, prin faptul că am urmat o facultate în anii ei cei mai catastrofați. După ce, după primul trimestru l-am dus la groapă pe marele profesor Dimitrie Popovici, am rămas cu o facultate care, de exemplu, pe lângă bune studii de secol XVIII și XIX, la secolul XX ne-au predat 3 scriitori: pe Arghezi cu partea de după 23 August, pe Otilia Cazimir și pe Topirceanu. Pe Sadoveanu l-am „făcut“ într-un curs special — s-a găsit, așa, o șmecherie —, iar despre Bacovia s-a făcut o lucrare la cursul științific al facultății, lucrare întreruptă la jumătatea ei de către un „delegat“ care a fost indignat că studenții se preocupă de opera unui poet atît de „decadent“ cum este Bacovia și a cerut să întreprind sedința de lucru a cercului literar.

Cam cu asta am plecat de la facultate cînd am ajuns corector la „*Steaua*“ și, de pe poziția acestui vid cultural, am putut să-mi dau seama de marile calități de programator și de constructor ale lui Baconsky. Rezumînd și sintetizînd prin ce se caracterizează această construcție, aș spune că în primul rînd printr-o mare deschidere umanistă. În programul lui Baconsky fenomenul literar era cu obligativitate determinat, condiționat de fenomenul muzical, de cel plastic, de cel arhitectural, chiar de probleme de artă ambientală sau vestimentară care nu erau un simplu capriciu al lui, ci țineau tocmai de lărgirea acestui program. Deschiderea lui spre trecut și deschiderea lui spre prezent, spre modernitate, de asemeni se înscriu în aceste dimensiuni axiale ale deschiderii lui larg umaniste. În domeniul strict literar, Baconsky și-a impus, cred eu, programul și l-a bazat pe legătura cu marea tradiție dintre cele două războaie. Ceea ce a făcut el, atît în poezie, cit și în istoria literară, în receptarea critică, a fost reactualizarea acestei mari tradiții. A început cu foarte substanțialul său studiu despre Bacovia din 1956, continuînd apoi cu faptul că, în epoca tinereții noastre, a intervenit pe lângă direcțiunea Bibliotecii Universitare din Cluj să detașeze la redacția „*Steaua*“ un fond de carte din fondul special al bibliotecii, un fond de carte care nu cuprindea decât edițiile definitive din colecția „*Fundațiilor*“ a marilor poeți, începînd cu Adrian Maniu și terminînd cu Blaga și Bacovia. Erau cărți care se aflau la noi într-un raft deschis, pe care le luam fără să anunțăm pe nimeni și pe care le aduceam, bineînțeles, înapoi, cărți pe care, de exemplu, și-a făcut ucenicia poetul Ioan Alexandru. Această situație a lui Baconsky pe pozițiile tradiției dintre cele două războaie mondiale se sprijinea în primul rînd pe aprecierea rolului fundamental pe care l-a jucat linia de mijloc a acestei literaturi a poezilor pe care i-am amintit, dar în același timp și pe aprecierea rolului pe care l-a avut avangarda. Fără să se instituie o competiție între aceste două domenii, dînd Cezarului ce-i al Cezarului — noi am știut foarte bine care era Cezarul în această alternativă — și pe această bază cred că s-a ajuns să se formuleze ceea ce aș considera eu esența programului său cultural privind actualitatea, creația actuală care constă în preeminența poetului. S-a spus despre „*Steaua*“ că a fost o revistă de poezie, și că mișcarea de la „*Steaua*“ privește întîi poezia. Dacă luăm poezia în accepția strictă de „*lirism*“ sau de „*lirică versificată*“,

diminuată priza frământelor promisiunii
a fost "bucurată" de cupluri fără voce
și omarul a fost lăsat - schelăcit.
pot satisface o femeie nevoia de oameni

Au venit la auzul marelui problema,
si aici ca puterea omului are fost ingrat
iscusindu-se cu demnitate si lăsaându-și
receptivitatea materiei

Seamă un fost solutist muzicantă bătrân,
străpănat, cu o dilatare vasculară, ~~cu~~ albiștii;
câtă dor, că născuți n-au platit albi
cu fost rând pe rând onțuți.

2 (Si vorgeti a coborât o erononie deplina
 1 (Apoi sa faciat un lung intinac
 ca o sarguina buifrita alla -

28-98

Pentru foarte putina

Jety-uu lemmet, vut-un omdaa, vlati
 Buftete aroon putu forsta putu a totut
 p oaltu fialu - si asiste
 vut puvutu lemmet vuti, totleam eeduluu
 aul putu louta aul p se oagajuu mozu
 luu u fi put fua el, dar cuoatla
 vut aroon vut omdaa si fuvactee
 si intepu ota fupete noaru si noi - si int-

această apreciere este în bună parte greșită, pentru că așa cum a fost o foarte bună revistă de poezie și o foarte larg deschizătoare de drumuri revistă de poezie, „Steaua” a fost o tot atât de bună revistă de critică și a fost, după cum probează opera lui D. R. Popescu astăzi și importanța ei în literatura noastră, a fost, deci, și o foarte bună revistă de proză.

Dar, mă întorc și zic, mișcarea de la „Steaua” a fost o mișcare care a avut în centru ideea aceasta, a poeticii în sens larg, de substanță; atât a poeziei, cât și a prozei, a criticului și chiar a dramaticului, ca specialitate ultimă a acestor creații. În acest domeniu a construit Baconsky, ne-a învățat, sau s-a străduit să ne învețe să deosebim valoarea de nonvaloare, să punem mereu, pe cât e posibil, în practică această deosebire a valorii de nonvaloare, și să fim, pe cât posibil, credincioși nouă înșine. Îi datorăm foarte mult. Nu cred că se poate face un bilanț exact a cât îi datorăm. El a fost, din nefericire, și ținta unor nedreptăți. Cred că a deranjat și poziția agresivă pe care o avea și pe care, nu de puține ori, a exprimat-o fie în texte directe ale lui, fie în texte scrise de prietenii lui de luptă de la „Steaua”, dar a

deranjat mai mult altceva, cred eu, după cum s-a văzut în posteritate: adică s-a încercat de mai multe ori să i se reteze lui Baconsky prioritatea. Așa a fost cu studiul despre Bacovia, cînd s-a grăbit altcineva să publice alt studiu despre Bacovia și să înlocuiască îndreptățita și proiectata prefață, care trebuia să fie a lui Baconsky, la volumul prin care se reda în circuit Bacovia, cu altă prefață. La fel a fost în cazul lui Brîncuși, al lui Mateiu Caragiale și al altora, și al altora. Și chiar și deschiderea lui poetică spre lirism; refuzul poeziei proletcultiste n-a fost negat ca atare programatic, nu asta a deranjat, ci a deranjat prioritatea lui Baconsky. S-a văzut în istoria literaturii contemporane cum această prioritate nu este necunoscută sau este eludată, sau sînt întoarse lucrurile în așa fel, încît prioritatea mișcării lui Baconsky să dispară în fața altora. Aici trebuie să aduc mărturia pe care mi-a adus-o Nichita Stănescu despre care foarte multă lume — și pe bună dreptate — leagă înnoirea noastră poetică de după anii '60 — așadar, Nichita Stănescu mi-a recunoscut și mie și altor prietenî ai noștri, că el se simte apărut în poezie în urma deschiderii inițiate de Baconsky și a recunoscut rolul prioritar și primordial pe care l-a avut această deschidere, considerîndu-se, pe sine însuși și poezia lui, un fruct și o consecință a acestei deschideri. Nu știu dacă este neapărat nevoie să i se restabilească cu gelozie, cu un sentiment de reabilitare cu orice preț, dacă este nevoie neapărat să i se restabilească prioritățile lui Baconsky. Cred că, mai important este, așa cum au spus antevorbitorii, să i se restabilească adevăratele dimensiuni, adevărata lui valoare. Sîntem încă mult datori lui Baconsky dar, din fericire, depozitele de necunoscut și de nereceptat ale operei lui sînt încă foarte mari și foarte promițătoare pentru noi, așa încît, cred, cu mult optimism, că viitorul operei lui este de cea mai mare frumusețe și de cea mai mare promisiune pentru cultura noastră.

Nicolae CIOBANU — Mulțumesc foarte mult lui Mircea TOMUȘ, care, de altfel, prin cuvîntul lui a fixat cîteva elemente cu caracter concludiv, ceea ce dovedește că reuniunea noastră a avut efectiv și un caracter profesional și sperăm că acest caracter să se reflecte în ceea ce va urma și de aici încolo. Oricum, fără a ne infalua, cred că această reuniune e de natură să se constituie într-un moment cel puțin simptomatic pentru revenirea lui Baconsky în actualitatea permanentă a literaturii române.

Anghel DUMBĂVEANU: «*În avanpostul liricii noi românești*»

În vremea de după primul Congres al scriitorilor (din 1956), A. E. Baconsky avea reputația unui prinț insurgent al poeziei. Reputația aceasta emana din propria-i lirică, dar și din modul în care concepea, împreună cu colegii și prietenii săi, revista „Steaua” — o revistă prin excelență de poezie și de critică a poeziei. Proza era susținută cu strălucire, număr de număr, aproape exclusiv, de D. R. Popescu. Deschiderile largi, adesea insolite pentru climatul de-atunci al poeziei noastre, valorile pe care le propunea, spiritul critic, tinăr, modern și necruțător cu excrescențele ce proliferau, încă, în virtutea unor inerții, făceau din revista con-

ducătoare de A. E. Baconsky un avanpost al liricii românești noi. Atacurile, adesea violente, umorul silit cu care cei vizați încercau să răspundă acțiunii innoitoare a revistei clujene, veneau mai ales pe adresa poetului, care avusese el însuși o perioadă — scurtă, ce-i drept, — cînd plătitese tribut tarelor acum incriminate.

Tinerii poeți ai vremii simțiseră curentul proaspăt al orientării revistei și aderaseră la ideile și ținuta ei intelectuală. Considerată de unii, cu desconsiderare, revistă de grup, „Steaua” se deschidea fenomenului tinăr. Astfel, în 1959, sint publicați, într-un amplu periplu liric, Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Petre Stoica și alții, între care și semnatarul acestor rînduri.

Pe A. E. Baconsky l-am cunoscut tîrziu, după retragerea sa la București. După un schimb de scrisori și telefoane, poetul mi-a fixat o întrevvedere la cofetăria „Nestor”, care avea să împărtășească, la cutremurul din 1977, cruda soartă a celui ce își intitula, prevestitor, ultima carte de poezii — *Cadavre în vid*.

Emoționat peste măsură, l-am recunoscut imediat, după fotografiile din presă, și l-am întîmpinat în picioare, nu din vreun calcul protocolar, ci ca o reacție bruscă și firească, la apariția sa. Bărbatul înalt, cu siluetă tinerească și părul abia aburit la temple, a venit cu un suris cuceritor, iscodindu-mă scurt cu privirea-i alertă, ce scăpăra ca un vîrf de floretă. Îi făcusem, din cîte mi-am dat seama, o impresie favorabilă. Era un bărbat de o eleganță sobră, poate ușor studiată, neașteptat de cald și prevenitor. Conversația a debutat simplă, de parcă ne cunoșteam de multă vreme și reînnodam alte, trecute, discuții. «Ce mai e la Timișoara?» — m-a întrebat. Și, fiindcă nu-mi găseam cuvintele, au urmat alte întrebări, despre revista „Orizont”, despre colegii mei timișoreni. Cunoștea numele multor scriitori, mai ales tineri. Apoi, glumind cu oarecare sarcasm: «Dar poetul x sau criticul y?», mă iscodea, pronunțînd zeflemitor numele unor colaboratori obscuri, care trecuseră întîmplător prin paginile revistei, sau numele unor redactori care semnaseră articole într-o vreme în care cele două publicații polemizaseră.

Însă «introducția» conversației n-avea darul unor «puneri la punct», poetul era generos. Umorul său lăsa să se distingă virtuțile unui spirit sagace și, cînd era cazul, intolerant.

Paharele de vermut alb și cafelele, pachetul său de țigări „Chesterfield”, mișcarea minilor lui, împlinind o distincție a omului și a ideilor care înfloreau una din alta, trecînd prin spații ale culturii, evocînd mari scriitori sau întîmplările cotidiene, punînd întrebări pentru a răspunde el însuși, veștejînd necruțător mofturi literare, mirîndu-se

interzis de naivități sau episoade nocive, evitând protector nume care-și ispășiseră insignifianța, revenind mereu la tot ceea ce i se părea de bun augur în mișcarea literelor vremii.

După întrevăderea aceea, A. E. Baconsky a acceptat să colaboreze la „Orizont“, mai întâi cu traduceri de poezie (între alții, din Apollinaire) și apoi cu poezii proprii.

Am fost de câteva ori acasă la A. E. Baconsky: prima dată, însoțit de prietenul meu Petre Stoica, unul dintre apropiații poetului. Interior de mare rafinament, cu pereții iluminați de pinzele unor mari pictori. Nici urmă de opulență burgheză, mai degrabă un aer de austeritate, sublimată în stil. Salonul cuprindea două fotolii mari, confortabile, acaparatoare și un birou somptuos. Într-un timp, a apărut Doamna Clara, de o frumusețe nobilă și de o rară distincție. I-am fost prezentat cu aprecieri măgulitoare, în fraze calde, de o anumită rigoare, fără afectări, lăsând să se înțeleagă că însăși prezența mea acolo era un semn de prețuire. Soția poetului s-a încadrat firesc și cu discreție în conversație, apoi ne-a părăsit cu scuze aducând ea însăși cafelele și rămânând un timp după aceea cu noi.

Altă dată, într-o vreme în care la Timișoara era pe cale de a lua ființă o nouă revistă, am discutat mai bine de două ore despre ceea ce ar putea deveni publicația aceea. A. E. Baconsky era neobișnuit de aprins, mai pasionat ca de obicei. În unele momente, mi s-a părut că visa — cu luciditatea scinteiitoare care nu-l părăsea niciodată. Visa o revistă cum ar fi putut s-o înfăptuiască el, poate numai el, care fusese un mare spirit și un innăscut și îndrăzneț creator de revistă.

Într-o vară, am primit o scrisoare neobișnuită de la A. E. Baconsky. Mă ruga — după o lungă, fermecătoare și luxuriantă expunere a motivelor care-l determinau să întreprindă un demers de o asemenea natură — să încerc a sprijini o tinăra candidată la un examen de admitere, ce se dădea la Timișoara. Fata nu era prea dotată intelectual, preciza recomandarea: poetul formula un discret, dar sigur scepticism cu privire la șansele ei în acea tentativă hazardată. Scrisoarea ar lumina o emisferă de înaltă noblete a scriitorului, dacă ar fi dată publicității, însă personajele se află în viață. Ar fi de reținut portretul generos al tatălui fetei, om de ispravă, dintr-un anume sat, apoi pledoaria gingașă pentru o încercare ce nu s-a mai produs, eroii în cauză renunțând la planul lor, sau schimbându-și-l.

Celor ce, cunoscându-l pe A. E. Baconsky din întâlniri ocazionale sau din legendele ce proliferau într-un amestec pestriț, mai păstrează imaginea deformată a omului distrat, sau arogant, sau inabordabil, li s-ar putea aduce atâtea dovezi că poetul care se complăcea, temperamental, într-o anumită însingurare emblematică era în esență — în ciuda izolării în care trăia și de care nu era singurul vinovat — nu numai o personalitate de pregnantă originalitate și de superioară ținută intelectuală, ci și un om de aleasă mărinimie.

Ultima dată l-am văzut în holul vechiului sediu (din Șoseaua „Kiseleff“) al Uniunii Scriitorilor. Pleca într-o călătorie în străinătate, mi s-a părut precipitat, a trecut fără să se oprească, răspunzând afabil la salutarile numeroșilor poeți tineri care așteptau acolo terminarea unei ședințe. Surisul său de atunci, abia schițat în graba trecerii, avea să fie ultima imagine pe care mi-o lăsa, între amintirile mele cele mai curate, A. E. Baconsky.

Nicolae CIOBANU:

Punem aici punct actului nostru de evocare a personalității lui A. E. Baconsky și de evocare a excepționalei sale creații literare în cadrul „Rotondei 13“. Ceea ce nu înseamnă nicidecum că faptele au fost în întregime reînviolate și elucidate. Sintem, firește, conștienți că e vorba doar de un început cu valoare de semnal pentru ceea ce va trebui să urmeze de aici încolo. Și trebuie spus cu toată franchețea: istoria literară românească actuală are mari și grabnice îndatoriri față de strălucita și singulara lucrare literară a lui A. E. Baconsky.

(Transcrierea benzii magnetice de Elena FLUERAȘU)

RECURS Mihail SADOVEANU

În jurul «cazului» MARIANA VIDRAȘCU II

Sine ira et studio

ESTE FOARTE GREU A ANALIZA, ESTETIC, o operă literară, fie ea și fără valoare artistică deosebită.

Dar, paradoxal, este și mai greu a analiza, filologic, o asemenea operă. Nu din motive tehnice, filo-semantice, scientiste, ci din alte motive. Bunăoară, din motive de... etică profesională sau con-fesională.

Prietene intime, Constanța Marino-Moscu și fosta ei profesoară, Isabela Sadoveanu — cumnata viitorului mare scriitor — se întâlneau adesea — în anii 1905—1906 — și se plimbau «la Șosea». Așa se explică și istoria... istoriei romanului lui Sadoveanu — *Mariana Vidrașcu*. Într-o zi, tot povestindu-și viața — chipurile, nefericită lângă un om pe care nu-l iubea —, Constanța Marino-Moscu îi mărturisește Isabellei Sadoveanu că are un jurnal. Aceasta, curioasă, vrea să-l citească, jurnalul îi este adus de prietenă, și acesta din urmă ajunge pe mîinile lui Mihail Sadoveanu, tinărul prozator *en vogue* — prezent și el, atunci, ca din întâmplare, la întîlnirea celor două cucoane. Ceea ce a urmat se cunoaște.¹

Dacă datele documentare au fost cele arătate anterior², se impune disocierea între ceea ce a aparținut Constanței Marino-Moscu și ce lui Sadoveanu.

Aici, desigur, treaba se complică. Pentru cine n-a putut cunoaște sau nu știe nici acum istoria... istoriei acestui roman, lucrurile par a fi foarte simple: 1) există un manuscris sado-venian al acestui roman; 2) s-au publicat, din

el, mai întîi un fragment în „*Viața Românească*” (în 1906), apoi alte trei în „*Manuscriptum*” (de fapt, întregul roman a apărut, așadar, sub semnătura lui Mihail Sadoveanu); 3) «procesul», ca să zic așa, a fost cîștigat de Sadoveanu.³

Și, totuși, dacă — prelundu titlul unei poezii argheziene — mai există în viață și un asemenea «și totuși», iată că mai e încă de discutat.

Pentru că aspectul documentar se cunoaște, să încerc acum o privire comparativă.

Evident, Mihail Sadoveanu a compus o narațiune de sine stătătoare, de o valoare estetică apreciabilă în contextul operei sale viitoare, mai ales din punctul de vedere al așa-zisei «analize psihologice», care, *ad-litteram*, nu prea l-a încîntat pe scriitor, nici măcar în perioada interbelică, după, să zicem, modelul lui Camil Petrescu sau al Hortensiei Papadat-Bengescu. Dealtfel, deși Sadoveanu era mai în vîrstă, mai prodigios artistic și... mai valoros decît ei, E. Lovinescu, fostul său coleg de școală, nu-i dădea totuși cîștig de cauză, în sinteza sa din... 1937.

Dar să urmărim, metodic, măcar cîteva aspecte.

1) Această narațiune a lui Mihail Sadoveanu este scrisă la persoana I — ca, firește, și «jurnalul» Constanței Marino-Moscu, intitulat *À travers la vie* și început la «11 Août 1905». Diferența rezidă, așadar, în distanța de la roman la jurnal — de fapt, precum se știe, sau se poate vedea, invers.

2) Scris într-o limbă... aproape bilingvă (francezo-română), cu o introducere destul de filosofică («*À travers la vie: [...] luttant avec les vagues [...] toute la force que lui donne le désespoir la vie apparaît en un inappré-*

¹ Vezi art. *Recurs la procesul unui roman de tinerețe* de Al. Oprea, în „*Manuscriptum*”, nr. 4(41)/1980, pp. 18—23.

² Punctele de suspensie indică locul unde n-a putut fi descifrat manuscrisul, — din păcate, foarte deteriorat.

³ Cf. „*Manuscriptum*”, nr. 2(67)/1987, pp. 146—153.

⁴ *Idem*.

C. MARINO-MOSCU

ciabile tableau est souvent représenté par un beau paysage... ») și liric-oidă (« O! bien douce et heureuse enfance [...] bons... que je puisse... ») ma [...] pour résister aux tracax de la vie », acest jurnal al Constanței Marino-Moscu despre viața ei de la Văratice, Pașcani, Iași și (probabil) Fălticeni, firește că sensibilizase pe Sadoveanu care, interesat, măcar geograficește, i-a dat o culegere, o corespondență, o fluentă și o prezență românească. Mai ales că tema îl obseda și se va lăsa « travestită » măcar în romanul *Venea o moară pe Siret*, ale cărui scene diluviale sînt deja prefigurate în acest prim proiect. Nu l-a atras diminutivul « Băninica », dar asta este altceva.

Detaliile spun, adesea, mai mult decît concepțiile filosofico-estetice declarate *ad-hoc*. Prin urmare, fără intenții extraliterare, să mergem la... detalii. Deocamdată, din prima parte a cărții și, pentru a nu lungi povestea, să notăm matematic:

a) *Mama Tica* și *Mama Eți* sînt aceleași două călugărițe de la Văratice, care au grijă de micuța Constanța/Mariana, și în romanul lui Sadoveanu, și în Jurnalul franțuzesc al Constanței Marino-Moscu (« ...les bons lits où je dormais [...] ma tête *Mama Tica* [sic!] et à mes pieds *mama Eți* — maman-confiture... »; « Je me rappelle que le soir après avoir recité d'un bout à l'autre le *Miluește-mă, Dumnezeu!* je me couchais près de mes aieules qui... » — la C. Marino-Moscu, pp. 3—4; și la Sadoveanu: « Dormeam într-un pat larg, aproape de o ferestruică prin în care se zăreau, dimineața, așa de limpede depărtările învăluite ca-n aburi. Mama Tica sta la capul meu, mama Eți la picioare, și, seara, cu ochii la icoane și la candela cu lumină fină, după ce rosteam încet *Miluește-mă, Dumnezeu!*, mă culcam cu fața în sus, cu plapuma pînă la bărbie și cu ochii mari, cu ochii duși, ascultam... » — p. 2) Aici, fetița îndrăgită găsește « lada mare cu cărți vechi » — expresie prezentă și la Sadoveanu și la C. M. Moscu;

b) Nenorocitul tată al fetei « fără noroc » este administrator de minăstire (Agapia — la C.M.-M.; Văratice — la M.S.: « administratorul minăstirii unde m-am născut » — p.1);

c) Mama Constanței/Marianei merge la Iași să-și capete o diplomă medicală și o obține: « Ma mère fit de bonnes études, obtient la diplôme et fut nommée sage-femme à Pașcani ». (p. 6) — la C.M.-M.; la Sadoveanu, devine « moașă » — mai exact: « fu numită moașă în țirgul Costești » (p. 3, în manuscrisul lui Sadoveanu de la MLR — nr. 13513).

Desigur, după absolvirea acestei școli de marș, carieră, în pragul sărbătorilor, « mama » vrea să petreacă: « C'était en hiver, ma mère venit passer les fêtes de Noël à Varatic. » (C.M.-M., p. 6); la Sadoveanu: « și chiar în iarna anului acela veni la noi, la Varatic, ca să petreacă sărbătorile Crăciunului » (pp. 2—3);

d) Maica Olimpia este, la Sadoveanu, « călugărița cea mai frumoasă din minăstirea noastră »

Constanța Marino-Moscu între părinți.

(p. 3); la C. Marino-Moscu, era vorba de «O-
tympe Vergolici, la plus belle du monastère»
(p. 5);

e) Mama eroinei ajunge în gazdă la un popă
(Gheorghe — la M.S.). Acesta avea «o căsuță
cu streășina drept-deasupra ferestrelor» — la
M.S., (p. 4); «trois cellules de cette maisons»
— la C.M.-M., (p. 8) și osoție (*preuteasa*) care
apare în pragul noii chiriase cu 2 fete (și la
M.S., și la C.M.-M.). La M.S. — «Sosi și cucoana
preuteasă [...] Două fete pe care le ținea
de mină se ascunsese după fusta ei...»
(p. 4); la C.M.-M. — «*Cucóna preutésa* arriva
ténant par la main deux petites fillettes qui,
à ma vue, se cachèrent derrière son dos...»
(p. 8). Una din cele două fete se numește
Anicuța, și la M.S., și la C.M.-M.: «Une de ces
deux fillettes, Anicuța, qui m'apportait mon
repas me dit...» (p. 9) ⁶;

f) La popa Gheorghe, pe o masă («mare și
pătată» — la Sadoveanu, p. 5; «table sans
nappe» — la C.M.-M.), troncă «strachina
mare în care toată lumea vira lingurile»:
— la M.S., p. 5; la C.M.-M. — «une grande
ecuelle placée au milieu et tout le monde plan-
geant les cuillers de...» (p. 9);

g) Apare în scenă bărbatul: «Conu Panait»:
la C.M.-M. — «je commençai à aimer *Conu
Panait*» (p. 11); la M.S. — «conu (după o
„răzăluire“, cum se exprima Perpersiciuș —
n.n.) Filipache» (p. 6);

h) Într-o zi, fetița Constanța/Mariana este
ntilnită de «cher Costică — mon ami» (la
C.M.-M. — p. 12; «mon oncle Constantin» —
p. 14); de «moșu-meu Constantin» (la M.S.
— p. 7);

i) Conu Panait/Filipache este administrator
al moșiei «marelui boier Costescu» — la Sado-
veanu (p. 6); la C.M.-M. — fetița îl vedea,
seara, «faire de comptes dans un petit registre
dont la relieure me plaisait beaucoup...»
(p. 12);

j) Va plăti scump micuța Constanța/Mariana
această plăcere. Pentru că a luat copertile regis-

trului și și-a învelit cu ele abecedarul, mama o
«dezbracă apoi de straie» și «mă puse în
genunchi, afară, pe omăt» — la M.S. (p. 7);
«elle (ea, mama — n.n.) me cracha au visage
et ajouta que c'était encore bien peu pour ce
que j'avais comis! elle me deshabilia et me mit,
à genoux, dehors, dans la neige» — la C.M.-M.
(p. 13);

k) *Vizitiul Vasile* esto același, și la M. Sado-
veanu (p. 6), și la C.M.-M.: «*moș Vasile* —
ja cocher — à lui portait quelques cigarettes»
(p. 13);

l) Unchiul Constantin ajunge la *Cracoani*,
un sat din ținutul Neamțului — la Sadoveanu
(ținut atît de drag, ulterior, sufletului său); la
C.M.-M.: «Constantin — son frère (al mamei;
Constanței — n.n.) [...] était petit employé à
la mairie de Cracoani [*sic!*] — un petit village
dans les environs de Varatic...» (p. 14);

m) La mama eroinei vine un soldat cu reco-
mandarea fratelui Costică. La M.S. — «*Geor-
gescu*» (p. 8); în jurnalul Constanței Marino-
Moscu, el se numea «Ghibănescu»;

n) Cînd fetița, eroina paginilor (Constanța/
Mariana) se îmbolnăvește, apare: la C.M.-M.
— doctorul *Fabian*; la M.S. — doctorul *Ber-
nard* (p. 11);

o) Una din prietenele eroinei se numește
Emma Mayrodin — la C.M.-M. (p. 20); *Ema
Mavrichi* — la M.S. (p. 10);

p) *Irina*, «fata bucătăresei», prietena Con-
stanței Marino-Moscu («une confidente» —
p. 20) este, și la Sadoveanu, tot *Irina* (p. 10);

r) În pivnița lui Conu Panait/Filipache au
loc beții valpurgice; la Sadoveanu («petreceri
sălbatece» — p. 13), scena are ceva din humo-
rul *Crîșmei lui Moș Precu*;

s) În ziua de 1 Mai, se merge la iarbă verde.
La *Brătești*: «Je me rappelle qu'au premier
mai maman et son mari allaient à Brătești
un petit abbaye dans les environs de P[ășcani].»
(C.M.-M. — p. 24); la *Plopeni* (M.S. — p. 12);

ș) De la petrecere, mama Constanței se
întoarce cu un deget rupt. Iată ce-și amintea,
în jurnalul său, eroina: «La journée si bien
commencée avait mal fini — ma mère rentra
toute en pleurs — elle s'était cassé un doigt...»
(p. 24). Iată ce scria M. Sadoveanu: «Ziua
începută bine, se sfîrși rău. Mama intră gemînd
cu un deget tăiat...» (p. 12);

t) Întors acasă, Panait/Filipache începe o
nouă aventură — în pivniță. La C.M.-M.:
«mon père avait toujours soin d'illuminer à

⁶ Diferența dintre numărul paginii din manuscrisul
sadoveanian și cel al paginii din jurnalul Constanței
Marino-Moscu se datorează, desigur, și «creației»
specifice a celor doi scriitori (C.M.-M. «filosof»,
M.S. făcea «descieri»), dar și scrisului lor: foarte
mărunt al lui M.S., dezinvolt al Constanței M.-M.
Dealtfel, manuscrisul sadoveanian al întregului roman
îneamează doar 107 pagini, pe cînd jurnalul Constanței
Marino-Moscu, scris cu cerneală neagră pe calet de for-
mat 17×21 cm, are peste 300 de pagini (Mie mi-au
parvenit 310 pagini xerox.)

⁷ Vezi mai jos metamorfozele personajelor și ale
ocultăților.

elle qu'on dit le bon vieil homme - je l'admirais
 dans l'enfance et j'étais pourtant quelque
 peu fière qu'elle fut plus belle que la
 religieuse, Olympe Vergolier, la plus belle
 du monastère. - Tout à coup nous vîmes
 entrer un homme portant un énorme
 bouquet - je ne puis dire la peur qu'il
 me fit - je le comparais à tous les
 prêtres de Varatie et je le trouvais deux
 fois aussi gros et terriblement laid
 que son gabardine farrure. - Ce que je ne
 comprenais point c'est qu'il eût des fleurs
 dans notre jardin et il n'y en avait pas
 même et il avait dit que la neige avait
 des fleurs, pendant l'hiver, et il eût donc
 impossible d'en avoir. - Et inconnu - c'
 équivalait de mon imagination - m'embarrassa
 de me débattre jusqu'à ce qu'il me lâcha
 et me donna des oranges que je jettai loin
 de moi, fit tout pour m'apprendre.

giorno - on mettait sur chaque [ilizibil] par
 trois cierges qu'on allumait au moment où les
 convives entraient dans la care - pour obtenir
 un verre de vin... » (p. 25); la M.S.: «...se
 apindeau și luminări ca-ntr-o biserică. Cite
 trei luminări de fiecare butoiu » (p. 13);

f) Filipache vrea ca Mariana « să cînte din
 pian mai bine ca Olga lui Vasilescu » (la M.S. -
 p. 14); la C.M.-M.: « Je veux - disait-il [Panait/
 Filipache, n.n.] que cette enfant joue mieux
 qu'Olga (la fille d'un certain qui était son
 ennemi) je veux qu'elle apprenne le français
 pour me traduire les lettres que je reçois de
 M-eur... » (p. 28);

u) Fetița Constanța/Mariana este dusă, la
 studii, la Iași: la pensionul « M-me Parret »
 (la C.M.M. - p. 29); la « pensionatul doamnei
 Parret » (M.S. - p. 15);

v) «...mon oncle H. » din jurnalul Constan-
 ței Marino-Moscu (p. 29) devine, la M. Sado-
 veanu, « cuconul Hasnaș » (p. 15).

Pentru a nu epuiza tot alfabetul, să mă opresc
 aici. Să mă rezum doar la fragmentul publicat,
 inițial, de tînărul scriitor în „Viața Româ-
 nească” din 1906. Și să nu rețin decît cele ma-
 frapante similitudini: de nume, de gesturi, de
 situații - care dau singe prozei sadoveniene.

După cum am amintit², în textul semnat
 împreună cu Corin Grosu, Perpessicius se oprea
 la termenul « răzăluire », găsit într-o scrisoare
 a lui Sadoveanu din 1 iulie 1906. ³ Într-adevăr,
 tînărul scriitor a « răzăluit », după redactare,
 cîteva din numele proprii (de persoane sau de
 localități) și, peste ele, a trecut altele, noi, de
 « creație ».

Încă Perpessicius și Corin Grosu observau,
 în 1970, că, în manuscrisul sadovenian, « Mari-
 ana înlocuiește pe Constanța, Sofiica pe Anica,
 Filipache pe Panait... »⁴. Se mai pot, cum
 s-a văzut, adăuga: Costești pentru Pașcani,
 Plopeni pentru Brătești, Georgescu pentru Ghidă-
 nescu etc.

Pe fila 46 a manuscrisului sadovenian (MLR
 15313/36)⁵, unde nu-i « răzăluire », ci acoperi-
 re cu cerneală abundentă și, alături, scris
 « Mariana », se citește clar ce a fost scris ini-
 țial: « Constanța ». Pe fila 37 (număr original)
 a manuscrisului apar « Vidrașcu » în loc de
 altceva inițial (probabil, « Marino »); « Mari-
 ano », în loc de « Constanța », « Filipache » în
 loc de « Panait »...

La fila 81 (MLR 15313/71), după cum se
 remarcă și în nota publicată în „Manuscriptum”
 (nr. 1(2)/1971, p. 34), « În rîndul 7 de sus
 Panaite n-a mai fost înlocuit » (s.n.).

Dar să mă opresc aici, deocamdată. Poate
 că într-un număr viitor, în virtutea aceluia
 deziderat perpessician (« Viitorul va lămurii
 definitiv și acest mister, și în singurul mod cu
 putință: acela anume al confruntării celor două
 texte... »), voi aborda și aspectul stilistic al
 unor asemănări, dar și al deosebirilor datorate
 marelui « strung » sadovenian.

Totul - sub semnul adevărului documentar.
 Sine ira...

Fănuș BĂILEȘTEANU

P.S. Pentru ca aceste observații să nu rămînă
 fără suport material, și, de fapt, pentru o ima-
 gine mai amplă, pentru a da posibilitate citi-
 torului să compare singur și să se edifice, în
 spiritul adevărului, oferim cîteva fragmente din
 jurnalul Costanței Marino-Moscu. Textul ori-
 ginal, în limba franceză, fiind aproape ilizibil,
 - din motive tehnice, ne rezumăm la a publica
 doar cîteva fragmente în traducere. Facsimilele
 sperăm să fie edificatoare.

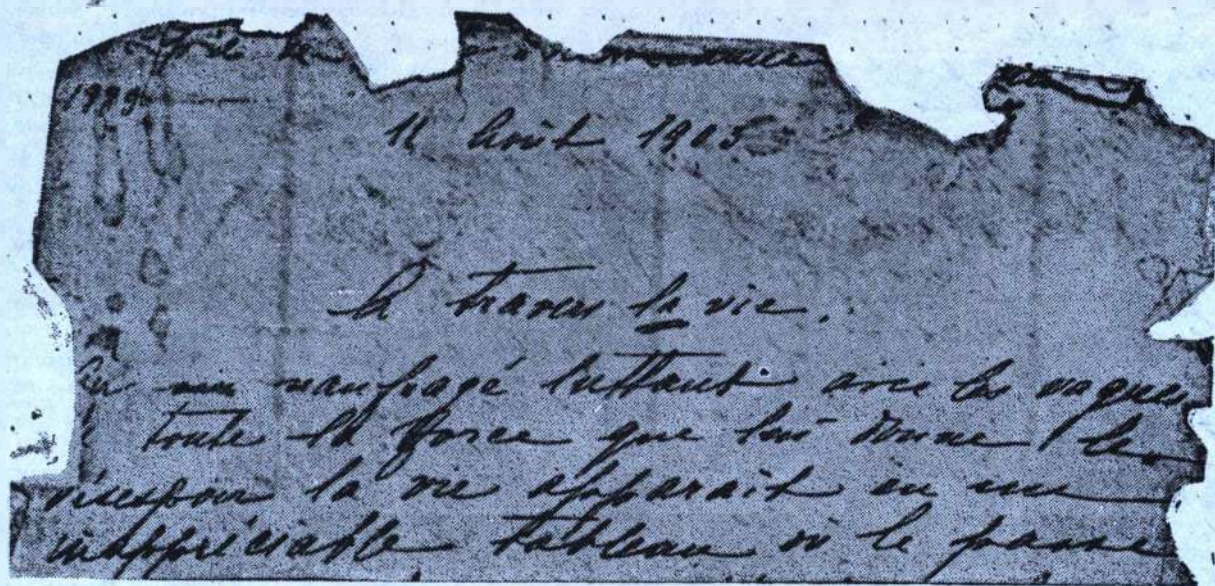
F.B.

² Cf. „Manuscriptum”, nr. 2/1987, p. 146-148.

³ Cf. „Manuscriptum”, nr. 1/1970, p. 24.

⁴ Ibidem, p. 23.

⁵ Cum am mai spus, din manuscrisul sadovenian
 lipsesc 10 pagini, rămase, se știe, la „Viața Românească”.

PRIN VIAȚĂ [fragmente de jurnal]

[...] Venii pe lume într-unul din colțurile cele mai frumoase ale țării mele (Minăstirea Agapia). Tatăl meu, din cîte mi s-a spus, avu astfel de [ilizibil] cu averea că pierdu tot și în cinci ani nemaiavind cu ce trăi, trebui să accepte un post de administrator la minăstire. Acolo venii pe lume — o nenorocire nu vine niciodată singură — și la un an după nașterea mea, în [...] tatăl meu căzu grav bolnav, merse la spital neavind cu ce se îngriji acasă; după ce s-a înzdrăvenit puțin a revenit, dar simțindu-se slăbit și nemaiputînd munci, ne părăsi iar — pe mama și pe mine — și nu reveni decît după un an, avînd probabil intenția să reînceapă viața de altădată. Străbunica mea și cele două surori (călugărițe la Minăstirea Vărațic) care ne-au adăpostit îl dădură afară sub pretextul că nu mai era bun de nimic.

Acest lucru îl afectă într-atît, că dispăru de-a binelea și nu-l mai răvăzurăm. Tot ce am putut afla de la unchiul meu despre tata, despre calitățile sale morale — fizice nu avea? — mă face să mă gîndesc la acest nefericit și să-i regret soarta.

Mama, neputînd rămîne să trăiască pe spinarea călugărițelor, care erau ele însele sărace —, dorind să reînceapă o viață nouă, se adreseă profesorului Micle; acesta o sfătui să meargă la el la Iași, să învețe arta obstetrică.

Ea nu întîrzie, își făcu bagajul, plecă și mă lăsă la minăstire în grija scumpelor mele rude. Mă simt tare emoționată gîndindu-mă la timpurile fericite pe care le-am petrecut acolo; niciodată nu voi uita îngrijirea, tandrețea cu care mă înconjurau bunele măicuțe, totul absolut totul ce îmi venea de la ele, era frumos și bun. Îmi amintesc căsuța și frumoasa grădiniță, cele două chilii cu mobilele lor simple și curatele — pătucurile unde dormeam avînd la cap pe Mama Tica și la picioare pe mama Eți — mamă-bomboană — atît era de bună și blindă. Frumoasele rugăciuni din odaia mare făceau deliciile mele și eu nu îmi imaginam niciodată că ar fi fost ceva mai frumos (?)

La camera unde era o ladă mare plină de hîrtoage vechi — cu paginile îngălbenite pe care îmi făcea plăcere să le răsfoiesc, respiram din plin praful care le acoperea și mirosul acesta plăcut, ciudat al vechilor cărți — pe care încă le iubesc. Îmi amintesc că seara după ce recitam de la un cap la altul *Miluește-mă, Dumnezeuule!* mă culcam lîngă străbunele mele care în loc să-mi povestească basmul cu scufița roșie, îmi vorbeau pe rînd atît de mult și de bine despre viețile sfinților și de sfînta Fecioară,

présence - Nous dormions dans la même
chambre à la pointe du jour se réveillaient
pour aller à la messe - lorsque ma mère
le voulait venir - on bien s'en aller voir
Monsieur - à cocher - à qui se portait quelques
cigarettes par ses valets - et un favori m'en
donner - je passais souvent de tristesse -
un jour, après l'opération que je fis au

sigure că în via mea imaginație le-aș fi crezut și pe ele spirite dacă nu mi-ar fi spus
că au păcătuit și că sînt sortite iadului.

Vara ne culcam afară, pe prispă; să adormi sub clarul de lună și în sunetul clopo-
telor era pentru mine un adevărat deliciu.

Mama voia să mă vadă. Mama Tica — care era foarte întreprinzătoare — mă duse
la Iași, la vărul meu [frazе șterse, ilizibile].

Mama a făcut studii bune, la Iași, a obținut diploma și a fost numită moașă la
Pașcani. Era iarna, mama voia să petreacă sărbătorile de Crăciun la Văratice. Mi se
pare că încă le văd pe străbunicele mele și pe mama, pe pătuțul de lîngă sobă —
mama încălzindu-se într-un discurs, vorbea repede și totul se spunea cu voce înceată
că-mi era imposibil să prind vreo vorbă. [...]

A doua zi mama îmi povesti că la Pașcani erau păpuși mari cît mine și că o să-mi
dea doi căluți și o trăsurică — ceea ce îmi doream la nebunie. Aceste promisiuni
mă tentară și mă hotărî să o urmez pe mama. Călătoria mi s-a părut foarte lungă.
Mama, de care, normal, eram mai apropiată, nu-și dădea deloc osteneala să mă dis-
treze — nici chiar să-mi adreseze un singur cuvînt; ea nu se sinchisea de ceea ce
se petrecea în inima mea, pe care o simțeam stringîndu-se din ce în ce mai tare.
Sosite la Pașcani, la mama, intrară într-o curte mare în fundul căreia se afla o
căsuță cu acoperișul jos și cu streșina foarte aproape de ferestre, ceea ce-mi aminti
perfect moara de la noi. Această căsuță nu avea balcon (prispă) — ceea ce-mi făcu
o impresie proastă. Din curte făceai un singur pas ca să intri într-un fel de cămă-
ruță foarte întunecată și înțedă.

Două lăzi, un dulap și o masă de lemn alb făceau mobilierul de la intrare, unde,
pătrunzînd, am putut observa încă trei uși mici (ușile celor trei chilii ale acestei
case) pe care le-am luat drept dulapuri vechi în perete — atît erau de joase și strîmte.
La întredeschiderea unora din aceste uși văzui părul alb și barba lungă a unui preot.
Mă grăbii să-i sărut mîna. Ceea ce-mi dispăcu și mă descumpăni fu că el nu-mi
înapoie sărutul, cum eram obișnuită să văd că fac preoții noștri la Văratice.

Cucoana preoteasa sosi ținînd de mîna două fete, care, la vederea mea, se ascun-
seră sub poalele ei. O servitoare bătrînă mă privea peste umărul stăpînei; aceasta se
grăbi să o trimită la treaba ei.

Toată această lume mă privea fără a spune nimic, mai lipsea puțin și i-aș fi luat
drept o familie de muți. Veni mama. Toată familia îi spuse în cor bine ai venit.
Mama mă duse în cămăruța ei, mai curînd o chiliuță la fel de întunecoasă și umedă
ca antreul. Un pat, două scaune, un cufăr și o măsuță era tot mobilierul pe care-l
poseda mama. Ea-și făcu toaleta și se grăbi să plece — nelndrăznind să plîng prea
tare, cum aveam obiceiul, mă mulțumii să las să-mi curgă cîteva lacrimi mari.

Necazul meu fu remarcat și mi se dădu o bucată mare de piine și citeva nuci. Asta fu cam totul pentru a-mi potoli foamea și a mă consola! Una din cele două fetițe, Anicuța, care îmi aducea mîncarea, îmi spuse să stau cuminte căci altfel dracul, pe care-l scotea citeodată din sobă, mă va strînge de git. Fusei atît de înspăimîntată că nu mai mișcai, dar chiar în ziua aceea făcui o febră arzătoare. Mîncam la preuteasa — priveam cu coada ochiului masa fără față de masă, o strachină mare așezată în mijloc și toată lumea băgînd lingurile înăuntru. Mîncam toți în farfuriile noastre, dar văzînd această hămeseală nu mă puteam încredința să mă gîndesc la mîncărurile bune și la prăjiturile pe care le făcea mama Eți — și la farfuriile mele cu floricele pe care mi le-a făcut cadou *bătrînica* mea.

Mama mă părăsea adesea ca să meargă, cum zicea ea, după treburi. Petreceam zile lungi repetînd Abecedarul meu sau, aplecată asupra măsutei, îmi dădeam toată osteneala să citesc ziarul pus drept acoperitoare pe această mizerabilă mobilă.

Eram foarte tristă gîndindu-mă la dragele mele de la Văratîc și atunci petreceam ore lungi lingă o fereastră care dădea spre curtea de păsări. Mă distram privind păsările, dînd frumoaselor găini numele frumoaselor călugărițe de la Văratîc.

Într-o seară, văzui, spre marea mea mirare, pe același bărbat pe care l-am văzut la minăstire în seara aceea; aducea pachete și cutii — bomboane, jucării, păpuși, și într-o clipă întinse totul în jurul meu. Rămăsei uimită și nu fu nevoie de insistențe ca să mă duc în brațele necunoscutului; la vederea atîtor lucruri frumoase, mă dusei să mă cațăr în spatele acestui om — el mă sărută — ceea ce mama a neglijat să facă de cînd eram la ea. Mama ciupi un instrument pe care-l auzisem la fratele său la Văratîc. Se pare că muzica mă impresionă, începui să plîng și alergai să mă ascund sub plapumă. Mi-a fost de ajuns să gîndesc la Văratîc, la străbunele mele; începui să regret că am rămas citeva clipe în brațele necunoscutului, mi se părea că tot ceea ce simțeam pentru bunele măicuțe era de aici înainte împărțit cu acest om. Fiînd totuși fără acetare copleșită cu lucruri bune începui să-l iubesc pe Conu Panait. Viața asta pe care o duceam la acești oameni cumsecade, mereu singură, mereu închisă în această chilie, îmi făcu atîta rău, încît căzui bolnavă.

Mă trimiseră la Văratîc să stau 2 luni. În 1880, la vîrsta de 5 ani, făcusem deja prima clasă ca să intru în a doua și mă aduseră la Pașcani, dar nu la preuteasă, ci într-o casă mare și frumoasă unde eu mă simțeam bine. Prietenul meu, pe care mama îmi zicea adesea să-l numesc «tata», era bun, tandru, nu venea niciodată fără să-mi aducă ceva dulciuri. «Mama» se sinchisea puțin de mine și ca să nu mai mă aibă în trena ei mă făcu să repet clasa întîi.

[...] Era iarna, în vacanța de iarnă. Cuconu Panait — pe care nu mă obligaseră încă să-l strig altfel — se ducea în fiecare dimineață la pădure pe care pune a s-o taie. Seara, cînd se întorcea, îl vedeam făcînd socoteli într-un registru mic a cărui legătură îmi plăcea mult; o priveam mereu cu atîta lăcomie; aș fi vrut să am una la fel pentru *ABC-ul* meu.

Îi spusei tatălui meu — el nici nu fu atent la ce îi spusei; într-o zi, avînd o nouă tentație, necrezînd că fac rău, tăiai și decupai coperta și o adaptai bine/rău cărții mele, iar registrul îl pusei unde fusese. Nu-i spusei nici mamei de teamă să nu fiu pedepsită — închisă în beci sau bătută —, dar evitai orice ocazie să mă aflu în prezența sa.

Noi dormeam toți în aceeași cameră, dar în zori mă furișam ca să mă duc la bucătărie pentru că mama voia astfel sau mă duceam la Moș Vasile vizitiul — căruia îi duceam citeva țigări ca recunoștință căci el mă pune să cîlăresc. Astfel petreceam adesea dimineața. Într-o zi, după operația pe care o făcusem registrului, o văzui pe mama venind la bucătărie unde mă aflam; luîndu-mă de păr fără să-mi spună nimic, îmi dădu citeva palme. Mă îmbrînci și astfel mă duse în camera sa; mă întrebă ce am făcut cu registrul — nu știam nimic și le arătai — fui copleșită de palme, îndesată de lovituri și ea chiar mă scuipă în față și adăugă că încă era foarte puțin pentru ceea ce comiseseam.

mes bonnes mères tout absolument par
ce qui me venait d'elles était de la
bon - Je me rappelle la petite maisonnette
et le joli jardinet, les deux petites cellules
avec leur aménagement si simple et
propre - Les bons lits où je dormais
ma sœur Maria sœur et à mes côtés
maman - Maman - confiture - tout cela
était bon et doux - Des belles images
en porcelaine - faisaient avec de l'eau
un imaginaire par lequel je suis passé

Mă dezbracă și mă puse în genunchi afară, pe zăpadă [...]

Eram înspăimântată de tot ce se petrecea în blestemata asta de casă. Unchiul meu Constantin — fratele mamei trebuia să plece la armată. Îmi amintesc foarte puțin de vremea când era mic funcționar la primăria din Cracacani — un sătuc în împrejurimile Vărticului — unde, datorită soriei lui — găsisse un post de funcționar. Unchiul meu, rămânând orfan, bătrinele s-au îngrijit de el. Dar neavînd cum să-l învețe carte, ele îl incredințară soriei lui mai mari, care, în vremea aceea, era măritată, destul de bogată ca să-i dea frățiorului tot ce avea nevoie. Ea își neglija complet datoria — el fu maltratat de sora sa — bătrinele se grăbiră să-l ia înapoi și să-l ducă la Iași unde, neputînd să-l găsească pe mitropolit de la care bătrinele sperau ajutor ca să-l bage la liceu, fură nevoite să-l aducă iar la Vărtic, și apoi la Cracacani unde rămase pînă la 21 de ani. Despre el, înainte de a-l fi cunoscut mai bine, un singur lucru s-a întipărit bine în mintea mea: înaintea plecării unchiului meu la București, unde trebuia să facă armata, cerea soriei sale o sumă mică de bani. Acest fapt avu darul s-o aducă într-o stare pe care nu i-o cunoșteam. Soțul său, exasperat de tot ceea ce vedea, luă dintr-unul din sertarele biroului un teanc de bancnote, luă una albastră și, mormăind cîteva înjurături, o dădu unchiului meu — de atunci nu mai auzii nimic vorbindu-se de el, ca și cum n-ar fi existat.

Iată ce mi-l reaminti și ceea ce fu în același timp un mare eveniment al copilăriei mele.

Într-o seară noi fuserăm foarte surprinși văzînd că sosește un soldat slab, palid, că-ți făcea milă; erau pe cale să-l dea pe ușă afară, cînd, arătîndu-le părinților mei o scrisoare, le spuse că venea de la unchiul meu, prietenul său. Unchiul meu cerea soriei sale și cumnatului ospitalitate pentru acest soldat pe care zicea că-l iubește ca pe un frate. Fu găzduit cîteva zile, ceea ce face să mi-l amintesc mai bine. El era, după cîte auzeam, de foarte bună familie; dealtfel, asta se vedea în toată comportarea lui — după moartea tatălui său care-și lăsase familia pe drumuri, mama sa

l-a trimis să facă armata la București și acolo l-a cunoscut pe unchiul meu și s-au împrietenit. Era înclintător tînărul soldat, îmi vorbea, mă lua în brațe și pretindea că semăn mult cu unchiul meu. El vru să plece după o ședere de două săptămîni. Părinții mei îl reținură — rămase. Făcurăm cunoștință (ne cunoscuserăm) mai bine. Eu eram mereu cocoțată în brațele sale, nu voia niciodată să mă vadă la bucătărie și de fiecare dată cînd mama mă amenința cu palmele, el mă ferea cu brațul; la masă eram așezată lîngă el, din felurile care-mi plăceau el îmi mai dădea ceea ce eu n-aș fi îndrăznit că cer mamei — nu mai puteam să mă lipsesc de prietenul meu și începui să-l iubesc. În ziua plecării lui nu-mi mai uscai ochii de lacrimi. [...]

Sfîrșindu-și stagiul militar, unchiul meu reveni la Pașcani și, neavînd nimic mai bun de făcut, trebui să accepte aici o slujbuliță și bineînțeles, să rămînă pe lîngă sora sa. Văzui, simții de îndată că unchiul meu era într-adevăr așa cum mi l-am închipuit; la vîrsta aceea eram incapabilă să discern calitățile sale morale, dar ce mă legă îndată de unchiul meu fu marea sa delicatețe, bunătatea sa. Îl iubeam și pentru că mama îl făcea grozav să sufere. Noi dormeam, el și eu, în aceeași cameră. Într-o seară la întoarcere a întîrziat, și, Doamne!, ce a mai trebuit să audă de la mama — i-a reproșat chiar că mînlincă.

Salariul lui era foarte mic și nici n-avea cu ce se îmbrăca, fiind cam grija mamei să se ocupe de asta. Ea fu gata să-l dea afară cînd într-o zi unchiul meu îi aminti acest lucru.

Soțul ei era vicios, mare băutor și pasionat jucător de cărți. Mă ia cu frig cînd mă gîndesc la scenele petrecute între ei de fiecare dată cînd soțul se întorcea tîrziu.

Atunci unchiul și cu mine, din camera noastră, auzeam strigătele ascuțite ale mamei făcînd un oribil *duo* cu vocea răgușită a tatălui — cite o dată mama intra ca o furtună în camera noastră. O! cit era de hidoasă la vedere, cu fața congestionată, ochii injectați de singe, cu spume la gură, cu părul în dezordine, s-ar fi zis că e o adevărată Meduză!

Ghemuită sub cuvertură, abia îndrăzneam să respir; ea ne trezea ca să vedem ce suferă din cauza noastră.

Camera lor, mai degrabă o chiliuță unde nu încăpeau decît două paturi și o masă, avea mai curînd aerul unei mici încăperi dintr-un hotel prost de provincie — fumul de tutun era atît de des că abia puteai respira; soțul, în cămașă, stătea adesea nemișcat, din cauza băuturii, pe marginea patului, lîngă masa unde în fiecare seară avea obiceiul să-și pună o cană mare care conținea nu mai puțin de trei litri de vin. Aceste vizite nocturne, foarte frecvente, dealtfel, mă făceau întotdeauna să tremur. Unchiul pleda totdeauna pentru soț, care, foarte adesea, în loc să o lase în pace, era apucat de furia alcoolică — își dădea pumni, spărgea, arunca, rupea tot ce-i cădea sub mînă. Ceea ce-mi făcea o frică grozavă era amenințarea că se omoară sau că ne dă afară pe toți. Aș fi vrut să o părăsesc pe mama... Cîteodată soțul era atît de beat că-i era imposibil să riposteze și atunci mama striga și mai tare, iar noi trebuia să asistăm la aceste mizerabile scene. N-aș ști să spun ce se petrecea atunci în capul meu, n-aș ști nici să denumesc sentimentul pe care mama, în răutatea ei, îl făcea să încolțească în inimioara mea. De soțul ei mă temeam — executam cu o rapiditate mașinală tot ce-mi spunea să fac și asta era luată drept dragoste! Nu eram liniștită și fericită decît seara cînd acest bețivan se întorcea și se culca devreme. Unchiul avea totdeauna ceva bun să-mi dea, eu mă mulțumeam să fac castele din cărți de joc sau să privesc ilustrațiile din cărțile groase pe care unchiul meu le lua de la librar. Aceste volume fură adesea amenințate că vor fi arse pentru că încărcau mica noastră încăpere. Tanti Adela, sora tatălui meu, și soțul ei cu care mama era în foarte proaste relații, aveau față de mine drăgălășenii care mă mișcau pînă la lacrimi. Am plîns de bucurie într-o zi cînd, sosind de la tîrgul de la Roman, mătușa mea mi-a adus o păpușă mare; de fiecare dată cînd persoane străine erau bune cu mine, nu mă puteam împiedica să nu mă gîndesc la mama care nu fusese niciodată. Colegele mele Natalia, Eugenia și cea mai bună prietenă, Ema Mavrodin, nu puteam

să le văd decît la școală, iar unchiul pe care mama îi dăduse afară, nu mai venea pe la noi. Irina, fata bucătăresei, din care-mi făcusem o confidentă, plecase cu mama sa. Fără o tovarășă de vîrstă mea, fără jocuri, fără alergare, fără risete, era normal să devin tristă, neașteptînd nimic mai bun niciodată. Mă simțeam atît de singură, de părăsită că, nemaiputîndu-mă abține, îi zisei într-o zi mamei: Aș vrea să merg pentru totdeauna acolo la Văratio, ceea ce avu ca efect o bătaie teribilă, care-mi făcu atîta rău, încît căzui bolnavă. Nu se neliniștiră de boala mea și eu nu îndrăznii să spun nimănui pînă într-o zi cînd îmi pierdui cunoștința la școală și nu-mi revenii decît scaldată cu apă rece. Fu chemat Dl. Fabian care-i spuse mamei că aveam nostalgie și-mi prescrise cîteva tonice și-i recomandă să mă trimită cit mai repede la Văratio unde eram nerăbdătoare să mă duc. Plecarăm la Văratio și mă temeam ca mama să nu se răzgîndească și să revenim la Pașcani. Îndată ce sosirăm la Văratio, căutai să nu mai fiu sub ochii ei. A doua zi, ei plecară și abia atunci respirai ușurată. Îmi este aproape imposibil acum să exprim sentimentul pe care-l încercam regăsindu-mă în aceste locuri pe care le iubeam atît. Mă simțeam eliberată de o mare greutate, mă simțeam trăind altă viață, totul mi se părea mai frumos ca înainte. [...]

Îmi amintesc că la 1 Mai mama și soțul ei se duceau la Brătești, o mică stăreție în împrejurimile Gorcanilor. Cîteva familii din Pașcani îi urmau. Nu-mi trecuse niciodată prin cap să le cer părinților să mă ia și pe mine, deși cîteva din prietenele mele se duceau; eu eram mulțumită să rămîn singură și să pot scotoci în sertare, în sfîrșit, prin toate locurile unde nu-mi era permis să-mi vir nasul. Ziua atît de bine începută a sfîrșit prost: mama s-a întors numai lacrimi, căci își rupsese un deget; tata și-a petrecut noaptea în afara casei. A doua zi a fost teribilă — mă ia cu frig cînd mă gîndesc: mama striga, urla, tata beat mort o injura; avui și eu partea mea, iar seara mama mă lovi pentru că am lăsat deschisă poarta de la grădiniță. Aventura de pe urma căreia mama încă suferea și urmările acestor evenimente n-o făcură să se lipsească de pofta unor asemenea orgii și să organizeze altele. Pe malul Siretului la minăstire și chiar în pivnița noastră, toată societatea cobora în beci unde tata avea grijă să lumineze *a giorno* — se puneau pe fiecare butoi cîte trei luminări care erau aprinse în momentul cînd convivi intrau în pivniță. Ca să obții un pahar de vin trebuia să-l meriți: te așezai în genunchi lingă butoi, trebuia să te închini și să-l săruți. Cu cît era vinul mai bun, cu atît mai multe sărutări primea conținutul. Dacă, în ceea ce mă privește, mama ar fi fost atît de tandră m-aș fi putut considera fericită...

(Traducere de Paula POPA)

*J'en veux prêter Je n'empêcherai de
lui faire la main - ce qui me déplaît
et me déconcerte c'est qu'il ne me
rend pas le baiser comme j'étais
habituée à voir faire nos prêtres
de V. Cuirona prentisa arriva tenant
par la main deux petites fillettes qui, à
sa vue, se cachèrent derrière son dos
une vieille bonne me regardait par*

A.E. Baconsky

«Anch' io son' pittore!»

Evocind într-un capitol din *Remember. Fals jurnal de călătorie* itinerariile imaginare în Italia, suprema țintă a reveriilor adolescenței Sale nordice, A. E. Baconsky marchează, ca o ultimă etapă, pictura: «... În schimb, scrie el, a apărut pictura, labirint în care am rămas captiv întotdeauna». Nouă ne revine să precizăm, acum: captiv în dublă ipostază: aceea de cunoscător, de « judecător » și iubitor în sensul complex al englezescului *connoisseur*, și, ulterior, chiar aceea de pictor. Pasiunea lui pentru pictură nu era străină, desigur, de o nemărturisită ambiție creatoare și pe acest plan, și sunt ispitit să mi-l imaginez repetind îndrăgostit în sinea lui legendarele cuvinte exclamate de Carravaggio în fața unui tablou de Rafael: *Anch' io son' pittore!* Cert este că și-a împlinit

Scuola San Marco — Venezia, 1974

Campo Santa Giustina — Venezia, oct[ombrie], 1975

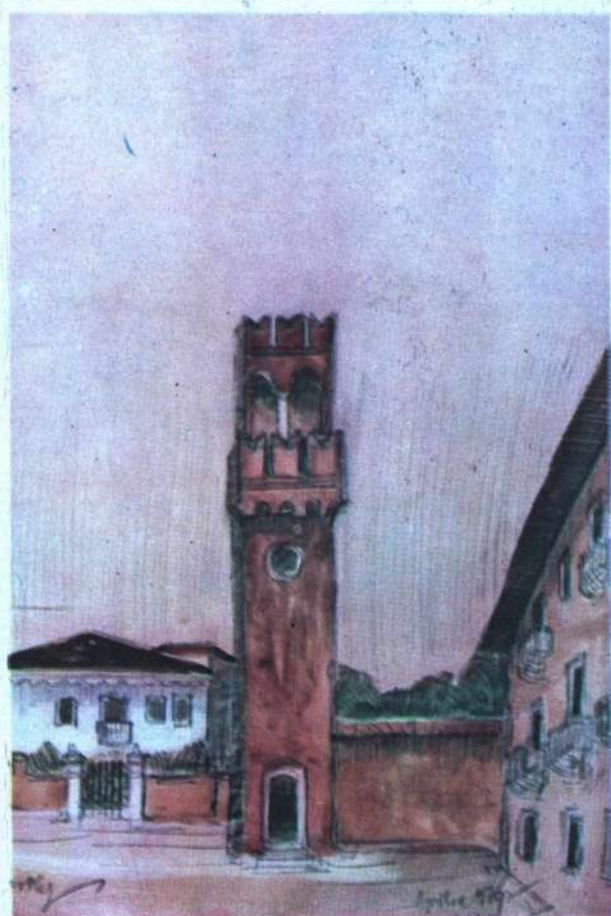

Campo Santa Giustina, 1975

Ponte degli Scalzi — Venezia, april[te] 1974

Murano, april[te] 1974

Murano, oct[ombrie] 1975

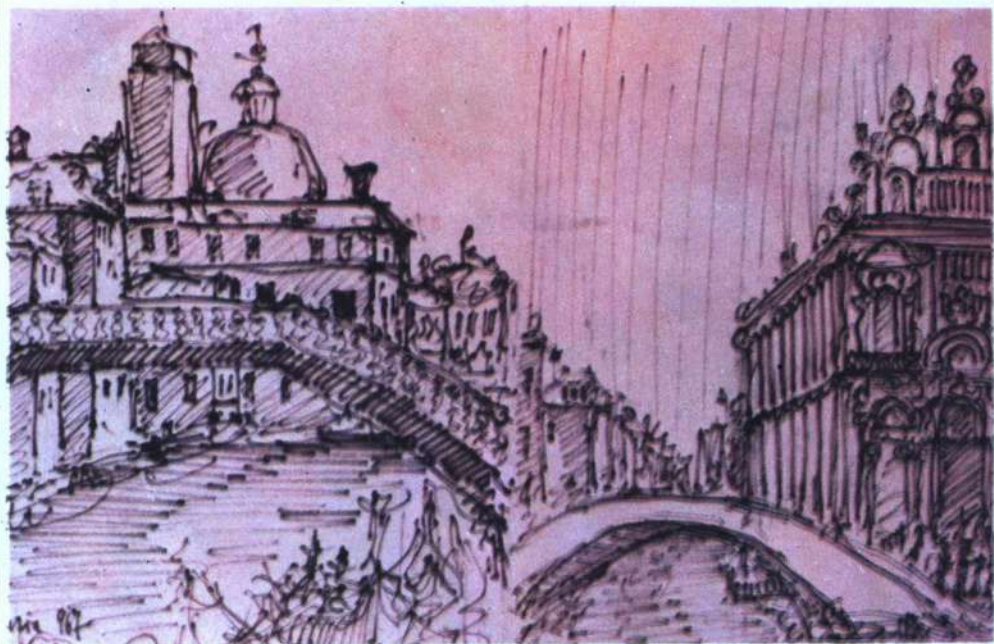
Murano, oct[ombrie] 1976

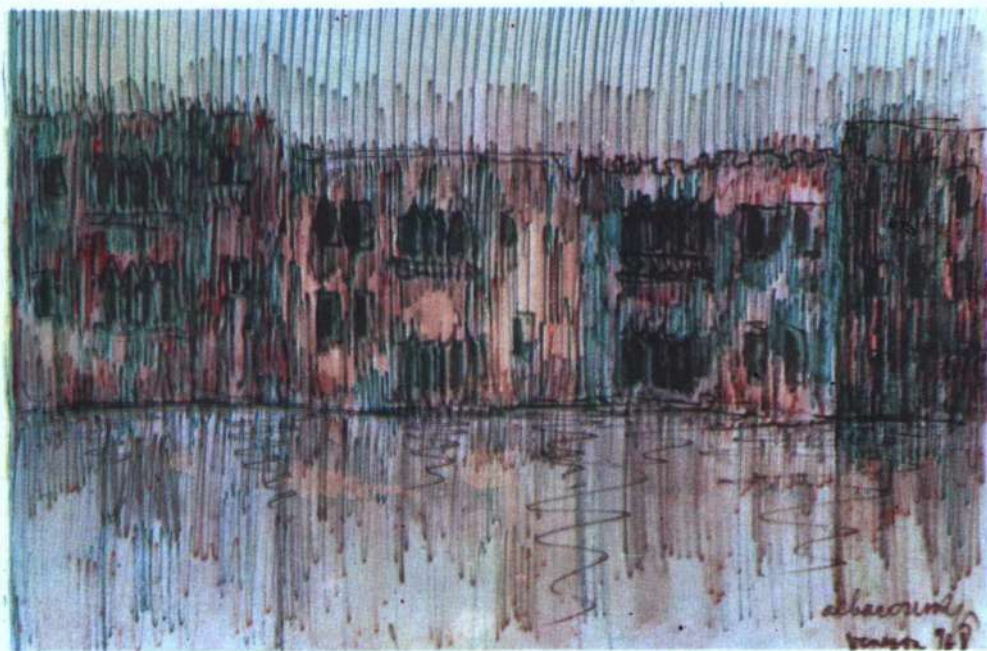
Venezia, oct[ombrie] 1975

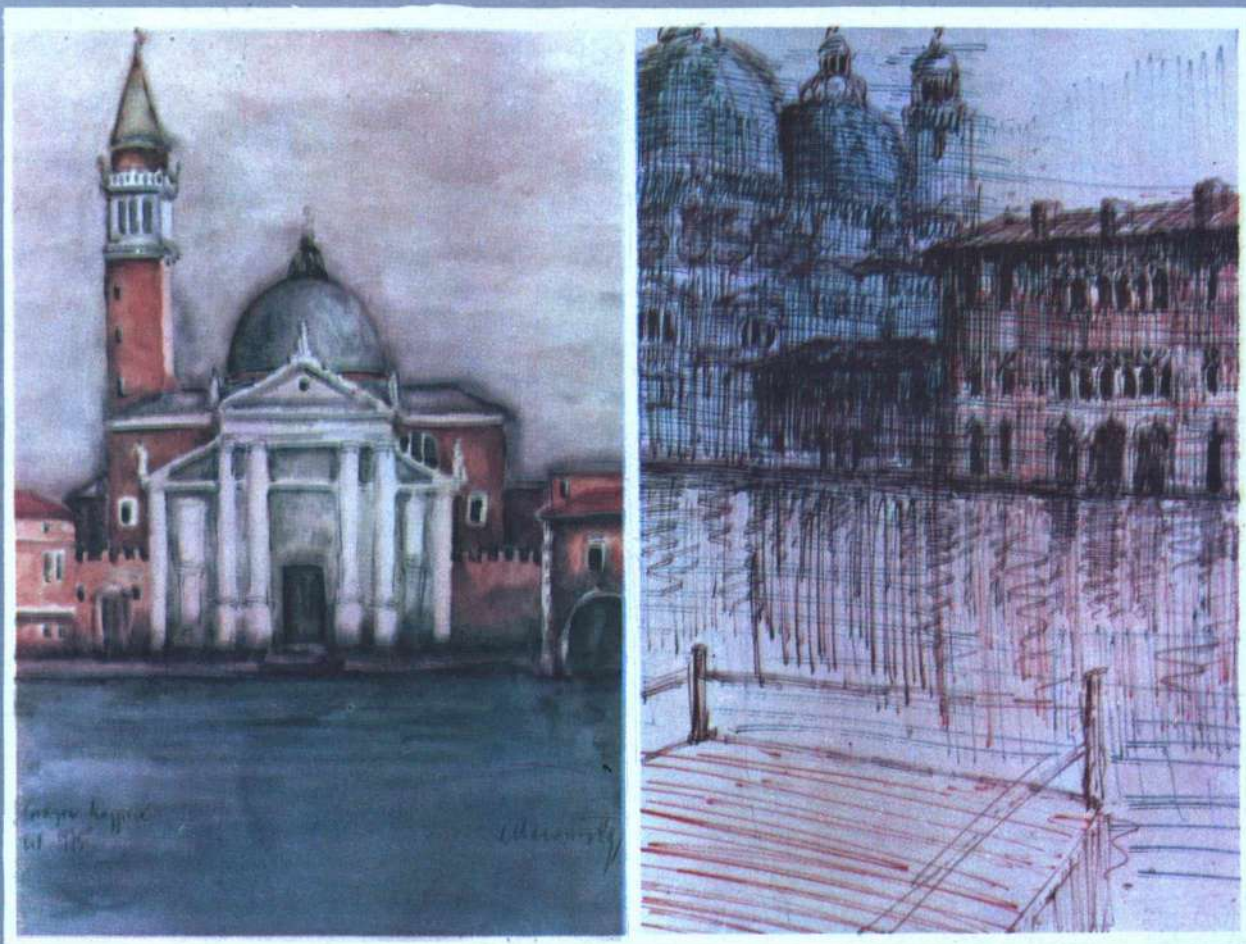
Venezia, 1967

Venezia, 1968

San Giorgio Maggiore, oct[ombrie] 1975

Fotografii color de **Radu BRAUN** și **Morel VOLBURĂ** —
Laboratorul foto al Combinatului Poligrafic „Casa
Scintei”.

Palazzi sul Canal Grande, oct[ombrie] 1976

cu har această ambiție, într-o evoluție tot mai acaparatoare, curmată nefericit de moartea sa crincenă și prematură.

Păcătuiuse cu desenul și cu pictura mai demult. Mi-aduc aminte de două acuarele de-ale sale atrinate în camera de lucru. Erau două peisaje într-o manieră mai tradițională, care se învecinau modest, dar nu fără demnitate cu opere de maestri consacrați. Le pomeneste și poetul Petre Stoica în *Amintirile unui fost corector*, și-mi amintesc, la rîndu-mi, cum mi-a atras odată atenția asupra lor aceea care i-a vegheat benefic existența, Doamna Clara, cu regretul că poetul a anihilat total vocația pictorului. Mai știu că, la un moment dat, A. E. Baconsky a reluat vechea sa idilă cu pictura. Tot Petre Stoica notează spusele lui în legătură cu cele două acuarele: «Le-am făcut cu plăcere... Cîndva mă reapuc... Îi voi scrie lui Peyfuss rugîndu-l să-mi aducă niște acuarele bune». Într-adevăr, prietenul și poetul vienez Max Demeter Peyfuss i le-a adus, iar A.E., cum îl numeam, s-a *reapucat*. Dar pe ascuns, fără să ne mai țină la curent. Voia să-și supună întîi încercările unui examen critic, pentru că era prea orgolios ca să mărturisească eventuale nereușite. Treptat, constatînd, se vede, că încercările rezistă, a început să se dea în vileag cu mici portrete în peniță și peisaje.

Ceea ce a determinat însă explozia și totodată conștiința sigură a unei autentice vocații a fost Italia, iar în Italia, Veneția. Era după prima lui călătorie în Italia cînd, cu o mulțumire vădită, mi-a arătat desenele sale colorate, în varii tehnici, al căror subiect predilect era Veneția. Acestora, de-a lungul anilor, li s-au adăugat altele, căci nu era călătorie fără popas în Cetatea Dogilor, care, alături de Florența, l-a fascinat și l-a subjugat cu frumusețea ei. Mergea la Veneția ca un pelerin, văzînd în ea miracolul unei spiritualități aparte, în care, cum el însuși o spune, o aglomerare capricioasă și abuzivă a născut un univers de nouă și nebănuită armonie.

«...fiecare om, notează Baconsky în același *Fals jurnal de călătorie*, are dreptul la propria lui Veneție, făcută după chipul și asemănarea lui, adaptată la rezonanța lui interioară, la dimensiunea lui.»

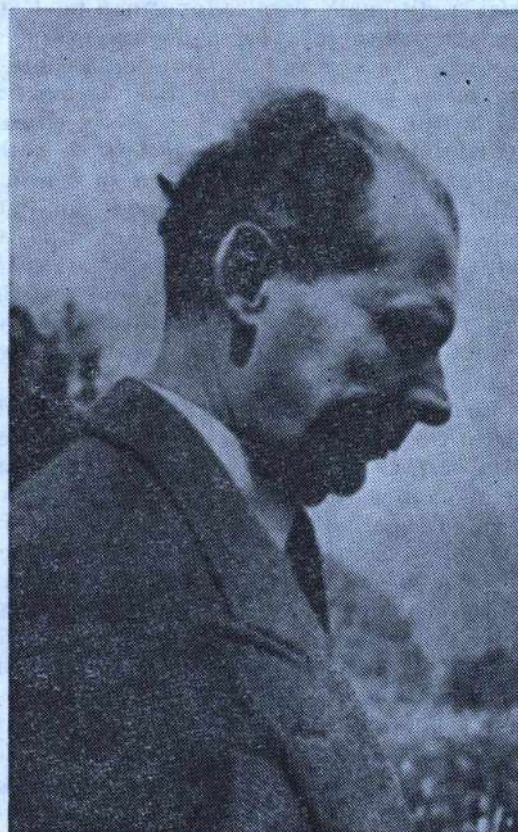
Contemplan suita imaginilor sale venețiene: *Palazzi sul Canal Grande, Ponte degli Scalzi, Piața San-Marco, Scuola San-Marco, Campo Santa Giustina, San Giorgio Maggiore, Veneția roșie*, cîteva redute de la Murano... Compar aceste imagini cu altele, știute, din muzeul imaginar al priveliștilor venețiene, pentru a le recunoaște ca inconfundabile pe cele semnate de poet și simt totodată că acest oraș, — «receptacol de lumină și culoare» — a fost pentru A. E. Baconsky capcana rivnită în care și-a acceptat cu fervoare intermitentele captivități. Și tocmai prin această profundă empatie, imaginile sale dovedesc, într-adevăr, că există tot atîtea Veneții cîți cei care o privesc. Veneția pe care o privește A. E. Baconsky i se dezvăluie în primul rînd ca pictură, oferindu-și «fațadele ca pe niște imense tablouri, pictate de artiști geniali», în care, citînd din nou propriile cuvinte, «Culorile fațadelor [...] se succed ameteitoare și înseși formele se convertesc în culori», într-o necurmata exaltare a văzului. Pe acești «artiști geniali», contemplați în priveliștile venețiene, se ambiționează să-i repicteze în viziunea sa.

Imaginile, din care a eliminat tot ce-i eveniment și accesoriu, din care însăși prezența umană a dispărut, recompun o Veneție cu totul străină de reprezentările-reportaj, unde un loc important îl ocupă elementele pitorești. Aș spune că ceea ce vrea să surprindă este spiritul acestui oraș unic în expresia lui picturală, iar rezultatul, o Veneție atemporală, scoasă din istorie, oferindu-se văzului ca un fastuos decor arheologic. Ce mistere ascund aceste clădiri iscate din apele verzi-albastrii? Privitorului îi rămîne să le repopuleze, să le reanimeze la inspirația închipuirii sale, cu condiția obligatorie de a fi, la rîndu-i, puțin poet.

Modest MORARIU

D O S A R Lucian BLAGA

Între biografie și autobiografie

AUTOBIOGRAFIA ȘI MEMORIUL DE ACTIVITATE pe care le prezentăm în paginile ce urmează fac parte din dosarul de pensionare al lui Lucian Blaga, dosar oferit Muzeului Literaturii Române de fiica poetului. În afara documentelor pomenite, dosarul mai cuprinde trei cereri, una din 6 iulie 1956, adresată președintelui Uniunii Scriitorilor, cealaltă din 17 februarie 1957, către Ministerul Prevederilor Sociale, iar ultima adresată președintelui filialei din Cluj a Academiei (14 aprilie 1959), o *Declarație referitoare la statutul profesional al poetului în momentul redactării actului (1958)* și în trecut, începând cu anul 1926, anul când a devenit salariat al statului, un *Raport de activitate didactică și științifică* (datînd din ianuarie 1950), o pagină cuprinzînd *Titluri și lucrări* (din noiembrie 1958), pe care se face trimiterea la o broșură — aflată și ea în dosar — și tipărită în 1937 la Cluj, în tipografia „Cartea românească”, intitulată *Curriculum vitae: Memoriu de titluri și lucrări*.¹ În fine, într-un plic vernil, decolorat, se află 16 cupoane (mandate poștale), datate aprilie 1959 — decembrie 1960, pe care se precizează «pensie personală» 2 000 lei.

Autobiografia se prezintă în două copii dactilografiate, manuscrisul ei (în creion) păstrîndu-se doar fragmentar. Pe manuscrisul memoriului de activitate recunoaștem grafia Corne-

liei Blaga, care a îndeplinit — nu de puține ori — rolul de secretară a soțului ei.

Din documentele prezente în dosar rezultă că pensionarea lui Blaga a decurs în două etape: la 1 ianuarie 1957 poetul a început să primească o pensie personală în valoare de 2 000 lei. Pensia i-a fost acordată pentru activitatea de scriitor (la fel ca lui Tudor Arghezi și Mihail Sorbul cu cîtiva ani înainte) de Ministerul Prevederilor Sociale și nu de Fondul literar, așa cum ar fi fost de așteptat. Din adresa către președintele Uniunii Scriitorilor, M. Sadoveanu (secondat de Mihai Beniuc), rezultă că la solicitările de pensionare ale poetului, Fondul literar i-a răspuns, în 1955, că «fondul pensiilor e epuizat», iar în 1956 «că nu sînt bani».

Celelalte acte pe care le-am menționat se referă la pensionarea poetului în calitate sa de salariat al statului, respectiv la retragerea din slujba de cercetător principal în Colectivul

¹ Broșura aceasta, pomenită în corespondența poetului cu prietenul său I. Breazu, din 1937, a fost tipărită în vederea prezentării candidaturii lui la concursul pentru ocuparea catedrei de estetică de la universitatea clujeană. Concursul — după cum se știe — pînă la urmă nu s-a mai ținut, poetul fiind „chemat” la catedră, dar nu la cea de estetică, ci la una de filosofie a culturii, special înființată.

de istorie literară și folclor de la Institutul de lingvistică al Filialei Academiei R.P.R. Cluj. Cererea adresată președintelui filialei Academiei — Cluj (acad. Raluca Ripan) motivează astfel demersul retragerii din slujbă, începînd cu data de 16 aprilie 1959: «Subsemnatul voi împlini în curînd 64 de ani. Starea sănătății nu-mi mai îngăduie a face față muncii, nici orarului, nici deplasărilor în oraș de la distanța la care locuiesc (str. Martinuzzi nr. 14). Va trebui să evit orice eforturi intelectuale și fizice și să mă odihnesc».

Într-adevăr, Blaga, care a fost toată viața un mare muncitor, nu și-a încetinit ritmul activității decît constrîns, și anume în momentul cînd boala, subminîndu-i organismul, l-a imobilizat pe patul de suferință. Faptul acesta s-a întîmplat în noiembrie 1960 — deci la un an și jumătate de la pensionare — cînd poetul s-a internat la Clinica medicală nr. 1 din Cluj pentru dureri în membrul inferior drept, insomnie, instabilitate, palpitații. În cîteva luni, diagnosticul s-a precizat într-o direcție ireversibilă: «neoplasm vertebrelor». Sfîrșitul avea să survină la scurtă vreme (6 mai 1961). Gravitatea bolii conduce cu forța evidenței la concluzia că motivele legate de starea sănătății, invocate în cerere, nu erau circumstanțiale. Dealtfel, Blaga — așa cum rezultă și din memoriul de activitate — a depus o muncă de cercetare prodigioasă, în perioada 1949—1959, timp în care a lucrat ca profesor la Institutul de Istorie și Filosofie al Academiei R.P.R., filiala Cluj, apoi ca bibliotecar-șef la Biblioteca Academiei din aceeași localitate și, în fine, ca cercetător principal în secția de istorie literară și folclor a aceleiași Academii române, filiala Cluj. În prima calitate a întocmit zeci de mii de fișe de referință, cu privire la gîndirea românească din Transilvania în secolele XVI, XVII și XVIII. Rezultatul investigațiilor lui a fost studiul *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea* (apărut în 1966), care trebuia să fie urmat de *Gîndirea românească în Transilvania în secolele XVI și XVII*, lucrare ce n-a mai fost însă redactată, întrucît profesorul L. Blaga a fost transferat la 1 iunie 1951 la Biblioteca filialei Academiei — Cluj unde, în calitate de bibliotecar «specializat în clasificarea zecimală a cărților», clasifica nu mai puțin de 5 500 opere pe an și, respectiv, 2 750, cînd avea jumătate de normă. În fine, ca cercetător principal în colectivul de istorie literară și folclor, redacta fișe referitoare la români, pe

baza datelor extrase din periodicele germane transilvănene din secolul al XIX-lea. De data aceasta norma întregă era de 120 fișe mari și, respectiv, 240 fișe mici, pentru jumătate de normă revenind 60 de fișe mari și 120 fișe mici.

Înșiruirea acestor date poate părea și chiar este aridă. Pe de altă parte, însă, ariditatea e recompensată din plin de interesul lor documentar, de piese menite să completeze un corpus arhivistic absolut necesar viitorilor biografi ai poetului.

Dacă biografia (biografiile) poetului se lasă încă așteptată, nu același lucru se poate spune despre autobiografia. Pe parcursul existenței sale, L. Blaga și-a făcut mai multe autobiografii, care sînt în cele din urmă tot atîtea autoportrete (literare sau nu).

«Biografiile — spunea scriitorul într-un aforism intitulat *Despre biografie* — sînt de două feluri: neromanțate și romanțate. Autobiografiile sînt însă totdeauna romanțate și nici n-ar putea să fie altfel: altfel — autorii ar prefera scrisului sinuciderea». „Romanțarea“ ar consta, așadar, în neputința creatorilor de a fi obiectivi cu propria viață, în nevoia imperioasă de a și-o recrea în spiritul libertății, al propriului Weltanschauung, ca pe oricare altă operă personală.

În acest sens poate fi considerat volumul autobiografic *Hronicul și cîntecul vîrstelor* drept o încercare a lui Blaga de a reorganiza, în spirit subiectiv și liber, ceea ce destinul organizase odată sub constrîngerea evenimentelor («trecutul meu citit în palma mea de poetul din mine», cum scria la 5 iulie 1946 într-o scrisoare către Domnița Gherghinescu). Din acest unghi de vedere, *Hronicul...* poate fi considerat o operă de imaginație. Scris într-o perioadă istorică acută (1945—46), în care receptarea operei sale — mai ales a celei filosofice — se făcea confuz, *Hronicul...*, din care a apărut doar un prim volum, răspundea nevoii poetului de a-și clarifica portretul moral și ideologic, de a-și retrasa drumul vieții și implicit al creației. Această autobiografie, în care rememorarea se oprește în toamna lui 1919, deci odată cu încheierea epocii de formare a poetului, este în esență un poem al vîrstelor prime, al descoperirii naturii, culturii și istoriei — cele trei coordonate majore ale gîndirii sale artistice.

Aflată la polul opus — dictată de rațiuni circumstanțiale precise, de natură administrativă — autobiografia cuprinsă în dosarul de pensionare este, evident, de cu totul altă fac-

AUTOBIOGRAFIE

M-am născut la 9 mai 1895 în comuna Lancrăm jud[eu]l Alba. Părinții mei: Isidor Blaga, preot ort[odox] și Ana n[ă]scută Moga. Tatăl meu a murit în 1908 când aveam 13 ani. Mama a murit în 1933.

Cele patru clase primare le-am făcut la școala săsească din Sebeș-Alba, din 1902—1906. Întreg liceul la „Liceul Șaguna” din Brașov (1906—1914). Mama neavînd mijloacele necesare de a mă ține la școală, fiind văduvă și avînd și alți 3 copii de crescut, am fost nevoit să fac trei clase de liceu particular, pregătindu-mă singur.

În 1914 am trecut bacalaureatul, cîteva săptămîni înainte de a izbucni războiul mondial. Intenția mea era să urmez filosofia, care începuse să mă pasioneze încă din cl. III de liceu și pe care o cunoșteam atît de bine, încît cînd eram în cl. VIII scriisem o lucrare despre Bergson și alta despre Einstein. Izbucnirea războiului mi-a zădărnicit planul de a pleca în străinătate. Familia m-a îndemnat atunci să mă înscriu provizoriu la seminarul teologic din Sibiu, spre a fi scutit de înrolare în armata austriacă, în care alți doi frați se găseau de la începutul războiului. Înscriș la teologie, cei trei ani următori i-am petrecut totuși mai mult acasă, la Sebeș-Alba, unde puteam să mă ocup în relativă liniște de studii filosofice. În 1917, m-am înscris apoi la Filosofie la Universitatea de la Viena, unde în 1920 îmi treceam doctoratul. Între timp începusem eu însumi să scriu și anume atît poezie cît și filosofie. În 1919 mi-am publicat întîiele volume, care de la început au fost salutate cu entuziasm în publicistica timpului.

În 1920 m-am căsătorit cu Cornelia C. Brediceanu (Lugoj). Neavînd deocamdată vreo slujbă în învățămînt, unde intenționam să intru, m-am hotărît să mă închin publicisticii. Locuind la Cluj, din 1920 pînă în 1924, am colaborat cu articole exclusiv culturale la diverse ziare („*Voința*”) și reviste („*Lamură*”, „*Gîndirea*”), continuînd însă în primul rînd activitatea poetică (poezie și teatru). Alte reviste la care am colaborat erau „*Viața Românească*”, „*Adevărul literar*”, „*Universul literar*” și altele.

Din 1924 pînă în 1926 am locuit la Lugoj, tot ca publicist, închinîndu-mă cu precădere scrierilor poetice, teatrale și filosofice și publicînd o serie de volume. Am cola-

tură. Datele biografice se înlănțuie aici într-o cronologie previzibilă, lipsită de suspensul asigurat în cealaltă de perspectiva fabulos-lică din care se face evocarea.

Spațiul biografic e redus la o pendulare între cîteva puncte comparativ fără rezonanță, undes-a consumat o existență ce pare a nu-l revendica pe cîntărețul «vîrstelor» din *Hronic*... Problema asemănării și a «carnalității» literare se pune însă — dată fiind natura și finalitatea documentului — în chip cu totul secundar, ceea ce interesează fiind efectul de ansamblu, vocea personalității, așa cum se realizează pe sine și cum înțelege să se arboreze în împrejurarea dată. Problema sincerității se pune și ea — deși din alte motive — cu aceeași acuitate ca și în artă, dar nu și la fel de echivoc. Rezultatul e tot un autoportret, unul auster, în linii ferme, fără umbrele și clar-obscurul inerente literaturii. Totuși, efortului de însumare veridică a datelor biografice i se subordonează unul de selecție, de simplificare și pe alocuri de

justificare sau estompare menit să prezinte tribulațiile autobiografice în lumina cea mai oportună momentului și scopului urmărit (a se vedea explicația intrării în diplomație, referirile ultra-succinte la familia Brediceanu, la apolitismul său, la receptarea operei sale de anumite personalități etc.). Intenția de concizie a condus la sinteză, dînd naștere unui portret-robot, în care datele nesemnificative au fost eliminate — nu însă și unele imprecizii și chiar unele erori — viața îngemănată cu opera restrîngîndu-se la esențele ultime. Iar aceste ultime esențe apar admirabil sintetizate în două propoziții, expresie lapidară a profesiunii de credință a marelui creator și a marii conștiințe care a fost Lucian Blaga: «Pînă atunci și după aceea nu am activat niciodată în nici un fel pe teren politic, nefiind niciodată înscris în vreun „partid”. Viața mi-am închinat-o creațiilor literare și filosofice și datoriei de slujbaş al țării».

Simona CIOCULESCU

Subsemnatul, Tolaș Lucian, membru al Uniunii Scriitorilor din R. S. R., domiciliat în Cluj, str. Martirescu, vă rog să prezentați a lui în considerare cererea, ce v-am înscrisat anul trecut, prin care solicitam plăsonaria mea, și asupra căsătoriei ^{la care am} ~~desigur~~ nu am primit încă răspuns. ^{88 ani}

Subsemnatul am împlinit la 9 Mai 1955 cât privește activitatea mea literară, cred că este îndestul de cunoscută. ~~La început~~ Primele mele volume au apărut în 1918. Ultima mea lucrare este traducerea lui Faust, care a apărut zilele trecute. Vădădu-mă să mai pot la literaturii românești și alte opere, mai ales dacă prin acordarea unei plusii din partea Uniunii Scriitorilor voi fi adus în situația de a mă elibera de unele activități extra-literare, cu ajutorul cărora sunt încă nevoit să mă întrețin.

borat în acel timp și la marele ziar ceh „Prager Presse”, cu articole în limba germană despre viața culturală și artistică din România. Această colaborare la un mare ziar străin a fost unul din motivele pentru care am fost numit în 1926 atașat de presă, funcționar al Ministerului de Externe, și trimis în străinătate. Un an am stat la Varșovia, unde am făcut serviciu de atașat de presă al Legației noastre și unde am colaborat cu articole despre literatura și viața culturală din România la ziarul „Głos Prawdy”. După o ședere scurtă la Praga, am fost transferat în Elveția, la Berna, unde am stat din 1928 până în 1932, tot ca atașat de presă și apoi ca secretar de presă. În această calitate am continuat a-mi face serviciul ce mi se cerea din partea Ministerului, dar în același timp am izbutit să fac o intensă propagandă culturală, făcând cunoscută în Elveția literatura noastră, prin articole (îndeosebi în ziarul „Der Bund”). Datorită legăturilor de prietenie cu intelectuali de la Berna, am izbutit să fac să se reprezinte la Teatrul de acolo Omul cu mîrjoaga a scriitorului român Ciprian.

În 1932 am fost numit secretar de presă, și apoi consilier la Legația română de la Viena, unde am stat pînă în 1937. Adică în anii cei mai critici prin care a trecut Austria. În timpul acesta cred că am putut să dau Ministerului de Externe de la Bucu-

rești cele mai prețioase informațiuni cu privire la evenimentele grave ce se pregăteau. În 1937 am fost din nou transferat la Berna, dar în același timp se luaseră la Cluj unele inițiative ca să-mi pot face intrarea în învățămîntul universitar.

În 1936 am fost ales membru activ al fostei Academii Române, pentru activitatea mea literară și filosofică. Publicasem între timp o serie de volume: poezie, teatru, filosofie. Scrieri ale mele, mai ales poezii, au fost traduse în multe limbi: maghiară, germană, franceză, italiană, rusă, iugoslavă, ebraică, polonă, bulgară etc. Piese de ale mele, îndeosebi Meșterul Manole, au fost reprezentate în limba maghiară, germană și polonă, obținînd mari succese de critică.

În 1938, după ce timp de o lună am fost în calitate de tehnician subsecretar de stat la Externe, am fost în același timp chemat ca profesor la Universitatea din Cluj și trimis ca ministru plenipotențiar, la Lisabona, în Portugalia.

Am plecat pentru un an în Portugalia.

În 1939, aprilie, mă întorceam definitiv în țară, ocupîndu-mi catedra de Filosofia Culturii la Cluj.

Pînă atunci și după aceea nu am activat niciodată în nici un fel pe teren politic, nefiind niciodată înscris în vreun « partid ». Viața mi-am închinat-o creațiilor literare și filosofice, și datoriei de slujbaș al țării. Ca să se vadă că activitatea mea a fost orientată în acest sens, este suficient să dau o listă a tuturor cărților pe care le-am publicat:

La Lisabona

Poezele luminii, 1919 (poezii); *Pietre pentru templul meu*, 1919 (aforisme); *Pașii profetului*, 1921 (poezii); *Cultură și cunoaștere*, 1921 (studiu filosofic); *Zamolze*, 1921, (teatru); *Tulburarea apelor*, 1923 (teatru); *În marea trecere*, 1924 (poezii); *Filosofia stilului*, 1924 (studiu filosofic); *Fapta*, 1925 (teatru); *Daria*, 1925 (teatru); *Fenomenul originar*, 1926 (eseuri); *Ferestre colorate*, 1926 (eseuri); *Meșterul Manole*, 1927 (teatru); *Lauda somnului*, 1928 (poezii); *Daimonion* (studiu); 1929; *Cruciada copiilor*, 1930 (teatru); *Eonul dogmatic*, 1931 (studiu); *La cumpăna apelor*, 1933 (poezii); *Cunoașterea luciferică*, 1933 (studiu); *Censura transcendentă*, 1934 (studiu); *Avram Iancu*, 1934 (teatru); *Orizont și stil*, 1935 (studiu); *Gîndirea magică*, 1941 (studiu); *Religie și spirit* 1942 (studiu); *Spațiul mioritic*, 1936 (studiu); *Geneza metaforei și sensul culturii*, 1937 (studiu); *La curțile dorului*, 1938 (poezii); *Artă și valoare*, 1939 (studiu); *Diferențialele divine*, 1940 (studiu); *Știință și creație*, 1943 (studiu); *Nebănuitele trepte*, 1943 (poezii); *Arca lui Noe*, 1944 (teatru); *Discobolul*, 1945 (aforisme); *Despre conștiința filosofică*, 1947; *Aspecte antropologice*, 1948 (studiu).²

În 1946 a apărut la Milano în traducere italiană volumul *Orizont și stil*, cu o prezentare elogioasă pe 15 pagini, a activității mele filosofice, făcută din partea profesorului universitar Antonio Banfy, care este unul din cunoscuții doctrinari ai partidului comunist italian. Despre activitatea mea literară și filosofică au apărut cîteva cărți, broșuri și nenumărate articole în publicistica dintre 1919 și pînă astăzi. Cine se interesează de ecoul activității mele, poate să-l urmărească, pas cu pas, în publicistica epocii. De reținut îndeosebi este polemica ce a avut [loc] între mine și diverși teologi între anii 1941 și 1944.

Spuneam că nu am activat niciodată pe teren politic. Totuși în 1938, ministrul de interne de atunci (Călinescu) a stăruit în chip apăsător să mă înscriu în Frontul Renașterii Naționale. În 1939 fostul rege Carol II m-a numit Senator, pentru a reprezenta cultura (alături de scriitorul Mihail Sadoveanu și de compozitorul George Enescu)³. În această calitate nu m-am manifestat în nici un chip, cu nici un discurs parlamentar.

² În lista cărților publicate s-au strecurat unele imprecizii privind data de apariție a unora dintre ele. Astfel, *Cultură și cunoștință*, nu *Cultură și cunoaștere*, a apărut în 1922, nu în 1921, *Fenomenul originar*, în 1925, nu în 1926, *Lauda somnului*, în 1929, nu în 1928, *Daimonion*, în 1930, nu în 1929, *Orizont și stil*, în 1936, nu în 1933, *Știință și creație*, în 1942, nu în 1943.

³ Călinescu, Armand (1893–1939), om politic, unul din liderii P.N.T., ministru de interne, apoi prim-ministru în timpul dictaturii regale, dictatură care, cum se știe, a mers în direcția abolirii regimului parlamentar și a suprimării drepturilor și libertăților democratice. Multe alte personalități culturale și politice, șefii fostelor partide desființate, funcționarii publici au fost, într-un fel sau altul, constrinși — asemeni lui Blaga — să facă parte din Frontul Renașterii Naționale.

Din 1939 pînă la 31 dec[embrie] 1948 am fost profesor universitar la Universitatea Cluj—Sibiu—Cluj. La 1 ian[uarie] 1949 am fost numit profesor la Institutul de Istorie și Filosofie al Acad. R.P.R. din Cluj. De la 1 iunie 1951 am fost numit Bibliotecar-Şef la Biblioteca Filialei Acad. R.P.R. Cluj și referent științific, lucrînd în colectivul de Istorie literară.

Actualmente, fiind membru al Uniunii Scriitorilor din R.P.R. traduc din însărcinarea Uniunii Scriitorilor marea operă *Faust* de Goethe. Lucrez la partea a doua.

Dintre cărțile pe care le-am publicat au fost epurate în ultimii ani două volume: *Fenomenul originar* (apărut în 1926) și *Ferestre colorate* (apărut în 1926). Nu pot să-mi dau precis seama care a fost motivul pentru care aceste volume au fost epurate, ele neconținînd texte de natură politică.

În cadrul „Arlus“-ului, al cărui membru sînt din 1945, am ținut la Cluj trei conferințe ascultate de-un foarte numeros public, și anume: *Amintiri despre N. Titulescu* (1945), *Dimitrie Cantemir* (1947), *Maxim Gorki* (1948).

Alte informații ce ar putea să intereseze în legătură cu persoana și viața mea:

Sînt căsătorit din 1920. Soția mea este casnică și cel mai prețios colaborator la transcrierea operelor mele literare.

Armată n-am făcut, fiind scutit ca inapt pentru serviciul militar.

În 1930 mi s-a născut o fiică, Ana, care actualmente este studentă la secția Matematică și Fizică a Facultății de Științe din București, fiind căsătorită cu Mihai Gavrilă, student la aceeași facultate. Ginerel meu este fiul profesorului universitar de medicină Dr. Ion Gavrilă din Cluj.

Alte date personale: din cîștigurile mele literare și teatrale, precum și din ceea ce

am putut pune la o parte din salariile primite ca funcționar, mi-am cumpărat la Bistrița, în 1938, 4 1/2 ha pămînt, la care s-a[u] adăugat 4 1/2 ha proprietatea soției. Aceasta cu scopul de a trăi vara la țară, și cu scopul de a cunoaște mai de aproape viața țărănească, despre care intenționez să scriu o serie de romane. Nu ne-am putut însă ocupa de acest pămînt, deoarece în 1940 am fost nevoiți să ne refugiem la Sibiu, pe urma încorporării temporare a Ardealului de nord la Ungaria. Această proprietate a fost vîndută în 1947.

Din 1935 am avut o casă de vară la Vatra Dornei, care a fost vîndută în 1946.

La Cluj am avut un loc de casă fără clădire, care a fost vîndut în 1951. La Sibiu am avut un loc de casă fără clădire, care a fost vîndut în 1950.

Actualmente nici eu, nici soția mea nu mai avem nici o proprietate imobilă, decît un lot, de pămînt necultivabil și neimpozabil de aprox[imativ] 400 metri pătrați la Sovata.

Părinții mei (tata decedat în 1908, și mama decedată în 1933) au avut aprox[imativ] 4 jugăre pămînt și casă în comuna Lăncrăm. Acestea au fost vîndute în 1908, căci mama avea nevoie de mijloace pecuniare pentru creșterea copiilor cu care a rămas la moartea tatei.

Fudi cîteva nume de persoane care mă cunosc și care pot să dea informații cu privire la activitatea mea:

Tudor Vianu, profesor universitar la București

Dimitrie Popovici, profesor universitar la univ. Babeș, Cluj

Nicolae Colan, episcop, Cluj,

Ion Breazu, conferențiar la univ. Babeș, Cluj

D.D. Rosca, prof. univ. la Univ. Babeș, Cluj.

Cost. Daicovici, prof. univ. la Univ. Babeș, Cluj

Dintre frații și surorile mele mai trăiesc Letiția, căsătorită cu Ion Pavel, inspector școlar pensionar (actualmente la București), avînd proprietate, cu soțul ei dimpreună, o mică casă de locuit, de asemenea mai trăiește fratele meu Lionel, fost notar public la Sibiu, proprietar al unei case în aceeași localitate. Lionel Blaga a fost înscris în partidul național popular.

Părinții soției mele au fost Coriolan și Cornelia Brediceanu din Lugoj. Coriolan Brediceanu a fost avocat și a murit în 1909. Mama soției mele a murit în 1951. A avut proprietate pînă în 1949 o casă la Lugoj, care a fost vîndută.

Nici una din aceste rude apropiate nu a suferit vreodată vreo condamnare politică sau de altă natură.

Indic cîteva nume de persoane care mă cunosc și care pot să dea informații cu privire la activitatea mea.

Tudor Vianu, profesor universitar la București.

Dimitrie Popovici, profesor universitar la Univ[ersitatea] „Babeș”, Cluj.

Nicolae Colan, episcop, Cluj.

Ion Breazu, conferențiar la Univ[ersitatea] „Babeș”, Cluj.

Const. Daicoviciu, prof[esor] univ[ersitar] la Univ[ersitatea] „Victor Babeș” din Cluj.

MEMORIU DE ACTIVITATE

Subsemnatul am desfășurat o activitate profesională în diverse domenii din momentul în care am devenit salariat al statului la 1 nov. 1926. De la această dată pînă la 1 aprilie 1939 am desfășurat o activitate profesională ca funcționar diplomatic în diverse țări europene (Polonia, Cehoslovacia, Elveția, Austria și Portugalia). Domeniul în care am activat în acest timp a fost îndeosebi propaganda culturală în străinătate, publicînd o seamă de articole în presa străină despre literatura românească. În același timp informam Ministerul de Externe al țării noastre asupra presei străine prin rapoarte zilnice.

De la 1 oct[ombrie] 1938 pînă la 31 dec[embrie] 1948 am fost profesor universitar la Facultatea de filosofie a Universității românești de la Cluj. În acest timp am desfășurat o activitate didactică, ținînd cursuri îndeosebi de filosofia culturii. De la 1 ianuarie 1949 pînă la 1 iunie 1951 am funcționat ca profesor de institut la Institutul de istorie și filosofie al Academiei R.P.R. Filiala Cluj. În timpul acesta am fost însărcinat să studiez gîndirea românească din Transilvania în sec[olul] al 18-lea. Rodul studiului meu a fost o lucrare de aprox[imativ] 200 pagini (bătute la mașină) intitulată: *Gîndirea românească în Transilvania în sec[olul] al 18-lea*, pe care am depus-o sub formă de manuscris atît la Institutul de istorie și filosofie din Cluj, cît și la Institutul de filosofie din București. În același timp am studiat și gîndirea românească din Trans[ilvania] în sec[olul] 16 și 17 punînd pe fișe materialul necesar în vederea unei lucrări. Fișele se găsesc și astăzi în arhiva Institutului de istorie și filosofie. Lucrarea aceasta n-am mai redactat-o deoarece am fost transferat la Biblioteca Academiei R.P.R. din Cluj. De la 1 iunie 1951 pînă astăzi funcționez în cadrul Bibliotecii Filialei Academiei R.P.R. Cluj și ca cercetător principal în colectivul de istorie literară și folclor. Ca funcționar al Bibliotecii Academiei R.P.R. Filiala Cluj m-am specializat în clasificarea zecimală a cărților. Cît timp aveam o normă întreagă am clasificat 5 500 de opere pe an, iar de cînd am o jumătate de normă clasific 2750 de opere pe an. Ca cercetător principal în colectivul de istorie literară și folclor colaborez la <crearea> alcătuirea de fișe al [*sic* /] acestui colectiv, urmărind îndeosebi periodicele germane din Transilvania, din sec[olul] al XIX-lea. Cît timp figuram în schemă cu norma întreagă realizam în medie 120 de fișe mari și 240 fișe mici pe lună. De cînd figurez în schemă cu 1/2 de normă realizez în medie 60 de fișe mari și 120 fișe mici pe lună.

La activitatea mea socială pot socoti o seamă de conferințe pe care le-am ținut în cursul anilor. Amintesc principalele conferințe: *Elogiul satului românesc* (Discurs de recepție la Academia Română); *Școala ardeleană* (Conferință ținută la Sibiu în 1940); *Gandhi, așa cum l-am cunoscut* (conferință ținută la Sibiu în 1942); *Nicolae Titulescu* (Conferință în cadrul Arlus-ului, 1945, Cluj); *Dimitrie Cantemir* (Conferință în cadrul Arlus-ului în 1947, Cluj); *Maxim Gorki* (Conferință în cadrul Arlus-ului, 1948); *Întâlniri cu Goethe* (Conferință în cadrul Academiei R.P.R. filiala Cluj, 1957).

Activitatea mea literară și filosofică a început în 1919 și a fost continuată până astăzi. Titlurile cărților publicate le dau pe altă filă. Despre această activitate literară și filosofică au apărut în cursul timpului un mare număr de cronici, recenzii, articole, note, broșuri și studii, cărți. Numai înșirarea titlurilor acestor prezentări critice ar constitui un volum de câteva sute de pagini. Înșirarea titlurilor acestor aprecieri critice evident nu o pot face aici, dar dacă Institutul de lingvistică dorește să cunoască aceste ecouri critice, le pot pune la dispoziție pentru vedere într-o serie de volume legate. Printre multele studii critice cu privire la operele mele literare și filosofice semnalez câteva de vădit interes: un articol — *Contribuții românești la cultura universală* de Petru Dumitriu, apărut în „*Gazeta literară*” în decembrie 1955; *Lucian Blaga, energie românească* de Vasile Băncilă, 180 pag., 1938; un studiu: *Poezia lui L.B.*, cu o introducere despre poezia românească, de Basil Munteanu, secretar general al revistei „*Littérature comparée*”, apărut în *Mélanges pour Mario Roques* (Paris, 1951)⁴ aproximativ 30 pagini; un studiu asupra filosofiei subsemnatului de Antonio Banfy, profesor de filosofie la Milano, membru în Comitetul Central și doctrinar al Partidului Comunist din Italia. Acest studiu al lui Banfy (16 pag.) a apărut ca introducere la volumul meu de filosofie *Orizont și stil* publicat în traducere italiană la Milano în 1947.⁵

Poezii de-ale subsemnatului au fost traduse în limbile rusă, germană, franceză, italiană, maghiară, spaniolă, portugheză, engleză, finlandeză, turcă, ebraică, poloneză, cehă etc.

Un alt aspect al activității mele mai ales din ultimii zece ani, este în legătură cu traducerile pe care însumi le fac din literatura universală. În ultimii ani am tradus și am publicat următoarele opere:

Faust de Goethe (în întregime, 12 500 de versuri);

Din lirica universală, poezii traduse din diverse limbi (1 500 de versuri);

Opere de Lessing (Proză, teatru, versuri, în total 1 000 de pagini).

Piese de teatru de-ale subsemnatului au fost traduse și reprezentate în limba germană, maghiară, poloneză și spaniolă.

Pentru activitatea mea literară și filosofică am fost propus, nu știu din a cui inițiativă, la premiul Nobel în 1956, după cum au anunțat diverse posturi de radio din străinătate. În această chestiune nu am avut nici un amestec personal, deoarece de la 23 August 1944 încoace am întrerupt orice corespondență cu străinătatea.⁶

⁴ Titlul corect al lucrării este: B. Munteanu, *La poésie de Lucian Blaga précédée d'une introduction à l'étude du lyrisme roumain*. În *Mélanges offerts à Mario Roques*, Paris, T.I., 1950.

⁵ E vorba de *Orizzonte e stile* a cura di Antonio Banfi (traduzione di Mircea Popescu e Eugeniu Coșeriu), Milano, Minuziano Editore, 1946.

⁶ Blaga a fost propus pentru premiul Nobel pe anul 1956, printre alții, de romanista Rosa del Conte și de istoricul literar Basil Munteanu. Premiul a fost atribuit însă — la o foarte mică diferență de voturi — poetului spaniol Juan Ramon Jimenez (1881—1958), aflat în exil în urma războiului civil din Spania. Vestea propunerii lui Blaga a fost transmisă, se pare, de posturile de radio B.B.C. și Ankara.

Precizarea din finalul memoriului de activitate referitoare la premiul Nobel e doar în prima parte adevărată, anume că nu a avut nici „un amestec personal” în chestiunea premiului, cealaltă afirmație că de la 23 August 1944 ar fi întrerupt orice corespondență cu străinătatea se vădește a fi mai puțin exactă, dacă ar fi să ținem cont, de exemplu, doar de corespondența cunoscută cu Basil Munteanu, care se prelungește până la 15 octombrie 1947.

DIN TAINELE ARHIVELOR

I. L. CARAGIALE Noi documente în legătură cu «procesul Momuloaiei»

PROCESUL INTENTAT DE MOȘTENITORII legali și falși ai celebrei bogătașe și cămătărese Ecaterina Momulo Cardini (Momuloaia), verișoara bună a mamei lui Caragiale și mătușa, deci, a scriitorului, a rămas de pomină și fără precedent. Unul din cele mai senzaționale procese care a antrenat, timp de două decenii, o fantezie și o inventivitate delirantă în căutarea de probe justificative ale apartenenței la statutul juridic de neam și urmaș al bătrinei, decedată la 6—7 noiembrie 1885, a consumat mult și din liniștea și energia creatoare a lui Caragiale. Atâtea complicații, atâtea înscenări și manopere, atâtea combinații și fraude care mai de care mai originale și mai abile nu se mai pomeniseră în analele tribunalelor românești. Uriașa avere evaluată la milioane lei aur, în pământ, case, terenuri, cupoane, ipoteci, rente, aur lichid etc.

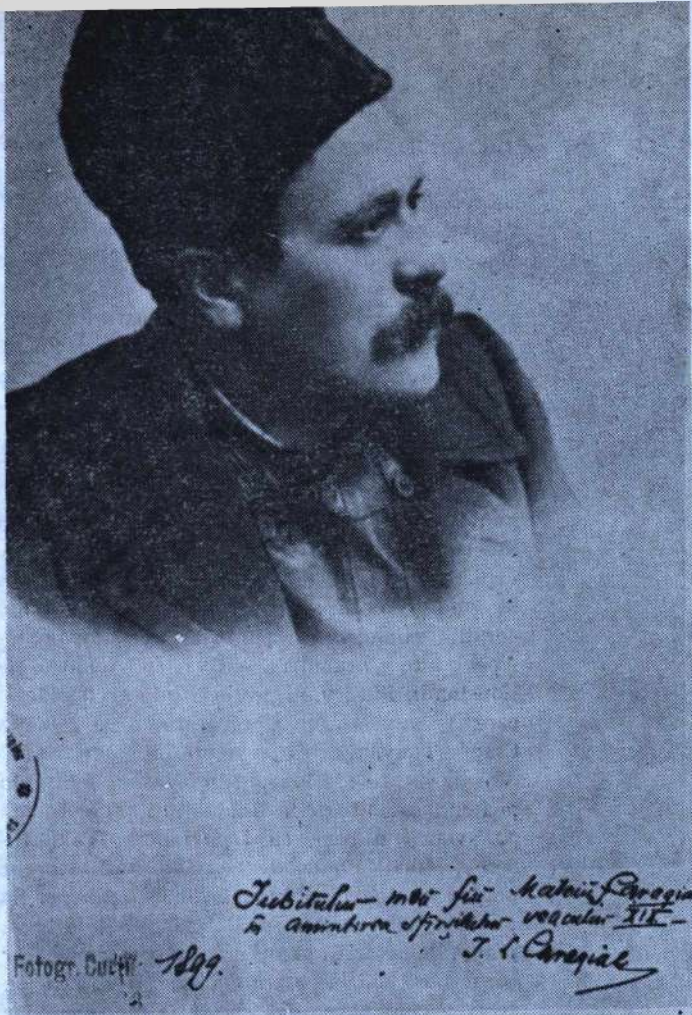
a deșteptat peste noapte pasiuni oarbe, planuri ingenioase, unor pretendenți imaginari gata să sacrifice orice, inclusiv onoarea lor civilă, numai pentru a-și încerca norocul în această fantastică „afacere“ a secolului. „Procesul Momuloaiei“ a devenit cu timpul un roman-foileton al gangsterismului, sub pavăza sau sub masca juridică. Serii de falși descendenți, din toate părțile, ba chiar și din străinătate, apar chemați de vraja și de duhul zgripțuroaicei bucureștene. Actele false curg spre tribunale, cu zecile și sutele, trebuind ani de expertiză pentru a le contesta valabilitatea. Avocați mari ai vremii — miza onorariilor fiind deosebită —, își pun în joc amabilitatea și inteligența, pentru a pleda de partea unor farsori, căci «banul n-are miros»! Tentația îmbogățirii și a înfruptării din averea Momuloaiei, ocazie căzută deodată din cer, răsco-

Caragiali, una din cele șase moștenitoare care era pusă în posesia moștenirii împreună cu ceilalți cinci moștenitori, cu speranța că ceilalți vor fi forțați să facă și ei o învoială, mai ales de teamă că drepturile lor erau slăbite, deoarece d-an Caragiali recunoștea prin acea tranzacție că cei șase unguri reclamânți erau copiii lui Gheorghe Constandi, fratele Momoloaiei, adică nepoții de frate ai acesteia.¹

Caragiale semnează cu mandatarul impostorilor Constandi, un anume Tunyogi Csapó Ferentz, o învoială prin care recunoaște acestora rudenția, în schimbul retragerii cererii lor de a sechestra averea Momoloaiei și a recunoașterii dreptului de moștenire al Ecaterinei Caragiale care, însă, n-avea nevoie de nici un act deoarece ea nu fusese contestată de nimeni, cum nici de ceilalți moștenitori legali. „Mandatarul“ impostorilor a onorat până peste poate smulgerea unei asemenea declarații false, cum se va afla mai târziu, cumpărînd-o de fapt pentru clienții săi. Recunoașterea de neamuri a unor impostori va fi respinsă cu documente de avocații moștenitorilor de drept și, în final, va fi dezisă și de semnatul învoielii. O ciudățenie de comportament în biografia lui Caragiale!

Desigur, procesul continuă, impostorii se țin lanț: după frații Constandi, apare o nouă impostoare, pe nume Maria Stoicovici, care se înarmează cu o ceată formată din cei mai iluștri avocați bucureșteni: C. Boerescu, Petre Grădișteanu, D. Diani, M. Sipsom, Aristide Pascal, Ioan A. Filitis. Apoi un crapaut parcă din romanele balzaciane, Cleante Nicolaide, un geniu al perfidiei și al urzelilor de planuri de uzurpare, care se luptă cu moștenitorii legali, avînd ca avocați pe Dimitrie Popescu și Grigore Păulescu, pe cînd moștenitorii erau apărăți de ginerele lui C. A. Rosetti, Mihail Cornea, apoi de Vasile Lascăr și Constantin Lecca, implicat direct în proces, Delavrancea, Take Ionescu, M. Pherechide, Al. Djuvara, M. Antonescu etc.

O *Procură* dată lui Delavrancea mai târziu, e adevărat, apare cu o valoare complementară celei din proces: încrederea absolută pe care o are în prietenul său. «Avocatul Barbu Dela-

vrancea» era imputernicit de Caragiale să-l reprezinte în țară întru totul dacă se poate spune așa. Tot din același an, 1906, mai publicăm o *Procură* dată avocatului Grigore Cernescu, și el un nume atunci în lumea baroului bucureștean. Dar ce diferență între un text și altul! *Procura* lăsată lui Grigore Cernescu rămîne un act juridic de rutină, ca pentru un avocat al casei, plătit cu onorariul cuvenit, pe cînd *Procura* lăsată lui Delavrancea poate fi considerată ca un frumos legămint de credință și de loialitate între cei doi prieteni și «frați» de ideal. Lui Delavrancea, Caragiale îi lasă parcă tot ce e al său la București și în țară, pentru că în Delavrancea el nu avea «doar un avocat» imbatabil, ci în primul rînd un prieten bun ca un frate. Textul poate că a fost redactat de Delavrancea. Simțămîntul prieteniei a transformat un arid act juridic într-un pact solemn al prieteniei literare.

Marin BUCUR

¹ Antonescu Mihail, Djuvara Alexandru, Lecca Constantin, *Succesiunea Momolo Cardini*. Rezumat după apărarea prezentată Curții de apel, secț. II-a de d-nii... București, 1904, Rezumarea datelor de aici, precum și din alte broșuri, în biografia *Viața lui I.L. Caragiale* de Șerban Cioculescu, (cap. *Moștenirea Momoloaiei*).

PROCURĂ

Autorizez prin aceasta pe fiul meu Ion L. Caragiale să mă reprezinte înaintea oricărei instanțe judecătorești: Tribunal, Curte de Apel, Curte de Casație, judecătorie de pace, precum și înaintea oricărei instanțe administrative în procesele de orice natură mi se va intenta sau voi intenta, ori va voi să intenteze în numele meu; va putea face chemări în judecată, și garanții contra oricui, va putea primi orice arenzii, chirii, cupoane, dobânzi și orice capitaluri mi s-ar datori, putînd da chitanță liberatorie; va putea cere ieșiri din indiviziune, licita și supralicita, face opozițiuni, apeluri, recursuri în casațiune, face orice fel de urmăriri mobiliare și imobiliare; va putea numi avocați, putîndu-le da toate puterile sau parte din puterile, din prezenta procură; va putea transige în orice condițiuni va voi cu orice persoane mi-ar deschide procese de orice natură, revendicări, petițiuni de ereditate și altele.

FABRICA DE BERE AZUGA

BERĂRIA „GAMBRINUS“

SUB DIRECȚIA

D-lui I. L. CARAGIALE

BERE EXCELENTĂ

BLONDĂ (COROANA)

BRUNĂ (SALVATOR)

Consumațiunii de prima calitate

PREȚURI MODERATE

(ss)

Ecaterina CARAGIALE
proprietară, str. Modestă 14

văzut jude St. B. Vlădoianu

[Arhivele Statului, Tribunalul Ilfov, Notariat, dosar 244/1877, f. 66. Proces-verbal la legalizare la 27 mai 1887. (Idem f. 149—160).]

[Manuscris redactat de Caragiale, avînd numai semnătura originală a mamei sale.]

INVOIALĂ

Între subsemnații Tunyogi Csapo Ferentz, de naționalitate ungur, domiciliat în Hermanstadt, str. Cismadia (Heltanerstrasse), nr. 4, în calitate de mandatar cu depline puteri al d-lor Andrei Costandi, Costandi Ana, măritată după Anton Lengyel, Matei Costandi, Gheorghe Costandi, văduva lui Nicolae Martonfi, născută Rosalia Costandi și Ion Costandi, copiii răposatului Gheorghe Costandi (alias Dinga) Timotei, fratele răposatei Ecaterina Momulo, calitate de mandatar care se constată prin procurile legalizate la 3 martie 1887 și 8 martie 1887, la no. 564 din 1887 și 582 din 1887 de judele de cerc regesc Eltes Zsigmond, — și Ion L. Caragiale, român, domiciliat în București, strada Biserica Amzei 14, în calitate de mandatar care se constată prin procura autenticată de Tribunalul Ilfov, secțiunea Notariat la no. 2634, în ziua de 27 mai 1887, a mijlocit următoarea invoială:

Art. I. Eu Tunyogi Csapo Ferentz declar că numai în ceea ce privește pe d-na Ecaterina Caragiale, retrag procesul ce am deschis la Tribunalul Ilfov, secț. II-a pentru revendicarea moștenirii rămasă de la răposata Ecaterina Momulo-Cardini, proces intentat contra d-lor Const. Lecca (pictorul), Catincă Tomescu, Maria Ioanovici, Carolina Ioanovici, Zinca Hortsmann și Ecaterina Carageale. Declar asemenea prin consecință că retrag în privința d-nei Ecaterina Carageale și cererea de a se pune sub sechestrul judiciar întreaga moștenire rămasă de la repausata Ecaterina Momulo-Cardini și recunosc dreptul d-sale de a stăpîni a șesea parte din averea mobilă și imobilă a răposatei Ecaterina Momulo-Cardini.

Art. II. Eu Ion L. Caragiale în sus zisa calitate accept desistarea și retragerea mai sus ziselor acțiuni și pretențiuni contra mamei mele, și necontestînd drepturile mandanților d-lui Tunyogi Csapo Ferentz, copii ai reposatului George Costandi (alias

Dinga) Timotei, fratele repozatei Ecaterina Momulo, declar în ceea ce privește pe mama mea, pe care o represint cu cele mai întinse puteri, să nu facă nici o opunere, nici o contestație și nici o pedică pentru dobândirea drepturilor lor consucce-sorale pe cale legală.

Art. III. Stipulatele făcute mai sus la art. I și II nu se pot invoca de nici o altă persoană afară de noi părțile contractante.

Art. IV. În caz că procururile în baza cărora d-lui Tunyogi Csapo a intentat acțiunile de reclamare a moștenirii și încuviințarea de sechestru judiciar, și s-a încheiat prezentul act, — procuri nerevocate la cunoștința noastră și definitive în ceea ce privește părțile contractante, — vor fi neexistente, pentru orice cauză, declarațiunile ce eu Ion Caragiale în calitate de mandatar al mamei mele fac prin prezenta învoire sunt considerate ca nule și neavenite.

Tot asemenea și în caz când procura d-lui Ion L. Caragiale va fi neexistentă recunoașterea dreptului d-nei Ecaterina Carageale, făcută de d-nul Tunyogi Csapo Ferentz va fi neexistentă.

Art. V. Ambele părți contractante se obligă a da celeilalte părți câte o copie legalizată de Tribunalul Ilfov secț. Notariat după procurile respective ce au de la mandantii lor.

Făcut în triplu exemplar azi 18 iulie 1887.

TUNYOGI CSAPO Ferentz

finedschraubill

Hermanstadt

I. L. CARAGIALE

rentier, locuitor în București,
str. Biserica Amzei 14

Martori Gr. C. Lascu, profesor Casa Crețulescu 2
M. Cercez, strada Rotari 3

[Arhivele Statului. Tribunalul Ilfov, Notariat, dosar 255/1887, f. 148 – 151]

[Legalizarea s-a făcut în aceeași zi (idem, f. 151)]

PROCURĂ

Subsemnatul I. L. Caragiale, domiciliat în Berlin, W. Nachodstrasse 18, declar că autorizez, prin această procură autentificată, pe d-l avocat Barbu Delavrancea ca, pentru mine și în numele meu, să asiste la vânzarea moșiei Frățești — jud. Vlașca și la vânzarea caselor și locului din str. Batiște, imobilele pe care le stăpînesc pentru a 12 parte în indiviziune cu moștenitorii Ecatherinei Momolo Cardini, să consimtă la prețul ce va rezulta din vânzarea sus ziselor imobile după aprecierea d-sale, sau să se opună la vânzare, cerînd fixarea unui alt termen; să dea chitanță liberatorie pentru mine cumpărătorului; să consimtă la fixarea epocilor plății prețului; să primească suma totală ce mi se cuvine, deodată sau în părți, la epoca determinată prin actul de vânzare și să depună pentru mine și în numele meu,

(Conventional)

[illegible]

Prun si aprobat

Estherine Caragiale

detinut sub Cărmănuș în 1944
 a plecat pentru Slovacia Ecaterina Ghe-
 ghe și ea era femeie de în vârstă
 succesorii mei. La 6 săptămâni
 de viață Ecaterina a murit în prizonier
 fiindcă nu se poate obține hrană
 în prizonierat și de cele mai multe
 ori am văzut că Ecaterina a murit
 din cauza căreia am plecat
 din cauza de omor și nu de viață
 în 1944.

1885. ^{Minuta} November 10. Wren.

[illegible]

Wzmocni

sumele ce mi se cuvin la Casa de Depuneri și Consemnațiuni; să plătească sumele ce dătoresc luînd chitanțe liberatorii.

D-1 Barbu Delavrancea este autorizat a mă reprezenta față cu ceilalți moștenitori, cu absolute drepturi și puteri, pentru ieșirea definitivă din indiviziune, subsemnând orice fel de acte în acest scop, reprezentându-mă în toate operațiunile judiciare, putând da orice consimțământ, face orice tranzacțiuni[,] cere orice garanție, toate aceste operațiuni, ori judiciare, ori numai între părțile moștenitoare pe cale de bună învoială; ori față cu alte părți, fiind obligatorie pentru mine și definitiv descărcătoare pentru părțile cu care d-sa va lucra; contracta sau transiga, ca și cum însumi ași fi lucrat, contractat sau transigat în persoană.

D-l Barbu Delavrancea va plăti pentru mine și în numele meu, în parte proporțională, taxele cuvenite Statului — în această vânzare și va consimți și plăti în numele meu și pentru mine cheltuielile ce vor necesita vânzarea imobilului și ieșirea din indiviziune. În sfârșit dau d-lui avocat Barbu Delavrancea cele mai întinse puteri și drepturi, ca orice hotărâre și încheiere judecătorească, administrativă sau extrajudiciară, în vânzarea imobilelor arătate mai sus și ieșirea din indiviziune, să aibă deplină putere legală față de mine, de moștenitori și de orice altă persoană.

Enumeratiunea de drepturi ce fac și comced d-lui Barbu Delavrancea prin acest mandat nefiind limitativă, d-sa va putea face orice m-ar putea obliga, ca și [cum] asi fi făcut eu insumi.

D-sa mă va reprezenta cu deplină putere fie în ieşirea din indiviziune, fie în orice altă împrejurare, mandatul ce-l confer putînd servi şi de mandat general.

Astfel d-sa mă va reprezenta cu depline puteri, fie pe cale particulară, fie pe cale administrativă, fie pe cale judiciară de orice fel și de orice grad, putînd porni, susține și retrage orice cerere, acțiune, civilă sau comercială și putîndu-mă dease menea apăra în orice cerere sau acțiune îndreptată de alții contra mea; va forma cereri de intervențiune, opoziție sau contestație și cereri reconvenționale; va primi citațiuni, pledînd înaintea tuturor instanțelor judiciare, producînd orice titlu, act sau piesă; va accepta sau va contesta pe cele de cari se vor servi alții; va face în numele meu orice declarațiuni; va răspunde la interogatoriu; se va înscrie în fals; ne va reprezenta la verificări de scripte, cereri de chemări în garanție; va defini și referi jurăminte decisorii sau supletorii, va introduce sau retrage acțiuni, opoziții, apeluri, revizui, recursuri și orice act de procedură; va cere sequestre judiciare precum și orice altă măsură de asigurare; va aproba și primi inscripțiuni de ipotecă ce se vor constitui în favoarea mea; va primi, sub dare de chitanță liberatorie, orice sume de bani, efecte publice sau comerciale, lucruri imobile sau imobile, acte autentice sau private; va face cesiuni sau subrogațiuni, va descărca pe

Comitetul Teatrului Național			
DIN IASSY			
Fond Asociație Capital 4 nr. 79 Găsit 300			
100 f. 1000 (Mănuș) la nr. 2 nr. 223			
ORDONANȚĂ DE PLATĂ			
Suma copiată în ordonanțe de plată se va plăti de către Casa Comitetului Teatrului din Iași.			
NUMELE SI PRENUMELE PLATIBILULUI	NATURA PLĂTEI	NUMAR AL PLĂTEI	PROCES VERBAL DE LA PLATIRE
		1	2
Al. I. L. Căpănuș g. 1.	Tronșionari de 10 f. la suma de 475 lei plus taxa, de la reprezentanții din 12 Feb. 1914. O sumă de 475 lei - Realizat	475	Va aduce la primărie ?
		475	
Se ordonă plata de noi plată sumei de 475 lei de către Casa Comitetului Teatrului din Iași.			
Iași, 1914			
Am primit suma de 475 lei de la...			

debitorii mei etc., va lua cunoștință de termen la orice instanță judiciară, administrativă etc.

D-l avocat Barbu Delavrancea, asupra tuturor celor arătate mai sus, va avea dreptul de substituie printr-un alt avocat sau prin mai mulți, după a d-sale absolută chibzuință.

Pentru care îi dau această procură autenticată de onor. Trib. Ilfov, secția de Notariat.

(ss)

I. L. CARAGIALE
publicist

[Arhivele Statului. Curtea de Apel din București,
Secția II-a. Dosar 145/1906.]

PROCURĂ

Prin care subsemnatul I. L. Caragiale, domiciliat în București, strada Plantelor no. 25, autorizez cu deplină putere pe d-l avocat Grigore Cernescu din București ca să se prezinte în numele meu și pentru mine în fața tuturor instanțelor judecătorești din țară în orice fel de procese fie intentate de mine, fie intentate de alții în contra mea.

D-nul Cernescu este autorizat să întrebuițeze toate mijloacele legale în susținerea intereselor mele, putând să formuleze interogatorii în numele meu, să ceară proba cu martori arătând numele lor, să ceară verificări de scripte, reprezentându-mă în toată procedura verificării, chiar și acolo unde codul de procedură civilă cere un mandat special, să se înscrie în fals în contra oricărui act ar găsi d-sa că este loc a se face aceasta — judecând și autorul sau autorii falsului —, să defere și să refere jurămint —, formulând în numele meu jurămintul și semnând pentru mine, — în sfârșit înțeleg să dau mandat general d-lui Cernescu cu privire la apărarea intereselor mele și la administrarea mijloacelor de susținere și probațiune. —

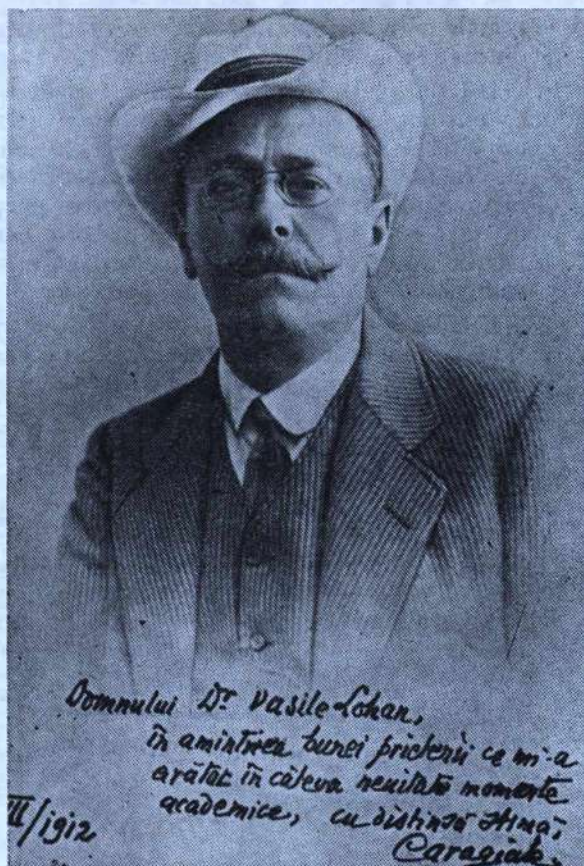
Mai împuternicesc pe d-nul avocat Grigore Cernescu să facă și să semneze în numele meu orice acțiune, orice cerere reconvențională, orice chemare în garanție, la toate instanțele judecătorești din țară, — să facă și să semneze în numele meu, apeluri, recursuri în Casație, precum și opoziții la orice instanță.

D-nul Cernescu mai este autorizat să ceară investirea cu formula executorie a oricărei hotărâri judecătorești, obținând și semnând de primirea titlurilor executorii. — Va putea să ceară executarea oricărei hotărâri, făcând urmăriri mobiliare sau imobiliare, și luând orice măsuri asigurătoare, fie numind conservatori, fie înființând sechestre pe averile debitorilor.

Înțeleg, în sfârșit, ca prin aceasta să dau d-lui avocat Grigore Cernescu un mandat deplin și general în toate afacerile.

[I. L. CARAGIALE]

[Arhivele Statului. Curtea de Apel București, secția
II-a, dosar 174/1906.]

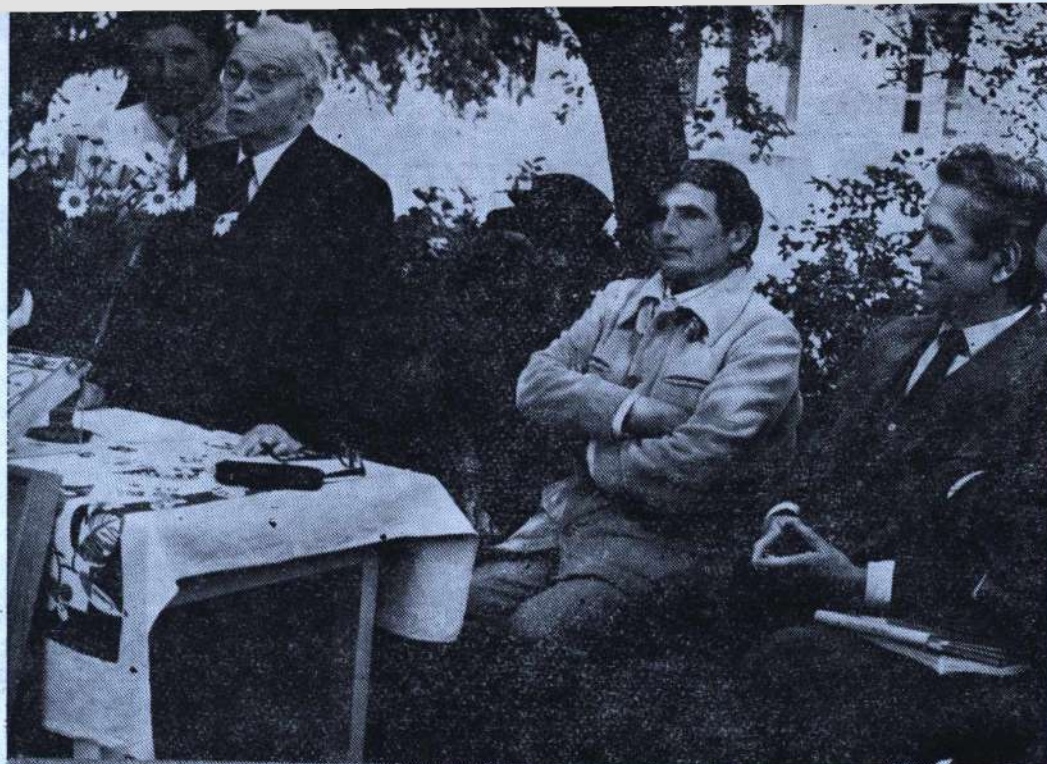

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE ȘI VOCEA TRADIȚIEI

Dincolo de semnificația ei, așa-zicînd, clasică — instituția menită să teaurizeze, să conserve și să valorifice, în primul rînd prin expunere în fața publicului, lucrurile de patrimoniu ce cad, după grafie, în raza ei de acțiune —, noțiunea de muzeu este totuși o noțiune de tip proteic, refractară la definițiile standard, închistate, înțepenite în fixitatea lor restrictivă, intolerantă la primeniri și înnoiri. Sigur, nu se pune nicidecum problema unei atitudini excesiv « liberaliste », căci, în ultimă analiză, este vorba de o noțiune-concept riguros determinată în datele ei de bază, iar disciplina ce cată a se pune în slujba ei, muzeologia, reclamă un tip deosebit de profesionalitate, axat la modul inefabil pe ideea intimei interferențe dintre talent și vocație, pe de o parte, și știința inițierii complexe în materie, pe de altă parte. Dar, ceea ce mi se pare absolut interesant constă în faptul că tocmai aici, în acest punct de contact și întrepătrundere intimă, își are obirșia vital-necesarul impuls spre primenirea și diversificarea structurilor consacrate. E un proces care, împotriva aparențelor, stă sub semnul unui dinamism continuu. Poate să pară paradoxal, dar existența autentică a unei așezări muzeale refuză în chip programatic tentația fenomenului de *învechire*, fiind, dimpotrivă, extrem de sensibilă la dezideratul sincronizării. Sincronizare cu ce și pe ce căi?, iată în fond întrebarea la care se cere permanent un răspuns limpede, susținut de argumente palpabile. Într-o atare ordine de idei, e de la sine înțeles că problema comportă analize detaliate și ample, fiindcă nu puține sînt direcțiile în care se acționează spre a se ajunge la relațiile cele mai viabile.

Important este însă adevărul că instanța care decide asupra rezultatelor obținute constă, neabătut, în calitatea comunicării dintre instituția muzeală în cauză și publicul căruia i se adresează. Acesta este factorul unic chemat să valideze eficiența eforturilor depuse.

Există, prin urmare, o adevărată pedagogie a procesului de comunicare instituție muzeală — public, asupra căreia doresc să zăbovesc, fie și pe scurt, referindu-mă în speță la realitățile oferite de Muzeul Literaturii Române. Deși nu dintre cele mai « bătrîne » — anul acesta împlinește trei decenii de la înființarea ei, moment tutelat de marele istoric literar Perpessicius —, instituția noastră a acumulat totuși o bogată experiență în acest sens și la ora de față se poate aprecia că cei care o slujesc știu foarte bine cum anume se prezintă lucrurile. Premisa esențială este aceea potrivit căreia muzeul nostru poate și trebuie să dialogheze, practic, cu toate categoriile de public, de la cercetători științifici și profesori universitari, la cadre didactice din învățămîntul de toate gradele, de la studenți, tineri de cele mai diverse profesii, activiști culturali și elevi de toate vîrstele, la pensionari și alte categorii de iubitori ai literaturii române de la origini pînă în prezent. Făcînd afirmația din urmă, mai departe,

La „Mărțișorul” arghe-
zian (24 mai 1987).
Vorbește poetul Mihai
BENIUC, asistat de
Mitzura ARGHEZI,
Nicolae CIOBANU,
directorul Muzeului
Literaturii Române
și AL. BALACI, vice-
președinte al Uniunii
Scriitorilor.

este absolut necesar să formulăm câteva explicații izvorite din realitatea materială a tezaurului cultural deținut de muzeul nostru și de specificitatea inconfundabilă a căilor de valorificare a acestuia, în vederea transpunerii în faptă a dialogului cu publicul. Instituție cu profil unic în altă de bogată rețea a instituțiilor muzeale din țara noastră, Muzeul Literaturii Române își definește profilul prevalându-se mai întâi de caracterul inedit al cvasimajorității bunurilor de patrimoniu deținute sau pe care le achiziționează în continuare.

Într-o atare ordine de idei, este lesne de dedus că formele de valorificare a acestui patrimoniu vizează căi de comunicare cu publicul, de asemenea, în cea mai mare parte inedite. Fie că este vorba de comunicarea prin intermediul textului tipărit (monumentala ediție națională *Eminescu*, revista „*Manuscriptum*” împreună cu volumele tipărite în colecția ce-i poartă emblema, alte tipărituri, albume fotografice, pliante, portrete de scriitori etc.), de comunicare prin intermediul structurilor expoziționale (expoziția de bază, cronologie organizată, expozițiile temporare prilejuite de datele calendarului literar-cultural ori de intenția valorificării bunurilor muzeale din unghiul unei anumite idei tematice unificatoare) sau de comunicare nemijlocit orală («clasicile» întâlniri în cadrul ciclului „Rotonda 13”, numeroase simpozioane, medalioane și festivaluri ce se desfășoară la sediu, la casele memoriale Arghezi („Mărțișor”) și Bacovia, sau în alte numeroase așezăminte de cultură din capitală și din împrejurimi, precum casele de cultură, școlile, amfiteatrele studențești, cluburile muncitorești și altele), așadar, în pofida acestei multitudini de forme de manifestare a relației muzeu—public, finalmente, un singur țel se urmărește. Este, desigur, vorba de actul educațional intrinsec, cu inepuizabilele lui valențe instructiv-estetice, circumscrise, toate, la modul organic, țelului suprem: formării și consolidării conștiinței patriotice.

La Muzeul Literaturii Române, vocea tradiției — categorie primordială, de anvergură multilateral arhetipală — nu «obosește» niciodată, dimpotrivă, își exercită neîntrerupt, cu maximum de gravitate și prospețime, nobilele intonații.

Nicolae CIOBANU

LA ANIVERSARĂ

Muzeul Literaturii Române a împlinit treizeci de ani! Această vîrstă răspunde firește unei realități, care nu este alta decît maturitatea beletristicii noastre moderne, ce datează de un secol și jumătate, îmbinînd din primul ceas, într-o sinteză originală, caracterele fundamentale atît ale clasicismului, cît și ale romantismului. Nu se putea ca o reală bogăție de opere să nu-și caute și să nu-și găsească o „arhivă“, similară cu aceea care strînge documentele istoriei noastre naționale. Numai că analogia se oprește aci. În timp ce Arhivele Statului sînt frecventate exclusiv de cercetători profesioniști, pentru cuprinderea cît mai strînsă a adevărului istoric, prin metode strict științifice, Muzeul, cel de al doilea, este larg deschis tuturor iubitorilor de carte literară, de toate vîrstele.

Așa a conceput întîiul său director, strălucitul cărturar Perpessicius, rostul noii instituții, menită să pună în lumină vie creațiile literare și pe făuritorii lor, mai vechi sau contemporani. Zi cu zi, Muzeul și-a lărgit evantaiul de activități, una mai atrăgătoare decît cealaltă, ilustrînd prin cuvînt, imagine și cîntec, tezaurul pe care-l acumula spre a-l valorifica. Dispărut în pragul vîrstei patriarhilor, Perpessicius și-a găsit în secundantul său, Alexandru Oprea, un vrednic continuator, care a reușit să cimenteze, prin puterea lui de muncă și varietatea inițiativelor lui, noua instituție și să-i asigure o devotată clientelă spirituală.

Am trăit aproape zi de zi creșterea colecțiilor Muzeului, prin achiziții sau prin donații. Fondurile puse la dispoziție de Direcția culturală a municipiului, bine administrate, au servit ca bază materială indefectibilă. Li s-au adăugat donații numeroase din partea urmașilor marilor scriitori: cărți, manuscrise, obiecte din inventarul scriitoricesc, precum și mobilier, tablouri, fotografii etc.

Implicat, cum am fost și aș zice chiar intricat unora din activitățile Muzeului, i-am putut simți pulsul de viață, insuflat de colectivul și de conducătorii lui, prin cercul mereu mai larg de vizitatori, de spectatori și de auditori care îi atestă validitatea. Sala de spectacol sau de expoziții, de proporții modeste, este totdeauna ticsită indiferent de rigorile anotimpurilor. S-a creat un vast public de credincioși ai manifestărilor artistice, pasionați de literatură și de controversale simpozioanelor muzeistice. Nu rareori îi este dat să asculte pe bandă de magnetofon glasuri ilustre care s-au stins. În acest fel, se leagă sensibilitățile de la o generație la alta, întreținîndu-se în inimile tuturor cultul trecutului și al frumosului.

Unul dintre punctele anuale de atracție este acordarea Premiului „Perpessicius“ celei mai bune ediții critice a anului precedent: un simplu pergament, de necrezut, suscită concentricele competiții ale tuturor editurilor și cercetătorilor.

Îmi reprim amintirile, legate de un mănunchi de activități la care am participat nu numai ca spectator, ca să-mi îndrept gîndul către tineretul școlar, îmbiat, dimpreună cu educatorii săi, să-și lărgescă sfera cunoștințelor literare și să pipăie cu privirea magia inedită ce i se oferă. Din rîndurile lui se vor ivi desigur ilustrații ale noii noastre culturi socialiste. Nu voi avea, desigur, privilegiul de a trăi și ceasul cînd o clădire nouă, mai încăpătoare, va fi tot atît de receptivă ca și cea de astăzi, dar mai cuprinzătoare, pentru a expune și ocroti cît mai multe din comorile documentare și pe toți amatorii. Sînt însă fericitul posesor al întregii colecții, de la primul număr, din întîiul trimestru al anului 1970, a splendidului periodic „*Manuscriptum*“, prin care Muzeul rivalizează biruitor cu toate instituțiile similare din lume.

Ilustre personalități contemporane în „Rotonda” Muzeului. Printre ele, în mijlocul lor, în fruntea lor, etern prezent, „veșnic tînăr și foros” — acad. Șerban CIOCULESCU.

Nu mai puțin admirabilă îmi pare activitatea colectivului de cercetare științifică a Muzeului, chemat să pună în valoare colecțiile acestuia, dar și să editeze clasici. Continuarea operei de editor eminescian a lui Perpessicius, de către un colectiv de cercetători ai Muzeului, ridică instituția la un rang superior, adeverindu-i cutezanța, posibilitățile, capacitatea de a-și folosi rezervele și mai cu seamă de a se situa nemijlocit în miezul unor activități culturale prioritare, fundamentale. Cu apariția fiecărui volum — și sint convins că vor apărea cu toatele, pînă la ultimul — Muzeul mai cîștigă un rămășag, continuitatea dintre primele două conduceri și cea de acum întră mai temeinic pe calea realității.

Mai bogat în experiență și faimă cu fiecare an, Muzeul Literaturii Române își trăiește ceasurile maturității cu conștiința că manifestările sale de prestigiu devin fapte ale literaturii, documente, parte din memoria socială. Îi doresc un drum ascendent către semicentenar, pe care să-l parcurgă, cum spunea marele Brit, credincios sieși.

Șerban CIOCULESCU

Director al Muzeului Literaturii Române, Perpessiciu primește de la Ecaterina Logadi, fiica lui J. L. Caragiale, manuscrisul piesei Titircă, Sotirescu et comp.

[LA ÎNCEPUT DE DRUM]

La capătul a trei ani de activitate publică și lucrind în condiții modeste și uneori ingrate ale situației de azi, Muzeul Literaturii Române ar avea, poate, motive să fie mulțumit. Cele câteva manifestări expoziționale, fie la sediul său, fie pe teren și buna primire de care s-au bucurat, numărul crescând de vizitatori, cele câteva contacturi cu reprezentanți ai vieții muzeale din străinătate (Leipzig, Budapesta, Lectoratul de literatură română din

Cernăuți) începe să precizeze necesitatea unei instituțiuni menită să popularizeze, cu ajutorul imaginilor, aspectele literaturii noastre din începuturi pînă azi, cu truda și cu biruințele realizărilor ei.

Însă: un muzeu al literaturii române, care timp de trei ani n-a putut să-și extindă necum să-și completeze, extrem de succintul rezumat de istorie literară românească, expoziția sa de bază; un muzeu al literaturii române care nu poate consacra cel puțin cite o sală lui Eminescu, lui Alecsandri și lui Creangă, pentru a numi numai trei din clasicii noștri; un muzeu care nu se poate folosi de aparatul fotografic și magnetofonul ce posedă, și care sînt două din instrumentele și moderne și temeinice ale unei instituții ca a noastră; un muzeu care nu-și poate pune la adăpost și nici conserva, potrivit obligațiilor științifice, colecțiile sale de documente iar biblioteca, absolut indispensabilă, înghesuită într-o odăiță neîncăpătoare, a devenit prin aceasta chiar un depozit supraîncărcat și impracticabil — un astfel de muzeu nu are de ce să fie mulțumit.

Or, toate aceste neajunsuri se datoresc în primul rînd lipsei de spațiu, deoarece, precum se știe, Muzeul Literaturii Române, deși proprietar al imobilului din Kiseleff 10, este numai tolerat înăuntrul Uniunii Scriitorilor din R.P.R.

PASIUNE DE ZIDITOR

LA A TREIZECEA ANIVERSARE A Muzeului Literaturii Române, prezentarea primului bilanț al activității sale făcut de Perpessiciu ni se pare a fi de o deosebită importanță. El reprezintă un document istoric al unei instituții ce și-a cîștigat un prestigiu binemeritat în cultura română, care a pornit de la « puțin » și a ajuns la « foarte mult ».

Înființat, cum scrie în decizia de constituire, a Ministerului Învățămîntului și Culturii, în

1957, cu menirea de « a aduna, a conserva și expune materialele originale, legate de viața și opera scriitorilor », în scopul « popularizării vieții și operelor scriitorilor noștri reprezentativi », Muzeul Literaturii Române « a fost pus din primul moment în fața unei sarcini, pe cît de nobilă, pe atît de dificilă, dată fiind modestia utilajului său tehnic și uman ».¹

O inițiativă care a convers la înființarea muzeului a aparținut Uniunii Scriitorilor care, la înființare, i-a donat un restrîns, dar valoros număr de piese documentare, adunate într-un timp de aproape zece ani, mai cu seamă

¹ Dimitru Panaitescu-Perpessiciu — Cuvînt la inaugurarea Muzeului Literaturii Române, *Memorial de ziariști*, I, Editura „Miuerva”, București, 1970, p. 400.

De aceea, direcția și colectivul M.L.R. își îngăduie să roage direcția Muzeelor din Ministerul Învățămîntului și Culturii *a insera ca problema no. 1 din cele referitoare la bunul mers al instituției noastre: necesitatea unui local propriu, rezervat cu exclusivitate Muzeului Literaturii Române.*

EXPOZIȚII:

În afara celor 2 expoziții permanente (*Imagini din literatura română și XV ani de literatură nouă în R.P.R.*), M.L.R. a organizat în decursul anului 1960:

- 1) O expoziție Sadoveanu cu prilejul celor 80 de ani ai scriitorului, în hallul Muzeului.
- 2) O expoziție volantă redusă la 2 panouri și 2 vitrine, închinată lui Mihail Sadoveanu în cadrul expoziției pictorului Eugen Ispir (*Priveliști din opera lui Mihail Sadoveanu*), din sala artelor plastice, din strada Lipscani.
- 3) Volantele D. Th. Neculuță, proiectată la sfîrșitul anului 1959 și inaugurată în primăvara anului 1960 și Al. Sahia, care au circulat la sediul a numeroase instituții și întreprinderi (școli, uzine).
- 4) Expoziția volantă (12 panouri), *Tolstoi în România*, consacrată unei jumătăți de veac dela moartea marelui scriitor rus și inaugurată în noiembrie 1960, în prezența reprezentanților legației sovietice, la sediul Muzeului.
- 5) Vitrina ultimelor achiziții (succesiv: Panait Istrati, D. Iacobescu).
- 6) Colțul Liviu Rebreanu, în cinstea celor 75 de ani de la nașterea scriitorului, pentru care sculptorul I. Jalea a binevoit să ne împrumute schița unui portret în marmură.

N.B. Un colț asemănător N.D. Cocea n-a putut fi realizat din lipsa exponatelor documentare.

ACHIZIȚII ȘI DONAȚII

Proiectul unei campanii de investigație prin țară, în vederea depistării și achiziționării de noi materiale muzeale a avut de suferit de pe urma lipsei de mijloace, și din pricina restrînsului colectiv al Muzeului.

Cercetări la sediul central al Fondului Cărții din Capitală și la depozitul de la Gales, de lingă Sibiu, executate de tov. Corin Grosu și Horia Oprescu, ne-au înlesnit selecția unui prețios material de periodice, îndeosebi, pentru a cărui transferare, gratuită, am făcut toate diligențele.

Dintre achizițiile perfectate în urma ofertelor particulare sînt de reținut: lotul Adrian Maniu, cu, între altele, un bogat număr de scrisori Cezar Petrescu; lotul comandor Iacobescu, cu numeroase documente manuscrise și iconografice, întru totul

cu prilejul celor două mari expoziții comemorative: *Eminescu și Caragiale*. Drept fondator a fost desemnat acad. Dumitru Panaitescu-Perpessicius, profesor, poet, critic și istoric literar, editorul monumentalei ediții a operei lui Mihai Eminescu. Reputatul întemeietor, de la bun început, a aplicat principiul după care un muzeu de literatură «nu este necropola sinistă și terifiantă a gropniței cu tidve din povestea lui Costache Negruzzi»², ci un muzeu viu, care se conduce după criterii cu o largă bază științifică. Totodată, un muzeu nu se poate confunda cu o bibliotecă, adică un muzeu al timpului și nici nu poate fi echivalat cu oricare din muzeele de artă «a căror celebritate crește

în raport cu colecțiile de capodopere ce cuprind». Apariția Muzeului Literaturii Române în plan european, după cel de la Praga, numit Muzeul Literaturii Cehe, înființat în 1953, constituie un eveniment memorabil. Ministerul Învățămîntului și Culturii, ca și Uniunea Scriitorilor, au avut în vedere popularizarea valorilor naționale literare, care timp de patru secole s-au impus conștiinței unui popor și urmează să se impună conștiinței tinerelor generații în formă, să vegheze la desăvîrșirea lor ca oameni, cu fiecare din filele istoriei noastre naționale.

Deși Dumitru Panaitescu-Perpessicius trece de 60 de ani la numirea sa ca director al tinerei instituții, acest fapt a încununat întreaga

² Op. cit., p. 401.

³ Op. cit., p. 401.

inedite, apte să servească la alcătuirea unei monografii a poetului D. Iacobescu, mort în vîrstă de 20 de ani, în 1913, lotul Constantinescu-Brăila privind pe scriitorul Panait Istrati, cu numeroase piese epistolare și iconografice, inedite, din epoca începuturilor sale literare; lotul Ștefania Teodoreanu, văduva scriitorului Ionel Teodoreanu, cu, între altele, extrem de prețioasa conferință inedită *Cum am scris Medelenii*; un bun număr de „tablete” Tudor Arghezi etc.

În numărul donațiilor, cităm: din partea Ministerului de Externe (direcția relațiilor cu străinătatea) un bogat sortiment de tipărituri de traduceri de autori români în alte limbi, din partea pictorului Eugen Ispir, 20 schițe în pastel, ce i-au servit la gusașele „priveștiștilor din opera lui Sadoveanu”; din partea Uniunii Scriitorilor din R.P.R. un elegant album cu fotografii-portrete ale tinerilor scriitori.

Colecțiile M.L.R. s-au îmbogățit cu o serie de albume, cuprinzînd reproducerile fotografice a cîte unora din expozițiile noastre, fie de bază, fie volante și ele alcătuiesc arhiva iconografică a activității muzeului.

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ

Discuțiile purtate, în cadrul întregului colectiv, pe tema achizițiilor și a problemelor de bibliografie și istorie literară, pe care acestea le ridică, sînt o adevărată școală.

De asemenea elaborarea tematicelor fiecărei expoziții și discutarea lor în colectiv inițiază și adaugă pregătirea științifică a cercetătorilor.

Uneori, pregătirea unei teme și a unui panou nu e urmată de rezultate, precum în cazul demonstrației colective de la Islaz, soldată cu un net insucces.

În vederea alcătuirii fișelor științifice de documentare s-a lucrat, cu titlu de experiență, un număr de 600 fișe științifice, a căror redactare a necesitat multe discuții în planul colectivului. Cum prezentarea ofertelor reclamă uneori explorări minuțioase, fie în bibliotecă, fie în însăși materialele, nu rareori haotice ale ofertelor (e cazul, de pildă, al ofertelor Grigore Silași și N.D. Cocea, piesa de teatru „*Canalia*”, studiate de tov. Nestor Covaci), unele din fișele provizorii de circumstanță, redactate cu acest prilej anticipează fișele științifice definitive.

Proiectul unui volum de documente literare, inedite, prevăzut pentru 1961, — operă a întregului colectiv — conceput într-un spirit strict științific — a fost discutat în numeroase ședințe.

sa activitate de pînă atunci: «era la locul cel mai potrivit capacității și pasiunii sale»⁴. Valorile literare se intrupau aici în manuscrise, cărți, iconografie și deveneau «exponate», concretizări exterioare pentru alții. «Laboratoarele» de creație ale scriitorilor erau acum expuse în vîzul lumii, iar cercetătorii din jurul său formau o «școală» de muzeografie literară, adică o nouă știință; și ea numără acum trei decenii.

Perpessicius, conștiință critică, ne prilejuiește, prin intermediul acestei prezentări-bilanț a activității primilor trei ani din viața Muzeului Literaturii Române, cunoașterea dinăuntru a

asperităților pe care orice început al oricărei instituții le trăiește. Subtilitatea spiritului său e prezentă și în aceste pagini. Fără festivisme, cu o mare severitate față de sine, dar și față de împrejurări, neîngăduind automulțumirile, scrisul lui are o vervă acidulată, mai puțin cunoscută în peisajul general al operei sale.

Să luăm, de exemplu, paragraful unei propoziții adversative, care definește prin patetismul ei acea grijă părintească pentru tînăra instituție, lipsită de spațiu pentru desfășurarea unei activități propriu-zis muzeale: «Însă: un muzeu al literaturii române, care timp de trei ani n-a putut să-și extindă, necum să-și completeze, expoziția sa de bază; un muzeu al literaturii române care nu poate consacra cel puțin cîte o sală lui Eminescu, lui Alecsandri și lui Creangă,

⁴ Al. Dima — *Cercetătorul*. În: Perpessicius — *Excurs sentimental*, Muzeul Literaturii Române, p. 34.

În lipsa unei publicații a muzeelor și din pricina relațiilor nesatisfăcătoare cu presa zilnică — nici cronica evenimentelor muzeelor noastre, nici problemele nouă specifice, și care ar merita să fie aduse la cunoștința publică și discutate nu ispitesc atenția cercetătorilor noștri. Cele câteva articole, sporadice și trunchiate, apărute, ca și colaborarea sporadică a tov. Horia Oprescu la Radio și Televiziune, deși insuficiente, se cuvin reținute.

La capitolul conferințe se cuvin înregistrate: alocuțiunile tov. Horia Oprescu, Constandina Brezu și Eliza Ispășoiu, cu prilejul prezentării expozițiilor volante Sahia, Tolstoi, Neculuță, conferința tov. Corin Grosu în cadrul ciclului de conferințe consacrat muzeelor din București, de Sfatul Popular al Capitalei, și intervențiile directorului Muzeului cu prilejul diverselor manifestări, precum inaugurarea Casei memoriale Mihai Eminescu din Ipotești, prezentarea volantei Neculuță la Uzinele 23 August, cuvîntul inaugural la expoziția Eugen Ispir, și cuvînt omagial la simpozionul Sadoveanu în cadrul aceleiași expoziții, precum și inaugurarea volantei Tolstoi.

ACTIVITATEA CULTURAL-EDUCATIVĂ

Cifra vizitatorilor M.L.R. pe anul 1960 se ridică cu aproximație la:
 pentru sediul din Kiseleff 10
 pentru volantele Sahia și Neculuță
 pentru expoziția Sadoveanu în cadrul expoziției Ispir.

Această cifră din urmă, datorată de bună seamă și colaborării celor două expoziții, ilustrează totuși și confirmă o concluzie cu o mai întinsă rază: eficacitatea activității cultural educative e în funcție și de condițiile în care este dat să se manifeste, mai exact, în funcție de un anume vad în drumul vizitatorilor. Ceea ce este cazul cu sala artiștilor plastici din Lipsani. Observațiunile noastre au putut constata viul interes arătat cu acel prilej, nu numai expoziției Ispir dar și panourilor și vitrinelor noastre.

pentru a numi trei din clasicii noștri; un muzeu care nu se poate folosi de aparatul fotografic și magnetofonul, ce posedă și care sînt două din instrumentele și moderne și temeinice ale unei instituții ca a noastră...». Continuînd astfel să fixeze coordonatele permanente și principale ale unui muzeu de literatură, vibrînd ca un adevărat gospodar la toate nevoile unei astfel de instituții, Perpessicius era, în ciuda vîrstei, de o «tinerețe fără bătrînețe».

Cerea audiențe la instituțiile ierarhic superioare pentru susținerea nevoilor muzeului; privea în perspectivă națională și internațională colaborările muzeului cu alte muzee, deschiderea ușilor literaturii române peste hotare; ca un adevărat mesager «al creșterii limbii românești și a patriei cinstire»², strîngea con-

tactele cu deținătorii de arhive ale scriitorilor români, ducînd o «campanie de investigație prin țară, în vederea depistării și achiziționării de noi materiale muzeale». (Achizițiile au fost extrem de numeroase, prezentarea lor constituind adevărate «ședințe de lucru cu maestrul».)

Dacă astăzi Muzeul Literaturii Române este structurat pe anumite coordonate, acestea au fost gîdite și programate de Perpessicius; ele s-au impus și mărturisesc prin rezistența lor că-i dau dreptate.

În pasiunea lui de ziditor, Dumitru Panaitescu-Perpessicius a meditat încă de la înființarea muzeului și la constituirea unei reviste — actuala revistă „*Manuscriptum*” — prin care activitatea științifică a muzeului să aibă o mai mare și mai bună eficacitate.

Dar, despre aceasta, cu altă ocazie.

² Agendele de birou din toată perioada directoratului său la M.L.R. sînt pline de însemnări de acest fel.

«...flacăra [a] verbului românesc...»

București 28 Februar 1965

Scump coleg
Mihail Benincă,

În fașful de resentimente și
injustiții, ce rămâne, pentru mine, încă
din enigmatice zile de azi, de

NUMELE EXCELENTULUI CRITIC ȘI MA-
relui eminescolog Perpessicius mi-a ajuns întâi
oară la urechi în 1921, când intrasem elev, în
clasa întâi a Liceului „Moise Nicoară” din Arad
(azi Liceul „Ioan Slavici”). Dar nu l-am apu-
cat ca profesor pe savantul cărturar și excelentul
poet, care predase limba română și franceză,
căci tocmai atunci, în anul 1921, fusese trans-
ferat la Liceul din Tg. Mureș, apoi la București,
unde preluase conducerea săptăminalului „Uni-
versul literar”.

Limba română și gramatica am început s-o
studiez cu poetul Al. Th. Stamatiad, iar fran-
ceza cu o tină profesoară ce luase bacalau-
realul în Franța, pînă ce ne-a venit ca profesor
un francez de la Paris.

Cu aceștia am terminat și cele opt clase de
liceu, înscriindu-mă apoi la Universitatea din
Cluj, Facultatea de litere și filosofie.

Stamatiad spunea despre Perpessicius că era
«tobă decarte», ceea ce poate constata oricine,
citindu-i scrierile, și regretam că nu-l avusesem
și eu profesor.

Stamatiad, în afară de irascibilitatea și o
anumită severitate cu elevii, era un excelent
profesor, care ne-a pus în clasa a V-a să studiem,
cînt de cînt, poemele homerice, în traducerea
lui Murnu și ni le-a comentat. A editat apoi o

revistă, pe cont propriu, „Salonul literar”, în
care a reprodus și o poezie tradusă din manua-
lul de engleză, anume *Clopote de seară*, spunînd
că traducătorul, adică eu, denotă un frumos
talent. Nu știam că această poezie este tradusă
în foarte multe limbi și e cunoscută, sub formă
de cîntec — *Vecernti Zvon* —, mai ales în Rusia.
(Poezia era a lui Th. Moore).

Apresiasi lui Stamatiad m-a încurajat mult
să-mi continui activitatea de fiecare zi, de-a
scrie o poezie sau două, purtînd într-un buzunar
o ediție de versuri Eminescu de Titu Maiorescu,
și în alt buzunar *Les fleurs du mal*, în limba
franceză, a lui Charles Baudelaire. Eminescu
și Baudelaire erau poezii mele favorite.

Perpessicius, trimițîndu-mi traducerea mea, a
reprodus-o în „Universul literar”, încurajîndu-
mă astfel și el să merg înainte pe drumul
poeziei și, deci, să doresc, și mai mult, să cunosc
pe excelentul critic.

Odată, recunoscîndu-l prin vitrină, după foto-
grafie, la o masă a cafenelei „Capșa”, unde era
cu mai mulți scriitori — aș fi vrut să intru
să-l cunosc personal, dar n-am avut curajul.

Mai tîrziu, am scos și noi la Cluj un săptă-
minal politico-literar, „*Tară nouă*”; redactori:
Victor Iancu și cu mine, sub patronajul lui
V. Jinga. Eu am scris despre Perpessicius de
cîteva ori, și s-a stabilit între noi un schimb
de scrisori. N-am scris însă în niciuna că o
poezie a lui din *Scut și targă* fusese cenzurată.
Din nefericire, corespondența mea cu Perpe-
ssicius din acea perioadă s-a pierdut în timpul
retragerii din Ardeal.

În 1938, eu dădusem editurii lui Miron Neagu
la Sighișoara volumul *Cîntece de pierzanie*,
care mă temeam că va fi forfecat de cenzura
do acolo, condusă de un tînr locotenent. Dar
la Sighișoara locuia pe atunci N. D. Cocea.
El i-a spus cenzorului: «Ascultă, cenzorul:
de te atîngi de acest volum, nu vei mai ajunge
general!». Cocea ținea ca versurile mele să
rămînă așa cum le-am scris. Volumul apăruse
așa cum a vrut și Cocea și îi rămîn pentru
aceasta pentru totdeauna recunoscători, ca și
lui Emil Giurgiuca, poetul ce mi-a sugerat
titlul cărții, și în aceeași măsură lui Miron

Neagu că a tipărit-o. Numeroși scriitori a lansat el, pe atunci, din generația tânără a Transilvaniei, dintre care e suficient să amintim pe Dan Botta, ca un exemplu.

În 1944—45, împreună cu Eugen Jebeleanu, am preluat Societatea Scriitorilor Români, părăsită de profesorul Herescu, plecat, după 23 August, în Spania — și, împreună cu Cocea, Cazaban și alții, am hotărât să-i schimbăm numele în Societatea Scriitorilor din România. Scopul era dublu: să fie reprimiți în rîndul membrilor săi scriitorii evrei îndepărtați, ca Ury Benador, Mihail Sebastian etc., precum și toți scriitorii care-și aveau asociații proprii, dar erau de altă origine etnică decît cea română, precum maghiari, sași, iugoslavi, cu condiția să aibă cetățenie română, dobîndind aceleași drepturi ca toți scriitorii români, putînd face parte din comitetul nou al conducerii societății, dar și să aibă asociații naționale, atașate conducerii centrale a Societății Scriitorilor din România, ca factor central.

Cu alte cuvinte, Societatea Scriitorilor din România cuprindea toți scriitorii din țară, acordîndu-le drepturi egale. Se stabiliră relații între toți scriitorii din țară, cu asociații proprii, aderente Comitetului din București, avînd ca președinte pe V. Eftimiu. În Comitet erau, în afară de președinte, scriitori din generația tînără și bătrînă, care au acceptat să adere.

În ianuarie 1946 eu am plecat de la Asociația Scriitorilor la Moscova, însoțindu-l pe prof. Iorgu Iordan, pentru postul de atașat cultural. Iorgu Iordan fusese numit primul ambasador al Ambasadei Române în U.R.S.S. după 23 august 1945.

Acolo am aflat noutăți și despre Societatea Scriitorilor din România, care-și schimbase numele în U.S.A.Z. — Uniunea Scriitorilor, Artiștilor și Ziaristilor — președinte fiindu-i Mihail Sadoveanu — și mă bucuram că în comitet se găsea Perpessicius, pe lingă alți scriitori, artiști și ziaristi de seamă. Între alții era și G. Călinescu, directorul Institutului de Istoria Literaturii Române.

Întors în țară la sfîrșitul anului 1948, am fost numit Secretarul USAZ, pe lingă Mihail Novicov și Alexandru Șahighian. În acea vreme, în U.R.S.S., era în plină desfășurare sărbătorirea a 150 de ani de la nașterea lui Pușkin, prilej foarte bun, pentru a propune organizarea Centenarului Mihail Eminescu, în cursul anului 1950, după organizarea Conferinței pe țară a scriitorilor și înființarea Uniunii Scriitorilor din

R. P. Română, în 1949 — cu aceiași secretari, iar ca președinte fiind Zaharia Stancu.

Cel mai important eveniment din acea vreme, legat de bazele actualului Muzeu al Literaturii Române, a fost CENTENARUL EMINESCU.

Nici nu-mi închipuiam că-i mai greu să sărbătorești Centenarul nașterii lui Eminescu decît să urnești un pietroi de pe vîrf de munte. Dar așa a fost. Nu prea voia nimeni să-și angajeze forța, ba mi s-a spus chiar că de ce nu ne ocupăm de Creangă sau altcineva. Eu o țineam una și bună: Eminescu! Eminescu era poetul națiunii. Lui Creangă și celorlalți le vine rîndul, iar ca s-o dovedesc, am propus să facem o probă, să-i sărbătorim la început nu Centenarul, dar să organizăm o comemorare a lui Eminescu la sala Dalles și să vedem reacția publicului. Se adunaseră, dornici să audă vorbindu-se de Eminescu, mult mai mulți decît prevăzusem. Bulevardul era tîxît, de la sala Dalles pînă la casele de vis-à-vis: lumea și țara cum se zice! Nu mai puteau trece, încoace și încolo, nici tramvaie, nici automobile! Iar în sală și în curte nu mai încăpea om. Desigur, nu de dragul prof. Ion Vitner, care luase la Universitate locul lui G. Călinescu și scrisese articolul: *Poetul culorilor sumbre*, care urma să vorbească; ci pentru Eminescu. În sfîrșit, vorbitorului i se oferea ocazia să lingă pe unde a scuipat. Adușesem megafoane de la Radio — ca să-l auză toți cei prezenți și care n-au încăput în sală. Succesul a fost deplin!

Am și început preparativele, am format Comitetul de conducere din eminențele literaturii române, în frunte cu Mihail Sadoveanu, Călinescu, Perpessicius etc., fără să lipsească, desigur, nici A. Toma, care la întocmirea antologiei ce urma să apară, la care nici o poezie nu scăpa fără o observație (că ar fi ceva greșit în ea —, după opinia lui Toma). Norocul era în Sadoveanu, care, cu vocea lui gravă și adîncă, spunea: «Asta așa trebuie să rămînă».

Uniunea Scriitorilor pregătise un bogat plan de sărbătorire a poetului nostru național, cu dorința să participe tot guvernul și, în afară de oaspeți români, fuseseră invitate delegații de scriitori din vreo 30 de țări. Majoritatea acceptaseră invitația și începuseră să sosească. Prevedeam o participare de cîteva mii, cu românii care precis veneau, după comemorarea ce o făcusem, cum am spus, de probă, la sala Dalles.

Eminescu mai avea, însă, dușmani în țară, în afară de binecunoscutul ieromonah Gramma de la Blaj (care s-a trudit să scrie o carte defăi-

mătoare la adresă marelui poet) și de poetul Macedonski. Dar, vorba lui Descartes, nu merită să-i faci celebri amintindu-i. De aceea mă voi restringe încă la un caz, care merită, lăsându-i pe ceilalți să se zvîrcolească în uitare.

Era totul pregătit. Sosiseră și ultimii oaspeți. Peste puțin timp mă cheamă la telefon directorul protocolului.

— Cine-i Beniuc acela? mă întreabă o voce răstălită.

— Chiar acela cu care vorbiți.

— Tu ai comandat o sută de invitații la tipografie? Trebuie să comanzi 1.000. Chiar acum!

— Întîi nu-mi ordona. Al doilea, la ora 11 seara tipografiile sînt închise. Dar, mă rog, domnia-ța cine ești?

— Directorul protocolului de la Externe. Pricepi? Fă ce ți-am spus. Tu înțelegi?

— Nu înțeleg de ce mă tutuiești! Am înțeles că ești directorul protocolului. Ai primit ordin să comanzi invitațiile. Scoală din somn tipografii și trimite invitațiile la mine. Restul nu te privește și nu mă tutui, că nu sîntem prieteni.

A trîntit telefonul în furcă, l-o fi infuriat vocea mea agresivă? Nu știu. Era simbată seara. Duminică dimineața am primit invitațiile, iar funcționarele de la Uniunea Scriitorilor au completat numele celor invitați, inclusiv a membrilor guvernului.

Luni seara a avut loc recepția guvernamentală la Athenée Palace, întrecînd toate așteptările.

Dar despre centenarul Eminescu, pentru pregătirea expoziției care a avut loc în vechea sală de muzeu (care a fost dăruită și în locul căreia s-a construit blocul „Eva”), s-ar putea scrie o carte. Mă mulțumesc să mai amintesc o întîmplare.

Prevăzusem în plan să numim în București o stradă mai de seamă cu numele de M. Eminescu. În principiu se acceptase. Dar o persoană diriguitoare sugerase să fie una mai periferică.

— Nu, am zis hotărît.

— Vrei Calea Victoriei?

— Nici, dar propun strada Romană.

— Prea lungă! Cel mult partea dinspre periferia orașului. Însă fără Piața Română, care e destinată unui poet mare.

Am înțeles cui, dar am tăcut.

În cele din urmă, a acceptat ca str. Romană să poarte numele marelui poet M. Eminescu (fără Piața Romană).

Aveam o valoare deosebită (vreo 700.000 de lei), căci erau după o ultimă reformă financiară. Centenarul Eminescu se încheiase cu deplin succes, spre satisfacția partidului.

Pînă la urmă mi-a venit o idee: să cumpăr ce voi găsi în legătură cu Eminescu și apoi cu alți scriitori.

Exista desigur Institutul de istoria literaturii sub conducerea lui G. Călinescu, bogat și bine organizat. Dar n-ar strica un Muzeu al Literaturii Române, pur și simplu! Un muzeu pe care să-l conducă marele eminescolog D. Panaitescu-Perpessicius! Evrika! mi-am zis. Aceasta e ideea.

Și mi-am luat un asociat în persoana lui Horia Oprescu. Cu o delegație semnată de mine, ca președinte al Uniunii Scriitorilor, trebuia să mergă pe la văduvele sau urmașii de scriitori, precum și la scriitorii bătrîni, din București și din provincie, să cumpere cărți sau documente, pe sume forfetare, căci nu le puteam da un venit lunar din Fondul literar. Oricum aveam destui pensionari.

Am evacuat două camere la Uniunea Scriitorilor, cazată atunci în fostul Muzeu „Toma Stelian” și am depozitat acolo lucrurile procurate din banii rămași de la Centenarul Eminescu. Un funcționar le avea în grijă.

Directorul Uniunii Scriitorilor, Gruia, m-a prevenit că lucrurile procurate nu le pot avea decît în custodie și tot așa cele două camere ocupate la Uniune, care nu se puteau considera muzeu. Deci era nevoie de aprobare pentru înființarea oficială a muzeului, pe care dealtfel am obținut-o ușor.

Mai aveam nevoie de un director al muzeului și de o clădire adecvată. Așa era legal.

Directorul, mi-am zis, nu poate fi decît Perpessicius (cum de mult îl chibzuise), iar în ce privește o altă clădire, vom căuta, — nu se poate să nu găsim. Deocamdată, oficial, am înregistrat obiectele muzeului și le-am dat în custodie. Juridic scăpasem de ele și cred că hîrtia se găsește undeva prin hîrtoagele mele.

Mai greu a fost cu directorul, căci Perpessicius nu voia să primească. Multe stăruințe și timp îndelungat am întrebuintat și eu și Horia Oprescu, asociatul meu, pînă l-am convins, dar pînă la urmă am izbutit. Iar Perpessicius venea zilnic la Uniune, în fosta casă a lui Toma Stelian, să-și facă datoria ce și-o asumase.

Lipsea numai clădirea adecvată. Ni s-a acordat și clădirea aceea unde se află și azi și funcționează Muzeul Literaturii Române. Acolo mer-

I

București] 17 iunie 1940

Scumpe și stimate domnule Beniuc,

Cum se întâmplă să vă fiu, mai de mult și pentru foarte multe, dator, veți înțelege cât de greu îmi vine să exprim într-o singură epistolă toate rațiunile gratitudinii mele.

Bunăvoința cu care ați scris entrefilet-ul ultimului număr din „Tara nouă” și coloana de versuri, așa de generos dăruită, sunt nu numai atenții din cele mai măgulitoare pentru mine, dar și o dovadă a acelei solidarități întru poezie, de care cei tineri sunt, fără îndoială, și aproape instinctiv, pătrunși. Ea îmi amintește o vreme în care și eu eram tânăr, eram poet și eram generos. Căci nu e de ajuns să mai vrei să te socoți deopotrivă cu tinerii, sau cu tine al unei tinereți apuse, ca să și fii. Viața nu trece peste noi numai cu roțile invălită în flori — cum ne-o închipuim în junețe. Florile se scutură și în locul ghirlănzilor rămân doar obezile de fier. Vîrsta ne prăfuieste panașul și e tristețea cea mai grea.

De aceea, stimate și scumpe Domnule Beniuc, permite-mi să te fericesc (dacă e îngăduit a emite atari judecăți) și să mă bucur văzînd în Dta imaginea unui tânăr, cum ne-a plăcut tuturor să ne visăm, al cărui și vers și rînd de proză sunt străbătute de o căldură, de o generozitate dar și de o atitudine, pe care ți le doresc inepuizabile.

Primește din nou, rogu-te, odată cu reiterate mulțumiri și afectuoase urări de bine.

Devotat

PERPESSICIUS

II

Duminică, 15 ianuarie 1961

Scumpe tov. Mihai Beniuc,

Abia întors de la „Municipal”, unde am aplaudat admirabilul spectacol al *Întoarcerii* — mă grăbesc să-ți transmit cele mai sincere felicitări pentru excelenta lucrare dramatică ce ai realizat dimpreună cu urări și indemnuri la noi opere în acest gen, în care ai intrat oarecum glumind, dar te revelezi un prea încercat meșteșugar și un inspirat animator de oameni și probleme.

Desigur, aceste felicitări și aceste indemnuri ți le-aș fi comunicat mai demult — căci ai avut amabilitatea să mă inviți la premieră —, dacă precaritatea sănătății

gea de-acum și lucra directorul muzeului, Perpessicius. În sfîrșit, Muzeul exista legal, schimbîndu-și fața și îmbogățindu-și conținutul.

Vreau numai să nu se uite că la temelia acestei instituții este, după Centenarul din 1950, spiritul marelui nostru Eminescu, și fără de care acest MUZEU nu ar fi luat ființă.

București, 26 mai 1987

M. BENIUC

P.S. Pentru că prietenia mea cu Perpessicius a fost de atîta vreme (peste 65 de ani) și atît de statornică, iată, spre confirmare, trei scrisori primite de la editorul lui Eminescu. (M.B.)

dar și încredințarea că orice, de
numărul, pe care l-ai scrisorât. Mac-
noi și treburile scriitoricești pe care
odată vîșfau frății. Așigurat, re-
cunoștința cu așigurat de mîșto-
Că cele mai bune surse de
sondat și vor fi
at dăte, Perpessicius.

pe de o parte, și imposibilitatea de a fi prins mai curînd o seară ca aceea de azi, pe de altă parte, n-ar fi concurat să le amîne.

Aș vrea să mă înșel, dar am impresia că cei care au scris despre piesa d-tale au făcut-o cu prea multă zgircenie și că n-au înțeles adîncul mesaj uman pe care l-ai distilat dintr-o întîmplare, privită mult prea mult în datele ei regulamentare. «A, dacă viața s-ar petrece ca-n romane», exclamă la un moment dat Valer — și-n replica aceasta stă întreg tilcul dramatic, toate frămîntările și toate emoțiile — defel convenționale, — pe care le trăiesc eroii de prim plan ai piesei. Pentru că te-ai aplecat asupra sufletelor lor și ai meditat îndelung frămîntările conștiinței lor și Balz — atît de pitoresc în generozitatea lui paternă — și Ilona, atît de cavalier în slăbiciunile lui omenesti și, desigur, atît de castă în iubirea ei și toți ceilalți trăiesc și emoționează. Aceste emoții, multiplicat cu fiecare spectator în parte, meritau, după a mea umilă părere, altă căldură din partea cronicarilor dramatici.

Personal, îți mulțumesc din inimă pentru această seară și îți doresc încă multe astfel de succese.

Al D-tale

PERPESSICIUS

III

București 28 Februar 1965

Scump coleg

Mihai Beniuc,

În taifunul de resentimente și in Justiții, ce rămîne, pentru mine, una din enigmele zilelor de azi, de care, din motive de forță majoră, am luat din cînd în cînd, și în puțină măsură, cunoștință — îngăduie-mi să-ți retransmit nu numai recunoștința pentru amicalele d-tale gesturi față de mine, dar și încredințarea că anii, nenumărați, pe care i-ai consacrat Uniunii și trebilor scriitoricești cite vor fi, odată viesparul furiilor risipit, [vor fi] recunoscuți cu asupra de măsură.

Cu cele mai bune urări de sănătate
și voie bună,

al D-tale,

PERPESSICIUS

La o „Rotondă 13”.
Printre ascultători, în
prim plan, istoricul
Vasile NETEA.

D. V. BARNOSCHI

În dialog cu savantul francez Charles-Robert RICHET

NUMELE PROZATORULUI D. V. BARNOSCHI (1884 — 1954) e din ce în ce mai rar amintit astăzi. Doar unele istorii literare și dicționare îi mai consacră câteva rânduri. Din opera sa nu s-a reeditat decît o singură carte, deși merita mai multe. Generațiile mai recente nu știu aproape nimic despre biografia, deloc lineară, despre opera literară și publicistică a lui D. V. Barnoschi.

Încă de la începutul secolului se afirmase în presa literară și social-politică cu articole, studii, recenzii și note care l-au impus ca pe un talentat și pasionat gazetar. În răstimpul dintre cele două războaie mondiale editează două reviste, e drept efemere: „*Cărunarii*” (1927; 1931) și „*Ronsard*” (1938), care s-au bucurat de colaborarea unor scriitori iluștri ai literaturii interbelice.

Opera sa, din care amintim ca foarte izbutite cărțile: *Cărunarii sau viața zbuciumată, dragostea și moartea tragică a lui Ionică Tăutu* (1928), *Neamul coșofănesc* (1930), *Ahilleion — Nudist-Palace* (1931) și *Conspirația Dărmănescului* (1936), ar necesita o lectură integrală, atentă și modernă, în scopul redescoperirii unui scriitor neglijat și pe nedrept intrat într-un masiv con de umbră. Dar despre această problemă, poate, altădată.

Raporturile sale cu scriitorii români și străini nu au fost prea numeroase. Era o fire retrasă și nu frecventa cafeneaua sau alte locuri publice. Lui Charles-Robert Richet (1850—1935), celebrul savant francez, laureat al Premiului Nobel încă din 1913 pentru investigațiile sale în domeniul anafilaxiei, i-a scris în dorința, exprimată, dealtfel, fără înconjur, de a i se publica în

Franța escul său despre nudism. A mizat pe relațiile lui Charles-Robert Richet cu românii, relații destul de trainice, dacă amintim că într-una din scrisorile sale trimise doctorului Gheorghe Marinescu (1863—1938), savantul francez mărturisea: «*Știți cu toții în ce măsură destinele României, sora noastră latină, îmi sînt scumpe*». ¹ Apoi, se știe că opera științifică a lui Charles-Robert Richet a stîrnit un interes ² deosebit în spațiul românesc. Și, nu în ultimul

¹ Gheorghe Marinescu — *Correspondență* (1889—1938). Ediție îngrijită de Marioara G. Marinescu și G. Brătescu, București, Editura Științifică, 1968, p. 140 (*Savanți de preluțindeni*). A se mai vedea și paginile 12, 59, 117 și 120 unde e menționat Charles-Robert Richet și unele din raporturile sale cu românii.

² Reținem două din cărțile sale traduse de scriitorii Vladimir Streinu și Panait Moșoiu: *Omul stupid*, traducere de Vladimir Streinu, București, Editura „Eminescu”, Societate Anonimă, [1922], 96 p. (*Biblioteca „Orizontul”* nr. 8—9) și *Știința metapsihică*, cu 58 ilustrații explicative, în românește de Mihai Drăgănescu și Panait Moșoiu; București, Atelierele „Adevărul” [F.a.], 64 p.

[Bucarest], Le 24 Décembre 1934

Monsieur le Professeur,

En qualité de membre dans le comité de la Revue „Les Annales Roumaines“, j'ai pris connaissance de la lettre que vous avez bien voulu adresser à notre président.

Votre généreuse bienveillance envers nous, me donne le courage de faire une chose que je désire depuis longtemps ; me rappeler à votre souvenir.

Il y a 22 ans, lorsque vous avez eu l'amabilité d'être le témoin de ma femme à notre mariage à la légation roumaine, ainsi qu'à l'église orthodoxe.

La guerre balcanique de 1913, s'étant déclanchée quelques jours après, nous sommes encore redevable à Madame le Professeur Richet d'une invitation à déjeuner quelle a eu la bonté de nous faire parvenir alors.

J'ose vous écrire aujourd'hui parce que en dehors des „Annales“, une autre possibilité s'offre à moi pour pouvoir me rapprocher de vous. Je suis écrivain, l'année dernière j'ai publié un essai sur le Nudisme. J'ai envoyé un manuscrit en français à Monsieur de Mongeot, qui a trouvé mon oeuvre assez bonne, même pour le publier en français.

[București], 24 decembrie 1934

Domnule profesor,

În calitate de membru în comitetul revistei „Analele Române“, am luat cunoștință de scrisoarea pe care ați binevoit s-o adresați președintelui nostru.

Bunăvoința dumneavoastră generoasă față de noi îmi dă curajul de a face un lucru pe care-l doream de mult timp: să vă readuc aminte de mine.

Sînt 22 de ani de cînd dumneavoastră ați avut amabilitatea de a fi martorul soției mele la căsătoria noastră, atât la legația română, cît și la biserica ortodoxă.

Războiul balcanic din 1913, ce urma să se declanșeze peste cîteva zile, ne-a făcut să rămînem încă îndatorați doamnei profesor Richet cu o invitație la dejun, pe care domnia-sa a avut bunătatea de a o face să ne parvină atunci.

Îndrăznesc să vă scriu și pentru că, în afara „Analelor“, mi se oferă și o altă posibilitate de a mă putea apropia de dumneavoastră. Eu sînt scriitor, în ultimul an am publicat un eseu despre nudism. Am trimis un manuscris francez domnului de Mongeot, care a găsit lucrarea atât de bună, chiar pentru a o publica în franceză.

rînd, trebuie să precizăm că Maria Pompilian³ (1875—1966), cumnata lui D. V. Barnoschi, a lucrat în Laboratorul de fiziologie condus de Charles-Robert Richet. A fost una dintre cele mai destoinice și apropiate colaboratoare ale lui Charles Richet în răstimp de o jumătate de secol. Dealtfel, în alocuțiunea rostită cu ocazia sărbătoririi⁴ sale din 1912, Richet o menționează pe Mariette Pompilian printre cei mai cunoscuți și apreciați discipoli ai săi. D. V. Bar-

noschi știa, de asemenea, că profesorul Charles-Robert Richet avea strînse relații cu doctorii români, printre care amintim pe I. Athanasiu și Gheorghe Marinescu, precum și faptul că Academia Română îl alesese membru de onoare încă din 1926.⁵

Cu toate acestea, însă, cartea lui D. V. Barnoschi, din nu se știe ce motive, nu a apărut. Același lucru se va întîmpla și cu *Neamul coșofănesc*, deși beneficia de un elogios referat al lui Jacques de Lacretelle.

Se mai impun totuși unele precizări. La căsătoria scriitorului D. V. Barnoschi cu Letiția

³ Prețios și util datorită informațiilor și caracteristicilor, e studiul lui G. Brătescu — *Preocupările de fiziologie a contracției musculare și de igienă a alimentației ale cercetătoarei de origine română Maria Pompilian*, în „*Igiena*“, nr. 2, aprilie—iunie 1978, pp. 185—190 (Extras).

⁴ *Jubilé du professeur Charles Richet — 22 décembre 1912*. Paris, L. Maratheux, [1912], pp. 35—36. (Allocution de Monsieur Charles Richet).

⁵ *Analele Academiei Române. Dezbaterile*, Tomul 61 1940—1941, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1942, p. 289. (Membru de onoare decedat; Fusese ales la 12 iunie 1926).

J'ai signé avec Monsieur de Mongeot un contrat pour éditer le volume. Le livre doit bientôt paraître en français.

Vous êtes, Monsieur le Professeur, le Président dans le comité d'honneur de la Revue „Vivre“. J'ai osé rêver ma préface signée par vous. L'année dernière, lorsque Monsieur de Mongeot et moi, nous avons établi les conditions, je lui avais suggéré l'idée d'aller vous demander quelques mots.

Evidemment, cet honneur dépasse de beaucoup le mérite de mon livre, mais en contribuant à une oeuvre généreuse que vous patronnez, mon audace trouve une excuse.

Il est très probable que Monsieur de Mongeot cherche une occasion pour pouvoir vous présenter mon manuscrit en français et de vous solliciter une préface.

Et maintenant, en nom des „Annales Roumaines“ je me permet de vous prier encore une chose: voulez-vous, Monsieur, nous donner l'autorisation de reproduire dans les „Annales“ votre photographie que vous avez bien voulu dédier lors de votre passage à Bucarest, à ma femme et à ma belle-soeur Octavie? C'était encore avant notre mariage.

Agréez je vous prie, Monsieur le Professeur, ainsi que Madame Richet, mes respectueux hommages.

D. V. BARNOSCHI

Am semnat cu d[omnu]l de Mongeot un contract pentru a edita volumul. Cartea trebuie să apară curînd în franceză. Dumneavoastră sinteți, domnule profesor, președintele comitetului de onoare al revistei „Vivre“. Am îndrăznit să visez la o prefață semnată de dumneavoastră. Anul trecut, cînd am stabilit cu d[omnu]l de Mongeot condițiile, i-am sugerat ideea de a vă cere cîteva cuvînte.

Desigur, această onoare depășește cu mult meritul cărții mele, dar, contribuind la o operă generoasă pe care o patronați, îndrăzneala mea își găsește o scuză.

E foarte probabil că d[omnu]l de Mongeot caută o ocazie pentru a putea să vă prezinte manuscritul meu în franceză și să vă ceară o prefață.

Și acum, în numele „Analelor Române“, îmi permit să vă rog încă un lucru: vreți să ne autorizați, domnule, de a vă reproduce în „Anale“ fotografia pe care ați binevoit s-o dedicați, cu prilejul trecerii dumneavoastră prin București, soției și cunatei mele Octavia? Era încă înainte de căsătoria noastră.

Primiți, vă rog, domnule profesor, împreună cu doamna Richet, omagiile mele respectuoase.

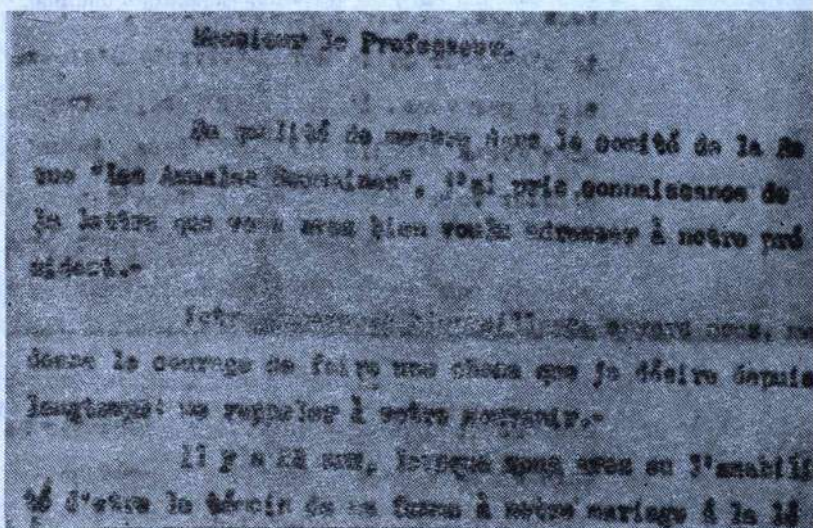
D. V. BARNOSCHI

Pompilian (1893—1986), în Paris, Charles-Robert Richet, cu soția, participaseră ca martori. În anul 1911, savantul francez venise la București invitat de unii din discipolii săi, precum și de membrii cercului „Des amis des Annales“. Cu acest prilej, oferise Letiției și Octaviei Pompilian fotografia sa cu dedicație, ce a existat pînă nu demult în arhiva prozatorului D. V. Barnoschi.

Dar să lăsăm pe lectori să descifreze și alte sensuri ale misivei lui D. V. Barnoschi, expediată din București la 24 decembrie 1934, pe adresa lui Charles-Robert Richet, ce va deceda în ziua de 3 decembrie 1935. Poate să fie și aceasta o cauză a neșansei lui D. V. Barnoschi.

Originalul se află în arhiva familiei savantului Charles-Robert Richet din Paris.

Nicolae SCURTU

Joseph KESSEL

în corespondență cu

Barbu
BREZIANU

RECENT, AM DESCOPERIT ÎN ARHIVA POR-
tului, eseistului, traducătorului și istoricului de
artă Barbu Brezianu o prețioasă epistolă a scriito-
rului francez Joseph Kessel privitoare la amîn-
tirile acestuia despre Constantin Brâncuși.
Cum s-a întîmplat? Barbu Brezianu, un erudit
cercetător al artei, știa că înfiia soție a lui
Joseph Kessel a fost Sanda Polizu-Micșunești
(1895—1928), care, alături de alte cîteva ro-
mânce, a lucrat în atelierul și sub suprave-
gherea marelui sculptor. Întrucît se afla în
faza de documentare a unei lucrări ce va apărea
în 1974, consacrată lui Brâncuși, s-a adresat
și lui Joseph Kessel. Răspunsul acestuia, după
cum se observă, e laconic, dar convingător. Îi
comunică un fapt puțin cunoscut din biografia
Sande Polizu-Micșunești, și anume că piatra
funerară a fost lucrată de Constantin Brâncuși,
iar în locul epitafului nu se află scris decît
prenumele *Sandi*. Barbu Brezianu spera să
întregească știrile despre Brâncuși cu unele
mărturii și amintiri provenite de la mari perso-
nalități care s-au aflat, fie și temporar, în con-
tact cu omul și opera artistului român. Pu-
ținele rînduri consacrate de Joseph Kessel lui
Constantin Brâncuși în această misivă au
menirea de a accentua cu și mai multă energie
rusticitatea și unicitatea omului de excepție
și artistului genial născut pe meleagurile Româ-
niei. Fără să fie de circumstanță, cele cîteva
șire încheagă un admirabil portret al celui ce
a produs autentice mutații în evoluția artei
sculpturale europene. Fiind tînăr cînd l-a
cunoscut pe Constantin Brâncuși, era în primii
ani ai căsătoriei lui cu Sanda Polizu-Micșunești,
Joseph Kessel rememorează după șase decenii
întîlnirile sale cu cel ce a fermecat o întreagă

epocă. Trăsăturile de caracter evidențiate în
acest portret demonstrează cu certitudine intui-
ția și puterea de pătrundere în complexitatea
insului uman manifestată de romancierul fran-
cez. Barbu Brezianu, unul dintre cei mai buni
cunoscători ai vieții și operei lui Constantin
Brâncuși, și-a îndeplinit o datorie față de
artist, cît și față de rigorile istoriei artei, obți-
nînd, în cazul *Kessel*, numai ceea ce i s-a trimis.

Originalul scrisorii se află acum în arhiva
noastră.

S. NICOLAE

Cher Monsieur,

Je me suis beaucoup déplacé depuis le mois d'avril et mon courrier n' a pu me suivre. Si bien que je reçois aujourd'hui seulement votre lettre, veille de cinq ou six semaines. Je m'excuse de ce retard à vous répondre, tout involontaire qu'il soit, et je regrette d'autant plus que je ne puis apporter aucune contribution à la monographie que vous préparez sur Brancusi. Du moins, en ce qui concerne la pierre tombale. Et ne porte en effet que le prénom „Sandi“. C'est tout.

Quant à mes souvenirs personnels, Brancusi m'apparaît comme un merveilleux vieil homme (j'étais très jeune à l'époque) d'une gaité, d'une gentillesse, d'une simplicité pleine à la foi de malice, d'intelligence et d'indulgence. Il y avait chez lui, en même temps, de l'artiste, de sage et du paysan. Il nous recevait avec cette incomparable hospitalité, avec ce pouvoir d'accueil qui est le propre des gens de la terre. Il faisait la cuisine lui même. Et il était aussi fier de ses grillades que des oeuvres repandues a travers son atelier et dont j'ai retrouvé par la suite les reproductions dans les revues d'art et les oeuvres qui lui ont été consacrées, oeuvres qui figuraient dans les principaux musées et les grandes collections du monde.

Voilà, cher Monsieur, tout ce que je peux vous dire à son propos.

Et en m'excusant encore une fois de vous le dire si tardivement, je vous prie de croire à ma haute considération.

J. KESSEL

JOSEPH KESSEL
18, rue Quentin Bauchart
Paris (8-e)

9 iunie 1969

Dragă Domnule,

Din luna aprilie și pînă acum am avut multe deplasări și n-am fost în situația de a putea primi corespondența la timp. De aceea, abia acum citesc scrisoarea dumneavoastră trimisă de cinci sau șase săptămîni. Vă rog să-mi scuzați întîrzierea involuntară pe care o regret, cu atît mai mult cu cît nu pot să aduc nici o contribuție la monografia pe care o pregătiți despre Brâncuși; cel puțin în ceea ce privește piatra funerară. Într-adevăr, pe ea nu este decît prenumele „Sandi“ — atît.

Cît despre amintirile mele personale, Brâncuși îmi apare ca un bătrîn fermecător (eram foarte tînăr în vremea aceea), de o veselie, de o amabilitate, de o simplitate, în același timp pline de malițiozitate, inteligență și indulgență.

Avea ceva ce ține de artist, de înțelept și de țăran în același timp.

Ne primea cu acea incomparabilă ospitalitate, cu acea forță primitoare specifică oamenilor de la țară. Pregătea el însuși mîncărurile și era tot atît de mîndru de fripturile sale, ca și de operele răsbindite prin atelier și pe care le-am revăzut mai tîrziu în reproduceri, albume de artă și în lucrările care i-au fost consacrate, opere care figurează în principalele muzee și marile colecții ale lumii.

Iată, dragă domnule, tot ce pot să vă spun despre el. Scuzîndu-mă încă o dată de a vă spune toate acestea atît de tardiv, vă rog să credeți în marea mea considerație.

J. KESSEL

CONSEMNĂRI

Ediții critice

Constantin NEGRUZZI

Opere, III

DUPĂ O ÎNDELUNGATĂ FRECVENTARE a scrierilor lui, din care a publicat în 1959 și în 1963 două culegeri, Liviu Leonte a început, în 1974, editarea critică a operei celui mai important prozator român din prima jumătate a secolului trecut. Volumul tipărit atunci: *Opere I*, la Editura „Minerva”, în seria «ediții critice», relua titlul (*Păcatele tinerețelor*) și sumarul culegerii publicate de Negruzzi însuși în 1857, adăugînd textelor, transcrise după norme filologice expuse și argumentate într-o minuțioasă «notă asupra ediției», un studiu introductiv și un amplu și substanțial aparat critic de «comentarii și variante». Acestui prim volum trebuia să-i mai urmeze unul, care să cuprindă scrierile neincluse de autor în antologia amintită. Al doilea volum al ediției critice a apărut în 1984, cu precizarea că nu e ultimul, urmînd să apară încă două volume. În intervalul dintre primele două volume, în care Liviu Leonte a publicat și o foarte bună monografie asupra lui Negruzzi (în 1980), cunoașterea și evaluarea cantitativă a textelor au devenit mai exacte, determinînd o redimensionare a ediției: nu două volume, ci patru. Materia despre care se presupunea că va încăpea într-un volum a fost distribuită deci în trei volume, păstrîndu-se intenția inițială a repartizării ei după genuri (proză, poezie, teatru, publicistică, corespondență), cu unele modificări în organizarea secțiunilor.

Volumul al doilea al ediției cuprinde proză și poezie. În locul grupării textelor în antume și postume (diferențiate, la rîndul lor, în originale și traduceri), editorul a preferat acum

ordinea cronologică, aceasta constituind singurul criteriu de organizare, de la care nu se abate decît pentru a păstra unitatea volumelor de traduceri: *Balade* de Victor Hugo și *Satire și alte poetice compuneri de prințul Antioh Cantemir*, publicate de Negruzzi. Împărțirea în «originale» și «traduceri» apăruse de la început ca dificilă («uneori diferențele sînt greu de făcut, o serie de texte fiind la limita între prelucrare și traducere») și s-a dovedit riscantă în cazul mai multor texte, în legătură cu care editorul e îndreptățit să noteze: «probabil (sau «desigur») o traducere», «e foarte probabil să existe un model străin», ori «probabil Original», fără a putea spune deocamdată mai mult. În introducerea volumului, el anunță că n-a separat producțiile originale de traduceri, «intrucît, operația e foarte greu de făcut», prelucrările abundă în epocă, «ideea de proprietate literară rămîne încă aproximativă». Separarea antumelor de postume s-ar fi putut face (din cele 78 de titluri ale sumarului — unele, numînd mici grupaje sau cite un ciclu întins, cum este cel al *Melodiilor irlandeze* de Thomas Moore —, 22 n-au fost publicate de Negruzzi; dintre acestea, 14 au fost tipărite de Iacob Negruzzi, Eugenia Carcalechi, E. Lovinescu, N. Iorga, A. Nestorescu), dar Liviu Leonte, considerînd probabil mai puțin semnificativă difuzarea decît elaborarea lor, le-a integrat pe toate în ordinea cronologică amintită. Să le urmărim în această ordine.

Manuscrisul *Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823, la satul Șărăușii, în raiaua Hotin*, prezentat și dăruit Academiei Române de Iacob Negruzzi în 1909 și publicat acum pentru întia oară (Iorga a tipărit în 1918, după un manuscris pierdut între timp, o versiune a uneia dintre bucăți), cuprinde patru texte: *Zuma sau descoperire scorșoarii tîmăduitoare de friguri, adevă a hîinii*; *Moralicești haractiruri*; *Pentru bărbatul cel greu cari, luînd o fîmei guralivă, să duci să cei moarte la giudecată*; *Crispin, rival stăpînă-său*. Primul este o traducere din Doamna de Genlis (după identi-

ficarea făcută de Lovinescu, primul monograf al lui Negruzzi), al doilea după grecul D. Davari, care la rîndul lui tradusese «caracterele» lui Teofrast, adăugînd unele proprii (după cum a stabilit Nestor Camariano), al treilea este probabil tot o traducere, «fiind greu de presupus că textul ar putea aparține unui copil de 13—15 ani», după cum observă Liviu Leonte, dar originalul rămîne de descoperit; în fine, al patrulea conține cîteva scene dintr-o piesă de Lesage. Sînt primele scrieri, foarte timpurii, ale lui Negruzzi și, fiind vorba de traduceri, ceea ce interesează e, în afară de orientarea gustului, aptitudinea stilistică. Zuma... este o poveste sentimentală, de magazin literar, am zice (mai fusese dealtfel tradusă de Teodor Racoc, în *Crestomaticul românesc*, 1820), despre afecțiunea reciprocă dintre soția unui guvernator spaniol și o indiană americană, «pe la mijlocul veacului al 17-lea», datorită căreia europenilor le e dezvăluit leacul malariei; *Moralicești haractiruri, Pentru bărbatul ce greu... și Crispin...* sînt portrete morale de factură clasică. Pe lingă preferința pentru acestea din urmă, ceea ce reține atenția la începătorul Negruzzi e reliefurile expresiei, culoarea verbală, fluenta și chiar verva discursului. Textul are, astăzi, o savoare pe care i-o dau timpul și locul, neștiința de constrîngeri și de finalități normative («el transcrie limba pe care o auzea» observă Liviu Leonte; «Ideea unei limbi literare apare odată cu anul 1835 cînd se hotărăște să-și publice traduceri și producțiile proprii»). Clevetitorul «varsă ca un stomac strîcat toate cîte are în sine» (în sine), «gura lui izvorăște amărăciune și vicleșug. Gîtlejul lui varsă blăstămuri și ocări. Limba lui este sabie ascuțită. Voroava lui — otrava viperii; lăudărosul este «un burduf plin de vînt», leneșul «să mișce ca o mihanii, umblă ca un podalgaș, șade ca un idol fără suflare, să scoală ca un olog și să ved, că pari că n-au adus închieturi în lumi». Lungul monolog al bărbatului excedat de vorbăria nevestei e admirabil prin amestecul de retorică și de oralitate ingenuă.

«Zăbăvile» lui Costache Negruzzi în satul Sărăuții din raiaua Hotinului s-au terminat în 1823, dar cele în spațiul traducerilor vor dura pînă foarte tîrziu. Vreme de un deceniu și jumătate ele vor reprezenta singura lui formă de activitate literară, exercițiul formativ răbdător și neștiut al scriitorului. În acest răstimp el transpune în românește *Memnon* de Voltaire

(după o versiune grecească), *Pirostia Elenei* (*Le trépied d'Hélène*) de Marmontel, cîteva fabule (mai toate din autori francezi obscuri), una (prima) dintre *Noptile* lui Young, prin intermediar francez, un fragment dintr-o năvelă, probabil franceză (neidentificată), *Duchesa Milanului*, un alt fragment (*Partea întâi*) dintr-o scriere erotică mai slobodă, englezească, identificată de Liviu Leonte (care a lăsat deoparte pasajele licențioase), fragment tradus probabil după o versiune franceză (Costache Negruzzi nu știa englezește), *Chelestina* (*Célestine, nouvelle espagnole*) de Florian, două poeme de Victor Hugo, dintre care unul, *Le Géant*, e adaptat cu titlul *Urișul Daciei* (celălalt e *Der vișul*), *Cirjaliul* de Pușkin, cinci capitole din *Impresii de călătorie* de Al. Dumas. Texte de factură clasică, portrete sau istorioare morale, alternează, așadar, cu pagini de pitoresc și aventură sau cu reflecții neguroase. Gustul traducătorului e, se poate spune, bivalent, și așa va rămîne.

Toate traduceri de proză și poezie făcute pînă în 1836 au rămas în hîrtiile autorului lor. Dar cînd, în anul următor, Negruzzi a debutat — la 29 ani — ca poet și prozator, era un scriitor format, fără nesiguranțele începătorului, stăpîn pe mai multe registre stilistice. Linia de sus a posibilităților sale e atinsă repede, capodopera se va ivi și ea curînd. Va continua să traducă, dar, judecînd după alegere și după faptul că, după 1836, aproape toate traduceri (excepție fac doar *Melodiile irlandeze* de Thomas Moore) sînt publicate, nu mai e vorba, în primul rînd, de un exercițiu formativ, ci de o activitate cu finalitate culturală, de participare la programul de pedagogie literară pe care-l realiza generația lui, în frunte cu Ion Heliade-Rădulescu. În afara titlurilor citate se adaugă *Oscar d'Alva* de Byron, *Flora, florărița romîncă* poezie pe motive românești (*Flora, das wallachische Blumenwädchen*) de un austriac și jurnalul călătoriei prin țările române al lui Paul de Alep (tradus din rusește); în fine, cele mai ample și mai semnificative traduceri de poezie făcute de Negruzzi: *Balade* de Victor Hugo și (împreună cu A. Donici) *Satire și alte poetice compuneri* de Antioh Cantemir. *Baladele* lui Hugo, publicate mai tîrziu în „*Albina românească*” în 1839, au fost tipărite în volum în 1845 și reeditate în 1863. Scrierile lui Antioh Cantemir au apărut în volum, tot în două ediții, în 1844 și în 1858.

Sînt, firește, deosebiri între traduceri de proză și de poezie făcute de Negruzzi. Lăsînd deoparte cele cîteva texte care ne sînt cunoscute numai din versiunile publicate de Lovinescu sau de Iorga și care sînt evident modernizate, se poate observa că traduceri publicate de Negruzzi însuși (începînd din 1836) sînt mai în spiritul limbii literare, au adică un stil curățat în mare măsură de grecisme și de regionalisme fonetice și lexicale care dau primelor lui traduceri aparența unor texte dialectale. Traducerile pe care le-a tipărit au contribuit, alături de scrierile lui originale, la modelarea unui limbaj literar valabil. Sînt, apoi, diferențe de nivel între traduceri de poezie și cele de proză, acestea din urmă fiind în general superioare prin fluentă, prin proprietatea și precizia expresiei. Dar poate că mai pregnantă și mai semnificativă decît deosebirea ce se observă în trecerea de la un gen la altul este aceea dintre textele de factură romantică, și cele de tip clasic. Transpunerea baladelor lui Hugo (într-un «stil Bolintineanu» înainte de Bolintineanu) e remarcabilă îndeosebi prin tehnica prozodică, prin capacitatea de a găsi soluții pentru poliritmia originalului (capacitate ilustrată pe larg de Liviu Leonte prin analiză comparativă); versiunea satirelor, epistolelor și fabulelor lui Antioh Cantemir dă, pe mari spații, impresia de scriere originală, într-atît de adecvat e limbajul ideii poetice, de fluentă și de «spontană» expresia. În portretul moral, Negruzzi e, și ca traducător, un maestru.

Volumul al doilea de *Opere* conține și cîteva scrieri originale. *Noapte* este o scurtă reverie în manieră preromantică, compusă în anii primelor exerciții literare. În *Distărare șlicului*, Jupiter, care «Au văzut că capu nostru n-ă să mai poată purta / O mătăhală așa mare / făcută de mucava — / Șlicu — vreau să zic», îi adună «în a Olimbului munte» pe toți zeii («era ca nisipu mării») pentru a hotărî ce e de făcut pentru a scăpa o nație odsîndită «de un veac întreg trecut / Să poarte pe cap o povară ce nu s-au mai auzit. / O mahină umflată, mare, pe care șlic o numesc». Poemul («probabil original», notează prudent editorul) este o scriere umoristică remarcabilă, atît prin persiflarea unui simbol vestimentar al fanariotismului — ișlicul —, cît și prin stilul parodistic în care e înfățișată reuniunea zeilor. Menționînd alte cîteva compuneri în versuri (o fabulă, o «epigramă», două înscripții — una pe frontis-

piciul bisericii din Trifești și alta pe piatra de mormînt a scriitorului —, un epitaf pentru Al. D. Sturza, cîteva *Sirofe* sceptice scrise în perioada luptei pentru Unire), să întîrziem un moment pe cele vreo zece pagini intitulate *Flora română*. Scrisorile dintre Onisim Cerențe și Angelica Florineasca amintesc, desigur, de cele din ciclul *Negru pe alb*. Costache Negruzzi care cultivase cu strălucire, vreme de două decenii, scrisoarea literară, impunînd-o ca specie a prozei, revine la ea, după ani de tăcere, în lucrarea care avea să fie ultima publicată de el. Materia scrisorilor o formează dragostea pentru flori a celor doi corespondenți cu nume botanice și mai ales erudiția horticolă a lui Onisim Cerențel. Deosebirea de preferințe dintre cei doi (el iubește plantele autohtone banale, florile «plebeie, cum le zic eu, și vulgare, cum binevoiți a le numi d-voastră»; ea cultivă, în seră, numai flori străine, exotice) este un mod de a sugera două atitudini — de prețuire și de ignorare — a frumuseților locurilor noastre (temă tipică pentru Negruzzi și pentru generația „*Daciei literare*“, subliniată aici și prin scena horei). Convertirea Angelicăi la gustul pentru flora locală e totodată o cucerire erotică: «Ai învins, domnule; iată-mă convertită. De cînd am primit cele din urmă flori ce mi-ai trimis, nu mă ocup decît de ele; m-am pus pe studiat botanica. Sînt însă o mare greutate fără dascăl, dar nu disper că nu te voi vedea în curînd, și atunci judecînd după programul ce am făcut, cred că nu vei mai putea zice că nu sunt română; și dovadă e că, cu toată nătîngia sa, am silit pe grădinarul meu să-mi răsădească de tot soiul de flori române, cum le zici D-ta.

Așteptînd însă înflorirea lor și venirea D-tale, singurătatea mă apasă».

Flora română, care amintește stilistic, prin enumerare și umor, de proza lui Odobescu, iar prin alte elemente de poezia lui Anghel (grădina e și pentru Onisim Cerențel «paradisul meu», fantezia lui provoacă și ea un bal al florilor), este așadar și o discretă nuvelă de dragoste în scrisori, de o transparență progresivă (nu pentru altceva este introdusă și o legendă a florii de «nu-mă-uita», după Neculce, *O samă de cuvinte*). În final, autorul o explicitează, făcînd portretul și biografia eroilor săi, relatînd evoluția relațiilor dintre ei și comunicînd că a primit o invitație la cununia lor.

În 1986 a apărut volumul al III-lea al ediției Negruzzi, cuprinzând nouă piese de teatru (una, fragmentar). Să precizăm numai decît că toate sînt traduceri, uneori ușor prelucrate (localizate). Dacă adăugăm și cele două piese pe care Negruzzi le-a inclus în volumul său din 1857 și care au intrat deci în volumul I al ediției de față (*Cîrlanii* și *Muza de la Burdujani*), traducerea din Lesage, *Crispin, rival stăpîn-său*, aflată în primul manuscris negruzgian și tipărită în volumul II al acestei ediții, apoi alte prelucrări, al căror text nu s-a păstrat, dar despre care informează istoricii teatrului și presa timpului (*Fiica lui Faraon*, comedie vodevil într-un act, după Kotzebue; *Eleul conservatorului*; *Două fete*; *Pamfil*; *Profesorul și chineza*), rezultă o operă dramatică impunătoare prin întindere. Ea este însă, toată, alcătuită din traduceri și prelucrări și dovedește nu atît o vocație creatoare, cît o preocupare culturală. Prin aceste scrieri, Costache Negruzzi a participat la efortul generației pașoptiste de constituire a unui gen literar și a unei forme de cultură. Teatrul lui Constantin Negruzzi? — se întreabă, îndreptățit, editorul. Răspunsul lui mi se pare judicios: «Într-un anume sens și al lui, cu toate că e alcătuit din adaptări și traduceri. Al literaturii și culturii române cu siguranță, fiindcă a contribuit la mlădierea limbii literare și artistice, la familiarizarea publicului cu autori ca Hugo sau Molière, la constituirea și consolidarea repertoriului național».

Unele dintre piesele tipărite în acest volum au fost publicate de Negruzzi: *Treizeci ani sau viața unui jucător de cărți*, în 1835 (este debutul, modest, ca traducător al unei melodrame, al autorului lui *Alexandru Lăpușneanu*) și, într-o a doua ediție, mult modificată (ceea ce-l determină pe Liviu Leonte să reproducă integral, în aparatul critic, varianta primă), în 1863; *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei*, în 1837; *Scene din «Femmes savantes» de Molière* — în 1850; *Carantina*, în 1851. Prima piesă e scrisă de doi (de fapt, trei, al doilea fiind pseudonimul a doi autori) scriitori minori, dar cu succes în epocă, Ducange și Dinaux, următoarele două sînt de Hugo, ultima e de Scribe. Un amestec asemănător de valori observăm și în cazul pieselor inedite: după *Nanina* de Voltaire (*Nanine ou le préjugé vaincu*), *Pansionul de fete în vreme de război*, *Duelurile* și *Vicomtele de Letorier*, toate trei vodeviluri de autori mărunți (cel al *Duelurilor* nici n-a putut fi

identificat pînă acum). De notat că toate aceste traduceri, cu excepția celei din Voltaire, au ajuns pe scenă (uneori înainte de a fi tipărite), ceea ce arată încă o dată mobilul lor. În «Scenele» din Molière, reprezentate în 1877, a jucat și Negruzzi însuși.

Stabilirea textului i-a pus editorului destule probleme. Multe țin, firește, dată fiind epoca (insuficienta fixare a normei literare, alfabetul chirilic), de interpretarea unor forme din manuscrisele scriitorului, în legătură cu care nu e ușor de știut ce reprezintă simplă grafie și ce notează o pronunție efectivă, chiar dacă ea era numai a autorului. Liviu Leonte pune în rezolvarea unor astfel de probleme scrupul filologic și documentare de istoric al limbii române, dînd soluții în care putem avea încredere.

Alte dificultăți provoacă transcrierea numelor proprii străine, pe care Negruzzi le scria așa cum le pronunța. În volumul I al ediției sale, Liviu Leonte le-a transcris de regulă după normele ortografice actuale. În volumele următoare, avînd deseori de-a face cu nume a căror formă originală este incontrollabilă, le-a transcris așa cum apar la Negruzzi, și, pentru unificare, a extins procedeul și la numele celelalte: de aci formele Molier, Volter etc. Era într-un fel constrîns la aceasta, căci astfel de forme apar uneori în titluri tipărite. De vreme ce în istoria culturii noastre a existat o epocă în care a funcționat o astfel de normă ortografică, e firesc ca imaginea ei să se regăsească cel puțin în edițiile critice.

Liviu Leonte este așadar aproape de încheierea primei ediții integrale și cu adevărat critice a scrierilor lui Constantin Negruzzi. După cele cîteva încercări răsfirate de-a lungul unui veac și mai bine (*Scrierile* lui C. Negruzzi, cu o prefață de V. Alecsandri, 3 volume, 1872—1873; *Opere complete*, ediție îngrijită și prefață de Eugenia Carcalechi și Ilarie Chendi, 3 volume, 1905—1912; *Păcatele tinerețelor*, ediție de V. Ghiaciov, 1937, retipărită în 1942; *Opere alese*, 2 volume, 1955, reeditată în 1957, în fine, cele două culegeri îngrijite de actualul editor, în 1959 și 1963), vom avea la îndemînă imaginea cea mai bogată și mai exactă a activității literare a unuia dintre clasicii literaturii române din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Este de înțeles deci interesul cu care așteptăm ultimul volum al ediției.

George GANĂ

UN DICȚIONAR CONTROVERSAT

ÎN TRE MULTE ALTE LUCRURI PE CARE cadența vertiginosă a progresului le-a imbrăncit în desuetudine, alături de gramofonul « His master's voice », de trăsura cu cai, flașeta cu planete de noroc și dragoste, micul răzor de flori din curte, se numără și bibliograful solitar.

Astăzi marile lucrări de erudiție se fac în echipe, adesea cu ajutorul mașinilor, înfinit mai prompte în culegerea datelor și fără greș în reproducerea lor. Vremea când un G. Bengescu lua pe cont propriu alcătuirea bibliografiei operei lui Voltaire, iar I. Bianu se încușmeta, cu un singur ajutor, să-și asume ducerea la bun sfârșit a bibliografiei cărții vechi românești a trecut fără întoarcere. Abundența informației a covârșit chiar și spiritele cele mai enciclopedice, iar înlesnirile tehnicii au făcut inutilă scoaterea artizanală de fișe.

Și totuși, deși la vedere, modernitatea nu ne e adesea accesibilă, fie pentru că o echipă e greu de organizat, greu de menținut și încă mai greu de condus, fie pentru că mașinile au alte priorități ori nu știu încă să rezolve ceea ce le cerem, fie pentru că mai intervine și incuria administrativă. Ce s-ar întâmpla în asemenea împrejurări dacă nu s-ar găsi oameni vrednici și inimoși, gata să se dăruiască unor cauze de înaltă cuviință, în pofida greutăților, a lipsei de recompensă și a rezultatelor incerte? Fără doar și poate, lipsurile ar continua să dăinuie, iar noi ne-am obișnuit cu ele, căci de trăit se poate trăi și fără bibliografie, chiar și fără cărți.

I. Hangiu este unul dintre ultimii mohicani ai cercetării bibliografice solitare, pe care am numit-o de cursă lungă pentru că ambiționează să dea inventare complete sau foarte cuprinzătoare ale unor domenii de interes major. În 1968, a realizat o antologie în două volume de articole-program și de documente cu caracter programatic, privind cele mai importante publicații literare românești, de la proiectul de foaie sătească al lui I. Piuaru Molnar, din 1789, până la 1948. Acum recidivează cu un *Dicționar al presei literare românești*, întreprindere pe cât de importantă și de necesară, pe atât de laborioasă și de dificilă. Mai ales că Hangiu nu și-a crușat deloc eforturile. În loc să se limiteze la înregistrarea reperelor signalactice a 2000 de publicații literare sau care au acordat o impor-

tanță specială literaturii, plus o *Addendă* de cca 300 de titluri (data sau datele apariției, locul, conducerea, frontispiciul etc.), ceea ce ar fi fost relativ simplu, util (dat fiind că repertoriul bibliografic exhaustiv se oprește la 1918) și i-ar fi adus numai laude (neexistând « greșeli », n-ar mai fi fost nimic de criticat!), el și-a propus o sarcină extrem de anevoioasă, la drept vorbind peste puterile unui singur cercetător: să descrie analitic fiecare publicație în parte, informând despre program, profil, principalele rubrici, despre colaboratori și materialele publicate (cu titluri ilustrative).

Orice specialist își dă imediat seama de dificultățile inerente acestei largi deschideri: ele provin nu numai din volumul strivitor al informației care trebuie dominată, ci, îndeosebi, din aplicarea principiului selectiv. Spre a alege ce e mai « important » sau mai « valoros » într-o publicație s-ar cuveni ca ea să fie citită în întregime, dar dacă acest lucru e posibil pentru zece, douăzeci, sau o sută de reviste, e însă greu de închipuit, dacă nu imposibil, pentru două mii, cel puțin la nivelul speranței de viață omologate actualmente. Și chiar admitând că toate periodicele ar fi parcurse foaie cu foaie, în chipul cel mai scrupulos, există oare criterii sigure de a determina ce e « valoros » și ce nu e, ce e « important » și ce e mai puțin « important »? Se acceptă, de regulă, că într-o asemenea problemă trebuie să se decidă în funcție de consens, de opinia prevalentă (nu fiindcă aceasta ar fi infailibilă, ci fiindcă e soluția cea mai puțin rea). Problema e însă că punctul de vedere consensual nu e fixat în toate cazurile, că în multe e cu desăvârșire ipotetic iar discordia între specialiști sporește, cum e de așteptat, pe măsură ce ne apropiem de actualitate.

Încit, prin însăși formula adoptată, *Dicționarul* lui Hangiu era vulnerabil încă din start: amplexarea proiectului impunea concesiile, iar recurgerea la principiul selectiv introducea, vrând-nevrând, « calul troian » în cetate: aprecierea personală, riscul de a greși prin omisiuni sau citare, prin modul de a caracteriza ori rezuma.

Am avut ocazia să cunosc o parte a *Dicționarului presei literare* în manuscris. Mi-am dat atunci seama de imensa muncă depusă de autor, ca și de riscurile pe care le acceptase, cu o mare candoare. Am văzut în ce rezidă imperfecțiunile lucrării, dar am constatat, în același timp, ceea ce poate constata acum orice specialist de bună credință, că *Dicționarul* constituie un adevărat

teza de informații prețioase, că e un instrument de lucru valoros, merit să aducă, în ciuda lipsurilor inerente, mari servicii cercetării. Am înțeles că după un marș solitar de peste două decenii, desfășurat în condiții extrem de dificile, autorul se afla la capătul puterilor și al răbdării. În situația dată, numai două soluții erau posibile: publicarea lucrării sau aruncarea ei la coș; reluarea într-o versiune revăzută ori remaniată nu intra în discuție. Am socotit, atunci, fără ezitare, că prima soluție e singura corectă și am sprijinit-o cu căldură. N-am făcut însă un « control științific » — cum mi se atribuie în mod fals, — din păcate, pe spatele foi de titlu — ci un referat de jumătate de pagină, care nici nu mi-a fost solicitat de editură. În el spuneam, în esență, ceea ce spun și aici: că *Dicționarul* e de o mare utilitate, deși are cusururi, că el trebuie însă judecat din perspectiva a ceea ce aduce și nu din perspectiva a ceea ce-i lipsește, că de aceea tipărirea lui se impune neîntârziat. Mă bucur că Editura Științifică și Enciclopedică s-a raliat acestui punct de vedere și a făcut cele necesare pentru finalizarea lucrării, ceea ce n-a fost puțin; de menționat aci zelul și competența redactoarei Rodica Pandele.

În *Cuvîntul său înainte* I. Hangiu definește în următoarele cuvinte dilema în fața căreia s-a găsit: « În alternativa de a spune (prezumtiv) totul, dar într-un viitor imprevizibil, ori de a spune aproape totul, dar acum, ne-am decis pentru ultima variantă ». A fost o hotărîre înțeleaptă, se înțelege *hic et nunc*. Tot așteptînd realizarea planului bibliografiei naționale retrospective, lansat de I. Bianu, două generații au îmbătrînit și au ieșit din cursă, iar curînd îi va veni rîndul și celei de a treia. Faptul că *Dicționarul presei literare*, cel puțin, nu mai e o promisiune, ci o realitate, trebuie salutat: în felul acesta, o documentație impresionantă a fost intrat în circuitul public. E adevărat că ea trebuie consultată cu precauție, distingînd între informațiile factuale și cele interpretative, deoarece gradul lor de credibilitate e diferit. Dar, la urma urmei, lucrarea se adresează unui public avizat, de specialiști, care știu sau se presupune că știu cum s-o folosească. Ulterior, mîine sau poimîine (ceea ce poate însemna 1995 dar și 2020!), alții, eventual Hangiu însuși, dacă-l vor mai ține curelele, n-au decît să publice Suplimente cu îndreptări și completări ori chiar o altă ediție, scutită de lipsurile celei dintîi (căci cei ce ne vor urma, fiindu-ne nu-i așa, superiori în toate privințele, vor ști

să evalueze fără greș ce poate fi reținut în citeva rînduri din activitatea unei publicații întinse pe 15–20 de ani!)

Vreau să sper că *Dicționarul presei literare* va fi judecat în mod constructiv, nu în lumina erorilor sau omisiunilor locale (care se cuvin semnalate) ori a nemulțumirilor pricinuite de ierarhizarea numelor într-un articol despre o revistă contemporană, ci luînd în considerație ansamblul lucrării și situația generală a elaborării instrumentelor de lucru la noi. Tocmai de aceea voi încheia aceste rînduri citînd recenzia lui Șerban Cioculescu, cea mai instructivă și mai echilibrată din cite au apărut pînă acum (ultima decadă a lui iunie 1987); Starostele de vîrstă și competență al istoricilor literari ilustrează foloasele aduse de *Dicționar* pe un caz concret (reproduce lista a 25 publicații scoase de admiratori ai lui Macedonski), după care menționează o serie de erori privind alcătuirea *Indicelui* și prezența « Caragialeștilor », Cioculescu remarcă în același timp « strădania eroică » a autorului și apreciază că lucrarea va fi desigur un instrument indispensabil pentru cercetătorii mereu mai numeroși ai fenomenului literar din trecut, lipsit de elementare instrumente bibliografice ». Mai revelator încă e finalul recenziei: « Evident, față de enormul material manevrat în interval de 25 de ani de către I. Hangiu, observațiile noastre sînt ca „petele în soare“. Nu le dăm prea multă importanță ». Ceea ce mă dispensează de orice alt comentariu.

Paul CORNEA

Post scriptum — Recenzia lui M. N. Rusu din „Săptămîna“ se autodiscreditează prin lipsa de măsură: nu găsește nimic bun în dicționarul presei literare, îi reproșează lui Hangiu că a « urmărit cu bună știință » să « niveleze » etapele de dezvoltare ale presei literare contemporane (ceea ce e o enormitate!), îmi echilibrează rolul de « referent științific » (pe care nici nu l-am avut, cum am arătat mai înainte) cu cel, șineți-vă risul!, de « consemnat » al cărții, îmi amintește de activitatea desfășurată ca « publicist sirguincios » în perioada dogmatică, ceea ce — dincolo de neadevărul aserțiunii — e, cum spunea Maiorescu, « în afară de chestiune ». Mă întreb de ce o discuție de ordin științific trebuie dusă pe un ton de răfuială, cu insinuări, procese de intenție și veninoase floricele retorice? (P.C.)

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(ianuarie—martie 1987)

B

BĂJENARU (Cătălin)

Manolescu, Nicolae — Un tânăr care promitea... [*«El aleargă după pasărea albă»* — însemnări; *«Soarele dezgheață...»*; *«Scade, de pe pământ, în cer...»* — versuri; *O scrisoare, o viață*, datată «1981, toamna», *„Revista noastră”*, XVI (serie nouă), ianuarie—iunie 1987, pp. 2378—79, rubrica *Istorie literară*.

BLAGA (L.)

Glück, Eugen — Dosarul de la Universitatea din Viena. *„Manuscriptum”*, XVIII, nr. 1, 1987, pp. 146—152.

BRĂTESCU-VOINEȘTI (I. Al.)

Scurtu, Nicolae — I. Al. Brătescu-Voinești în dialog cu un debutant. [Scrisori datate București, 8 iunie 1925 și București, 23 mai 1926, către Constantin Pelmuș.] *Almanahul „Flacăra”*, 1987, pp. 93—94.

C

CARAGIALE (I. L.)

Ene, Ileana — «...o încoronare a activității mele literare» [*Patria și Neamul. Povestiri și Icoane din trecutul Poporului Românesc* — propunere editorială adresată lui Spiru Haret.] *„Manuscriptum”*, XVIII, nr. 1/1987, pp. 55—57.

CIUREZU (D.)

Țugui, P.

Matei, C. — D. Ciurezu despre Camil Petrescu. *Pentru un portret Camil* [la 10 ani de la moartea sa.] *„Steaua”*, nr. 2/1987, pp. 21—24.

D

DAVILA (A.)

Bădescu, Marin Manu — Scrisori inedite [către C. Răduț, 25.II.1911; către Maria Filotti, 6 martie 1924; către Constantin Petrescu, 15.VIII.1915; 24 august 1925; 28 august 1925; 23.IX.1925; 24.IX.1925; 13 oct. 1925.] *„Biblioteca A. Davila”*, suplimentul revistei *„Argeș”*, nr. 2, febr. 1987, pp. 7—8.

E

ELIADE (Mircea)

Handoca, Mircea — *Pagini de Jurnal. Cîntecul lebedei*. [Ultimul capitol, XXIV, din *Jurnal*.] *„România literară”*, XX, nr. 11, 12 martie 1987, pp. 20—21.

- Handoca, Mircea — *Hasdeu* [conferință din septembrie 1937.] „Cronica”, XXII, nr. 11, 13 martie 1987, p. 8.
Handoca, Mircea — « *Scriind vezi mai clar lumea din jurul tău. . .* » [Jurnal, 1923] „Manuscriptum”, XVIII, nr. 1/1987, pp. 72—82.

EMINESCU (M.)

- Crefia, Petru — Analogii textuale. [« *Moarte, tnger cu-aripi negre. . .* », fragmente din ms. 2260, f. 134 r, ms. 2279, f. 7 v.] „Manuscriptum”, XVIII, nr. 1/1987, p. 8.
Vatamaniuc, D.
Pintea, G. — *Despre psihologia popoarelor*, IX. [Pagini germane] „Manuscriptum”, XVIII, nr. 1/1987, pp. 9—18.
Pintea, G. — Un « pamflet » epistolar [Scrisoare adresată reginei Elisabeta în 1876.] „Manuscriptum”, XVIII, nr. 1/1987, pp. 20—21.

G

GHEORGHIU (Tașcu)

- Crăciun, Victor — « *România a dat un puternic impuls acțiunii de popularizare a valorilor* » [Text radiofonic] „Contemporanul”, nr. 8, 20 febr. 1987, p. 7.

GHICA (Ion)

- Roman, Ion — Scrisori către Alexandrina Ghica [Brăila, 4/16 nov. 1858; Ghergani, 12—24 iunie 1859; Cambridge, 7/25 oct. 1862; Cucuruz, 6 aug. 1863; Londra, 25 iulie 1865, Buc., 30 iun./12 iulie 1867; Tîrgoviște, 3/15 mai 1870; Hissar, 9 iulie 1872; Vichy, 8 aug. 1872; Boldu, 14/26 iul. 1874; Tîrgoviște, 8 aprilie 1875; Buc., 18/30 aug. 1877; Londra, 8 aug. 1881; Lisabona, 9 febr. 1885] „Manuscriptum”, XVIII, 1987, pp. 94—112.

Di GIACOMO (Salvatore)

- Cristev, Diana — Corespondență cu Elena Bacaloglu. [15 nov. 1910; 27 nov. 1910; 2 dec. 1910; 4 dec. 1910; 18 febr. 1911; 28 sept. 1913; 10 ian. 1916; 10 iulie 1921; 26 oct. 1921] „Manuscriptum”, XVIII, nr. 1/1987, pp. 154—162.

GUGA (Romulus)

- Vulpescu, Ileana — Jocul de dincolo de alegorie. [Străbunicul din cămară, fragment de roman.] „Manuscriptum”, nr. 1/1987, pp. 42—52.

H

HAGIU (Grigore)

- Hagiu, Gina — De la *Primela versuri* la *Descnteca tirzii* [Tainele împlinirii, Neliniște, Festivalul Tinerețului, 1953; Catharsis; Eu sint pământul; Mă dăruiesc; Sint copilul toamnei (II); Bujorii; Joc de trei; năframă îndoliată; din celălalt veac; gîndește, gîndule; orilncotro; imaculare; « e foarte bine nu e nimic »; « totul este fantasmă totul este nălucire »; « zeule, dacă tu ești zeul adevărat » — versuri.] „Manuscriptum”, XVIII, nr. 1/1987, pp. 35—40.

I

IBRĂILEANU (G.)

- Drăgan, Mihai — Note și impresii despre I. Creangă. „Manuscriptum”, XVIII, nr. 1/1987, pp. 90—91.

IORGA (Nicolae)

- Rogojanu, Ion C.—Nicolae Iorga—inedit. O rază de lumină, necunoscută. [Scrisoare către Al. Duiliu Zamfirescu, 25 noiembrie 1985] „Revista noastră”, XVI (serie nouă) ianuarie—iunie 1987, pp. 2375—2377, rubrica *Permanențe*.

IOSIF (Șt. O.)

Corodi, Vasile — Șt. O. Iosif traducător al lui Shakespeare [*Richard al III-lea* actul I, scena III]. „*Manuscriptum*“, XVIII, nr. 1/1987, pp. 131–141.

M

MAIORESCU (T.)

Rădulescu-Dulgheru (Georgeta) — Ultimele file din *Însemnări zilnice 1917*, „*Manuscriptum*“, XVIII, nr. 1/1987, pp. 61–70.

MURĂȘANU (Teodor)

Casimcea, Mircea Ion — *Pe firul Ariadnei; Berze* — versuri. „*Tribuna*“, XXXI, 26 febr. 1987, p. 8.

P

PAVELESCU (Cincinat)

Bănică, Cr. — Cincinat inedit [*Lui Lecca, Unui prieten poet, Unui vorbăreț scriitor, Inspectorului general Păcală, Unui judecător din provincie, Unui domn, Duduiei G.* — epigrame.] „*Contemporanul*“, nr. 1, 1 ian. 1987, p. 10.

PETRESCU (Camil)

Mihăilescu, Octaviana — Un răspuns polemic. *Reacțiile d-lui Bunul simț și inconștiența lui*. „*Manuscriptum*“, XVIII, nr. 1/1987, pp. 124–130.

PILLAT (Ion)

Drăgoi, Dumitru-Șerban — Conferință la tribuna Comisiei Internaționale de Cooperare Intelctuală [1930]. „*Manuscriptum*“, XVIII, nr. 1/1987, pp. 166–169.

PREDA (Marin)

Popescu, Corneliu — *Mare proprietar. Nuvă 100 de pagini*. [proiect prezentat de Marin Preda la E.P.L., datat 6.XI.1951.] „*Tribuna*“, XXXI, 5 febr. 1987, p. 6.

T

TEODOREANU (Al. O.)

Crăciun, Victor — Păstorel inedit. *Între estetic și comercial*. [Text radiofonic prezentat la 23 sept. 1934.] „*Contemporanul*“, nr. 1, 1 ianuarie 1987, p. 10.

S

STEFANELLI (T. V.)

Manoliu, N. I. — *Batrăho-mio-măhia* — poem istoric. „*Pagini bucovinene*“, nr. 2, (50) febr. 1986, p. III.

Diana CRISTEV

Iconografie

AUTOGRAFE: A. E. BACONSKY (113, 115, 116, 117, 131); L. BLAGA (149, 151); M. ELIADE (66, 75, 83, 87); O. GHIBU (41, 45, 49); N. IORGA (63); C. MARINO-MOSCU (137, 138, 139, 141, 143); PERPESSICIUS (169, 172).

FOTOGRAFII: I. AGĂRBICEANU (37); A. E. BACONSKY (111, 144); D. BARNOSCHI (174); L. BLAGA (146, 150); I. L. CARAGIALE (154, 156, 160); M. ELIADE (65, 67, 69, 71, 72, 77,

81, 84, 86, 88, 90, 93, 94, 95, 101); N. IORGA (51); C. MARINO-MOSCU (135); M. PREDA (103, 105, 106, 107); PERPESSICIUS (165); L. REBREANU (18)

PLASTICĂ: Lena CONSTANTE (24, 27); Silvan IONESCU (50, 53, 59, 62, 109, 110, 112, 116, 119, 124, 126, 129, 133); Lucia PISO (109); Carol POPP de SZÁTMÁRY (9, 10, 14, 15).

● Assuming the history — fundamental theme of the Romanian literature — editorial („Manuscriptum“) ● „The Independence — sum of our historicle“ — M. EMINESCU: „The Press“ reproduces...; „The Romanian“ concedes...; „Mr. Candiano Popescu...“ — political articles (Introductory study by D. VATAMANIUC); Liviu REBREANU: *Eulogy to the Romanian peasant* — second variant of the Reception speech at the Romanian Academy (Preamble by Stancu ILIN); Ion AGĂRBICEANU: *Time and people* — fragment of a novel (transcription and annotation: Victor IOVA); Onisfor GHIBU: *The Peace of Bucharest* — political article (Commentary by Viorica MOISUC) ● Akademos' Garden — N. IORGA — debate (Participants: Dan ZAMFIRESCU, D. MICU, Dan BERINDEI, George GANĂ) ● Polyphony of the spirit — Mircea ELIADE: Opening of an exemplary and original creation (Essay by Constantin NOICA); „I had the dream to write hundred books at least...“ (Foreword by Mircea HANDOCA); I. *Prima verba: Evolution of the Romanian novel* — essay from the lycée time; *The Secret; The Confidence* — short prose; II. *Essay: The death problems and their ontological significance* — examination work at the Philosophy Encyclopaedia; III. *Prose: The Novel of the Short-sighted Youngster* — fragments; IV. *Fragmentarium: [Hasty Notes from India]* — pages of a diary ● *Poeta utilis urbi* — Marin PREDA: Two interviews and a confession (the publication of the novel: *Delirium* (Notes by Victor CRĂCIUN) ● *Confidences* — A. E. BACONSKY — evocation at the „Rotonda 13“ of the Romanian Literature Museum. Participants: Nicolae CIOBANU, Aurel RĂU, Aurel GURGHIANU, Petre STOICA, Victor FELEA, Mircea BRAGA, Ion ȚUGUI, Mircea TOMUȘ and Anghel DUMBRĂVEANU (transcription from the magnetic tape: Elena FLUERAȘU) ● *Appeal* — Mihail SADOVEANU — Constanța MARINO-MOSCU: The „case“ Mariana VIDRAȘCU (Annotations by Fănuș BĂILEȘTEANU); *Through the Life* — fragments of G. Marino-MOSCU's diary. ● *Album Leaves* — A. E. BACONSKY: „Anch'io son pittore!“ pictures and watercolours of Italian inspiration signed by the poet (Plastic essay by Modest MORARIU; colour photographs by Radu BRAUN and Morel VOLBURĂ — photographic laboratory of the Polygraphic Enterprise „Casa Scinten“) ● *Deeds* — Lucian BLAGA — *Autobiography; Activity Memoirs* — pages of the archives of the Romanian Literature Museum (Transcription and presentation by Simona CIOCULESCU) ● *The Secrets of the Archives* — I. L. CARAGIALE — New documents concerning the „Momuloaia suit“ — juristic act (discovered and communicated by Marin BUCUR) ● *The Romanian Literature Museum — 30 years of existence* — evocation and notes (by Nicolae CIOBANU and Șerban CIOCULESCU); PERPESSICIUS: [*Beginning of an existence*] — report after three years of activity (Transcription and introductory note by Ileana ENE); „the eternal flame of the Romanian verb“ — correspondence (Foreword by Mihai BENIUC) ● *Romanian writers in foreign archives* — D. V. BARNOSCHI in a dialogue with French scholar Charles-Robert RICHET — a letter (translated and introduced by Nicolae SCURTU) ● *Foreign writers in Romanian archives* — Joseph KESSEL a dialogue with Barbu BREZIANU (S. NICOLAE) ● *Notes — Critical editions: Constantin NEGRUZZI Works, vol. III* (George GANĂ); *Guide mark: A disputed dictionary* (Paul CORNEA) ● *Bibliographical Index* ● *Iconography* ● *Summary* (in English, French, German, Russian) ● *Agenda of the Romanian Literature Museum* (April 1 — June 30, 1987) ●

● **L'histoire assumée — thème fondamental de la littérature roumaine** — éditorial („*Manuscriptum*“) ● **« L'Indépendance — somme de notre vie historique »** — **M. EMINESCU**: « „La Presse reproduit... »; « „Le Roumain“ concède... »; « *M. Candiano Popescu...* » — articles politiques (Étude introductive par **D. VATAMANIUC**); **Liviu REBREANU**: *Eloge du paysan roumain* — deuxième variante du *Discours* de réception à l'Académie Roumaine (Préambule par **Stantiu ILIN**); **Ion AGÂRBICEANU**: *Le temps et les gens* — fragment de roman (transcrit et annoté par **Victor IOVA**); **Onisifor GHIBU**: *La Paix de Bucarest* — article politique (Commentaires: **Viorica MOISUC**) ● **Le Jardin d'Akademos** — **N. IORGA** en actualité (Débat. Participants: **Dan ZAMFIRESCU**, **D. MICU**, **Dan BERINDEI**, **George GANĂ**) ● **Polyphonie de l'esprit** — **Mircea ELIADE**: Ouverture d'une création exemplaire et originale (Essai par **Constantin NOICA**); « *Je revais écrire une centaine de volumes au moins...* » (Préface par **Mircea HANDOCA**); I. *Prima verba: Evolution du roman roumain* — essai de lycéen; *Le Secret*; *La Confidence* — prose courte; II. *Essai: Le Problème de la mort naturelle et sa signification ontologique* — travail d'examen à l'Encyclopédie de la philosophie; III. *Prose: Le Roman de l'adolescent myope* — fragments; IV. *Fragmentarium: [Notes fugitives de l'Inde]* — pages de journal ● *Poeta utilis urbi* — **Marin PREDA**: Deux interviews et une confession à la parution du roman *Le Délire* (Observations par **Victor CRĂCIUN**) ● **Evocation** — **A. E. BACONSKY** au cadre de la „Rotonda 13“ du Musée de la Littérature Roumaine. Participants: **Nicolae CIOBANU**, **Aurel RĂU**, **Aurel GURGHIANU**, **Petre STOICA**, **Victor FELEA**, **Mircea BRAGA**, **Ion ȚUGUI**, **Mircea TOMUȘ** et **Anghel DUMBRĂVEANU** (Transcription de la bande magnétique: **Elena FLUERAȘU**) ● **Recours** — **Mihail SADOVEANU** — **Constanța MARINO-MOSCU**: Le « cas » **Mariana VIDRAȘCU** (Annotations par **Fănuș BĂILEȘTEANU**) *À travers la vie* — fragments du journal de **Constanța MARINO-MOSCU** ● **Feuilles d'album** — **A. E. BACONSKY**: « *Anch'io son' pittore!* » — tableaux et aquarelles d'inspiration italienne signés par le poète (Essai plastique par **Modest MORARIU**; photographies en couleur par **Radu BRAUN** et **Morel VOLBURĂ** — le laboratoire photographique du Combinat polygraphique „Casa Scnteii“) ● **Dossier** — **Lucian BLAGA**: *Autobiographie*; *Mémoire d'activité* — pages des archives du Musée de la Littérature Roumaine (Transcription et présentation: **Simona CIOCULESCU**) ● **Les secrets des archives** — **I. L. CARAGIALE** — Nouveaux documents concernant « le procès Momuloaia » — papiers juridiques (découverts et communiqués par **Marin BUCUR**) ● **Le Musée de la Littérature Roumaine — 30 ans d'existence** — évocation et notes (par **Nicolae CIOBANU** et **Șerban CIOCULESCU**); **PERPESSICIUS**: [*Début d'une existence*] — compte rendu de l'activité de l'institution après trois ans de fonctionnement (Transcription et note introductive par **Ileana ENE**); « ... la flamme éternelle du verbe roumain » — correspondance (Avant-propos par **Mihai BENIUC**) ● **Ecrivains roumains dans des archives étrangères** — **D. V. BARNOSCHI** en dialogue avec le savant français **Charles-Robert RICHET** — une lettre (traduite et préfacée par **Nicolae SCURTU**) ● **Ecrivains étrangers dans des archives roumaines** — **Joseph KESSEL** en correspondance avec **Barbu BREZIANU** (**S. NICOLAE**) ● **Notes** — *Éditions critiques*: **Constantin NEGRUZZI**, *Oeuvres*, vol. III (**George GANĂ**); *Repères*: Un dictionnaire controversé (**Paul CORNEA**) ● **Fichier bibliographique** ● **Iconographie** ● **Sommaire** (en anglais, français, allemand, russe) ● **Agenda** du Musée de la Littérature Roumaine (1 Avril — 30 Juin 1987) ●

● Die Übernehmung der Geschichte — grundliches Thema der rumänischen Literatur — Leitartikel („Manuscriptum“) ● Die Unabhängigkeit ist die Summe des unseren geschichtlichen Lebens — M. EMINESCU: „Die Presse“ wiedergibt... „Der Rumäne“ konzediert... „Herr Candiano Popescu...“ — politische Artikel (Einleitendes Studium von D. VATA-MANIUC); Liviu REBREANU: Lob dem rumänischen Bauer — die zweite Variante der Rezeptionsrede bei der rumänischen Akademie (Vorwort von Stancu ILIN); Ion AGÂRBICEANU: Zeiten und Menschen — Romanfragment (Transkription und Anmerkungen von Victor IOVA); Onisifor Ghibu: Der Friede von Bukarest — politischer Artikel (Kommentar von Viorica MOISUC) ● Der Garten von Akademos — N. IORGA in Aktualität (Debatte. Teilnehmern: Dan ZAMFIRESCU, D. MICU, Dan BERINDEI, George GANĂ) ● Die Polyphonie des Geistes — Mircea ELIADE: Die Öffnung einer exemplarischen und originalen Schöpfung (Essai von Constantin NOICA); „Ich habe geträumt, daß ich wenigstens hundert Bücher zu schreiben...“ (Vorwort von Mircea HANDEA); I. Prima verba: Die Entwicklung des rumänischen Roman — Essai von Lizeumszeit; Das Geheimnis; Erklärung — kurze Prosa; II. Essai: Die Frage des natürlichen Todes und seine ontologischen Bedeutung — Prüfarbeit für die philosophischen Enzyklopedie; III. Prosa: Der Roman des kurzsichtigen Jungen — Fragmente; IV. Fragmentarium [Flüchtige Notationen aus Indien] — Journalblätter ● Poeta utilis urbi — Marin PREDA: Zwei Interviews und eine Erklärung bei der Apparition des Romans Delirul (Verzeichnung von Victor CRĂCIUN) ● Offenbarungen — A. E. BACONSKY Wachruft bei „Rotonda 13“ des Museums für rumänische Literatur Teilnehmer: Nicolae CIOBANU, Aurel RĂU, Aurel GURGHIANU, Petre STOICA, Victor FELEA, Mircea BRAGA, Ion ȚUGUI, Mircea TOMUȘ und Anghel DUMBRĂVEANU (Transkription nach Magnettonband von Elena FLUERAȘU) ● Rekurs — Mihail SADOVEANU — Constantin MARINO-MOSCU: Um den Fall Mariana VIDRAȘCU (Anmerkungen von Fănuș BĂILEȘTEANU); Durch Leben — Fragmente aus dem Journal der Prosadichterin ● Album Blätter — A. E. BACONSKY: „Ancho'io son' pittore!“ — Bilder und Aquarelle von italienischer Inspiration untergeschriebte von Dichter (Plastischer Essai von Modest MORARIU; farbige Fotos von Radu BRAUN und Morel VOLBURĂ — Fotolaboratorium des polygraphischen Kombinat „Casa Scinteii...“) ● Dossier — Lucian BLAGA; Autobiographie; Aktivitäts-memoire — Blätter aus dem Archiv des Museums der rumänischen Literatur (Transkription und Vorstellung von Simona CIOCULESCU) ● Aus den Geheimnisse der Archive — I. L. CARAGIALE: Neue Dokumente über den Prozess der Momuloaia — juristische Akte (gefundene und mitgeteilte von Marin BUCUR) ● Museum der rumänischen Literatur nach 30 Jahre — Wachrufen und Verzeichnungen (von Nicolae CIOBANU und Șerban CIOCULESCU); PERPESCIUȘ: [Am Anfang der Weges] — Bericht über die Tätigkeit der Institution in die ersten seinen drei Jahre (Transkription und einleitende Note von Ileana ENE); „... die lebende Flamme des rumänischen Verbum — Briefwechsel (Vorwort von Mihai BENIUC) ● Rumänische Schriftsteller in fremde Archive — D. V. BARNOSCHI: In Gespräch mit dem französischen Gelehrte Charles-Robert RICHET — Ein Brief (Übersetzung und Vorwort von Nicolae SCURTU) ● Fremde Schriftsteller in rumänische Archive — Joseph KESSEL in Gespräch mit dem Barbu BREZIANU (S. NICOLAE) ● Verzeichnungen — kritische Ausgaben: Constantin NEGRUZZI Werke, III. Bd. (George GANĂ); Merkzeichen: Ein gestreites Wörterbuch (Paul CORNEA) ● Bibliographische Zettelkartei ● Ikonographie ● Inhalt (in englischer, französischer, deutscher und russischer Sprache) ● Das Notizbuch des Museums der rumänischen Literatur (1 april — 30 iuni 1987) ●

● Освоение истории — основная тема румынской литературы — редакционная статья («Ману, скрипту») ● «Независимость — суммум нашей исторической жизни» — М. ЭМИНЕСКУ; «„Печать“ воспроизводит...», «„Ромынул“ уступает...», «Господин Кандиано Попеску...» — политические статьи (Вступительная статья Д. ВАТАМАНЮК); Лишью РЕБРЯВУ Слава румынскому крестьянину — второй вариант приёмной Речи в Румынской Академии (Введение Станку ИЛИН); Ион АГЫР-БИЧАНУ: *Времена и люди* — отрывок романа (перепись и аннотация Виктор ИОВА); Описифор ГИБУ: *Бухарестский мир* — политическая статья (Комментарии Виорика МОЙСУК) ● Сад Академоса — Н. ЙОРГА в актуальности (Обсуждение. Участвуют: Дан ЗАМФИРЕСКУ, Д. МИКУ, Дан БЕРИНДЕЙ, Джеордже ГАНЭ) ● Полифония духа — Мирча ЕЛИАДЕ: Открытие примерного и оригинального творчества (Очерк Константина НОЙКА); «Мечтал написать не меньше ста томов...» (Предисловие Мирча ХАНДОКА); I. *Prima verba*: Эволюция румынского романа — очерк лицейца; Тайна; Сповідание — краткая проза, П. Очерк: Вопрос натуральной смерти и её онтологический смысл — работа на экзамене по Энциклопедии философии; III. Проза: Роман близорукого подростка — отрывки; IV. *Fragmentarium*: (Беглые примечания в Индии) — страницы дневника ● *Poesis utilis urbi* — Марча ПРЕДА: Два интервью и одно признание по случаю выхода в свет романа Бред (Примечания Виктор КРЭЧУН) ● *Высказывания* — А.Е. БАКОНСКИ в «Родонде 13» Музея Румынской Литературы. Участвуют: Николае ЧОБАНУ, Аурел РЭУ, Аурел ГУРГИАНУ, Петре СТОЙКА, Виктор ФЕЛЯ, Мирча БРАГА, Ион ЦУГУЙ, Мирча ТОМУШ и Ангел ДУМБРЫВЯНУ (Перепись с магнитной ленты Елена ФЛУЕРАШУ) ● *Ходатайство* — Михаил САДОВЯНУ — Констанца МАРИНО-МОСКУ: Вокруг «дела» Мариана ВИДРАШКУ (Аннотации Фэнус БЭИЛЕШТЯНУ); Из жизни — отрывки из дневника писательницы ● *Альбомные страницы*: А.Е. БАКОНСКИ «*Anch'io son' rîciote!*» картины и акварели итальянского вдохновения, подписанные поэтом (Очерк Модест МОРАРИУ; цветные фотографии Раду БРАУН и Морел ВОЛБУРЭ — фотолаборатория Политграфического комбината «Дом Смытень...») ● *Досье* — Лучия БЛАГА: Автобиография; *Отчёт деятельности* — страницы из архива Музея Румынской Литературы (Перепись и представление Симона ЧОКУЛЕСКУ) ● *Из секретов архивов* — И.Л. КАРАДЖАЛЕ: Новые документы в связи с «тяжкой Момулоя» — юридические акты (раскрытие и сообщение Марш БУКУЯ) ● *Музею Румынской Литературы 30 лет* — воспоминания и примечания (Николае ЧОБАНУ и Шербан ЧОКУЛЕСКУ; ПЕРПЕССИЧИУС; [Начало пути] — отчёт деятельности учреждения за первые три года (перепись и вводное слово Ияна ЭНЕ); «...живое пламя румынского глаза» — переписка (Вводное слово Михай БЕНЮК) ● *Румынские писатели в иностранных архивах* — Д.В. БАРНОСКИ; в диалоге с французском учёным Шарль-Роберт РИШЕ — письмо (перевод и предисловие Николае СКУРТУ) ● *Иностранные писатели в румынских архивах* — Жосеф КЕСЕЛ в диалоге с Барба БРЕЗЯНА (С. НИКОЛАЕ) ● *Примечания* — Критические издания: Константин НЕГРУЦИ, *Произведения*, том III (Джеордже ГАНЭ); Ориентир: Противоречивый словарь (Паул КОРНЯ) ● Библиографическая карточка ● Иконография ● Содержание (на английском, французском, немецком, русском языках) ● Справочник Музея Румынской Литературы (1 апреля — 30 июня 1987) ●

AGENDA (1 aprilie – 30 iunie 1987)

● ROTONDA 13

● *Dimitrie Stelaru* — 70 (13 aprilie). Cuvînt înainte: Nicolae Ciobanu, directorul Muzeului Literaturii Române. A prezidat acad. Șerban Cioculescu. Au vorbit: Alexandru Piru, Mihail Crama, Emil Manu, Marcel Gaf-ton, Tudor George și Ion Larian Postolache ● *Pavel Dan* — 70 (13 mai).

A condus criticul literar Nicolae Ciobanu. Au participat: Mihai Beniuc, Florian Potra, Francisc Păcurariu, Cornel Regman ● *Publicistica eminesciană și destinul ei în posteritate* (15 iunie). Cuvînt înainte: Nicolae Ciobanu. A prezidat acad. Șerban Cioculescu. Au vorbit: Marin Bucur, Ion Bulei, Alexandru Surdu, M. Ungheanu și Dimitrie Vatamaniuc ●

● SIMPOZIOANE-DEZBATERI

● „Convorbiri literare” — 120 de ani de la apariție (9 aprilie — în colaborare cu redacția revistei ieșene). Au luat cuvîntul: Nicolae Ciobanu, George Macovescu, Alexandru Husar, D. Micu, Radu Negru, Rodica Florea, Mircea Iorgulescu, Marin Sorescu și Horia Ziliereu. ● 24 mai (la Casa memorială „Tudor Arghezi” — Mărtisor): *Omagiu lui Tudor Arghezi* (107 ani de la nașterea poetului). Au luat cuvîntul: Mihai Beniuc, Valeriu Anania, Paul Anghel, Al. Balaci, N. Carandino, Nicolae Ciobanu, Nicolae Dragoș, Ioan Flora și Adam Puslojic, George Țârnea și Mitzura Arghezi. *Iași* (29—30 mai). Întîlniri ale redacției revistei cu profesori și studenți, la Facultatea de Filologie a Universității ieșene, cu membrii Cenaclului „Junimea” al revistei „Convorbiri literare” (la Casa „Pogor”), cu profesori de limbă și literatură română. Au participat la discuții: Nicolae Ciobanu, Fănuș Băileșteanu, Adrian Bota, Diana Cristev, Ruxandra Mihăilă și Fl. Vlad — din partea redacției și (în ordine cronologică): Al. Andriescu, Ion Apetroaie, Mihai Drăgan, Constantin Pricop, Cornelii Sturzu, Daniel Dimitriu, Constantin Parascan, Ion Arhip, Constantin Ciopraga, Al. Husar, precum și profesorii: Adriana Iliescu, Gh. Lăzărescu, V. Neșțian, Ioana Irimia — organizatoarea ultimei manifestări — din partea sindicatului învățămînt ● *George Bacovia în lirica română* (30 de ani de la moartea poetului — 31 mai, la Casa memorială) Au luat cuvîntul: Aurel Ciulei, Dinu Flămând, Tudor Oprea, Ion Horea, Florentin Popescu și fiul

poetului, Gabriel Bacovia. ● *Național și universal în teatrul lui Caragiale* — simpozion (75 de ani de la moartea scriitorului — 9 iunie). Au vorbit: Nicolae Ciobanu, Alexandru George, Ștefan Cazimir, Ileana Berlogea, Valentin Silvestru și regizorul Alexa Visarion. S-au audiat fragmente din teatrul lui Caragiale în interpretări celebre.

● EXPOZIȚII

● *Satul românesc și literatura contemporană* (27 aprilie). Cuvînt înainte: Nicolae Ciobanu. Au participat: prof. univ. Ion Rotaru și Mircea Manceaș și poetul Nicolae Dragoș ● *Abruzzo — de la Ovidiu la D'Annunzio* — Expoziție organizată sub egida Consiliului Culturii și Educației Socialiste în colaborare cu Institutul Italian de Cultură din București, în cadrul „Săptămîinii culturii abruzzene în România”. Au restit alocuțiuni: Alexandru Balaci, Zoe Dumitrescu-Bușulenga și Nicolae Ciobanu. Despre Gabrielle D'Annunzio și epoca sa a conferențiat prof. D'Ario D'Alessandro, directorul Bibliotecii provinciale „G. D'Annunzio” din Pescara. Au participat: Sergio Cattani — Ambasadorul Italiei în R. S. România, Gianfranco Silvestro — directorul Institutului Italian de Cultură la București, membri ai delegației italiene, reprezentanți ai Consiliului Culturii și Educației Socialiste, ai Comitetului de Cultură și Educație Socialistă al Municipiului București, scriitori, oameni de cultură și artă, un numeros public.

● CICLUL „SCRIITORII ROMÂNI ȘI MUZICA”

● 22 aprilie (în Rotonda M.L.R.): *Anton Holban — afinități muzicale* (50 de ani de la moartea scriitorului). Au vorbit criticii literari Nicolae Ciobanu, Al. Călinescu, Mihai Zamfir și compozitorul Doru Popovici. Ilustrația muzicală a fost realizată de pianista Ilina Dumitrescu și tînărul violonist Dan Claudiu Vornicelu. Și-au dat concursul actorii: Ștefan Velniciuc și Mugur Arvunescu ● 26 mai (la sediul M.L.R.): *Nicolae Filimon — critic muzical și folclorist*. Au vorbit cercetătorul Mircea Angheliescu, muzicologul Viorel Cosma și compozitorul Doru Popovici. Și-au dat concursul actrița Olga Bucătaru și basul Pompei Hărășteanu de la Opera Română ● 23 iunie (în Rotonda M.L.R.): *Anton Pann și muzica*. Au luat cuvîntul: Paul Cornea, Ion Roman, muzicologul Titus Moiescu și compozitorul Doru Popovici. Lectura textelor: actorul Mugur Arvunescu. S-au audiat pe bandă fragmente din suita muzicală *Din vremea lui Anton Pann* de Doru Popovici.

A. CIULEI

Din patrimoniul Muzeului Literaturii Române:

1. Caseta de machiaj a lui Eminescu în timpul turneele sale teatrale.
2. Biroul de lucru, de la „Mărțișor“, al lui Tudor Arghezi.
3. Biroul și biblioteca lui Macedonski.
4. Scrinul roșu din fondul „Sadoveanu“.
5. *Perpessicius* — portret în ulei de Ștefan DIMITRESCU.
6. Ediția operelor eminesciene, în curs de încheiere.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuș foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor:

- M. EMINESCU — Alte pagini germane
- T. MAIORESCU — File de jurnal
- Ioan SLAVICI — Publicistică și corespondență politică
- T. CIPARIU — *Istoria literaturii românești*
- Pagini de proză semnate de Cezar PETRESCU, M. BLECHER, Sorin TITEL
- Versuri de Nichita STĂNESCU
- Laurențiu FULGA evocat la „Rotonda 13“
- Al. ODOBESCU — Scrisori de familie
- N. IORGA — *Cea mai bună* (comedie)

„MANUSCRIPTUM“

Revistă editată de
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

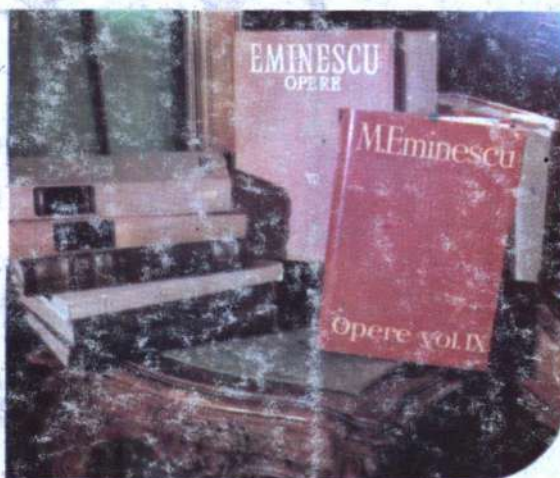
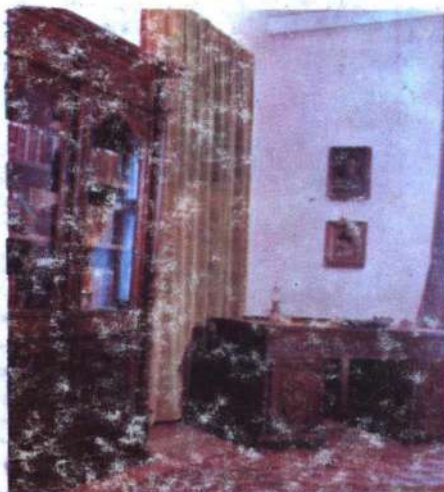
DIRECTOR
NICOLAE CIOBANU

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE
FANUȘ BAILEȘTEANU

COLECTIV REDACȚIONAL
ADRIAN BOTA
(responsabil de număr)
DIANA CRISTEV
RUXANDRA MIHAILA
MANUELA TANASESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE
FLOREA VLAD

« Mai bogat în experiență și faimă cu fiecare an, Muzeul Literaturii Române își trăiește ceasurile maturității cu conștiința că manifestările sale de prestigiu devin fapte ale literaturii, documente, parte din memoria socială.»

[illegible]

WALLS